Erden Akbulut - Mete Tunçay • BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI

Erden Akbulut
Mete Tunçay

Beynelmilel İşçiler İttihadı

Mütareke İstanbulu'nda Rum Ağırlıklı Bir İşçi Örgütü ve TKP ile İlişkileri



iletişim

ERDEN AKBULUT - METE TUNÇAY

Beynelmilel İşçiler İttihadı

Sosyal Tarih Yayınları, 2009 (1 baskı)

İletişim Yayınları 2356 • Araştırma-İnceleme Dizisi 390
ISBN-13: 978-975-05-2017-4
© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2016, İstanbul

EDİTÖR Kerem Ünüvar
DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç
KAPAK Suat Aysu
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Siyami Kuzu
BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3
Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63
CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ERDEN AKBULUT - METE TUNÇAY

Beynelmilel İşçiler İttihadı

Mütareke İstanbulu'nda Rum Ağırlıklı Bir İşçi Örgütü ve TKP ile İlişkileri

GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ VE GENİŞLETİLMİŞ BASKI

iletişim

ERDEN AKBULUT 1952'de İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi ve AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu. 1976'dan itibaren değişik yayınevlerinde çevirmen ve redaktör, süreli yayınlarda yazar ve redaktör olarak çalıştı. İstanbul TKP davasında 1981-1984 arasında tutuklu olarak yargılandı. 1998'ten beri Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı'nda (TÜSTAV) yönetici olarak çalışıyor. Halen çevirmenlik, araştırmacı-yazarlık yapıyor. Yayınlanmış çevirileri: *SBKP Deneyimi ve Devrimci Teori* (Ahmet Şahin imzasıyla, Konuk Yayınları, 1978), *Emperyalizm* (Altuğ Yaral ve Uğurhan Berkok ile birlikte, 1. baskı Konuk Yayınları, 1979, 2. baskı Sosyalist Yayınlar, 1995), *Körfez Savaşı* (E Yayınları, 1990), *Çöl Fırtınası* (T. Ahmet Şensılay ile birlikte, E Yayınları, 1991), *İmparatorluk Beşiği* (T. Ahmet Şensılay ile birlikte, Alan Yayıncılık, 1992), *Büyük Kargaşa* (Alan Yayıncılık, 1993), *Sultan Galiyev* (T. Ahmet Şensılay ile birlikte, Sosyalist Yayınlar, 1995), *Cezayir Dramı* (Halil Hacıalioğlu ile birlikte, Alan Yayıncılık, 1998), *Komünist Enternasyonal (1919-1943)* (Yordam Kitap, 2016). Yayımlanmış kitapları: *Komintern Belgelerinde Nâzım Hikmet* (TÜSTAV Yayınları, 2002), *1963- 1965 TKP Belgelerinde İşçi-Demokrasi Hareketi ve TİP* (TÜSTAV Yayınları, 2003), *TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları* (TÜSTAV Yayınları, 2004), *1929 TKP Davası* (TÜSTAV Yayınları, 2005), *Milli Azadlık Savaşı Anıları* (TÜSTAV Yayınları, 2006), *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)* (Mete Tunçay ile birlikte, 1. baskı Sosyal Tarih Yayınları, 2007), *Nail Çakırhan Anılar* (Sarı Defter, 2008)), *Bilal Şen Anılar* (Sarı Defter, 2008), *Beynelmilel İşçiler İttihadı* (Mete Tunçay ile birlikte, 1. baskı Sosyal Tarih Yayınları, 2009), *Zeki Baştımar* (Sosyal Tarih Yayınları, 2009), *Dr. Şefik Hüsnü Deymer* (Sosyal Tarih Yayınları, 2010), *TKP 1965 Tartışmaları Muhalefet Mektupları* (Sosyal Tarih Yayınları, 2011),*İstanbul Komünist Grubu'ndan (AYDINLIK çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne (1919-1926)* (Mete Tunçay ile birlikte, 3 cilt, Sosyal Tarih Yayınları, 2012-2013).

METE TUNÇAY 1936'da İstanbul'da doğdu. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okudu. Aynı kurumda 1961'de siyasal bilimler doktoru, 1966'da siyasal teoriler doçenti oldu. 1961'de Rockefeller bursuyla Londra İktisat ve Siyasal Bilimler Okulu'nda incelemeler yaptı. 1972-1973 yıllarında bir yıl süreyle DİSK'te araştırma uzmanlığı görevini yürüttü. 1979'da SSCB Bilimler Akademisi konuğu olarak Sovyetler Birliği'nde, 1979-1980'de Fulbright bursuyla ABD'deki Stanford Üniversitesi Hoover Kurumu'nda araştırmalar yaptı. 1987-1988'de Hür Berlin Üniversitesi Carl von Ossietzsky profesörü oldu. 1984'te *Tarih ve Toplum* (İletişim Yayınları) dergisini yayımlamaya başladı. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nın kuruluşunda yer aldı ve aynı kurumun yayımladığı *Toplumsal Tarih* dergisinin yöneticiliğini yaptı. Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü'nün kurucu başkanı olan ve aynı bölümde çalışmalarına devam eden profesör Mete Tunçay'ın pek çok çevirisi bulunmaktadır. Yayımlanmış eserleri: *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925* (AÜ, SBF Yayınları, 1967; İletişim Yayınları, 2009), *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi I-II-III*, (AÜ SBF Yayınları, 1969; Bilgi Üniversitesi Yayınları 2006), *Sosyalist Siyasal Düşünüş Tarihi I-II* (derleme, Bilgi Yayınevi 1976), *TC'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931* (Yurt Yayınları, 1981), *Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler* (Belge Yayınları, 1982), *Bilineceği Bilmek* (Alan Yayınları, 1983), *1923 Amele Birliği* (BDS Yayınları 1989), *Türkiye'de Sol Akımlar II, 1925-1936* (BDS Yayınları, 1991; İletişim Yayınları, 2009), *Cihat ve Tehcir: 1915-1916 Yazıları* (Afa Yayınları, 1991), *Eleştirel Tarih Yazıları* (Liberte Yayınları, 2006), *Beynelmilel İşçiler İttihadı* (Erden Akbulut ile birlikte, TÜSTAV Yayınları 2009).

İçindekiler

Sunu *7*

BİRİNCİ BÖLÜM

Türkiye'de Sol Akımlar - I
(1908-1925)
Kitabından

Beynelmilel İşçiler İttihadı *13*

A. Bina İşçilerinin Beynelmilel Sanayi Cemiyeti - Dersaadet (Sendika'nın Örgütlenme Şeması) *14*

B. Bina İşçilerinin Beynelmilel Sanayi Cemiyeti (İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadı - Beynelmilel Bina İşçileri İttihadı) *16*

C. "1922 Güzünde Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın İstanbul'da Dağıttığı Bildiri" *22*

D. Serafim Maksimos *24*

E. Nikos Zaharyadis *25*

İKİNCİ BÖLÜM

Tüstav Kominteren Arşivi
Belgelerinden

1. Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın Kuruluşu ve İlk Genel Kurulu *29*

2. BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI'NDA ROLAND GINZBERG DÖNEMİ *39*

3. BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI'NIN KAPATILMASINDAN SONRAKİ FAALİYET *117*

EKLER *197*

EK 1 Marangoz, Doğramacı ve Dülgerlerin 'Aghios Pandeleimon' Cemiyeti *199*

EK 2 Toplumsal Araştırmalar Grubu ve 1912 Yılına Ait İki Sendika Tüzüğü *217*

EK 3 Doğu'da Sosyal Sorun *235*

EK 4 Asimokopulos'un Otobiyografisi *245*

EK 5 BİI Üyelerinin Biyografileri *259*

EK 6 Başka İşçi Örgütleri Faaliyetleri *271*

EK 7 Profintern III. Kongresi *277*

SUNU

Mütareke dönemi Türkiyesi'nde işçi hareketleri konusunda İstanbul öne çıkmaktadır. Bir kere, burada kurulan bazı partiler (örneğin, Türkiye Sosyalist Fırkası) daha çok bir işçi sendikası niteliğindedir. İkinci olarak, işçi örgütleri esas itibariyle etnik/dinsel ayrımlara göre oluşmuştur. İstanbul'da Ermeni ve Yahudi işçilerin partilerden ayrı örgütleri olmamıştır. Sosyalist Ermeniler Daşnak ve Hınçak partileri içinde yer almıştır. Balkan Savaşları öncesinde Selânik'te Sosyalist Federasyon'da başat unsur olan Yahudiler İstanbul'da belirgin değildir. Rumlar ise, 1912 yılında Parvus'un da teşvikiyle kurulan "Dersaadet Tetebbuat-ı İctimaiyye Cemiyeti"nden sekiz yıl sonra, Beynelmilel İşçiler İttihadı/Union Internationale des Travailleurs adlı bir örgütlenmeyi başarmışlardır. Bu federasyonun, çoğu Rum Bina inşaatı amelesi, Deniz işçileri ve Marangozlardan oluşan üç büyük sendikası vardı. Dr. Orhan Silier, Matbaacılar ve Müstahdemler sendikalarının dört dilli (Fransızca, Ermenice, Rumca ve Ladino) matbu tüzüklerini tanıttığı "Dersaadet Amele Cemiyetleri İttihadı - 1912" başlıklı yazısında bu sürekliliği vurgulamaktadır. Önce *Tarih ve Toplum* dergisinde yayınlanan sonra da *Türkiye'de Sol Akımlar-I* (*TSA*)'a konulan (İletişim Yayınları, 2009, Birinci Bölüm Belge 7, s. 144-56) Orhan Silier'in makalesini bu basıma katıyoruz.

Rusya Devlet Siyasi Sosyal Tarih Arşivi (RGASPI) fonlarında yer alan şahsi dosyasında Niko Assimokopulos Komintern'e sunduğu ve Ekler bölümünde yer verdiğimiz otobiyografik raporda kendisinin Ticarethane Müstahdemleri Sendikası'nda iken BİT'na katıldıklarını, bu örgütün kurucuları arasında anarko-sendikalistlerin bulunduğunu ve Yunan milliyetçisi olduğunu yazıyor.

2009'da Sosyal Tarih Yayınları arasında yayımladığımız *Beynelmilel İşçiler İttihadı* kitabının ilk basımında klişesi verilen 24 Kasım 1920 tarihli Fransızca mektubun Osmanlıca anteti "Dersaadet - Enternasyonal Umum İşçilerin İttihad Cemiyeti" şeklindedir. Bazen "işçi" yerine "amele" sözcüğü de kullanılmaktadır. Bu birlik 18 Mayıs 1920'de kurulmuş, başında Serafim Maksimos bulunmuştur. Bu zat aynı zamanda Yunan Komünist Partisi İstanbul şubesinin başkanıdır. Bİİ onun önderliğinde, 18 Şubat 1921'de bir genel kurul toplantısı yaparak Moskova'daki Kızıl Sendikalar Enternasyonali'ne (Profintern) ve bir seksiyon olarak ona bağlı olan Balkan-Tuna Federasyonları Birliği'ne üye olmuştur.

Maksimos, Kasım 1921'de İstanbul'u işgalleri altında tutan Antant polisi tarafından tutuklanınca, onun yerine genel sekreterliğe Karamveris getirilmiş, ama çok geçmeden Romanya kökenli bir Yahudi olan Roland Ginzberg Bİİ'nin başına geçmiştir. Roland rakip Türkiye İşçi Derneği ile sürekli çatışmıştır. Fakat daha Maksimos'un yönetimi sırasında Bİİ Türk ağırlıklı işçi örgütlerine karşı tutum almaya başlamıştır (Dimitrov'a 25 Ağustos 1921 tarihli mektubunda, "Mustafa Fazıl adlı bir adam 24 saatte bir Komünist Partisi'nin antetli kâğıtlarını hazırladı ve Dimitratos yoldaş ile kongreye iki delege yollamaya kalkıştı" demektedir).

Bİİ, eski Türkiye Sosyalist Fırkası üyesi Vanlı Kâzım'ın şahsında Türkiye Komünist Partisi'ni kurmak üzere Komintern IV. Kongresi'nde oluşturulan örgüt bürosunda yer almış ve kimi üyelerinin anlatımlarında yer aldığı üzere de varlığını TKP'ye katmıştır. Beynelmilel İşçiler İttihadı olarak ise İstanbul'un Milli Kurtuluşçuların eline geçmesinin ardından 1923 sonlarında kapatılmıştır.

* * *

Bu kitabın ilk bölümünde, *Türkiye'de Sol Akımlar-I (1908-1925)* çalışmasındaki belgelere yer veriyor, dipnotlarını onun yayınlanmasının ardından erişilen kimi bilgilerle zenginleştiriyoruz. İkinci bölümde ise, Komintern arşivinden ulaştığımız yeni belgeleri sunuyoruz. Bİİ'nın üyeleri ağırlıklı olarak Rumlardan oluşmakla birlikte, yeni eriştiğimiz Komintern belgelerinden örgütün önderleri arasında Roland (Ginzberg) adlı bir Osmanlı Yahudisi ile "Faruk Asrî" takma adını da kullanan (Vanlı) Kâzım (Kip) diye bir Türkün de bulunduğu anlaşılmaktadır. *TSA-I*'de Türkiyeli komünistler içinde isimleri geçen bu kişilerin Bİİ ile ilişkileri olduğunu şimdiye kadar bilmiyorduk.

Kitapta sadece Bİİ'nin kendi belgeleri değil, o zamanlar İstanbul Komünist Grubu adını taşıyan ve Komünist Enternasyonal ile doğrudan bağlı olduğu ve 1922'den itibaren kurmakla görevlendirildiği için TKP olarak adlandıra-

bileceğimiz, başını Dr. Şefik Hüsnü'nün çektiği grubun kaleme aldığı raporlarda Bİİ ile ilgili olan kısımlar da yer alıyor. Ne yazık ki Bİİ'nin yayın organı *Neos Anthropos*'a (Yeni İnsan) ve Roland'ın bir mektubunda Fransızca olarak sözü edilen *Taarruz* gazetesine ulaşamadık. Yine de bu çalışmayla birlikte Bİİ hakkında derli toplu bir çerçevenin ortaya çıktığını düşünüyoruz.

1920-1923 arasında İstanbul'da faaliyet gösteren Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın gençlik kolu gibi faaliyet göstermiş olan grup, Şefik Hüsnü ile birlikte komünist gençlik adına Bulgaristan KP kongresine gidip konuşma yapan ve ardından Aydınlık grubuna muhalefet eden İsmail Hakkı'nın da katılmasıyla 1922-1923 yılları boyunca Komünist Gençlik Enternasyonali (KGE) tarafından (Ağustos 1923'te bunun bir yanlışlık olduğu ifade edilene kadar) muhatap alınarak İstanbul Beynelmilel Komünist Gençler Grubu olarak varlığını sürdürmüştür. Bu grubun faaliyetiyle ilgili belgeler, bunlarla ilgili Aydınlık çevresinden TKGB adına yazışmaları yürüten Fahri'nin [Baytar Ali Cevdet] de ilgili yazışmalarıyla birlikte tarihsel sırası içinde *Türkiye Komünist Gençler Birliği 1920-1925* kitabında verilmiştir, o nedenle burada yer almamaktadır.

Bu baskıya "gözden geçirilmiş" dememizin nedenlerinden birincisi ilk baskıda yer alan "Komintern arşivinden İstanbul'da yayınlandığını düşündüğümüz *Kızıl Gazete*" ifadesini düzeltmektir; TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD: 24, Klasör 31-36'daki 412 numaralı Rusça "*Kızıl Gazete* Programı"nın sonunda "*Kızıl Gazete* Yazı Kurulu Ahmet Cevat ve Roland" imzaları var, yani bir biçimde bu gazetenin Bİİ ile Roland üzerinden bir bağlantısı var. Ancak *Kızıl Gazete* Bakû'de yayınlanmış ve yazı kurulunda Ahmet Cevat Emre'nin yanı sıra Nâzım Hikmet, Vâlâ Nureddin ve Şarki [Komintern'in TKP'ye gönderdiği "takviyeci" Gafurov'un takma adı] yer almıştır; bu nedenle bu basımda *Kızıl Gazete* ile ilgili belgelere yer vermiyoruz. İkincisi ise, *TSA-I*'den bu yana biyografisini verdiğimiz Zahariyadis (Nikolaos Zahariyadis) ile Bİİ'nda adı geçen Zaharyadis'in (İlya (Dimitriyeviç) Zahariyadis) aynı olmadığını Rusya Devlet Sosyal Tarih Arşivi (RGASPI) fonlarından edindiğimiz şahsi dosyalar sayesinde öğrenmiş olmamızdır.

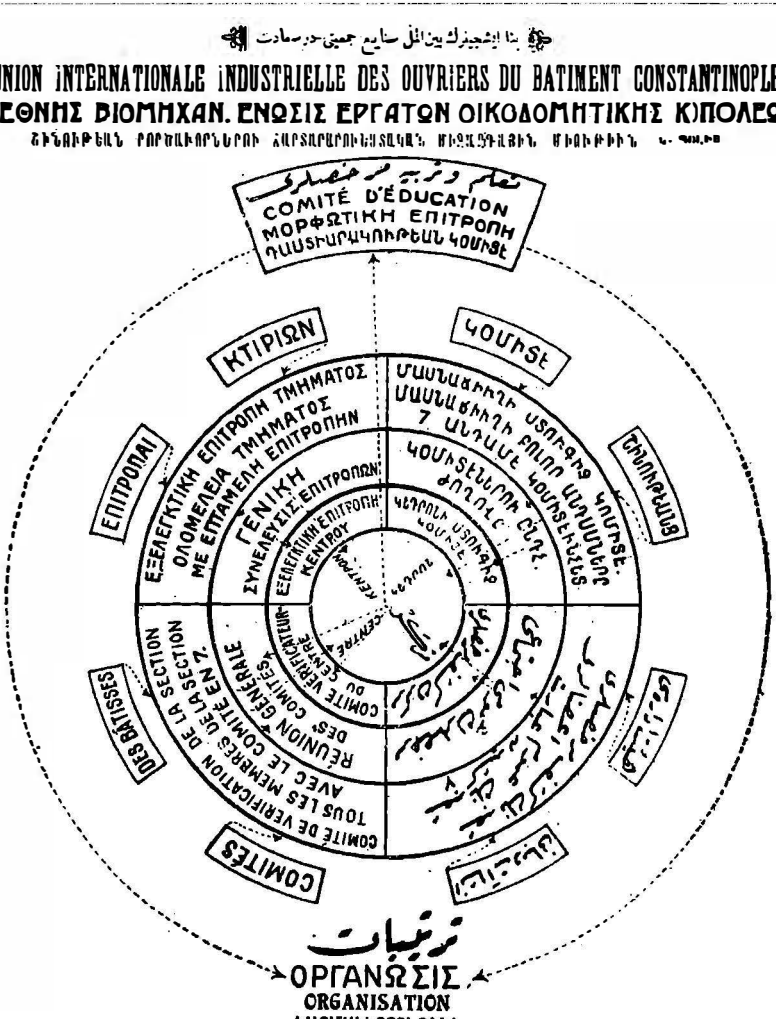
Bu baskıya "genişletilmiş" dememizin nedenleri arasında en önemlisi, RGASPI fonlarından edindiğimiz Bİİ üyelerine ilişkin şahsi dosyalardaki bilgiler, TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1'deki çalışmalarımız sırasında kitabın yayınlanmasından sonra ulaştığımız yeni belgeler (metinde gri zemin içerisinde gösterilmiştir), Bİİ'nin kuruluşu sırasında adı geçen Zaharias Vezestenis'in 1913'te *Les Temps Nouveaux* dergisinin 29.03.1913 tarihli 48, 05.04.1913 tarihli 49 ve 12.04.1913 tarihli 50. sayılarında 3 bölüm halinde yayınlanmış "Doğuda Sosyal Sorun" başlıklı makale dizisi, Erol Ülker'in Fransız arşivlerinden aldığı ve kullanmamıza izin verdiği Tramvay Personelinde Seçimler başlıklı belge ve Stefo Benlisoy'un sunduğu "Marangoz Doğ-

ramacı ve Dülgerlerin 'Aghios Pandeleimon' Cemiyeti" konulu tebliğ ve bu tebliğde anılan Papadopulos'un mektubunun çevirisidir. Bu belgeleri kullanmamıza izin veren bu iki bilim insanına, kullandığımız Eski Türkçe belgelerin çevrimyazısını yapan Banu İşlet, Cemile Moralıoğlu Kesim, Meral Bayülgen, Emel Seyhan Atasoy, Baha Coşkun ve Şeyda Oğuz'a, Rusça belgeleri çeviren Rüstem Aziz'e teşekkür ediyoruz.

ERDEN AKBULUT - METE TUNÇAY
Aralık 2015

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SOL AKIMLAR - I
(1908-1925)
Kitabından



İçten dışa halkalar: Merkez – Merkezî Keşif Murahhasları – Murahhasların Umumî İçtimâi – Şubenin Keşif Murahhasları – Şubenin Umum Âzâları Heyet-i İdare – İnşaat ve Mebani
Üstte: Talim ve Terbiye Murahhasları / Altta: Tertibat
"İnşa ve Mebani Beynelmilel Cemiyeti yemiyecilerden ibaret olup ressamlar, duvarcılar, rençberler, dülgerler, yapı demircileri, sıvacılar, boyacılar; taşçılar ve ebniyelerde çalışan umum ameleler işbu cemiyete mensuptur." (Türkiye'de Sol Akımlar 1, *İletişim Yayınları, s. 820.)*

BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI[1]

B.İ.İ./U.I.T. (Beynelmilel İşçiler İttihadı/*Union Internationale des Travailleurs*) hakkında, 24 Ağustos 1338 tarihli "İstanbul İşçi ve Sosyalist Teşkilâtları Hal-i Hazır Harekâtı" başlıklı raporda geniş bilgi vardır.[2] İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer de, 29 Ocak 1947 günü Meclis'te Türk solunun tarihi hakkında açıklama yaparken, Bİİ'ndan bahsetmiştir: *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, D. 8, cilt 4, s. 66.[3]

Bİİ, Komintern'in Kızıl Sendikalar Birliği'ne bağlı bir örgüttür. (Profintern adını taşıyan bu birlik hakkında bkz. Nollau, *Enternasyonal*, s. 82-83.) Esasen, 1921 yaz başında İstanbul'daki gizli TKP'nin kuruluşunda *Aydınlık* çevresiyle işbirliği yapmıştır.[4] Amerikan I. W. W. (Industrial Workers of the World) sisteminde çalışan[5] Bİİ'nın çoğunluğu Rum olmak üzere, aralarında

1 Beynelmilel İşçiler İttihadı ile ilgili olarak Panayot Noutsos, *Panergatiki* adını kullanmaktadır. P. Noutsos'un makalesinde yer alan son derece önemli bir dizi bilgi ve kişi, bizim okuduğumuz belgelerde yer almamaktadır. (P. Noutsos, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketin Oluşmasında ve Gelişmesinde Rum Topluluğunun Rolü: 1876-1925," *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)* içinde, Der: M. Tunçay - E.J. Zürcher, İletişim Yayınları, 1995, s. 127.) G.S. Harris ise, Tunaya ve Çapanoğlu'na atıfla, Maksimos'un Rum Komünist Partisi'nin İstanbul Şubesi olarak vasıflandırdıkları *Pan Ergatikon* teşkilâtının başı olduğundan söz etmektedir. (*a.g.e.*, s. 140)

2 Bu belgenin Rusçadan çevirisi II. Bölümde yer almaktadır.

3 Bu rapor, TÜSTAV Yayınları'nın Kırklı Yıllar-5 *"İşa Ediyorum" Kâzım Alöç - "Savcı Konuştu Söz Sanığın" Mihri Belli*, Derleyen: Rasih Nuri İleri kitabının 267-286. sayfalarında yeniden yayımlanmıştır.

4 TÜSTAV Komintern Arşivi'nde şimdi okuduğumuz belgelere göre İstanbul'da 1920 yaz başında kurulmuş olan İstanbul Komünist Grubu'na Bİİ katılmamış, ancak 1922 sonunda kurulan Türkiye Birleşik Komünist Partisi Örgütlenme bürosunda yer almış ve 1925 başında yapılan TKP Akaretler Kongresi'nde kimi temsilcileri kurucu kollardan biri olarak bulunmuştur.

5 Bu konu ile ilgili yapılan bir değerlendirme-eleştirel yaklaşım için II. Bölüm'e bakınız; "bu tüzüğü Z. Bezesteni [Vezestenis] yoldaş"ın getirdiğine ilişkin bilgi için de II. Bölüm'e bakınız.

Ermeni ve Türklerin de bulunduğu 140 merkez üyesi vardır. Merkez tarafından *Neos Antropos* (Yeni İnsan) adıyla haftalık bir Rumca gazete çıkarılmakta (ayrıca bkz. Laqueur, *Communism and Nationalism in the Middle East*, s. 208/n. 9), haftada iki kere konferanslar düzenlenmektedir.[6] Merkez Yürütme Komitesi, Galata Mumhane Caddesi, Gümüşhalkalı No:1'dedir.[7]

Bİİ, üç büyük sendika kurulmasına önayak olmuştur: (çoğunluğu Rum, 500 kadarı Türk) 2.000'den fazla üyesi olan 9 şubeli "Beynelmilel Bina İşçileri İttihadı" [4 Mart 1923'te BBİİ'nın Beyoğlu şubesi salonunda toplanan fevkalâde kongresi dolayısıyla, bkz. *Aydınlık*, Sayı 14, Nisan 1923, s. 375-376.],[8] (çoğunluğu Rum, 300 kadarı Türk) 1.500 üyeli "Beynelmilel Deniz İşçileri İttihadı" ve (yine çoğunluğu Rum) 250 üyeli "Beynelmilel Sanayi-i Haşebiye İşçileri [Marangozlar] İttihadı".

A. Bina İşçilerinin Beynelmilel Sanayi Cemiyeti - Dersaadet (Sendika'nın Örgütlenme Şeması)

Metin gibi, bu şema da dört dilde düzenlenmiştir.

İçten dışa halkalar:

Merkez - Merkezî Keşif Murahhasları - Murahhasların Umumî İçtimâı - Şubenin Keşif Murahhasları - Şubenin Umum âzâları Heyet-i İdare - İnşaat ve Mebani [Binâlar]

Üstte: Talim ve Terbiye Murahhasları / Altta: Tertibat

"İnşa ve Mebani Beynelmilel Cemiyeti yevmiyecilerden ibaret olup ressamlar, duvarcılar, rençberler, dülgerler, yapı demircileri, sıvacılar, boyacılar; taşçılar ve ebniyelerde [binâlarda] çalışan umum ameleler işbu cemiyete mensuptur."

Bİİ adındaki "beynelmilel" sözü, gerçekten uluslararası nitelikte olduğu için değil, Osmanlı devletindeki "millet" sisteminden ötürü (Rum ve Ermeni milletleri) kullanılmış olmalıdır. Bu kullanım, bir ölçüde, Kuzey Amerika sendikaları için *International* denince, "uluslararası"nın A.B.D. ve Kanada işçilerinin birlikte örgütlenmesini anlatmasına benzemektedir.

Bİİ'nın kesinlikle ne zaman kurulduğu ve ne kadar devam ettiği henüz açıklık kazanamamıştır. A. Şnurov, İstanbul Bİİ'nın 1920 yılı sonunda kurulduğunu söylemektedir:[9] "Kemalist Devrim ve Türkiye Proletaryası," *Tür-*

6 Bu konu ile ilgili çok değişik ve geniş bilgi II. Bölüm'de yer alan raporlarda vardır.

7 Rusça çevirisinde adres *Galata, Mumhane Sokak, Gümüş-Halkalı Çıkmazı No. 1* olarak gösterilmiştir.

8 Bu yazı II. Bölüm'de yer almaktadır, s. 77-78.

9 II. Bölüm'de yer alan ilk belgenin tarihi 24 Kasım 1920 olup, "Kuruluşunu size daha önceden bildirdiğimiz BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI ..." denmektedir. Hangi tarihsel köklerden geldiği de Profintern'e sunulan değişik raporlarda yer almaktadır.

kiye'de Kapitalistleşme ve Sınıf Kavgaları, s. 42. Kitaigorodsky'nin bir yazısına göre, bu örgüt üç yıl yaşamış, kendi gazetesi de olmuş, fakat daha çok gayr-i Türk işçileri kapsayarak Türkler arasında etkili olamamıştır: "The Labour Movement in Turkey," s. 91/dn. 1923 Mayıs tutuklamalarıyla ilgili olarak İstanbul Valiliği'nce Dahiliye Vekâleti'ne gönderilen 26 Mayıs 1923 tarihli bir yazıda ise, Tevetoğlu'nun aktardığına göre (s. 384), "Teşrinievvel 1338-1922[de] Kızıl Enternasyonal'in muaveneti ile Galata'da teşekkül edip, teşekkülü arasına daha bazı cemiyet ve dernekleri almış olan Bİİ..." denilmektedir. Oysa, örgütün en geç İstanbul'un kurtuluşundan sonra kapanmış olması gerekir.[10] Hatta, G. Harris, Bİİ'nın ve yayın organı *Neos Anthropos*'un 1922 Ekimi'nde İstanbul'daki Müttefik İşgal Kuvvetlerince kapatıldığını ileri sürmektedir (s. 119). Fakat, 30 Kasım 1923 tarihli *Vakit* gazetesinde "Şehrimizde bir Rus Anarşisti[!]" başlığıyla verilen bir habere göre, dün tutuklanmış bulunan ve "Komünistlik propagandasıyla iktifa etmeyerek pasaport ticaretine de kalkışan Vladimir Kostantinoviç'in Rusya'dan külliyetli para ile geldiğini ve İstanbul'da (UİT) şifresi altında (Beynelmilel İşçiler Cemiyeti İttihadı) namıyla bir cemiyet vücuda getirmeye çalıştığını" polis öğrenmiştir.

1921 güzünde işgal İstanbulu'na gelmiş olan Magdeleine Marx [Paz], *l'Humanité* gazetesinde 30 Kasım 1921 günü çıkan "Kapitalist Baskıya Direniş" başlıklı yazısında, Bİİ'nın yapı işçileri grevinde ve İstinye grevlerinde öncülük ettiğini belirtiyor ve *Neos Antropos* dergisinin parasızlıktan ötürü aylarca önce yayınını durdurduğunu haber veriyor.[11]

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki ayaklanmada, Yunan Komünist Partisi'nin önderliğini yapan Zakhariades ve Sarafim Maksimos (Vasilkopulo), Bİİ içinde yetişmiş İstanbul Rumlarındandır.

(Sarafim Maksimos [1896[12]-1961, Viyana] için bkz. G. Kousoulas, *Greek Communist Party*, s. 12-13, 18, 24, 26, 27, 48 [1926'da Yunan parlamentosuna Larissa'dan K.P. milletvekili olmuştur], 57-60, 63, 67-69. Nikos Zakhariades [İzmit, 1902-1973[13]] için ise, bkz. aynı eser *passim*, özellikle s. 69 vd. [1931 Aralık ayında Y.K.P. Genel Sekreteri olmuştur] ve s. 289'daki biyografik not. Gelecek yılların bu iki önemli komünisti KUTV'da öğrenciyken, Nâzım Hikmet, Valâ Nurettin, Şevket Süreyya gibi Türklerle arkadaşlık etmişlerdir.) Sovyet kaynaklarına göre, Bİİ'nı 1920 sonlarında kuran Komünist Partisi İstanbul şubesinin başkanı Sarafim olmuştur: G. Harris, *Origins of Communism*, s. 97; ayrıca bkz. Tunaya, *Türkiye'de Siyasî Partiler*, s. 465.

---

10 Kapanışıyla ilgili ayrıntılı bilgi II. Bölüm'de yer alan raporlarda ve özellikle Şefik Hüsnü'nün kapanış nedenleriyle birlikte yazdığı raporda yer almaktadır.

11 M. Marx, *1921 Istanbul - 1922 Ankara* (Sosyal Tarih Yayınları, 2007), s. 48.

12 Pierre Broué, *Histoire de l'Internationale Communiste (1919-1943)*, Fayard, 1997, s. 1047.

13 Aynı yer, s. 1108

B. Bina İşçilerinin Beynelmilel Sanayi Cemiyeti (İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadı - Beynelmilel Bina İşçileri İttihadı)

Dersaadet 1338
ESASÎ PRENSİPLER

Sanayi-i cesimenin, sanatın ve mübadelenin inkişafatı netayicini; devletin vesait-i istihsalin mâliklerine bahş ettiği himayeyi ve lâyenkat'i bir mücadelenin sermaye ve sây arasında mevcut bulunduğunu ve binnetice bir tarafta amele ve diğer tarafta sermayedarân bulunan iki sınıf-ı içtimâînin her hususta yekdiğerine muhasım olarak arz-ı vücut ettiğini ve herşeyi vücuda getiren amele olduğunu, çünkü sermayenin evvelki sâylerin teraküm eden temettuatından başka bir şey olmadığını nazar-ı dikkate alan biz Dersaadet inşaat amelesi:

"Amelenin tekamül ve serbestîsi ancak bizzat kendilerinden husule gelecektir" diyen beynelmilel amele prensibini tekit ederek (İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadı) namında bir sanayi teşkilâtı tesis ediyoruz.

Muhtekir sermayedarâna karşı mevzu-u bahs amelenin hukuk ve menafi-i müşterekelerinin müdafaası; bilâ tefrik-i cins, lisan, akide ve içtihat bütün amelenin ittihat ve uhuvveti ancak bu teşkilâtla mümkündür.

Eğer teşkilâtımız mütecerrit, yani yalnız bir halde kalacak olsa tabiî olarak teşkilâtsız amelenin düştüğü hataya giriftar olacağını ve bütün sunuf-u ameleye karşı tesanüdünü fiilen izhar edemeyeceğini takdir ettiğimizden beyan ederiz ki: "Dersaadet İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadı"nın bir (Beynelmilel Amele Heyet-i Müttehidesi) tesisi için daima sarf-ı mesâî edeceğini ve vakt-ı münasibinde Türkiye'nin tekmil inşaat amelesinin iştirakıyla bir (Türkiye Umum İnşaat Amelesi Sanayi İttihad-ı Umumîsi) tesisinin tahakkuku için çalışacağını ve bunun vasıtasıyla cihanın mücadele eden umum amelesine elimizi uzatacağımızı beyan ederiz.

İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadı, içtimâlarında müzakerat ve münakaşat-ı siyasiyyeyi men' eder. Binnetice İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadı hiçbir fırka-i siyasiyye ile teşrik-i mesâî edemediği gibi hiçbir siyasî konferans ve içtimâa da iştirak edemez. Bu hususta âzâlar şahsî olarak dilediklerini yapmakta serbesttirler.

İttihat âzâsından olmayan ve bu hususta icap eden vesikayı hâmil bulunmayan şahıs "İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadı"nın murahhaslığı sıfatını istimal edemez. İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadının müddet-i imtidadı ve âzâlarının adedi gayr-i mahduttur. İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadına fahri âzâ kabul olunmaz.

MAKSAT VE GAYESİ

Dersaadet İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadının Nizamnamesi

Madde 1 - İnşaat Amelesi: İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadı namıyla bir ittihat tesis ederler.

Madde 2 - İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadının maksat ve gayesi inşaat amelesinin menafi-i iktisadiyyelerinin müdafaasından ibarettir.

VESAİTİ

Madde 3 - Gayesinin tahakkuku için İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadı bervech-i âti hususatı kabul eder:

Evvelâ: ameleyi; içtimâat, musahabe, amele kitapları ve amele gazeteleri vasıtasıyla tenvir ve seviye-i sanatlarının tekâmülü (için) mesleğe ait dersler tertibi.

Saniyen: şerait-i sâyin iyileştirilmesi, sekiz saatlik mesâînin talebi ve bunun hadd-ı âzam olarak kabulü velhasıl çalışma saatlerinin azaltılması hususuna gayret.

Salisen: yevmiyelerin muntazam ve tamamen tediyelerinin temini.

Rabian: bütün inşaat amelesinin ittifakıyla İttihadın âzâsından bulunmayan ameleyi işlerine kabul etmemelerini işbaşılarına ve inşaat müteahhitlerine kabul etirmek.

ÂZÂ HAKKINDA

Madde 4 - İnşaatla alâkadar olan ve İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadının prensibini ve nizamnamesini kabul eden bilcümle ücretli amele bilâ tefrik-i cins ve mezhep işbu İttihada âzâ olabilir.

Madde 5 - İttihada âzâ olabilmek için Mahallî Yürütme Komisyonuna tahriren müracaatla beraber mensup olduğu kısmın efradından ve İnşaat İttihadının eski âzâsından iki zâtın tavsiyenamesini hâmil bulunan kimse İttihada âzâ kaydolunur.

Madde 6 - Her âzâ, hin-i kaydında İttihadın veznesine ücret-i kaydiyye olarak elli ve mahiyye yirmi kuruş tediye eder.

Madde 7 - İttihada dahil her âzâ, umumî içtimâlarda hazır bulunmağa, mensup olduğu İttihadın menafiini müdafaaya ve amelenin menafiiyle alâkadar her hususatı Yürütme Komisyonuna bildirmeğe mecburdur.

Madde 8 - İnşaat Amelesi Beynelmilel İttihadı mesafeye ve amelenin tecemmu yerlerine göre, mahalli şuabata inkısam eder.

Madde 9 - Her şube, o şubenin âzâlarının heyet-i umumiyyesince intihap olunan bir kâtip, bir veznedar ve beş âzâ ki cem'an yedi kişilik bir komisyon marifetiyle idare olunur.

İntihap her sene ve rey-i hafî ile icra olunur. Heyet-i Umumiyyece lüzum görüldüğünde fevkalâde olarak da icra olunur.

Madde 10 - Şuabatın kâtip ve veznedarları heyet-i umumiyye tarafından tayin olunur. Ayni zamanda İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttidahının Merkez Yürütme Komisyonunun âzâsındandırlar.

Madde 11 - Mezkûr komisyon şubeye ait kâffe-i umuru temşiyyet eder ve şube âzâlarına karşı mesuldür.

Madde 12 - Komisyon haftada iki defa içtimâ eder. Ve içtimâatı, komisyonca müntehip bir reis idare eder.

Madde 13 - Mahalli icra komisyonlarının âzâsından biri yekdiğerini veliy eden dört içtimâda isbat-ı vücut etmezse ve gaybubeti bir sebeb-i muhike mübteni değilse müstafi addolunur.

Madde 14 - Mahallî Yürütme Komisyonunun âzâsından birinin istifasında, şube kâtibi mezkûr şube âzâlarının heyet-i umumiyyesini içtimâa davet ve bu içtimâda müstafi âzâ esbab-ı istifasını teşrih eder. Heyet-i umumiyye yerine ya bir diğerini intihab eder veya işbu istifasını kabul etmez.

Madde 15 - Şuabat veznedarları İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadı veznedar-ı umumîsi tarafından kendilerine verilen çifte koçanlı makbuzlar mukabilinde şube âzâlarının taahhüdatını ve fevkalâde teberrüatı tahsil ve şubenin masarifat-ı zarurîsi için elzem olan kısmından maada müterakim mebaliği her üç ayda bir İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadının merkez veznesine teslim eder.

Madde 16 - Veznedar, şubesi âzâlarının heyet-i umumiyyesine ve heyet-i murakabeye karşı mesuldür. Ve masarifatın cetvelini veznedar-ı umumiye ibraza mecburdur.

MERKEZ

MERKEZ YÜRÜTME KOMİSYONU

Madde 17 - Merkez Yürütme Komisyonu bir kâtib-i umumî ve veznedar-ı umumî ile şuabatın murahhasları olan kâtiplerden mürekkeptir.

Madde 18 - Kâtip ve veznedar-ı umumîler şuabat komisyonlarının heyet-i umumiyyesince intihap ve buna karşı mesuldürler.

Madde 19 - Merkez Yürütme Komisyonu haftada bir içtimâ eder.

Madde 20 - Kâtib-i umumî, İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadının mührünü ve kuyud-u esasiyyesini ve zabıtnamelerini tutar ve Merkez Yürütme komisyonunu içtimâa davet ve İttihadın bilcümle evrak-ı resmiyyesine vaz-ı imza, muamelât dosyalarını tanzim ve hıfz ve şuabat komisyonlarının heyet-i umumiyyesini içtimâa davet eder.

Madde 21 - Umumî veznedar, İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadının merkez veznesini tutar, gayr-i ez masarifatı, şuabata teraküm eden mebaliği veznedarlarından koçanlı makbuz mukabilinde tahsil ve İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadnın umur-u maliyesini tedvir eder.

Madde 22 - Veznedar-ı umumî, Merkez Yürütme Komisyonuna (100) yüz lira-i Osmanîlik bir kefaletname verir. Ve yüz lirayı mütecaviz mebaliği yanında alıkoymamağa ve Komiserler heyet-i umumîsince gösterilen bir bankaya tevdie mecburdur.

MURAKABE

-ŞUABAT-

Madde 23 - Her mahallî şubenin heyet-i umumiyyesi üç kişilik bir mahallî murakabe heyeti intihap eder.

Madde 24 - Mahallî murakabe heyeti, şubenin vaziyet-i maliyesini ve içtimalarında hazır bulunduğu şube komisyonlarının içtimaat zabıtnamelerini murakabe ve tetkik eder.

Madde 25 - Mahalli murakabe heyeti şubenin âzâları heyet-i umumiyyesine karşı mes'ul olduğu gibi her dört ayda bir heyet-i umumiyye-i mezkûreye hesap verir.

Madde 26 - Mahalli murakabe heyeti ihtiyac-ı fevkalâde dolayısıyla veyahut da şube kâtibinin itirazı halinde âzânın heyet-i umumiyyesini içtimâa davet edebilmek hakkını haizdir.

-MERKEZ-

Madde 27 - Komiserler heyet-i umumîsi, üç kişilik daimî bir Merkez Murakabe Heyeti intihap eder. Bu heyet içtimâlarına iştirak ettiği merkez icra komisyonunun muamelâtını ve ittihadın vaziyet-i umumiyyesini tetkik ve murakabe eder.

Madde 28 - Merkez murakabe heyeti, komiserler heyet-i umumiyyesine karşı mesuldür.

Madde 29 - Merkez murakabe heyeti, fevkalâde ihtiyaç halinde komiserler heyet-i umumiyyesini içtimâa davet eder.

Madde 30 - Merkez murakabe heyetinin izahnameleri amele gazetesinde neşr edildiği gibi tab' olunarak şuabata da dağıtılır.

İÇTİMÂAT-I UMUMİYE

-ŞUABAT-

Madde 31 - Her iki ayda bir şuabatta heyet-i umumiyye içtimâa davet edilir.

Madde 32 - Mahallî icra komisyonu, içtimâ-ı umumîlerde şubenin vaziyet-i umumiyyesini izah ve halle muhtaç mesail-i umumiyyeleri heyet-i umumîye arz eder. Ruzname-i müzakerattan sonra âzâların tekâlif ve istizahatı vuku bulur.

Madde 33 - âzâsının beşte biri tarafından talep vuku bulduğu takdirde, o şube heyet-i umumîsi fevkalâde olarak içtimâ edebilir.

Madde 34 - Mevcut âzânın sülüsü hazır bulunduğu takdirde şube heyet-i umumîsi âdiyyen içtimâ eyleyebileceği gibi aksi takdirde içtimâ tehir edilir. Ve müteakiben kaç âzâ bulunursa bulunsun içtimâ edebilir.

-MERKEZ-

KOMİSYONLAR HEYET-İ UMUMİYYESİ

Madde 35 - İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadının en yüksek mercii komisyonlar heyet-i umumiyyesi olup her sene Mayısın nısf-ı evvelinde âdiyyen içtimâ ettiği gibi ihtiyaç hissedildiği veya murakabe heyetince davet edildiği takdirde fevkalâde olarak da içtimâ edebilir.

Madde 36 - Komisyonlar heyet-i umumiyyesince İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadını alâkadar eden kâffe mesail-i umumiyye müzakere ve karara rabt olunur.

Madde 37 - Komisyonlar heyet-i umumiyyesi, birinci defa şuabat mahallî komisyonlarının kâffe âzâsı ve ikinci defa da bunların dörtte üçü hazır bulundukları takdirde içtimâ edebilir.

Madde 38 - Komisyonlar heyet-i umumiyesi merkez icra ve merkez murakabe heyetleri intihap eder.

MEBANİ KOMİSYONU

Madde 39 - Her inşaatta orada çalışan amelenin adedine göre iki veya üç kişilik bir komisyon intihap olunur. Bu komisyon amelenin menafiini işbaşıya ve inşaat müteahhitlerine karşı temsil ve müdafaa eder.

Madde 40 - İnşaat komisyonu, işbaşı ve müteahhitlerle amele arasında tehaddüs eden kâffe ihtilâfatı tesviye eder. Ve inşaatta tatil-i eşgâl ilânı takdirinde evvelce merkez icra komisyonuna malûmat vererek muvafakatını ahz ve onunla itilâf halinde hareket eder.

AMELE MÜDAFAASI

Madde 41 - Merkez veznesi amelenin hukukunun siyaneti için, amele menafiinin müdafaası uğrunda mücadele ederek duçar oldukları zarardan dolayı çalışamayan ve ihtiyac-ı fevkalâdede bulunan ameleye muavenet eder.

Madde 42 - Muavenet-i mezkûre Merkez Yürütme Komisyonunca tayin ve onun tasvibiyle verilir.

TATİL-İ EŞGAL HAKKINDA

Madde 43 - Tatil-i Eşgal, kısmî ve umumî namıyla ikiye taksim olunur.

Madde 44 - Kısmî tatil-i eşgal bir veya iki inşaatın amelesine inhisar ettiği gibi umumî tatil-i eşgaller de İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadına dahil kâffe-i âzâya şâmildir.

Madde 45 - Umumî tatil-i eşgali talep eden şubeler fevkalâde olarak içtimâ ederek müzakerat-ı lâzimeden sonra keyfiyeti reye vaz' ve neticeyi kâtipleri vasıtasıyla merkez icra komisyonuna işar ederler.

Madde 46 - Merkez Yürütme Komisyonu netice-i ârâyı ve İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadının vaziyet-i umumiyesini nazar-ı dikkate alarak mesuliyeti tahtında tatil-i eşgalin ilânı veya adem-i kabulü hakkında karar verir.

Madde 47 - Şubenin tatil-i eşgâl lehindeki mukarreratına rağmen Merkez Yürütme Komisyonu işbu talebi reddedecek olursa, komisyonlar heyet-i umumiyyesi hemen içtimâ ederek tatil-i eşgal hakkında bir karar ittihaz ve Merkez Yürütme Komisyonunun vaziyetini tayin eder.

ALÂMAT-I FARİKA VE MÜHÜR

Madde 48 - İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadının alâmet-i farikası kırmızı renktir ve bunun sol kenarının yukarı köşesinde (İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadı) ibaresini teşkil eden kelimelerin ilk harfleri Türkçe ve Fransızca olarak gösterildiği gibi şuabata ait olanlarda da o şubenin ismi de ayrıca zikredilir.

Madde 49 - Kâtib-i Umumîde bulunan mühür Türkçe ve Fransızca lisanlarıyla (İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadı) ibaresini ve ortasında da yine aynı lisanlarda (Dersaadet) kelimesini muhtevidir.

Madde 50 - Şuabatın mühürlerinde o şubenin ismi de ilâve olunur.

BİR MAYIS

Madde 51 - Bütün cihan amelesinin beynelmilel bayramı olan Bir Mayıs[ı] yevm-i mezkûrda kat'iyyen çalışmamak suretiyle İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadı da tesid ederler.

AHKÂM-I UMUMİYYE

Madde 52 - Âzâdan, götürü bir iş alıp da mezkûr işi diğer amelelerin iştirakiyle ifa etmeyenler intihap hakkına malik iseler de diğerleri tarafından intihap olunamazlar.

Madde 53 - İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadı âzâsı beynindeki ihtilâfat hakem tarikiyle icra komisyonlarınca hâl edilir.

Madde 54 - Mahallî Yürütme Komisyonlarının bu hususdaki mukarreratı alâkadarân tarafından kabul edilmeyecek olursa, şube âzâlarının heyet-i umumiyyesinin kararına müracaat olunur.

Madde 55 - İşbaşlarından ve inşaat müteahhitlerinden iş tekabbül edip de bu işi diğer amelenin iştirakiyle ifa etmiş İttihada mensup kimselerle işbaşılar ve inşaat müteahhitleri arasında ihtilâf zuhur edecek olursa bu husus-

ta mahalli veya İttihadın Merkez Yürütme Komisyonu hiçbir mesuliyet deruhte etmez.

Madde 56 - Komisyonların heyet-i umumiyyesi eshab-ı zanaatın ve yardımcılarının ve inşaatla alâkadar bilcümle amelenin ücret-i yevmiyelerine mütedair kâffe mesail hakkında mukarrerat ittihaz ve bu mukarreratın icrasıyla Merkez Yürütme Komisyonunu tavzif eder.

Madde 57 - Komisyonların heyet-i umumiyyesi işbu nizamname mevadını tâdil ve ikmal edebilir.

Madde 58 - İttihadın prensiplerine ve nizamnmesine muvafık hareket etmeyen âzânın kaydı terkin edilir. Terkin-i kayda heyet-i umumiyyece karar verildiği gibi terkin-i kayd icap eden şahıs da heyet-i umumiyyeye izahat vermek üzere davet olunur.

C. "1922 Güzünde Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın İstanbul'da Dağıttığı Bildiri"[14]

Dr. Robert Anhegger, *Tarih ve Toplum* dergisinin Eylül 1984 tarihli 9. sayısında yayımlanan Kurtuluş Savaşı'nda İzmir yazısını tanıtırken, çalıştığı Hollanda Dışişleri Arşivi'nde (Archief van het Ministerie van Buitenlandsche Zaken) 1919-1930 yılları arasında Hollanda'nın Türkiye Büyükelçiliği'nde bulunmuş Baron W.B.R. van Welderen Rengers imzalı şu belgeye rastladığını anlatmıştır:

Hollanda elçiliği
No: 2169/409
İstanbul, 14 Ekim 1922

Dışişleri Bakanlığına
La hayes
(Dışişleri Bakanlığının mührü,
evrakın geliş tarihi: 21.10.1922)

Son siyasî ve askerî olaylar İstanbul halkı kamuoyunda tehlikeli bir etki yaratmıştır. Zât-ı âlinize daha önce bildirmek fırsatını bulduğum gibi Küçük Asya'daki zafer haberleri, İstanbul'daki huzursuz unsurları şiddetli heyecana sürükledi. Bu arada böyle bir şehirde kargaşalıklardan korkmak gerekiyor, aynı zamanda bunların önüne geçmenin de ne kadar güç olduğu anlaşılmaktadır. Duruma uygun olarak geniş önlemler alınmıştır. Çok sayıda İngiliz polis takviyeleri karaya çıkartılmış, üstelik asker birlikleri de bunlara eklenmiştir.

14 Bu bildirinin Profintern'e ekli olarak gönderildiği belge II. Bölüm'de yer almaktadır.

Bu önlemlerden sonra İstanbul halkı görünüşte rahat gibi durmaktadır. Yine de her gün tutuklama ve ev baskınları sürmektedir. İşgalin başlangıcında müttefiklere ateşli silâhların teslim edilmesi emredilmiş, binlerce silâh toplattırılmıştır.

Bu dönemde Rus propagandasının önemli bir etken olduğu artık inkâr edilemez; yine de bu faktörün ne denli etkili olduğunu ve hangi yöntemlerden yararlanıldığını saptamak güçtür. Bu yalnız başına bir tek olay gibi sayılmamalıdır. Şu sıralarda Moskova'nın bütün Asya'da sürdürmekte olduğu geniş çaplı propaganda ile ilişkili olduğu kuşkusuzdur.

Burada her şeyden önce Azerilerden ajan olarak faydanılmaktadır. Bunlar genellikle çok iyi Türkçe bilirler, Müslüman oldukları için de Türk halkının güvenini kazanabilirler.

Son günlerde İstanbul'da geniş çapta dağıtılmış Türkçe bildiri (Fransızca çevirisi ilişiktedir) metninde, Rus propagandasının milliyetçi başarılarından ne ölçüde yararlanmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Elçi
Baron W.B.R. van Welderen Rengers

[*Tarih ve Toplum*'un 42'nci (Haziran 1987) sayısında Türkçe çevirisi yayımlanan bu bildirinin, aşağıda çevrimyazısı verilen aslı TİTE (Türkiye İnkılap Tarihi Enstitüsü) Arşivi'nde 396/14666 numarayla kayıtlıdır.]

Umum İşçi ve Fakirlere Hitap

Anadolu'nun kahraman işçi ve köylüleri Mustafa Kemal Paşa'nın zekâveti ve akıllılığı sayesinde, bütün dünya işçi ve fakir köylülerinin hâmisi ve sahibi makamına geçen Rus Bolşevik hükûmetiyle, bir muavenet ve dostluk muahedesi yaptıktan sonra, asırlardan beri düşmanımız olan Avrupa ve Amerika paracı milyonerlerinin Doğu için yaptıkları kanlı planlarını bozdular. Bir emperyalist ve soyguncu altınperestler güruhunun elinde bir maşa olmaktan başka bir şey olmayan Yunan kralına ve paşalarına hadlerini bildirdiler. Yunanistan'da komünist arkadaşlarımızı hapsederek hayatlarını tehlikeye koyan Yunanistan'ın zenginler yardakçısı kaatil hükûmeti işçi ve köylülere yaptığı haksızlığın cezasını tamamiyle görmelidir. Anadolu halkının cihana hayret verecek bir gayretle yakasından çıkarıp attığı o siyah pençe ve onu perde arkasından oynatan kuvvet tamamiyle kırılmadı. O henüz bizim gibi işçi ve çiftçi fakirlerin yakasındadır.

Arkadaşlar! Yalnız bu kadarla iktifa etmeyelim. Anadolu işçi ve köylüleri kurtuldu ise, biz hâlâ esaret altındayız. Biz, zavallı işçi ve fakirler ki çoğumuz açlıktan ölmek tehlikesindeyiz. Bir kısım arkadaşlarımız da sabahın seherin-

den gecelerin yarısına kadar çalışarak bir lokma ekmek mukabilinde İstanbul zenginlerinin, kumpanyalarının ceplerini, kasalarını dolduruyorlar. Bizler ki daha hakkımızı bu paracı canavarların elinden kurtaramadık. Anadolulu arkadaşlarımızın iktisadî ve siyasî hürriyetlerini kazandıklarına seviniyoruz. İstanbul'un sahte ve fakirlerin düşmanı olan bütün zenginleri bizim sevincimize karışarak güya onlar da memnun olduklarını bize gösteriyorlar. Buna bir nümune olarak söyleyelim ki, bizim sınıfımızdan olan Tramvay Kumpanyasının işçi arkadaşları bir kaç ay evvel kumpanyadan bir lokma fazla ekmek istedikleri vakit, kumpanya bu arkadaşlara ekmek yerine kurşun vermek, onları açlıktan öldürmek istemişti. Ve bayrama bile zor iştirak etti. Ne kadar sahte olduklarını bu zengin kumpanyalar işte böyle gösteriyorlar.

Arkadaşlar! İstanbul'da esaretleri altında inlediğimiz daha nice işçi ve köylü fakirlerin düşmanı var. Bunlar, biz işçilerin kan ve kuvvet sarfederek bir lokma ekmek mukabilinde yaptığımız, gayet kıymetli köşklerinde, saraylarında zevk ve safa ile yaşıyorlar. Nümayişlerimize sahte bir sıfatla karışarak bizi aldatmak istiyorlar. Bizim sırtımızdan daha nice servet ve zenginlik çıkarmak için çalışıyorlar.

Arkadaşlar! Gözümüzün açılacağı sıra gelmiş geçiyor. Daha ne vakit uyanacağız? Daha ne vakit Bolşevik Kızıl işçi cemiyetlerine koşup yazılacağız? Ne vakit bütün İstanbul işçileri olan bizler elele verip birleşeceğiz? Ne vakit kuvvetli bir ittihat ve ittifak yapacağız? Ne vakit bu zâlim kumpanyaların, tüccarların, vapur sahiplerinin ve para ve büyük mülk sahiplerinin ve bilumum paracı hırsız ve soyguncuların esaret boyunduruğundan kurtulacağız?

Arkadaşlar! Uyanalım, ittifak edelim ve bütün işçi ve fakir arkadaşlarımızı bir kardeş gibi sevelim, beraber çalışalım ve beraber ölelim.

Artık yetişir. Ya ölüm ya hayat!

Yaşasın bütün dünya işçi ve fakirleri!

Yaşasın Anadolu kahraman proletaryası!

Yaşasın Rus Sosyalist Sovyetleri Hükûmeti!

Bütün Dünya İşçileri İttifakı

[İstanbul Seksiyonu]

D. Serafim Maksimos[15]

Türkiyeli Rum bir ailenin oğludur. 1918 Ekimi'nde İstanbul'da ilk komünist grubunun örgütlenmesine katıldı; 1920'de [İstanbul'da] Beynelmilel İşçiler

15 Serafim Maksimos (1896-1961) Orta öğrenimden sonra 1918'de Komünist Gruba katıldı, daha sonra Komintern ile ilişkili olarak 1920'de BİI'yi kurdu; BİI daha sonra Türkiye Komünist Partisi'ne katıldı. 1923 baskıları sırasında Yunanistan'a gönderildi; örgütünün kararıyla Kavala'da tütüncüler arasında çalıştı ve sendikasının sekreteri seçildi. 1923'te MK üyeliğine seçildi; 1924'te

İttihadı'nı kurdu; inşaat ve liman işçilerini kapsayan bu birlik, 1921'de onun yönetimi altında Profintern'e katıldı. Kasım'da tutuklandı ve sonra Yunanistan'a kaçtı.[16] Kavala'da ve Atina'da komünist hareket içinde etkinlik gösterdi: YKP MK'nin Sendika kesiminin başına geçti. 1923 Eylülü'ndeki YKP ikinci olağanüstü kongresinde MK'ne seçildi, 1924 Şubatı'ndaki ulusal parti konferansında da yerini korudu. Haziran-Temmuz 1924'te Moskova'da toplanan Komintern'in V. Kongresi'nde YKP delegesi ve sözcüsüydü.

1926 Ocak ayında Yunan partisi yasadışı ilân edilince, o da Skiros adalarına sürüldü. Aynı yıl Larissa'dan YKP milletvekili seçildi ve hapisten çıkıp Meclis'e girdi. 1927 Aralığı'nda Yunan hükûmeti komünist milletvekillerinin dokunulmazlıklarını kaldırmak istedi. Fakat Maksimos için Meclis'te üçte iki çoğunluk sağlanamayınca, sandalyesini koruyan tek komünist milletvekili olarak kaldı.

O sıralar Komintern'in üst yönetiminde tasfiyeler yapılıyor, YKP içinde de hizip mücadeleleri oluyordu. Sonuçta, Aralık 1928'te toplanan 4. parti kongresinde Maksimos partisinden çıkarıldı. Viyana'da sürgün olarak yaşarken 1961'de öldü.

[Drachkovitch, *Biographical Dictionary of the Comintern*, s. 265-266.]

E. Nikos Zaharyadis[17]

1903'te İzmitli bir Rum tütün işçisinin oğlu olarak dünyaya geldi. Çocukluğu İstanbul ve Edirne'de geçti. 8'inci sınıfta okuldan ayrıldı ve 14 yaşında fabrika işçiliğine başladı. 1919'da İstanbul'da rıhtım işçisi, sonra da gemici oldu. 1921'de Komünist Gençler Birliği'ne ve Deniz İşçileri Sendikası'na, 1923'te de KP'ne katıldı. Parti KUTV'da okuması için onu Moskova'ya yolladı. 1924 sonlarında Yunanistan'a gitti; önce Atina, sonra da Selânik komünist gençlik hareketinin başına geçti ve YKGB (Yunan Komünist Gençlik Birliği) MK'ne üye seçildi. 1925'te Selânik'te Yunanistan'ın ulusal azınlıkları için eşit haklar tanıması gerektiğini savunan bir konuşması nedeniyle ilk

---

yeniden seçildi. Komintern V. Kongresi'nde Manuilski'ye kafa tuttu; 1926'da sürgüne gönderildi, "merkez" adı verilen fraksiyonu yönetti, Puliopulos'un kurduğu Spartakos grubuna katıldı ve 1929'da partiden "birleşik muhalefetin temsilcisi" olarak atıldı. Politik faaliyetten çekildi ve gönüllü sürgün olarak Viyana'da öldü. Pierre Broué, *Histoire de l'Internationale Communiste (1919-1943)*, Fayard, 1997, s. 1047.

16 Burada yıl belli olmamaktadır; Broué'ye göre 1923'te Yunanistan'a gitmiştir. Dr. Şefik Hüsnü'nün 1922 yılındaki raporlarına göre de Maksimos İstanbul'dadır.

17 Nikolaos ZAHARYADIS, Nikolau Dimitriu olarak anılır (1903-1973), Türkiye'deki küçük burjuva bir Rum'un oğludur. Bir yıl lisede okuduktan sonra, 1919'da liman işçisi, sonra denizci ve nihayet kimya işçisi olarak çalıştı. 1921'de Komünist Gençlik'e ve 1923'te Komünist Partisi'ne katıldı. (...) Pierre Broué, *Histoire de l'Internationale Communiste (1919-1943)*, Fayard, 1997, s. 1108.

kez tutuklandı. 1925-26 yıllarında Pangalos'a karşı mücadele etti. Faşist dikta yanlısı askerlere karşı Atina'da üçyüz bin gösterici topladı, bildiriler dağıttı, örgütleme çalışmaları yaptı, grevler yönetti. Dokuz kez tutuklandı, beş kez kaçtı, iki yıl hapis yattı. 1927'de gençlik örgütünden çıkarak Pire, Volos ve Selânik'te YKP aparatında yer aldı. 1929'da parti onu yeniden Moskova'ya yolladı. İki yıl Komintern'in Leninist Okulu'na devam etti ve 1931'de YKP Politbüro üyesi olarak yurduna döndü. 1934'te YKP'nin Balkan Sekretaryası'ndaki temsilcisi olarak yine Moskova'ya gitti ve 1935'te VII. Komintern Kongresi'nde partisinin delegesi oldu. O yılın Aralık ayında YKP'nin 6. Kongresi'nde genel sekreter seçildi. Komünistlerin liberaller, Tarımcılar, işçi sendikaları ve yerel örgütlerle anlaşmasını sağladı. Ocak 1936'da milletvekili seçildi, fakat o yılın 4 Ağustosu'nda Metaksas diktatörlüğünün kurulması üzerine hapse atıldı. 1926'da Rizospastis'e yapılan bir saldırıda öldürülen bir ajan provokatörün kâtili olduğu savıyla, olaydan on yıl sonra Pire İstinaf Mahkemesi'nce dokuz yıla mahkûm edildi.

1941 Mayısı'nda Almanlar Yunanistan'ı işgal edince, Dachau toplama kampına gönderildi ve 1945 Mayısı'na kadar Yunanistan'a dönmedi. Haziranda toplanan MK'nin 12. Plenumunda yeniden parti başkanı seçildi. 1947'ye kadar Atina'da kaldı, ama ne komünist ayaklanmasına ne de Markos hükûmetine katıldı. Sonra da Doğu Avrupa'ya sığındı. Ayaklanma bastırılınca, yeniden parti önderi olarak Yunanlı politik göçmenler arasında tasfiyeler yaptı. 1952 Ekimi'nde Sovyet partisinin 19. Kongresi'nde YKP sözcüsüydü. Stalin'in ölümünden sonra önderliğini sürdürdü. Hruşçov'un Stalin kişilik tapınmasına saldırmasının ertesinde, YKP'nin Mart 1956'daki 6. Plenumunda genel sekreterlikten ve politbüro üyeliğinden uzaklaştırıldı.

1957 Şubatı'ndaki 7. Plenumda karşı saldırıya geçti, ama başaramayınca önce MK'den, sonra da partiden atıldı ve SSCB'ye yerleşti, orada öldü.

[Drachkovitch, *Biographical Dictionary of the Comintern*, s. 450-51 ve "Save Nico Zachariadis!" *Inprecorr*, XVII/1 (2 Ocak 1937).]

İKİNCİ BÖLÜM

TÜSTAV KOMİNTERN ARŞİVİ
Belgelerinden

1

BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI'NIN KURULUŞU VE İLK GENEL KURULU

Beynelmilel İşçiler İttihadı ile ilgili TÜSTAV Komintern Arşivi'nde ulaşabildiğimiz Serafim Maksimos'un Sekreter olarak imzaladığı ilk belge 24 Kasım 1920 tarihini taşıyor ve Bİİ'nın kuruluşunun daha önce bildirildiğinden söz ediyor. Ne yazık ki bu bildirimin yer aldığı belge henüz ulaşılmayı bekliyor. Bununla birlikte ileride yer alan 1921'in ikinci yarısında Roland tarafından kaleme alınmış bir raporda kuruluş tarihi olarak 18 Mayıs 1920'den söz ediliyor. Ancak yine aynı raporlarda 18 Ekim 1920 tarihli bir genel kuruldan söz ediliyor; bunun Bİİ'nın kurucu genel kurulu olduğu düşünülebilir çünkü 1. Genel Kurul kararlarıyla ilgili olarak elimizde 18 Şubat 1921 tarihi var. Bİİ, Birinci Dünya Savaşı öncesi kurulduğu belirtilen Sendikalar Birliği'nin halefi olarak değerlendiriliyor; bu konuda da gerek yukarıda anılan raporda, gerekse bir dizi başka raporda birçok ayrıntı yer alıyor. Bİİ'nın kuruluş amacı "Doğu emekçileri kitlelerinin örgütlenmesi ve Doğu proletaryasının devrimci eğitimi" olarak belirtiliyor. Önce Bİİ'nın nizamnamesini, ardından Maksimos'un sözünü ettiğimiz ilk rapor-mektubunu sunuyoruz.

[İSTANBUL] BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI NİZAMNAMESİ

I.

1. İstanbul'da "Beynelmilel İşçiler İttihadı" unvanlı bir işçi örgütü kurulmuştur.

2. Cinsiyet ve ırk ayrımı olmaksızın bütün ücretli işçiler üye olabilir.

3. Üye olmak isteyenler, yazılı başvurularını Merkez Yürütme Komitesi'ne yapmalı ve iki eski Bİİ üyesi tarafından tavsiye edilmelidir.

II.

4. Bİİ'nın amacı, bütün işçileri kapitalist sömürüye karşı, ücretli kölelik boyunduruğundan kurtuluş için devrimci sınıf mücadelesi ilkesine dayalı olarak mücadele eden büyük bir örgüt halinde birleştirmektir.

III.

TEŞKİLÂT

5. Emeği sınaî bölünmesine göre temsil eden Bİİ aşağıdaki altı sınaî daldan oluşur:

a) Tarım ve balıkçılık genel sınaî dalı
b) Madencilik genel sınaî dalı
c) Taşımacılık ve haberleşme genel sınaî dalı
d) Genel olarak sanayi genel sınaî dalı
e) İnşaat genel sınaî dalı
f) Kamu hizmetleri genel sınaî dalı

6. Her genel sınaî dalı, kendi içinde aynı sanayide çalışan emekçilerin farklı işçi birliklerine bölünür.

7. Sınaî işçi birlikleri yerel, vilayet ve genel şeklinde ayrılır. Yerel işçi birlikleri, her kentte aynı sanayi dalındaki işçileri kapsar. Vilayet birlikleri, aynı vilayetteki aynı işçi birliklerini kapsar. Genel birlikler, ülkedeki bütün vilayet birliklerini kapsar.

8. Her sanayideki farklı teknikleri ve işçiler arasındaki dil farklılıklarını göz önünde bulundurarak Beynelmilel İşçiler İttihadı çalışmasını kolaylaştırmak için değişik şubelere ayrılmıştır.

IV.

İDARE

9. İdare, 7 üyeden oluşan Merkez Yürütme Komitesi tarafından yürütülür. Genel sekreter, Bİİ'nın bütün bölümlerinin Kongresi tarafından seçilir; altı komiser, her genel sınaî bölüm tarafından tayın edilir. Genel sekreter, bu görevle ilgili her türlü vasfa sahip olmalı, sadece Bİİ'nın idaresiyle uğraşmalı ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için merkezi kasadan ücret almalıdır. Altı komiser, sadece temsil ettikleri genel dalın işleyişiyle uğraşmalı ve Bİİ'nın genel çıkarları doğrultusunda işbirliği yapmalıdır.

10. Genel dallar, sanayideki İşçi Birliğini temsil eden 7 üyeli bir komite tarafından idare edilir, komiser genel sekreter görevini yerine getirilir.

11. İşçi birlikleri, kararları vilayet sınaî şubelerinin onayına sunulacak üç üyeli bir komite tarafından idare edilir.

V.

12. Bİİ Genel Kongresi, Bİİ ile ilgili her türlü konuyu tartışır ve bunlarla ilgili karar alır.

13. Olağan Genel Kongre her ay Haziran ayında toplanır. Olağanüstü Genel Kongre, genel sınaî dalların tümünün temsilcilerinin oybirliğiyle bunu gerekli gördüğünde toplanır.

14. Genel Kongre, aşağıdaki biçimde paylaşılan genel sınaî dal temsilcilerinden oluşur:

Her sınaî dal, her üye işçi birliği için üç üye ile temsil edilir. Her halükarda azami temsilci 21'den çok, asgari temsilci 7'den az olamaz.

15. Yerel birlik toplantıları vilayet temsilcilerine, vilayet toplantıları genel toplantıya, genel toplantılar da genel sınaî dallara yetki verir.

VI.

16. [asıl metinlerde boş bırakılmış]

17. Dâhili yönetmelik. Şubelerin, birliklerin dâhili yönetmelikleri komisyonlarınca [asıl metinlerde boş bırakılmış] ve Merkez Yürütme Komitesi'nin denetim ve onayına tabidir.

MÜHÜR VE AMBLEM

18. Bİİ mühür ve amblemi, bütün örgütler için aynıdır. Dünya ve Bİİ amblemi ile "Refah" ve "Özgürlük" sözlerini taşır. Genel sınaî dallar ve işçi birlikleri, mührün altında genel sınaî dalı veya mührün adına vurulduğu birliği belirtir.

19. Bİİ'nın bayrağı, kırmızı üzerinde birliğin adını taşır.

VII.

KİMLİK KARTI

20. Her Bİİ üyesini, kayıttan itibaren, MİK Genel Sekreteri tarafından Bİİ merkez sicilindeki kayıt numarasını taşıyan bir kart verilir; Üye bunu genel sekretere ve mensubu olduğu sınaî dala ibraz etmek zorundadır; üye genel dal siciline kaydını yaptıracak ve son olarak yerel birliğe kayıt yaptıracaktır. İş değişikliği halinde, yeni kart ücretsiz verilir. Kayıt harcı 25 kuruştur.

VIII.

AİDAT VE KAYIT ÜCRETİ

21. Her üye, pul veya makbuz karşılığı Bİİ kasasına 20 kuruşluk aidatını peşin öder.

22. Yerel işçi birlikleri kasaları Bİİ MİK tarafından kontrol edilip onaylanan bütçeleri tarafından öngörülmüş giderler için % 25'i kendinde tutar ve geriye kalan % 75'i Bİİ merkez kasasına gönderir.

Bütün kayıt ücretleri ilgili birlikte veya dalda kalır.

IX.

İŞÇİ SAVUNMASI

24. İhtiyaç duyulduğunda kullanılmak üzere işçi çıkarlarını savunmak için bir kasa kurulur. İşçi savunma kasası; a) genel kasa üyelerinin net aidat gelirlerinin % 10'undan ve b) olağanüstü kayıt gelirlerinden oluşur.

25. İşçi savunma kasası, işçi örgütlerine sadece yürütülen mücadele MİK tarafından onaylandığı takdirde yardımda bulunur.

X.

26. Bİİ, örgüt bürolarını ve işçi birliklerini yerleştireceği bir Halk Evi'ne sahip olacaktır. Bu Halk Evinde, yürütülecek idare çalışmalarının ötesinde, Bİİ'nın gazeteler, kütüphane, işçi okulları ve konferanslar yoluyla işçi eğitimi yapacaktır.

XI.

KONTROL

[26] Bİİ'nın, sınaî şubelerin her örgütü, halk evleri, olağan ve olağanüstü komisyonlar, Komiserler İşçi Konseyi talimatları uyarınca faaliyet gösteren Bİİ MİK kontrolüne tâbidir. Şubelerin ve Halk Evi'nin bütün malvarlığı Bİİ'na aittir. Bir hal evinin, bir şubenin veya bir birliğin feshi durumunda malvarlığı dağıtılmaz.

TOPLANTILAR

[27] İşçi birlikleri üyeleri ayda bir kez düzenli olarak toplanırlar ve gündemdeki konularla ilgili kararları alırlar.

GÜNDEM

[28] 1. Toplantının açılması
2. Başkanın seçimi
3. Tutanakların okunması
4. Eğitim taleplerinin okunması
5. Düzenli veya olağanüstü komisyon raporu
6. Genel sekreterin olaylar raporu
7. Muhasip raporu
8. İç sorunlarla ilgili tartışma
9. Yeni sorunlar
10. İşlerin Başkan tarafından toparlanması

29. Oturum başlarken, kurul düzeni gözetmek üzere bir komisyon seçer,

30. Herkes tarafından Emek Bayramı olarak kabul edilen, yeni takvime göre 1 Mayıs, Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın bütün üyelerinin katıldığı bir genel grevle kutlanır.[1]

* * *

[ANTETLİ KAĞIT]

BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI
İSTANBUL

[varışı:] 4 Aralık
İstanbul 24 Kasım 1920

Yoldaşlar,

Kuruluşunu size daha önceden bildirdiğimiz BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI öne koyduğu amaçları, yani "Doğu emekçileri kitlelerinin örgütlenmesi ve Doğu proletaryasının devrimci eğitimi" amaçlarını gözden kaçırmaksızın mücadelesine devam ediyor.

Bu yeni örgüt, savaş öncesinde var olmuş ve dünya savaşı nedeniyle ve savaş sırasında dağılmış üç bini aşkın üyeye sahip bir örgüt olan eski SENDİKALAR BİRLİĞİ'nin devamı olarak değerlendirilebilir.

Her şeyden önce bir ticaret kenti, Doğu'ya transit yolu ve bürokratik bir devletin başkenti olan İstanbul bugüne dek sanayi hareketini en basit biçimiyle nüve halinde tanımış, yetmiş bin işçiden daha çoğuna ekmek verememiş, ancak buna karşılık taşımacılık ve haberleşme dalları iyi gelişmiş ve bunların yanısıra çok sayıda küçük tüccar ve müteşebbise sahip olmuştur.

Ünlü 1908 Anayasası'nın ilanına kadar, herhangi bir işçi hareketinden söz edilemez; ancak hepsi de Ortodoks Kilisesi'nin çok sayıdaki azizinden birinin himayesinde kurulmuş, işçilerin, müteşebbislerin ve küçük patronların iç içe yer aldığı saf mesleki nitelikte birkaç loncanın varlığı hatırlatılabilir.

Daha sonraları, örgütlenme hakkı tanındığında, sendika kuruluşu ve bir işçi gazetesinin kuruluşu mümkün olabildi; ortak bir eylemle bütün sendikaların güçlerini birleştirmeyi ve eşgüdümlü kılmayı hedefleyen, ancak birleşik ve dayanışmacı bir eylemle gerçekleştirilebilecek böylesi bir hedefe sahip işçi gazetesi savaş sırasında ve savaş nedeniyle sönümlendi.

Kapitalistler arası büyük savaşın kaçınılmaz sonucu olan iktisadi bunalım, bize emekçilerin yeni gereklerine uygun ve amacımıza, yani üretim

1 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 91-96 ve 622/626 [Fransızca]



Union Internationale des travailleurs

CONSTANTINOPLE

pour la Roata Mer

Constantinople le 4 Decembre 1920

Camarades,

L'UNION INTERNATIONALE DES TRAVAILLEURS dont nous vous avons déjà annoncé la fondation continue toujours sa lutte ne perdant pas de vue les buts qu'elle s'est proposée, à savoir l'organisation de la masse des travailleurs de l'Orient ainsi que l'éducation revolutionnaire du Prolétariat Oriental.

Cette nouvelle organisation peut être considérée comme faisant suite à l'ancienne UNION DES SYNDICATS, organisation ayant existé avant la guerre et ne comptant pas moins de trois mills adhérents dispersés pendant et à cause de la guerre mondiale.

Constantinople, ville avant tout commerciale, boulevard du transit et de l'agiotage en Orient, Capitale d'un Etat bureaucratique, n'a jusqu'à présent connu le mouvement industriel que sous une forme elementaire et embrionnaire n'ayant jamais donné du pain à plus de soixante dix mille ouvriers, mais ayant par contre bien developpé la branche du transport et communications et comptant à part ça beaucoup de petits commerçants et de petits entrepreneurs.

Jusqu'à la proclamation de la fameuse Constitution en 1908, aucun mouvement ouvrier n'a pu être signalé si ce n'est que l'existence de quelques corporations à caractère purement proffesionel, amalgamées d'ouvriers entrepreneurs et petits patrons, le tout sous le patronage d'un des innombrables saints de l'Eglise Orientale.

Plus tard le droit d'organisation étant proclamé, la fondation du syndicat fut possible ainsi que celle d'un journal ouvrier ayant pour but l'union et la coordination des forces de tous les syndicats pour une action commune, but peut-on dire atteint si cette action unie et solidaire

Bİl antetli kağıdına yazılmış rapor örneği.

amaçlarının emekçiler kitlesince işgali amacına ulaşmamızın tek yolu olan şiddetli ve zorlu sınıflar mücadelesine dayalı bir işçi örgütü zorunluluğunu hissettirdi.

Bizde mücadele diğer yerlerdekinden çok daha zorlu geçiyor zira çok değişik milliyetler aynı zemin üzerinde hareket ediyor ve bundan milli uzlaşmazlıklar kaynaklanıyor. Dolayısıyla her şeyden önce bir yandan şoven milliyetçiliğin, diğer yandan dinsel bağnazlığın üstesinden gelmemiz gerekiyor; zira milli çelişkiye, hacı-hoca takımının besleyip güçlendirdiği dinsel uzlaşmazlık denk düşüyor.

Daha şimdiden denebilir ki, çabalarımız ilk başarılı sonuçlarını vererek yüzümüzü güldürdü. Farklı ırklardan yoldaşlar, milliyetlerini ve dinlerini bir kenara bırakıp ortak mücadele için Bİİ içinde omuz omuza yer alıyorlar.

Bİİ Yürütme Komisyonu, çalışmalarını kolaylaştıracak ve binlerce madencinin bulunduğu Zonguldak'a (Karadeniz) giden yolu açacak çok dilli bir tanıtım organı kurmayı planlıyor.

Çok değerli yoldaşlar bize göstereceğiniz ilgi, bizim için müthiş bir teşvik olacak ve ortak davamızın başarısına katkıda bulunacaktır.

Dostça ve kardeşçe
Yürütme Komisyonu
Sekreter
Maksimos
(İMZA KAŞESİ) (Bİİ MÜHRÜ)[2]

* * *

18 Şubat 1921 tarihinde toplanan Beynelmilel İşçiler İttihadı uluslararası alanda aşağıdaki iki kararı kabul ediyor; önce Kızıl İşçi Sendikaları Enternasyonali'ne, ardından onun bir seksiyonu olan Balkan-Tuna Konfederasyonu'na/Federasyonlar Birliği'ne üyelik başvurusunda bulunuyor. Kendi üyeleriyle ilgili olarak da, ileride Roland'ın raporunda yer alan şu kararı veriyor: "a) Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın bütün üyeleri, meslek sendikalarına üye değillerse, üye olacaklardır; b) bu sendikada sınıf mücadelesinin ve sanayi örgütlerinin devrimci fikirlerini yaymak için çalışacaklardır; c) işçi düşmanları yenilgiye uğratılıncaya kadar bu sendikaların yönetimlerinde yer almayacak ve onlarla hiçbir zaman temasa gelmeyeceklerdir."

2 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge no: 4-5 [Fransızca]

18 Şubat 1921 tarihli Genel Kurul

18 Şubat 1921 tarihli Beynelmilel İşçiler İttihadı 1. Genel Kurulu;

Başlarında Rus devrimi olmak üzere devrimci işçi örgütleri tarafından evrensel kapitalizme karşı verilen sonucu belirleyici kavgada uluslararası proletaryayı birleştiren bağların artırılmasının bugün her zamankinden daha gerekli olduğunu;

Kapitalizmin devrilmesi ortak amacında, farklı partilerce öngörülmüş çeşitli görüş ve taktiklere son vermenin ve bilinçli proletaryanın çabalarının sadece ve sadece tek bir amaca, dünyada milyonlarca işçinin kanlarına dalmış ve tiranlaşmış burjuva statükosunun proletarya devrimi ve diktatörlüğü ile alaşağı edilmesi amacına yönelmesinin gerekli olduğunu;

Hâlihazırdaki emek bunalımının, devrimci sınıf mücadelesinin gelişmesine elverişli bir zemini Doğu'da yaratmış olduğunu ve yaratmaya devam ettiğini;

Kapitalistlerin yağma taktiğine karşı, bütün dünya ülkelerinin devrimci örgütlerinin ve federasyonlarının hepsinin uluslararası sendikal birliğinin başarıyla muhalefet edebileceğini

GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURARAK

Moskova'da 16 Temmuz 1920'de İtalya, Rusya, Bulgaristan, Yugoslavya, Fransa (devrimci sendikalist azınlıklar) ve Gürcistan emek konfederasyonları temsilcilerinin, araçlarıyla ve taktiğiyle mücadelemize ihanet eden Amsterdam Enternasyonali'nden tamamen ayrılma ve Komünist Enternasyonal'in onayıyla, program ve taktiğiyle bizleri uluslararası kapitalizmi devirmeye götürecek Kızıl İşçi Sendikaları Enternasyonali Sovyeti kurma yönünde alınmış kararı

DİKKATE ALARAK

Kızıl İşçi Sendikaları Enternasyonali Sovyeti'ne üye olmaya; [bizim vurgumuz]

Moskova'daki yeni Kızıl Sendikanın kızıl bayrağı altında proletarya mücadelesi yürüten devrimci işçileriyle dayanışma içinde olduğunu ilan etmeye

KARAR VERİR

Yürütme Komitesi
Sekreterlik[3]

* * *

3 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 30-31 [Fransızca]

Balkan-Tuna Konfederasyonu Sekreterliği'ne
Sofya

18 Şubat 1921 tarihli Bİİ 1. Genel Kurulu;

Başlarında Rus devrimi olmak üzere devrimci işçi örgütleri tarafından evrensel kapitalizme karşı verilen sonucu belirleyici kavgada uluslararası proletaryayı birleştiren bağların artırılmasının bugün her zamankinden daha gerekli olduğunu;

Kapitalizmin devrilmesi ortak amacında, farklı partilerce öngörülmüş çeşitli görüş ve taktiklere son vermenin ve bilinçli proletaryanın çabalarının sadece ve sadece tek bir amaca, Balkan ülkelerinin binlerce işçisinin kanlarına dalmış ve tiranlaşmış burjuva statükosunun proletarya devrimi ve diktatörlüğü ile alaşağı edilmesi amacına yönelmesinin gerekli olduğunu;

Hâlihazırdaki emek bunalımının, devrimci sınıf mücadelesinin gelişmesine elverişli bir zemini Balkanlar'da yaratmış olduğunu ve yaratmaya devam ettiğini;

Kapitalistlerin yağma taktiğine karşı, Balkanlar'da Balkan-Tuna federasyonlarının tümünün birliğinin başarıyla muhalefet edebileceğini

GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURARAK

Sofya'da 3-4 Kasım 1920'de Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya (Sırbistan) Federasyonları temsilcilerinin, program ve taktiğiyle bizleri uluslararası kapitalizmi devirmeye götürecek Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin seksiyonları olarak değerlendirilecek ve araçlarıyla ve taktiğiyle mücadelemize ihanet eden Amsterdam Enternasyonali'nden tamamen ayrılmış olacak olan bütün Balkan federasyonlarının bir bürosunun kurulması yönünde alınmış kararı

DİKKATE ALARAK

Bütün bu gerekçelerle;

Moskova'daki Kızıl Sendikalar Enternasyonali Seksiyonu, Balkan-Tuna Federasyonları Birliği'nin Bürosuna üye olmaya; (bizim vurgumuz)

Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin kızıl bayrağı altında proletarya mücadelesi yürüten devrimci işçileriyle dayanışma içinde olduğunu ilan etmeye

KARAR VERİR.

Yürütme Komitesi
Sekreterlik
Maksimos imzası[4]

4 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 26-28/29 ve CD No: 24, Klasör No: 31-36, Belge No: 627/628 [Fransızca]

* * *

Aşağıdaki raporlardan anlaşıldığı kadarıyla Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın ilk Genel Kurulu sırasında Rusya'dan dönmüş olan Roland İstanbul'da bulunuyor. Ancak raporda Bİİ'nın (IWW (*Industrial Workers of the World*) ilkeleri temelinde örgütlenmiş olmasının hatalı olduğunu vurgulaması, onun kuruluş sürecinin dışında kaldığını gösteriyor. Ginzberg'in raporunda bir yandan parti kuruluşundan, diğer yandan sosyal-demokrat partiye sızmadan ve nihayet Ankara ile temasa geçmekten söz ediliyorsa da, bunlardan açık bir bilgi edinmek olanaklı değil. Şubat 1921, bilindiği gibi, daha M. Suphi ve arkadaşlarının ölümlerinin bilgisinin Komintern'e resmen ulaşmadığı, İstanbul Komünist Grubu'nun kendi dışındaki grup ve çevrelerle temasta bulunmadığı ve nihayet THİF yöneticilerinin daha yeni gözaltına alındıkları bir dönemdir. Bu anlamda Roland'ın bu raporunda anlatılanlar içinde önemli olan, herhalde tramvay işçilerinin grevi ve bunların sendikaları olarak gördükleri Türkiye Sosyalist Fırkası ve onun önderi İştirakçi Hilmi'ye karşı tutumları konusunda verdiği bilgilerdir. Şubat sonlarında gönderdiği bu rapordan sonra Maksimos'un mektup ve raporlarından anlaşıldığı kadarıyla Roland yeniden Rusya'ya gidiyor.

İstanbul 25.2.1921
(Roland)

Doğu Sekreterliği'ne
Ginsman[5] yoldaşın raporu

Değerli Yoldaş,

Bugüne kadar size yazmadıysam da, beklenmedik bu fırsattan yararlanarak size İstanbul'a sağlıklı olarak vardığımı bildirmeye acele ediyorum.

Size yazmamış olmamın birçok sebebi var; her şeyden önce vahşi makamların bana yaşattıkları sürekli takipler, vb.'dir.

Bu mektubun bile size ulaşacağından emin değilim ve bundan yararlanarak, kendimi tehlikeye atmaksızın, birkaç sözle gerekenler hakkında bilgi verecek ve durumu size aktarmakla yetineceğim.

İstanbul'a vardığımda, örgütümüzde her şeyi değişmiş buldum; oldukça hatalı işler yapılmış, sonuçları ağır olmuş. Şimdi işler yürüyor.

Durum lehimize büyük bir hızla değişti, günden güne işçiler uyanıyor, örgütleri de bununla at başı giderek güçleniyor. Bu çok dikkat çekici. Size aktarılacak çok olay var, bu mektupta yazamıyorum, zira güven duymuyorum.

On gün önce 13 gün süren ve 1300 işçinin katıldığı bir tramvaycılar gre-

5 Ginzberg olmalı.

vi oldu; işçiler açısından sonuç çok kötü, tam bir yenilgi oldu. Ama bununla biz iyi bir sonuç elde ettik.

II. Enternasyonal'e üye olan "Türkiye Sosyalist Fırkası" şefleri grevden sonra görevlerinden alındı. İşçiler, grev yenilgisinin bir hakikati olarak bu şeflerin kendilerini kandırdıklarını anladılar; aynı zamanda ancak bütün diğer örgütlerle sağlam bir birlik içinde ilerleyebileceklerini anladılar. Bu olaylar boyunca işçiler bir miktar sınıf kini kazandı. Şu anda bu mayalanıyor. Parti tam bir dağılma halinde. Bu bizim için iyi bir sonuç. Bu partiyi tümüyle ortadan kaldıramasak bile, en azından işçilere bunları daha açık bir biçimde gösterebiliriz ve oraya bilinçli önderler yerleştirebiliriz. Koşullar elverdiği takdirde, hızlı bir adım atacağımıza kesinlikle inanıyorum. Zira bizim için çalışma çok zor, sürekli izleniyoruz, İstanbul'da 4000 hafiye var. Her adımda peşimizdeler, yine de çalışıyoruz ve çalışacağız; hiçbir şey bizi engelleyemez.

Şu anda bu güçleri ele geçirmek için harekete geçen "sosyal-demokrat" partidir. Bütün güçlerini seferber ediyorlar, mayalandırıyorlar. "Sosyal-demokrat" partinin aktif olmayan 2000 üyesi var; onları da biz uyandırdık, onlar "sosyalist" partiyle mücadele ediyor, biz de bundan yararlanıyoruz.

Zaten bu hükümet tarafından resmen tanınan tek örgüt; aynı zamanda sendika kurma yetkisine de sahip tek örgüt.

Buraya vardığımdan beri, Türk komünist temsilcileriyle bir görüşmeden sonra, bize bir miktar eğilim gösteren bu partiyi fethetmeyi kararlaştırdık.

Bunun içine girdik; halen bizden 3 kişi merkez komitesinde yer alıyor; bu adla faaliyetimizi yürütmeyi düşünüyoruz, zira bu bizim için çok daha kolay.

Bu arada bu iyi gidiyor. Bu on beş işçi arasında iki kulüp var; buralarda yoldaşlarımız haftada birkaç kez konferans veriyor, aynı zamanda sendika halinde örgütsüz işçileri örgütlüyorlar.

Buraya gelişimden sonra, Kadri [Sadri] örgütüyle bir görüşme yaptım. Lokallerini terk etmek zorunda kalmışlar, kaynak yokluğundan dağılmışlar. Beyan ettikleri kadar kalabalık değillermiş.

Konferansı tam muhalif yoldaşlarımızla yapmaktan başka çare yok. Bu arada artık örgütlü halde değiller. Bu konferans yapılabilir halde değil, zira örgütlü halde değiller ve ancak otuz dolayında üyeleri var ve önemli olmasa da bizim komitemiz ile onlar arasında bir anlaşmazlık var. Bu örgütteki Türk komünistlerinin tümünü, ki hepsi 18 kişi, bizim örgütümüzdekilerle ve Ermeni "sosyal-demokrat"larıyla gizli bir parti halinde bir araya getirdim ve birlikte görevimizi sürdürdüğümüz "Türk Sosyal-Demokrat" örgütünün içine sızdık. Umuyorum ki yirmi gün içinde Kadıköy'de sendikayı (Kadri-Sadri) yeniden örgütleyeceğiz ve bu arada elbette pek az olmakla birlikte "Türk sosyal-demokrat"larının kasasında bulunan bir miktar parayla bir kulüp açacağız; ne yapalım başka bir kaynağımız yok.

Bİİ bu örgüt içinde geçtiğimiz beş ay içinde Amerika'nın I.W.W.'sinin ilkelerinin ve programının kabulü nedeniyle izlenen kötü bir politikaya sahip olmuştur; ancak şimdi içeride güçlü bir kampanya yürütüyoruz ve bu değişiyor; bu birkaç kişinin kılavuzluk ettiği hatalı bir adım olmuş ve (Kadri-Sadri) örgütüyle anlaşamamanın da nedenlerinden birini oluşturmuş. Bu haftaki toplantıda bu konuda karar verilecek, umuyorum ki işler yolunda gider. Diğer örgütlerin tümünde çalışma yürüyor. Özellikle son zamanlarda işçiler uyanıyor. Ancak onlara bazı şeyleri anlatabilmemiz için daha çok şey gerekiyor; şimdi parti kurulduğuna göre artık görevimizi daha iyi yürütebiliriz.

Benim göndermiş olduğum, kitaplar, broşürler ve bildiriler bize çok yardımcı oldu ve hâlâ da oluyor; yaklaşık 2.000'i ve bütün bildiriler dağıtıldı; elimizde neredeyse kalmadı ve bunlara çok ihtiyaç duyuyoruz, bunları burada yeniden bastırma imkânımız var ancak paramız yok.

Profintern haftası için, koşullar göz önünde bulundurulduğunda büyük bir şey yapamadık. Belli başlı militanlarımız hapiste, biz sürekli izleniyoruz, herhangi bir imkânımız yoktu. Şu anda hapisteki yoldaşlarımız serbest kaldı..

Türkçe ve Ermenice broşüre ihtiyacımız var, azami miktarda göndermek için elinizden gelen çabayı harcamanızı rica ediyorum; bu bizim ilerlememiz açısından, özellikle şu anda çok önemli.

İlk fırsatta size ayrıntılı bir rapor göndereceğiz.

Ankara'yla ilişkiye geçiyoruz, bu arada ilginç bir şey yok. Yirmi günlüğüne Ankara'ya gideceğimi düşünüyorum; ben olmazsam bizden bir yoldaş örgütlerle düzenli ilişki kuracak. Bunun için Gürcü (Sovyet) pasaportlarına ve başkalarına ihtiyacımız var; elimizde Türk pasaportları var, hâlihazırdaki koşullarda bununla yola çıkmamız mümkün değil, bizi silâh altına alırlar. Bu mektupla size 2 pasaport için 4 resim gönderiyorum. Sizden pasaportları son derece tedbirli olarak bize göndermenizi rica ediyorum.

Bu mektubu getiren –Tahir– davamıza daha çok çıkarları gereği sempati duyan bir tüccar; ama bize epeyce yardımcı oluyor. Batum'dan onun aracılığıyla matbuat göndermiştim; bunları İstanbul'da bana teslim etti. Ayrıca burada, illegal işler gerektiğinde kullandığımız iyi bir matbaası var. Eğer ayarlamanız mümkünse, bize çok ihtiyaç duyduğumuz broşürleri basması konusunu kendisiyle görüşün; buna karşılık elinizden geliyorsa kendisine yardımcı olun.

Kardeşçe komünist selamlarımla, yakında görüşmek üzere,

Roland[6]

* * *

6 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 7-11 [Fransızca]

RGASPI'de bulunan belgeler arasında yer alan, kim olduğunu bilmediğimiz N. Iliopulo imzalı bir istihbarat notunda başka bir yerde görmediğimiz BİÎ içinde Bulgarların da varlığından söz edilmektedir.

TÜRKİYE

Parti Yaşamı

İstanbul'daki bütün Türk işçi örgütleri, bazı kişiler dışında, ya millî ya sarı vb. örgütlerdir. Yosif Levi'yi delege olarak gönderen örgüt bile, İngiliz muhibbi millî bir örgüttür. Bulgarların da dâhil olduğu Rum örgütü Panergatiki açıkça sendikal bir nitelik taşımaktadır. Bunlar arasında *Neos Antropos* (Yeni İnsan) gazetesini çıkaran 70 kadar açık komünistin bulunduğu bir grup da var. Ancak mevcut sansür rejimi koşullarında bunu tanımlamak, diğer akımlardan ayırt etmek çok zordur.

İstanbul'da yaşam

Çok Fransız ve İtalyan askeri var. İngilizler ve Yunanlılar daha az. Antant devletleri, Kemal'in hâkimiyet kurduğu her yerde pasaport kontrolü yapılmasını emretmiş. Bu aslında Karadeniz'in ablukası demek. İstanbul'da mal bol. Hiç bu kadar çok mal olmamış. Ama satış yok. Büyük şirketler arasında iflas çok fazla. Toptan fiyatlar çok düşük. Ama küçük tüccar malını çok yüksek fiyattan satıyor. Hayat pahalılığı her geçen gün tırmanıyor. Özellikle en başta Trakya ve İzmir'den gelen gıda maddeleri, bu bölgeler Yunanlıların elinde olduğu için, son derece zor bulunuyor. Ev sorunu çok vahim, kiralar yüksek.

* * *

Londra Konferansı'ndaki görüşmelerin başarısız olması durumunda İtilâf Devletleri İstanbul'u nüfuz bölgelerine ayıracak; İngiltere İstanbul'un Avrupa kısmını, İtalya Asya kısmını, Fransızlar İstanbul'u [Boğaz kısmını?] nüfuz bölgelerine dâhil edecekler. İtilâf Devletleri nüfuz bölgelerini ele geçirmek ve Kemal'e, gerekirse Sovyet Rusya'ya karşı savaş için hazırlanmış askeri donanıma sahip.

(Malûmat Rum asıllı bir İtalyan subayından edinilmiştir.)

7 Mart 1921 N. Iliopulo[7]

İstanbul Komünist Grubu'nun Komintern III. Dünya Kongresi için hazırlamış olduğu kapsamlı rapor 1920'den itibaren yürütülen çalışmaları ele aldığından BİÎ'na ve onunla ilişkilere de yer veriyor. Bu maddede sözü edilen

7 RGASPI, f. 495, op. 154, d. 762, s. 41 [Rusça].

yabancı komünistlerin kurduğu gizli örgüt konusunda bilgimiz olmadığı gibi, Bİİ ile birlikte çıkartıldığı belirtilen *İstanbul Komünist Bülteni*'nin bir örneğini de görmedik. Bu raporun ilgili bölümünü aktarıyoruz:

İstanbul 31 Mayıs 1921

İstanbul Komünist Grubu'nun Komünist Enternasyonal III. Kongresi'ne Raporu

[...]

2. Bu arada İKG, yabancı komünistlerin kurduğu gizli bir dernekle ve Rumların kurduğu devrimci işçi ittihadıyla [Bİİ] bağlantı kurdu. Bu örgütlerin militanlarıyla işbirliği içinde İstanbul Komünist Bülteni'nin birkaç sayısını gizli olarak bastı ve üniversite ve işçi çevrelerinde yaygın olarak dağıttı. Yetkili makamların takibi ve kaynak yetersizliği nedeniyle bu yayına devam edilemedi. [...][8]

Bu raporun devamı niteliğindeki İstanbul'da Proletaryanın ve İşçi Örgütlerinin Durumu başlıklı belgede ise işçi örgütleri sayılırken Bİİ'na ve İKG yönlendirmesindeki Türkiye İşçi Derneği'nin ilişkilerine işaret ediliyor:

[...] İstanbul'da, ABD'deki IWW ilkelerine göre kurulmuş ve idare edilen ve esas itibariyle Rum, Ermeni ve Yahudi işçileri bir araya getiren bir başka sendikal örgüt daha vardır [Bİİ]... Türkiye İşçi Derneği ve komünist grup yöneticileri onlarla iyi ilişkiler içindedirler ve yeni birleşik bir örgütün temellerini ve direktiflerini tespit etmek üzere bir kongre toplanması konusunda mutabıktırlar. Umuyoruz ki yakın bir gelecekte son derece arzu edilir bu birleşme başarılacaktır.[...][9]

Mart ile Ağustos 1921 arasındaki gelişmelere ilişkin Bİİ'nin herhangi bir mektup veya raporu elimizde yok. Maksimos'un aşağıdaki mektubu kendisinin ve Roland Ginzberg'in İstanbul dışında bulunduklarını gösteriyor. 28 Ağustos'ta bir kongre düzenleneceğini belirten Maksimos, Ginzberg'in de Türkiye'ye gönderilmesini talep ediyor.

8 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 24, Klasör No: 31-36, Belge No: 526-537 [Fransızca].

9 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 12, Klasör No: 17-36, Belge No: 60-69 [Fransızca], 70-74 [Rusça].

G. Dimitrov yoldaşa

7/20 Ağustos tarihinde size bir telgraf göndermiştim. Gayet iyi bildiğiniz üzere, İstanbul'a 16 gün önce geldim. İstanbul'da eskiden var olan kargaşa hâlâ sürüyor. Şimdi Smilov ve şürekâsı yok, ama Ankara imalatı Kemalist komünistler var. Bu adamlarla ilişkimiz uzun zamandır (Mart 1921) kopuk. Ancak şimdi, Moskova'dan dönüşümde, bu sözde komünistlerin sayısının her geçen gün arttığını görüyorum. Bunların arasında saf milliyetçiler ve liberal aydınlar var.

Bakû'den gelmiş (4 Mayıs 1921 tarihli) bir mektup ellerine geçmiş, ancak 26 Temmuz'da alabildik. Şimdi de Rusya'dan bana gönderilmiş iki mektup on beş gündür onların elinde.

Değerli Dimitrov,

Hareketimizdeki gençlerle ilgili kararımızı size göndermiştim; sizden bizim Bakû'deki Doğu Sekreterliğine değil de Balkanodom Konfederasyonu'na bağlı olduğumuzu Kızıl Sendikalar Enternasyonali'ne bildirmenizi rica etmiştim. Bu işle ilgili her türlü önlemin alınmasını diliyoruz. Hareketimizi, tümüyle bir işçi hareketi olan hareketimizi Bakû'deki Doğu Sekreterliği'ne bağlayamayız, zira Bakû bize saf proleter bir hareket ile ilgili garantiler veremez, oysa Sofya billurlaşmış, daha ciddi ve ileri bir hareketin merkezidir. Buraya çalışmaya gelmiş değişik tipteki yoldaşlara bakarak Bakû'nün çalışması konusunda bir fikir edindik. Örgütçü olarak geliyorlar ama belli başlı konular hakkında duru bir fikre sahip değiller. Kemalistler ile birlikte çalışıyorlar ve kendilerine aynı zamanda komünist diyorlar.

28 Ağustos 1921 tarihli Kongremizden sonra, 1. İstanbul Bütün İşçiler Kongresini düzenleyeceğiz. İstanbul'dan bir takım yetki belgeleriyle gelen kişilere hiçbir durumda güven duymamanızı rica ediyoruz. Bunlar Rusya'ya coşku duyan insanlar, tam bir hastalık haline almış bir coşku.

Bunlar arasında bir genç adam olacak GİNSBERG. Bu konuda Bakû'ye telgraf çekmenizi rica ediyorum. Halen Rusya'da delegemiz yok. Belki sözde delegeler vardır, bu bambaşka bir şey. Dimitratos yoldaş buradayken, Mustafa Fazıl [Çun][10] adlı bir adam yirmi dört saatte bir komünist partisinin antetli kağıtlarını hazırladı ve Dimitratos yoldaş ile Kongre'ye iki delege yollamaya kalkıştı.

10 Türkiye Sosyalist Partisi kâtib-i umumisi Mustafa Fazıl, 1920'nin Eylûlü'nde Bakû'de TKP Merkez Komitesi 7. İçtimaına katılmış ve İstanbul'daki sendikal faaliyetler hakkında geniş bilgi vermiştir. Bkz. *TKPMK 1920-1921 DÖNÜŞ BELGELERİ-1*, çev. Yücel Demirel, TÜSTAV, 2004, s. 40.

İşte bu yüzden İstanbul'dan gelenlere dikkat etmenizi yineliyor ve bu işten Popov yoldaşa da söz etmenizi diliyorum.

GİNSBERG için en iyisi İstanbul'a dönmesi için kendisine pasaport verilmesi olur.

Kongremizin kararlarını ve tutanaklarını olanaklı en kısa zamanda göndereceğim.

S. Maxime (Maksimos)[11]

Maksimos'un sözünü ettiği telgrafın Dimitrov'a ulaşıp ulaşmadığını bilemiyorsak da bu telgrafın içeriği arşiv belgeleri arasında daha ileri bir tarihte yer alıyor:

Suret

Maksimos Yoldaşın Mektubundan

"Moskova'ya, Radyo'ya telgraf çekiniz: Yunanistan'da durum endişe vericidir; komünistler yığınsal olarak tutuklanmaktadır."

"Komünist kongre, komünist gençlik ve komünist kadın materyallerinin (stenografilerin) gönderilmesi için hemen Moskova'ya telgraf çekiniz."

"Aşağıdaki telgrafı radyoda yayınlayınız:

Kızıl Sendikalar Enternasyonali, Moskova

S. V. DİMİTROV

Beynelmilel İşçiler İttihadı yirmi gün sonra İstanbul'da Birinci (İşçi) Kongresi'ni düzenleyecektir. Kongreye şunlar katılacaktır:

1) Varolan işçi birlikleri (sendikalar)

2) Kooperatifler

3) İşletmelerden örgütsüz işçiler.

Örgütümüz Sendikalar Kongresi'ne delege gönderilmesi konusuna ilişkin ve kongreden ancak 10 gün önce elimize geçen mektubunuzu Doğu Şubesi'ne (Kızıl sendikalar Enternasyonali) gönderiniz.

Örgütümüzün Balkan-Tunaboyu Konfederasyonu Sekreterliği'ne bağlı olduğunu Sosyalist Sendikalar Enternasyonali Yürütme Komitesi'ne bildirmenizi rica ediyoruz. Sendikalar Kongresi'nin bütün materyallerini ve taktik konusunda kabul edilen kararları Odesa'dan İstanbul'a gönderiniz. İstanbul'un ilgili bölgelerinde işsizlik %30 - %35'tir. İtilâf Devletleri'nin kapitalist gericiliği günden güne artmaktadır.

11 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge no: 4-5 [Fransızca].

Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın üç ay içinde parasızlık yüzünden kapanan Kulübü ve Bürosu ve aynı şekilde *Neos Antropos* dergisi açılmıştır."

Suret aslına uygundur

28 Ağustos 1921 Lebit - Odesa Şubesi Başkanı[12]

* * *

[Antetli Kağıt]

BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI
KIZIL SENDİKALAR ENTERNASYONALİ
İSTANBUL
Geçici Merkez Yürütme Komitesi

Komintern Yürütme Komitesi'ne
Moskova

Bu yazıyı getiren, Örgütümüz üyesi (Kart no: 118) Konstantin Selaves'in, daha sonra hareketimize hizmet verebilmesi için siyasi ilimler akademisine kaydedilmesini rica ederiz.

Yürütme Komitesi
(MÜHÜR) (Maksimos'un imzası)[13]

* * *

Türkiye Komünist Fırkası Teşkilât Bürosu Batum Heyetine!

Muhterem Yoldaşlar!

(...)

4- Anlaşıldığına nazaran, hali hazırda İstanbul'da bir çok yoldaşlarımız var. Lakin hali hazırda bunların hiç birisi teşkilât yapmıyor. Teşkilâtçı içerilerinde yoktur. Ve oradaki arkadaşların yekdiğeri ile uyuşamadıklarını nazar-ı itibara alırsak orada yakın bir zamanda hiçbir teşkilât vücuda gelemeyeceğine kanaat hasıl etmek icap eder. Lütfü Necdet'in ameleler arasında çalışamayacağını bildiğimiz gibi İşçi Çiftçi Fırkası adamlarının da gerek *Aydınlık* mecmuaları ve gerekse kendilerinin amele kitlesi ile sıkı irtibat tesis etmemeleri ve bilhassa teşkilâtları sırf münevverler teşkilâtı olması ve [Mustafa] Fazıl'ın da bunların hiçbiri ile birleşmemesi, Naciye'nin de kenara çekilip beklemesi

12 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge no: 13 [Rusça].
13 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 353 [Fransızca].

Sadrettin'in de polis müdür-i umumiyesine kadar komünizmi neşretmesi, bu yoldaşların teşkilât yapmaya çalışamayacaklarını göstermektedirler.

Teşkilât Bürosu kendi nüfuzlu sözünü demelidir. Bütün yoldaşları külliyen disipline davet etmelidir. Bunun için Teşkilât yapmak salahiyet-i kâmilesi ile Abdülkadir Hamid (?) yoldaş gönderilmelidir. Verilecek direktif de açıktan açığa bu teşkilâtı dağıtmak istemeyenler ile hiç bir alakaya girişmemenizi ve aynı zamanda Komintern'e de bu suretle tebliğ edeceğimizi söylemek lâzımdır. Fikrimce bu maddeleri ihtiva eden açık bir mektup İstanbul'daki yoldaşlara yazılmalıdır. Aynı zamanda Türkiye Komünist Fırkası azaları olup da bir az müstakil çalışmaya başladıkça Fırkaya arka çevirenleri de nizama davet etmeliyiz. Ben bilhassa Komintern'e Hüseyin Sait hakkında mektup yazıp, kendisini bizim Fırka içine göndermelerini talep edeceğim.

(...)

6- Şakirov yoldaş bize işi için müracaat etti. Merkezi Komiteye bizim emrimize gönderilmesi için yazdım. Kendisini Kinsburg [Ginzberg] ile görüştüğümüz yere göndermek münasiptir. Tabii kurye diplomatik olarak gidebilirse fena olmaz idi. Golman yoldaş diplomatik kurye vesikası verebilir mi? Bu husus müstacelen işar edilmesi. Aksi halde Lekran (?) yoldaşa müracaat etmek mecburiyetindeyiz.

27 Eylül 1921
İmza[14]

* * *

Komünist Enternasyonal
Yürütme Komitesi

Bütün ülkelerin proleterleri,
birleşiniz!

Adres: Denejniy Sok. 5 - Arbat/Moskova
Telgraflar: Enternasyonal, Moskova
Tel.: Kançilarya - 15-97

*Moskova,*30.IX.21

Sayın Lozovski yoldaş

Size Bulgar komünistleri ve sendikalarıyla teması bulunan *Groupe d'Etudes Sociales* [Sosyal İncelemeler Grubu] politik grubuna ve İstanbul'daki *Beynel-*

14 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 16, Klasör No: 21-36, Belge no: 288-289 [Eski Türkçe]

milel İşçiler İttihadı sendikasına bağlı Maxime yoldaşın İstanbul'dan mektubunun bir kopyasını iletiyorum.

Mektubun sahibi Georgi Dimitrov yoldaşa İ. S. Rouge [Kızıl Sendikalar Enternasyonali] gruplarının *Baku Federasyonu*'na değil, *Balkanlar Federasyonu*'na (*Balkan-Tuna Federasyonu* da deniyor) dahil edildiğinin bildirilmesini rica ediyor. Anlaşılan, burada söz konusu olan *Beynelmilel Sendika* örgütüdür.

Şunu dikkate almak gerekir ki, İstanbul'da oluşan ortamda bizim politik teşkilâtlar olduğu gibi, sendikal teşkilâtlar da açık komünist teşkilâtlar olarak faaliyet yapmamaktadır ve bu yüzden onlar ancak kızıl *Profintern* vasıtasıyla *Komintern*'le ilişkilenmelidir.

Bu teşkilâtlar bizim Bulgaristan'daki ilgili teşkilâtlarımızla düzenli ilişkiler içindedir.

İstanbul'da Bulgar sendika hareketi elemanı, parti MK üyesi Bulgaristanlı İvanov yoldaşa parti ve Sovyet müesseselerinin güven ve destek göstermelerini rica ediyorum.[15]

* * *

Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın kuruluşuyla ilgili olarak tarihsiz antetli bir kağıt üzerinde şu natamam bilgiler yer almaktadır.[16]

BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI
Kızıl Enternasyonal Seksiyonu
Merkez Yürütme Komitesi

Kızıl Sendikalar Enternasyonali
Merkez Yürütme Komitesi'ne
Moskova

Değerli Yoldaşlar,

Bİİ adına kuşkusuz size daha önce başka raporlar ulaşmışsa da, burada kuruluşundan itibaren teşkilâtımızla ilgili olanları özet olarak tekrarlamayı yararlı buluyoruz.

Bİİ, altmışa yakını gruplar halinde ilgili sendikalarda düzenli olarak faaliyet gösteren 140 dolayında üyeye sahiptir. Savaştan önce, savaş patlak verir vermez kapanan bir sosyal etütler grubu vardı. Ateşkesten sonra anılan gru-

15 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge no: 14-15 [Rusça]

16 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 114 [Fransızca]

bun birçok üyesi bir araya gelerek Bİl'nı kurdu. Bİl halen bir devrimci merkez oluşturmaktadır. Her eğilimden yoldaşların bir parçasını oluşturdukları ve farklı eğilimlerin sürekli şokuna rağmen, her zaman aynı amaç için tam bir işbirliği ağır basmıştır. Komünist akım her zaman en güçlü akım olmuştur. Kendilerine sendikalist, sanayicilik taraflısı, anarşist vb. ilan eden birçok yoldaş yine de Bİl'nın taktiğini izliyordu. Komünist akım bundan tatmin oluyor ve adlandırmalar ve anlaşmazlıklar üzerinde hassasiyet göstermiyordu: Zira yapılması gereken az veya çok yapılıyordu. Ancak bu sonuna kadar sürmedi; olan-biteni kısaca aktarmalıyız.

Bİl tüzüğü, ilk dört maddesinde kuruluştan, ilkelerden ve nihai amaçtan söz eder ve diğer bütün maddeleriyle de işkolu teşkilâtı, yönetim, kongre, kontrol vb. ele alınıyordu; tek sözle Sermayeye karşı Emeğin bilinçli ve teşkilâtlı mücadelesinin merkezileşmesi. Yani teorik olarak iyi incelenmiş ve mücadelenin teşkilâtlanmasına ve merkezileşmesine denk düşen bir kavrayış, ancak ya örneğin Amerika'daki gibi çok ileri bir kapitalist rejimde (nitekim bu tüzüğü getiren Z. Bezesteni yoldaş Amerika'dan gelmişti ve Bİl'nın kuruluşu için çalışıp katkı verdiyse de, İstanbul gerçeklerini dikkate almamıştı), ya da devrim ertesi bir rejimde. Sınai bakımdan hâlâ geri bir noktada olan ülkemiz ve özellikle şehrimiz için Bİl üyelerinin büyük çoğunluğu, işkolu teşkilâtlanmasını kabul etmekle birlikte bu teorinin bize tek temel olarak hizmet edemeyeceğini de gayet iyi kavrayarak, sadece iktisadi evrim sürecini göstermek, mesleki çalışmanın yanısıra devrimci mücadeleye sürüklemek, devrimin her zaman her şeyin önünde yer tutması gerektiğini ve birçok yoldaş tarafından va'zedilen sanayiciliğin amacımıza ulaşmak için bir araç değil, ancak gelecek teşkilâtlanma idealini oluşturabileceğini kavratmak için propaganda yapmaktan hiçbir zaman geri durmadık

Lütfen sayfayı çevirin
(metnin devamı yok)

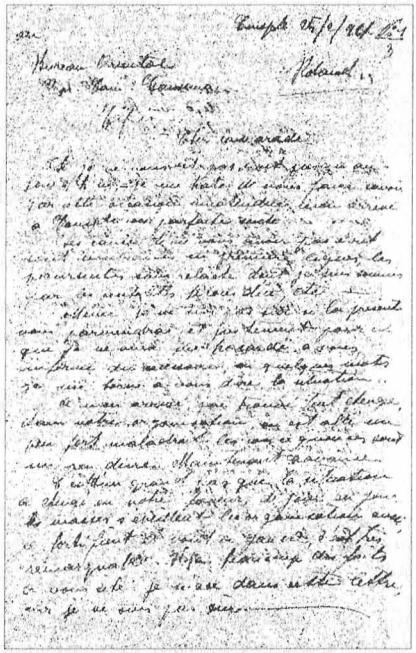
* * *

2

BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI'NDA ROLAND GINZBERG DÖNEMİ



Roland Ginzberg.



Roland Ginzberg'in el yazısı ile bir mektup.

Elimizdeki belgelere göre bundan sonraki rapor ve mektuplar daha çok Roland Ginzberg'in imzasını taşıyor. Bİİ içinde yaşanan gruplaşma ve çekişmeler hakkında 1922 yılındaki Dr. Şefik Hüsnü'nün raporlarında bir dizi ayrıntı yer alıyor. Aşağıda Roland'ın, Ağustos 1921'de büyük olasılıkla Komin-

tern III. Kongresi için kaleme aldığı ve Türkiye'deki işçi hareketinin gelişimi, BİT'nın tarihsel geçmişi ve onun içinde komünist teşkilâtın oluşumuna dair önce İşçi Sendikaları Enternasyonali Sovyeti'ne bir rapor veriyor.

BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI

İstanbul

İşçi Sendikaları Enternasyonali Sovyeti, Moskova

A

Anayasa'nın ilk parlak günleri geçtikten sonra, işçi sınıfının memnuniyetsizliği dışa vurdu. O dönemde ilan edilen grevler, emekçiler sınıfının duygularının en sadık görüntüsünü oluşturuyordu; oysa ki emekçiler, tıpkı İstanbullular gibi, Anayasanın mahiyetini bilmediklerinden, büyük bir debdebeyle ilan edilmiş olan özgürlüklerin onların haklarını karşılayacağını sanmışlardı. Şu hususa işaret etmek gerekir ki, ilk grevciler arasında, hükümet tarafından ezilen ve Abdülhamit'in mutlakıyetçi döneminde bir grevleri hazin biçimde noktalanmış (tutuklanma, Fizan'a sürülme, vb.) tütün rejisi işçileri (Fransız kurumu) de yer alıyordu. Aynı dönemde ilan edilmiş ve sendika kurma gerekliliğinin yer yer seslendirildiği bir diğer grev, mürettipler grevi, tütün işçilerinin grevi kadar hareketli ve canlı değildi, zira işgücü bolluğu nedeniyle, söz konusu olan mürettip eksikliğinden yararlanmaktan ibaretti.

Aynı dönemdeki üçüncü grev, Gazlı Çeşme sepicilerinin grevi oldu; sepiciler, Abdülhamit döneminde de, greve gitmiş, ancak Sultan'ın tehlikeli bularak aldığı baskıcı önlemlerle başarısızlığa uğramıştı.

İşçiler arasında "Anayasa grevleri" olarak bilinen ve 5.000 dolayında grevciye ulaşan bu grevler, şehrimizdeki ilk işçi teşkilâtlanması hareketini oluşturur. Anayasa'dan önce, işçiler pek ender grev düşünürlerdi ve bununla bağlı olarak işçi sendikaları bir ölçüde burjuva yardım birliklerinin devamı gibiydi ve üyeleri arasında patronlar ve burjuvalar yer alır ve herhangi bir Kilise azizinin himayesi altında bu birlikleri yönetirdi.

Sınıf mücadelesinin ve işçi dayanışmasının ilk unsurları, yabancı işçiler veya Avrupa şehirlerinde yaşamış yerli işçiler arasından çıktı.

Sendikacılık doğrultusunda sistematik bir sosyal hareket ancak 1909'da başladı. Denebilir ki, İstanbul için yepyeni bu fikirlerin ilk propagandacıları Bulgar proleterleri oldu. Bulgaristan "tesniak/dar sosyalist" partisi üyesi, yaşama gözlerini yummuş olan mürettip Teodor Sivaçev yoldaşın mücadelesini bugün yoldaşlarımız takdirle hatırlamaktadır. İstanbul'da ilk sosyalist örgütü kuran, birkaç yoldaşıyla O'dur. Bu örgüt aynı yıl 1 Mayıs'ı kızıl bayraklarla, çelenklerle, vb. kutladı.

Yukarıda anılan örgütün kendisiyle beraber getirdiği sınıf mücadelesine da-

yalı ilk işçi sendikası, bir grev sırasında bu örgütün kurduğu sendika oldu. Bu, kadın ceketi işçilerinin sendikasıydı. Yaklaşık 130 üyesi vardı; bunlar Türkiye'nin bütün şehirlerine mal gönderen sekiz küçük atölyede çalışıyordu.

İkinci sendikanın kuruluşu gecikmedi; ... ila ... üyeli şemsiye işçileri sendikası. 1 Mayıs 1910'da yaklaşık 500 işçi toplandı. Ne denli zayıf da olsa toplantıları, kamuoyu ve burjuva basını üzerinde belli bir etki yarattı. Bu toplantıya Rakovski,[1] sosyalist yazar Parvus[2] ile birlikte katıldı;[3] her ikisi de örgüte büyük ilgi gösterdi ve Rakovski birçok kez maddi ve manevi yardımda bulundu. Aynı yıl örgüt, kendisini Uluslararası Kopenhag Konferansı'nda temsil etmek üzere,[4]

---

1 Kristyu Georgiyeviç Rakovski (1873-1941), Bulgaristan doğumlu. Bulgaristan, Romanya ve Rusya sosyalist hareketi aktifi, Komintern kurucularından, SKP(b)'den iki kez ihraç edildi (1927 ve 1937), 1937'de düzmece bir dava kararıyla mahkûm oldu ve 1941'de kurşuna dizildi. [G. Dimitrov, *Günlük III*, TÜSTAV Yayınları, s. 353]. Kimi kaynaklarda 1911'de Türkiye'ye geldiği ve Jön Türk yönetimi tarafından tutuklanarak sınır dışı edildiği belirtilmektedir.

2 Aleksander Parvus (Alexander Israel Helphand) (1867-1924), aslen bir Rus Yahudisidir; genç yaşında Almanya'ya göçerek Sosyal Demokrat akımın sol kanadında ün kazanmıştır. 1905 güzünde Rusya'da devrimin patlak vermesi üzerine, Parvus anayurduna dönmüş ve –birlikte "sürekli devrim" kuramını geliştirdikleri Troçki ile– St. Peterburg Sovyetine üye olmuştur. Devrim bastırılınca, Parvus Sibirya'ya sürülmüş, oradan Almanya'ya kaçmış, fakat Alman Sosyal Demokrat hareketinden de hoşnutsuzluk duyarak Balkanlar'da gazete muhabirliği yapmaya başlamıştır. 1912 yılından itibaren İstanbul'da bir takım aydın İttihatçılarla temas kurmuş, *Tanin*, *Tasvir-i Efkâr*, *Jeune Turc* gazetelerine, *Bilgi* mecmuasına ve özellikle *Türk Yurdu*'na iktisat politikasıyla ilgili yazılar yazmış, kitaplar yayınlamıştır. Ancak bütün bunlarda solcu bir anlayışın izi yoktur (Mete Tunçay, *a.g.e.*, s. 63).

3 Aynı yönde bir bilgiyi G. Harris, Hayım T. Eidus'un *Oçerki raboçeko dvizhenie v stranah vastoka* (Moskova 1922) eserine dayanarak vermektedir, *Komünizmin Kaynakları*, Boğaziçi Yayınları, 1975, s. 35.

4 Kopenhag Kongresi: 1910 yılında toplanan II. Enternasyonal'in 8. Kongresi. Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili olarak Türkiye'deki durum üzerine Selanik işçilerinin hazırladığı karar tasarısı ve Sosyalist Enternasyonal Bürosu'nun Abdülhamid'in iktidardan düşmesiyle ilgili kararı ele alınmıştır. [Kaynak: www.minkoff-editions.com/histoire/pages/histoire_de_la_iie__internationale.htm]. Bilindiği gibi M. Tunçay'ın *TSA-I (1908-1925)* çalışmasında şu bilgiler yer almaktadır: "İkinci Enternasyonal'in 1910 Kopenhag Kongresi'ne de Türkiye'den iki Taşnak temsilcisi katılmıştır: M. Varandian ve A. Barsegian, bk. G.D.H. Cole, *A History of Socialist Thought*, cilt III, bölüm II, s. 605. G. Harris'in yazdığına göre, Türkiyeli Ermeniler İkinci Enternasyonal'in henüz kurulmamış olan Türk seksiyonunun bir alt-seksiyonu olarak kabul edilmişlerdir. *Origins of Communism in Turkey*, s. 17. Aslında 1910 yılına gelindiğinde, Sosyalist Enternasyonal'de, gelecekte bütün Osmanlı işçilerini kapsamak üzere kurulacak Türkiye seksiyonundan önce, geçici olarak aynı biçimde üyeliği kabul edilmiş bir de Selanik (Yahudi) işçilerinin alt-seksiyonu vardı. Bkz. P. Dumont, "20. Yüzyıl Başları Osmanlı İmparatorluğu İşçi Hareketleri ve Sosyalist Akımlar Tarihi Üzerine Yayımlanmamış Kaynaklar", *Toplum ve Bilim*, Sayı 3, (Güz 1977), s. 34. A. Cerrahoğlu'nun kitabında, o zamanın "demokrat" yayın organı *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin 23 Ağustos 1326 tarihli sayısında çıkan "Beynelmilel Sosyalist Kongresi" ve "Sosyalistler ve Terakkiyat-ı Osmaniye" başlıklı yazılarda, Kopenhag Kongresi'nin, Avusturyalı sosyalist milletvekili M. Saye'in Osmanlı sosyalistlerine, sırf sosyalizme ait nazariye ve teşebbüslerin şimdilik bir tarafa bırakılması ve Osmanlı hükümetine müzaheret gösterilmesini tavsiye eden teklifini oybirliğiyle kabul ettiğinin belirtildiği aktarılmaktadır: *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, s. 171-174." (Tunçay, *a.g.e.*, s. 51, dn. 41). G.S. Harris bu süreçte sosyalist hareketin parçalandığını ve "birbirine rakip çeşitli sosyalist teşkilâtlardan yalnızca bir teki"nin Kopenhag Konferansı'na çağrıldığını belirtmektedir, Harris, *a.g.e.*, s. 24.

kaybettiğimiz Bulgar yoldaşımız G. Kirkov'u[5] görevlendirmişti. Hemen hemen aynı dönemlerde, iki gazete yayımladı: Birincisi Rumca *Ergatis* (İşçi), diğeri Ladino dilinde *El Laborator*; her ikisi de haftalıktı.

Birincisinin yayını 12. sayısında resmi makamlarca askıya alındı ve sorumlu yöneticisi 8 ay hapis ve 50 Türk Lirası para cezasına çarptırıldı.

İkincisi, 1911'de Selanik'te toplanan Sosyalist Kongre'nin ardından, *La Solidaridad*[6] başlıklı Selanik'te yayımlanan Yahudi sosyalist gazetesinin İstanbul'da satışını kolaylaştırmak üzere yayınını kesti.

Kendi bünyesindeki aşağıdaki 8 sendikayı Sendikalar Birliği halinde organize etmiş olan İstanbul örgütü bu kongreye katıldı:

Kadın elbisesi işçileri sendikası
Şemsiye işçileri sendikası
Pastane işçileri sendikası
Değirmen işçileri sendikası
Mürettipler sendikası
Ciltçiler sendikası
Makinistler sendikası
Tütün reji işçileri sendikası

Sendikalar Birliği ile birlikte geçici olarak "Türkiye Sosyalist Fırkası" adını almış olan yeni örgütün protesto etme cesareti gösterdiği İtalyan-Türk savaşı, iktisadi durumun da etkisiyle, sendikada belli bir sarsıntıya yol açtı. Türkiye işçi sendikaları birliği, 1914'e kadar, % 70'i başarılı, yaklaşık 30 grev yürüttü. Sosyalist parti bakımından, seçimler vesilesiyle sadece bir kez 1912 ilkbaharında halka açık bir toplantı yaptı. Ancak ya parlamenter hareket ve eylem alanı eksikliği nedeniyle, ya Selanik sosyalist milletvekillerinin (Sosyalist Federasyon) burjuva partileriyle işbirliğinin yarattığı olumsuz etki nedeniyle, daha çok saf sendikalist fikirler ağır bastı ve sosyalist parti, basit bir sosyalist eğitim grubundan ibaret "İçtimai Tetebbuat Grubu" haline dönüştü.[7]

---

5 Georgi Kirkov (1867-1919), Bulgaristan Sosyal Demokrat İşçi Partisi (dar) yöneticisi. [Kaynak: G. Dimitrov, *Günlük III*, TÜSTAV Yayınları, s. 315].

6 G.S. Harris bu gazeteyi "La Solidaridad Ouvradera" olarak (*a.g.e.*, s. 24), P. Dumont ise "Solidaridad Obradera" olarak anmaktadır; P. Dumont gazetelerin adları ve akıbetleri konusunda da farklı bilgiler vermektedir. Bkz. P. Dumont, "Yahudi Sosyalist-Osmanlı Bir: Selanik İşçi Federasyonu," *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)*, Der.: M. Tunçay - E.J. Zürcher, İletişim Yayınları, 1995, s.83

7 Roland'ın oldukça karmaşık anlattığı bu süreçle ilgili olarak değişik kaynaklardaki bilgiler de farklılıklar taşıyor. P. Noutsos "Parvus'un öğütlemesiyle, Vezesthenis 'Sosyalist Merkez'in adını değiştirip 'Tetebbuat-ı İctimaiye = Toplumsal İncelemeler Grubu' yaptı." demektedir (Noutsos, *a.g.e.*, s. 126). İ. Yalımov, bunu bir dernek haline getirmekte ve "Toplum/Sosyal Bilimlerini İnceleme Derneği"nden söz etmektedir; ayrıca sürecin Roland'ın ve Noutsos'un anlatımının tersine, Dernek'ten Sendika Birliği'ne doğru geliştiğini belirtmektedir (Yalımov, *a.g.e.*, s. 150-151). G.S. Harris ise "Parvus'un telkin ve teklifiyle adını 'Sosyal Bilimler İnceleme Grubu' diye değiştirmiş olan 'Sosyal Demokrat Fırka' İstanbul'da merkezini yeniden açma iznini koparmış

Bu grubun, "Balkan Sosyalist Federasyonu"nu (Belgrat Kongresi)[8] kurmuş olan Balkan sosyalist partileriyle işbirliği çok sınırlı oldu. Sosyalist denen Ermeni partileriyle de, Parvus'un ısrarları sonucunda zayıf ilişkileri oldu. Ancak aralarında Ermeniler'in de bulunduğu kömür tahliye işçilerinin grevi sırasında Ermeni "Taşnaksutyun" partisiyle yaşanan bir olumsuzluk nedeniyle, grev boyunca bu parti gruba ve Sendikalar Birliği'ne yardımda bulunmayı reddetmekle kalmadı, üyelerini anarşist gibi göstermeye çalıştı; bu çerçevede de ilişkilerimiz topyekûn koptu. Dahası "Taşnaksutyun" partisi resmen Türk İttihat ve Terakki Komitesi ile işbirliği yapıyordu.

Balkan Savaşı, süresi dışında, Sendikalar Birliği'ne zarar vermediyse de dünya savaşı onu yok etti. Türkiye savaşa katılınca birçok işçi Türkiye'den kaçmayı başardı. Osmanlı uyruklulardan tedbirsiz davrananlar, askere alındı ve %80'i yaşamını yitirdi.

Yabancı uyruklu olarak askere alınanlar, beş yıllık savaş boyunca ağır koşullarda yaşamlarını sürdürdüler. Grubun ve Sendikalar Birliği'nin büroları kapandı; ateşkes olduğunda devlet memurları (Posta-Telgraf bakanlığı, vb.) hariç 85-90.000 dolayındaki işçi sınıfı örgütten ve devrimci işçi eğitiminden yoksundu.

Bu felaketi yaşayan üyeler BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI'nın temellerini attı.

B

Kapitalistler arası büyük savaşın kaçınılmaz sonucu olan iktisadi bunalım, bize emekçilerin yeni gereklerine uygun ve amacımıza, yani üretim amaçlarının emekçiler kitlesince işgali amacına ulaşmamızın tek yolu olan şiddetli ve zorlu sınıflar mücadelesine dayalı bir işçi örgütü zorunluluğunu hissettirdi.

Bizde mücadele diğer yerlerdekinden çok daha zorlu geçiyor zira çok değişik milliyetler aynı zemin üzerinde hareket ediyor ve bundan milli uzlaşmazlıklar kaynaklanıyor. Dolayısıyla her şeyden önce bir yandan şoven milliyetçiliğin, diğer yandan dinsel bağnazlığın üstesinden gelmemiz gerekiyor; zira milli çelişkiye, hacı-hoca takımının besleyip güçlendirdiği dinsel uzlaşmazlık denk düşüyor.

BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI, kuruluşundan itibaren, amacının başarıya ulaşması için belli başlı iki hedef gütmektedir:

---

durumdaydı" demektedir (Harris, *a.g.e.*, s. 39)

8 Balkan Komünist Federasyonu, 1920'de Sofya'da kurulmuştur. Burada sözkonusu olan, 1910'da Belgrad'da Balkan Sosyalist Federasyonu'nu kurmuş olan eski Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve Sırbistan sosyalist partilerinin bir karşılaşmasıdır. Bu partilerin önemli bir güç olmaması, bu örgütü de önemsiz ve anlamsız kılmıştı. Savaştan sonra Komünist Enternasyonal'e üye olan bu partiler eski fikri de yeniden ayağa kaldırmak istediler. José Gotovitch, Pascal Delwit, Jean-Michel de Waele, *L'Europe des communistes*, Editions Complexe (1992), s. 39.

a) Önceki ligaların (sendikaların) içinde, sendikaları kendi programına uygun dönüşüme uğratmak için çalışan bir komünist azınlık hazırlamak.

b) Bu ligalardan ve onların yönetim kurullarından işçi düşmanlarını, reformistleri ve kapitalistlerin çıkarlarının bütün organlarını uzaklaştırmak.

18 Ekim 1920 tarihli Genel Kurul şu kararları aldı:

a) Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın bütün üyeleri, meslek sendikalarına üye değillerse, üye olacaklardır.

b) bu sendikada sınıf mücadelesinin ve sanayi örgütlerinin devrimci fikirlerini yaymak için çalışacaklardır.

c) işçi düşmanları yenilgiye uğratılıncaya kadar bu sendikaların yönetimlerinde yer almayacak ve onlarla hiçbir zaman temasa gelmeyeceklerdir.

Bu kararlar Bİl'nın İstanbul ve çevresindeki sarı sendikalara karşı taktiğini oluşturdu ve çalışma başladı.

Geçmişimize bakıp o güne kadar silahsız mücadele etmiş olduğumuzu gördük. Gerekli kaynaklara bile sahip değildik. Yerel makamlar tarafından olduğu kadar ve belki de daha çok teşkilâtlı bir kitleyle karşı koyamadığımız Antanta makamları tarafından bize uygulanan şiddete ve zorluklara rağmen, aşağıdaki sendikalarda üye sayımızı 17 Mayıs 1920'ye [1921?] kadar 259'a kadar yükseltmeyi başardık.

Mevcut Sendika	Üye sayısı	**Yoldaş sayısı**
Liman işçileri sendikası	1.250	15
Liman tahliye işçileri sendikası	2.500	8
Makinistler sendikası	8.850	17
Kitap işçileri sendikası	500	30
Ermeni kitap işçileri sendikası	250	3
İnşaat işçileri sendikası	1.500	60
Tramvay ve tünel işçileri sendikası	2.500	25
Sepiciler sendikası	670	10
Marangozlar sendikası	800	30
Ticaret müstahdemleri sendikası	2.000	5
Birahane ve lokanta işçileri send.	2.000	40
Banka müstahdemleri sendikası		
Berberler sendikası	600	5
Pastane işçileri sendikası	500	4
Terziler sendikası	300	-
Ayakkabıcılar sendikası	500	5
Şark demiryolu işçileri sendikası	2.500	-
Bakkaliye işçileri sendikası	2.000	7
Şişe tapası işçileri sendikası	850	-

Gerçekte bu örgütlü güç sadece ismen mevcuttur.

Beynelmilel İşçiler İttihadı, kuruluşundan (18 Mayıs 1920) itibaren, 1 Mart 1921'e kadar şu dağıtımları yaptı:

GAZETE	
Yunanistan Sosyalist (Komünist) Partisi	2.000
Amerika Sosyalist Birliği	500
Bulgaristan Sosyalist (tesniak/dar) Partisi	200
BROŞÜR	
Yunanistan Sosyalist Partisi (komünist)	3.000
Beynelmilel İşçiler İttihadı	3.000
İstanbul işçilerine bildiri	4.000

Bİİ'nın lokalinde (Pera, Tiyatro Caddesi 34) haftada iki kez, Salı ve Perşembe günleri Bİİ üyesi yoldaşlar tarafından konferans verilmektedir.

Bİİ'nın İKTİSADİ DURUMU	
Gelen	Giden
Toplam aidat 500 Türk Lirası	1.200 Türk Lirası
BUGÜNKÜ GİDERLER	
Her ay	
Kira	100 TL
Gazete	100 TL
Broşürler	100 TL
Diğer masraflar	80 TL

KOMÜNİST GRUP

Bİİ'nın en aktif 12 üyesi ile Merkez Komitesi bir gizli grup kurdular. Gizli grup, (Rumca) Sovyetlerin Kuruluşu broşürünü bastırdı; İstanbul'daki Rus denizcilerine Moskova'dan gelen bildirileri dağıttı. Askeri ve siyasi enformasyonlar konusunda Rusyalı yoldaşlarla çalışıyor ve gizli belgeler satın almak için 1.400 TL verdi. 1 Mart'ta bu gruptan bir yoldaş (Eftim Dukov), Bİİ sekreteriyle birlikte, Vrangel'in büyükelçiliğine bir bomba bıraktı; sonuç: 4 asker öldü ve 7 yaralı. 3 Kasım 1920'den buyana Rumca basılan Bİİ resmi gazetesinin yayını mücadelemizde büyük bir adım oldu.

Yürütme Komitesi
Sekreterlik[9]

* * *

Roland İşçi Sendikaları Enternasyonali Sovyeti'ne verdiği raporu genişleterek Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne sunuyor. Kimi yerleri

9 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 32-33 [Fransızca]

tekrar içerse de bu raporları bütünlüklerini bozmamak için olduğu gibi veriyoruz. Roland Ginzberg, aynı biçimde daha sonraki tarihlerde de Türkiye işçi hareketinin tarihi hakkında farklı ayrıntılar içeren değişik raporlar kaleme almıştır. Bunları da ilerleyen sayfalarda aktaracağız.

KOMÜNİST ENTERNASYONAL YÜRÜTME KOMİTESİ'NE

BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI

Anayasa'nın ilk parlak günleri geçtikten sonra, işçi sınıfının memnuniyetsizliği dışa vurdu. O dönemde ilan edilen grevler, emekçiler sınıfının duygularının en sadık görüntüsünü oluşturuyordu; oysa ki emekçiler, tıpkı İstanbullular gibi, Anayasanın mahiyetini bilmediklerinden, büyük bir debdebeyle ilan edilmiş olan özgürlüklerin onların haklarını karşılayacağını sanmışlardı. Şu hususa işaret etmek gerekir ki, ilk grevciler arasında, hükümet tarafından ezilen ve Abdülhamit'in mutlakıyetçi döneminde bir grevleri hazin biçimde noktalanmış (tutuklanma, Fizan'a sürülme, vb.) tütün rejisi işçileri (Fransız kurumu) de yer alıyordu. Aynı dönemde ilan edilmiş ve sendika kurma gerekliliğinin yer yer seslendirildiği bir diğer grev, mürettipler grevi, tütün işçilerinin grevi kadar hareketli ve canlı değildi, zira işgücü bolluğu nedeniyle, söz konusu olan mürettip eksikliğinden yararlanmaktan ibaretti.

Aynı dönemdeki üçüncü grev, Gazlı Çeşme sepicilerinin grevi oldu; sepiciler, Abdülhamit döneminde de, greve gitmiş, ancak Sultan'ın tehlikeli bularak aldığı baskıcı önlemlerle başarısızlığa uğramıştı.

İşçiler arasında "Anayasa grevleri" olarak bilinen ve 5.000 dolayında grevciye ulaşan bu grevler, şehrimizdeki ilk işçi teşkilâtlanması hareketini oluşturur. Anayasa'dan önce, işçiler pek ender grev düşünürlerdi ve bununla bağlı olarak işçi sendikaları bir ölçüde burjuva yardım birliklerinin devamı gibiydi ve üyeleri arasında patronlar ve burjuvalar yer alır ve herhangi bir Kilise azizinin himayesi altında bu birlikleri yönetirdi.

Sınıf mücadelesinin ve işçi dayanışmasının ilk unsurları, yabancı işçiler veya Avrupa şehirlerinde yaşamış yerli işçiler arasından çıktı.

Sendikacılık doğrultusunda sistematik bir sosyal hareket ancak 1909'da başladı. Denebilir ki, İstanbul için yepyeni bu fikirlerin ilk propagandacıları Bulgar proleterleri oldu. Bulgaristan "tesniak/dar sosyalist" partisi üyesi, bugün yaşama gözlerini yummuş olan mürettip Teodor Siva-Astrem yoldaşın mücadelesini bugün yoldaşlarımız takdirle hatırlamaktadır. İstanbul'da ilk sosyalist örgütü kuran, birkaç yoldaşıyla O'dur. Bu örgüt aynı yıl 1 Mayıs'ı kızıl bayraklarla, çelenklerle, vb. kutladı.

Yukarıda anılan örgütün kendisiyle beraber getirdiği sınıf mücadelesine da-

yalı ilk işçi sendikası, bir grev sırasında bu örgütün kurduğu bir sendika oldu. Bu, kadın ceketi işçilerinin sendikasıydı. Yaklaşık 130 üyesi vardı; bunlar Türkiye'nin bütün şehirlerine mal gönderen sekiz küçük atölyede çalışıyordu.

İkinci sendikanın kuruluşu gecikmedi; ... ila ... üyeli şemsiye işçileri sendikası. 1 Mayıs 1910'da yaklaşık 500 işçi toplandı. Ne denli zayıf da olsa toplantıları, kamuoyu ve burjuva basını üzerinde belli bir etki yarattı. Bu toplantıya Rakovski, sosyalist yazar Parvüs ile birlikte katıldı; her ikisi de örgüte büyük ilgi gösterdi ve Rakovski birçok kez maddi ve manevi yardımda bulundu. Aynı yıl örgüt, kendisini Uluslararası Kopenhag Konferansı'nda temsil etmek üzere, kaybettiğimiz Bulgar yoldaşımız G. Kirkov'u görevlendirmişti. Hemen hemen aynı dönemlerde, iki gazete yayımladı: Birincisi Rumca Ergatis (İşçi), diğeri Ladino dilinde "El Laborator"; her ikisi de haftalıktı.

Birincisinin yayını 12. sayısında resmi makamlarca askıya alındı ve sorumlu yöneticisi 8 ay hapis ve 50 Türk Lirası para cezasına çarptırıldı.

İkincisi, 1911'de Selanik'te toplanan Sosyalist Kongre'nin ardından, "La Solidaridad" başlıklı Selanik'te yayımlanan Yahudi sosyalist gazetesinin İstanbul'da satışını kolaylaştırmak üzere yayınını kesti.

Kendi bünyesindeki aşağıdaki 8 sendikayı Sendikalar Birliği halinde organize etmiş olan İstanbul örgütü bu kongreye katıldı:

Kadın elbisesi işçileri sendikası
Şemsiye işçileri sendikası
Pastane işçileri sendikası
Değirmen işçileri sendikası
Mürettipler sendikası
Ciltçiler sendikası
Makinistler sendikası
Tütün reji işçileri sendikası

Sendikalar Birliği ile birlikte geçici olarak "Türkiye Sosyalist Fırkası" adını almış olan yeni örgütün protesto etme cesareti gösterdiği İtalyan-Türk savaşı, iktisadi durumun da etkisiyle, sendikada belli bir sarsıntıya yol açtı. Türkiye işçi sendikaları birliği, 1914'e kadar, % 70'i başarılı yaklaşık 30 grev yürüttü. Sosyalist parti bakımından, seçimler vesilesiyle sadece bir kez 1912 ilkbaharında halka açık bir toplantı yaptı. Ancak ya parlamenter hareket ve eylem alanı eksikliği nedeniyle, ya Selanik sosyalist milletvekillerinin (Sosyalist Federasyon) burjuva partileriyle işbirliğinin yarattığı olumsuz etki nedeniyle, daha çok saf sendikalist fikirler ağır bastı ve sosyalist parti, basit bir sosyalist eğitim grubundan ibaret "İçtimai Tetebbuat Grubu" haline dönüştü.

Bu grubun, "Balkan Sosyalist Federasyonu"nu (Belgrat Kongresi) kurmuş olan Balkan sosyalist partileriyle işbirliği çok sınırlı oldu. Sosyalist denen Ermeni partileriyle de, Parvus'un ısrarları sonucunda zayıf ilişkileri oldu. An-

cak aralarında Ermeniler'in de bulunduğu kömür tahliye işçilerinin grevi sırasında Ermeni "Taşnaksutyun" partisiyle yaşanan bir olumsuzluk nedeniyle, grev boyunca bu parti gruba ve Sendikalar birliğine yardımda bulunmayı reddetmekle kalmadı, üyelerini anarşist gibi göstermeye çalıştı; bu çerçevede de ilişkilerimiz topyekün koptu. Dahası "Taşnaksutyun" partisi resmen Türk İttihat ve Terakki Komitesi ile işbirliği yapıyordu.

Balkan Savaşı süresi dışında Sendikalar Birliği'ne zarar vermediyse de dünya savaşı onu yok etti. Türkiye savaşa katılınca birçok işçi Türkiye'den kaçmayı başardı. Osmanlı uyruklulardan tedbirsiz yakalananlar, askere alındı ve %80'i yaşamını yitirdi.

Yabancı uyruklu olarak askere alınanlar, beş yıllık savaş boyunca ağır koşullarda yaşamlarını sürdürdüler. Grubun ve Sendikalar Birliği'nin büroları kapandı; ateşkes olduğunda devlet memurları (Posta, telgraf bakanlığı, vb.) hariç 85-90.000 dolayındaki işçi sınıfı örgütten ve devrimci işçi eğitiminden yoksundu.

Bu felaketi yaşayan üyeler Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın temellerini attılar.

* * *

BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI

Kapitalistler arası büyük savaşın kaçınılmaz sonucu olan iktisadi bunalım, bize emekçilerin yeni gereklerine uygun ve amacımıza, yani üretim amaçlarının emekçiler kitlesince işgali amacına ulaşmamızın tek yolu olan şiddetli ve zorlu sınıflar mücadelesine dayalı bir işçi örgütü zorunluluğunu bize hissettirdi.

Bizde mücadele diğer yerlerdekinden çok daha zorlu geçiyor zira çok değişik milliyetler aynı zemin üzerinde hareket ediyor ve bundan ulusal uzlaşmazlıklar kaynaklanıyor. Dolayısıyla her şeyden önce bir yandan şoven milliyetçiliğin, diğer yandan dinsel bağnazlığın üstesinden gelmemiz gerekiyor; zira ulusal çelişkiye, hacı-hoca takımının besleyip güçlendirdiği dinsel uzlaşmazlık denk düşüyor.

BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI, kuruluşundan itibaren, amacının başarıya ulaşması için belli başlı iki hedef gütmektedir:

a) Önceki ligaların (sendikaların) içinde, sendikaları kendi programına uygun dönüşüme uğratmak için çalışan bir komünist azınlık hazırlamak.

b) bu ligalardan ve onların yönetim kurullarından işçilerin düşmanlarını, reformistleri ve kapitalistlerin çıkarlarının bütün organlarını uzaklaştırmak.

18 Ekim 1920 tarihli Genel Kurul şu kararları aldı:

a) Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın bütün üyeleri, meslek sendikalarına üye değillerse, üye olacaklardır.

b) bu sendikada sınıf mücadelesinin ve sanayi örgütlerinin devrimci fikirlerini yaymak için çalışacaklardır.

c) işçi düşmanları yenilgiye uğratılıncaya kadar bu sendikaların yönetimlerinde yer almayacak ve onlarla hiçbir zaman temasa gelmeyeceklerdir.

Önceki sunumumuzda[10] o güne kadar silahsız mücadele etmiş olduğumuzu vurgulamıştık. Gerekli kaynaklara bile sahip değildik.

Yerel makamlar tarafından olduğu kadar ve belki de daha çok örgütlü bir kitleyle karşı koyamadığımız Antanta makamları tarafından bize uygulanan şiddete ve zorluklara rağmen, Mayıs 1921 itibariyle sendikalar içinde var olan çeşitli nüvelere dağılmış 259'a ulaşmıştı; işimizin örgütlü bir kitleyle olmadığını gözden kaçırmamak gerekir.

Beynelmilel İşçiler İttihadı, kuruluşundan (18 Mayıs 1920) itibaren, 1 Mart 1921'e kadar aşağıdaki örgütlerden aldığı şu gazetelerin dağıtımını yaptı:

Yunanistan Sosyalist (Komünist) Partisi	2.000
Amerika Sosyalist Birliği	500
Bulgaristan Sosyalist (tesniak/dar) Partisi	200

Yarısı kendisine, yarısı Yunanistan Sosyalist Partisi'nden (Komünist) gelmiş 6.000 broşür dağıttı.

Ayrıca İstanbul işçilerine yönelik bir bildiriyi 4.000 adet dağıttı.

BİI'nın lokalinde (Pera, Tiyatro Caddesi 34) günlük olarak bir takım yoldaşlar tarafından konferans verilmektedir.

Haftalık organımız "Neos Anthropos", 5.000 adet basılıyor.

1 Mayıs 1921 vesilesiyle, bütün örgütleri davet ederek bir gösteri düzenledik. Arifesinde, hükümet Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın mevcudiyetini tanıyan izin belgesini iptal etti ve gösteriyi yasakladı. Ajitasyon ve propaganda sayesinde, işçilere 24 saatlik bir grev ilan ettirmeyi başardık; çalışmak isteyenleri her ne pahasına olursa olsun engellemeye karar verdik. Elektrik fabrikası, tramvaylar, tünel işletmesi Fransız şirketlerine aitti; binalar Fransız ve İtalyan birliklerince korunuyordu; muhbirler, işçilerin elektriği kesme niyetlerini duyurmuştu. Tünel, tramvaylar ve Haliç'teki gemiler, şeflerinin vaatlerine inanan bir takım hainlerin yardımıyla seyrek olarak sefer yapabildiler.

Bununla birlikte kent dışında Kâğıthane'ye bir gezi düzenlemeyi başardık. Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın kimi üyeleri, şiddetle alkışlanan söylevler verdiler.

Herkes yakasında, elbette pek az kimsenin anlamını bildiği "m.f." kokardını taşıyordu; halk ve basın çok etkilendi. Polis, ülkemizde kendilerini güvende sayan Rus karşı-devrimci göçmenlerinin çevresinde güçlü bir koruma halkası oluşturdu.

10 Roland İşçi Sendikaları Enternasyonali Sovyeti'ne sunduğu rapora gönderme yapıyor.

O günden sonra mücadelemizde yeni bir dönem açıldı; Mücadele daha zorlu ve çok daha gizli hale geldi. Gazetemiz 5.000 adet basılıyordu. Sendikalarda, Moskova'dan gelen broşür ve gazeteler dağıtılıyordu. Nüveler, legal ve illegal konferanslar yoluyla güçlü bir propaganda geliştiriyordu; Rusya'dan alınan broşürler bütün yoldaşları bilgilendiriyordu; kulüpte günlük legal ve illegal konferansların dışında, haftada bir kez canlı olarak gazete okunuyordu.

Rusya'dan gelmiş 9.000 broşür elden ele dolaşıyordu. Sendikalarda üyeler tarafından okunan konferans metinleri sırasında mücadele eden iki grup arasında çatışmalar çıkıyordu.

Tramvay, tünel, elektrik fabrikası, Haliç vapurları vb. personeli arasında güçlü bir hareket kendini belli ediyordu. Bu işçiler Sosyalist Parti'ye üye bir sendikada toplanmış durumdalar; nüveler tarafından geliştirilen ajitasyon ve propaganda nedeniyle kendilerine devrimci diyebilirler. Bu işçiler sürekli olarak grev yapma tehdidinde bulunuyordu; bütün çabamızı bunları cesaretlendirmeye harcıyorduk; başlarında Hilmi olmak üzere kapitalistlere satılmış bir avuç hain, Sosyalist Parti'ye üye bu sendikaları yönetiyor ve bunlara ihanet ediyordu. İşçiler bu dalavereleri anladı ve elverişli zamanı beklemeye başladı. Biz de çabalarımızı iki katına çıkardık.

Bu hareketin öneminin farkına varan şirketler, hareketi dağıtabileceklerini sandılar; bu amaçla, ajanları aracılığıyla "işçi siyanet cemiyeti"ni kurdular; grev kırıcı rol oynayarak sözü edilen Cemiyet'e katılmayı kabul eden sendikaların üyelerine en iyi koşulları vaat ettiler. Konferanslarımız sırasında bütün çabamızı işçilere kendilerine hazırlanmış tuzağı kavratmaya ayırdık; bunu başardık. Bu Cemiyet tümüyle iflas etti.

Polis, ajitatörleri bulmak için bizim takımların içine bir dizi muhbir yerleştirdi. Hiçbir sonuç alamadı, zira önceden haber aldık ve kendimizi iyi biçimde gizledik.

Bu arada, biz iki sendika organize ettik: biri, 80 üyeli makarna fabrikası işçilerini topladı, diğeri 28 üyeli fes püskülü imalatında çalışan işçileri bir araya getirdi. Bu örgütlerden birincisinin kuruluşundan bir süre sonra, patronlar öncülerden 3'ünü işten attı; bu uygulamaya karşı işçiler greve çıktı; fabrikaya çalışmak üzere kimsenin girmesine izin vermediler. Fransız polisi müdahale etti ve 17 yoldaşı tutukladı; protestolarımız sayesinde, ertesi gün yoldaşlarımız serbest bırakıldı. On beş gün sonra işe yeniden başlandı. Bu başarısızlık muazzam stokların varlığından ve geçimlerini günlük çalışmalarıyla kazanan işçilerin bir haftalık mücadeleden sonra ellerinde avuçlarında bir şey kalmamasından kaynaklandı. Ama kısa zaman sonra bunun intikamı alınacak. Bu intikam çarpıcı olacak, zira Kasım ayından buyana tüketim büyük boyutlarda; çok çalışan olacağı beklenebilir. Bu arada, nüvelerimiz bütün sendikalarda üyelerin üçte birini kendi davalarına kazandılar. Beynel-

milel İşçiler İttihadı militanları bütün zamanlarını örgütsüz işçiler arasında propagandaya ayırdılar; belli bir eğitim döneminden sonra, bunlar nüvelere katılabileceklerdir.

Beynelmilel İşçiler İttihadı üyeleri bütün hareketi desteklediler. Geçimlerini ailelerinden sağlayanlar bütün zamanlarını propaganda ve örgütlenmeye verdi. Çalışabilecek olanlar ücretlerinin üçte birini bağışladı.

Bu arada bunalım derinleşiyordu. Hayat pahası artıyordu. Bütün kuruluşlar çalışanlarının yarısını işten çıkardı. Vasıflı işçiler olan Beynelmilel İşçiler İttihadı üyeleri de işsizlik belasını yaşadı; üçte ikisi işsiz kaldı. Örgütümüzün çok paraya ihtiyacı vardı; üyeler kendilerinin ve ailelerinin ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma düştüler; böylece örgüt kendine gerekenden yoksun kaldı ve kirasını ödeyemez, gazetesinin açığını kapatamaz oldu. Çalışmaya devam eden üyelerinin verdiği pek az para, zorunlu militanları görevlerinde tutmaya yarıyordu. Büyük bir üzüntüyle lokalimizden ayrılmak ve gazetenin yayınına son vermek zorunda kaldık (20 Haziran).

Bu bizim cesaretimizi kırmadı; mücadele daha da büyük bir hırsla sürdürüldü. Nüveler sendikalardaki görevlerini yürüttüler; genel toplantılarımız, polisi atlatarak tarlalarda yapıldı.

Kitleleri konferanslarımıza çağırma olanağından yoksunduk; bu durum kabul edilebilir değildi. Kırda (Hürriyet tepesi) yapılan bir genel kurul gerekli para miktarını ancak toplayabildi. Bütün üyeler ceplerindeki son kuruşa kadar verdiler. Nitekim birçoğu örgütün ihtiyaçlarını karşılamak üzere ellerindeki senetleri sattı. Sendikada bağış toplandı; bu da onların bize duyduğu sempatiyi gösterdi. Nihayet 10 Temmuz'da lokalimizi yeniden kiralayabildik.

15 Temmuz'da, genel kurul, durumun daha geniş bir mücadeleye elverişli olduğu değerlendirmesi yaparak aşağıdaki kararı aldı:

1. a) Durumun gitgide ağırlaştığını göz önünde bulundurarak, örgütsüz işçilerin ajitasyon ve propaganda sayesinde örgüte üye olmayı kabul ettiklerini dikkate alarak, belli başlı amaçlarımızdan birinin aynı meslekteki işçileri bir araya getiren yeni sendikalar kurmak değil de mevcut sendikaları ele geçirmek olduğunu hesaba katarak, İçtimai Tetebbuat Grubu'nu yeniden örgütlemek ivedidir; bunu Marksist okul olarak adlandırmak daha doğru olacaktır; yeni üyeler bu gruptan geçecek ve belli bir eğitim döneminden sonra sendikalarındaki nüvelerin bir parçası haline gelecektir.

b) Teknik farklar ve dillerin çeşitliliği nedeniyle İçtimai Tetebbuat Grubu üç alt gruba ayrılacaktır: Rumca, Yahudice ve Türkçe.

c) İçtimai Tetebbuat Grubu bir Merkez Yürütme Komitesi tarafından yönetilecektir.

2. Kadın unsurun Kulüpte verilen konferanslarda belli bir eğitim aldığı göz önünde bulundurularak ve Komünist Enternasyonal 2. Kongresi'nin kabul ettiği kararlar dikkate alınarak, Beynelmilel İşçiler İttihadı bünyesinde bir emekçi kadınlar seksiyonu kurulacaktır.

İçtimai Tetebbuat Grubu, daha ilk haftada, örgütsüz işçilerin arasından 38 üye kazandı. Halen büyük bir gelişme içindedir.

Kadın seksiyonunda, Beynelmilel İşçiler İttihadı Kulübü'ndeki konferanslarda eğitilmiş 19 kadın vardır; Bu yoldaşlar, emekçi kadınlar arasında aktif bir ajitasyon ve propaganda yürütmektedirler.

20 Temmuz'da İstanbul'dan geçen *Humanité* gazetesi yazarları Madeleine ve Henri Marx,[11] çalışmamıza büyük yardımı dokunan konferanslar verdiler. Bize maddi ve manevi katkıda da bulundular ve Clarté grubunun katkısını da vaat ettiler.

Ben, dış ticaret ilişkileri nedeniyle Transkafkasya Cumhuriyetleri temsilcisi yoldaş Modebazé'den şahsen 200 Türk Lirası aldım; onun ve Madeleine Marx'ın yardımları sayesinde 5.000 nüsha basılan haftalık organımız "Neos Anthropos"u yeniden ayağa dikebildik. Bu arada felaket halde olan örgütsüz devlet müstahdemleri (belediyeler, posta-telgraf idaresi) arasında güçlü bir propaganda geliştirdik; bunlar arasında çalışan komünist nüveler oluşturduk.

İttihadımızın hali hazırda aşağıdaki sendika nüvelerine dağılmış 491 üyesi ve 234 aday üyesi vardır:

Sendika	Üye sayısı	Nüve üyeleri	Aday üyeler
Demiryolu	1.000	50	18
Tünel ve tramvay	1.900	50	23
Haliç vapurları	2.000	53	13
Elektrik	500	10	6
Yapı ustası	1.500	50	18
Marangoz	300	30	11
Demirci	500	20	16
Matbaacı	550	20	8
Terzi	400	10	4
Ayakkabıcı	400	5	3
Makarna imalatçıları	80	19	43
Yelken bezi imalatçıları	300	5	3
Feshane işçileri	500	10	3
Sepiciler	800	10	7

11 Magdeleine Marx Paz'ın bu İstanbul gezisi ve Bll ile ilgili izlenimleri için bkz. *1921-1922 İstanbul-Ankara Makaleler-Anılar*, Çev. Ahmet Şensılay, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, Ekim 2007. Henri Marx, Magdeleine Marx-Paz'ın ilk eşidir.

Fes püskülü imalatçıları	28	14	2
Aşçılar	200	5	2
Lokanta ve otel garsonları	800	25	8
Pastacılar	150	3	2
Banka çalışanları	300	5	2
Ticaret çalışanları	2.000	30	17
Liman hamalları	900	15	8
Yelkenli reisleri (çok kötü örgütlü)	3.000	15	4
Mavnacılar (çok kötü örgütlü)	300	8	2
Örgütsüzler			
Devlet memurları	35.000	45	
Posta-telgraf	2.500	25	12
Belediye	3.000	15	
Çöpçüler	5.000	20	

Nüvelerin dışında, davamıza üyelerin üçte birinden çoğunu kazandık ve bu sayede büyük bir etkiye sahibiz.

Henüz kadrolarımızı genişletemedik, zira sıkı izleniyoruz; bütün yollarla yetkili makamlara örgütlerimizin önemsiz olduğunu göstermeyi denedik; belli başlı amaçlarımızdan birine ancak böylece erişmenin arifesine geldik.

Hareketin bütünü itibariyle artışı göz önünde bulundurulduğunda, hükümet işçilerin kısmi taleplerini dikkate aldı ve alıyor. 7 Ağustos 1921'de, sekiz saatlik işgünü ve mecburi hafta sonu tatili kanunu kabul edildi.

Çalışmalarımızda, özellikle belli başlı amaçlarımızdan birine ulaşacak tarzda davranıyoruz: Sendikaların bünyesinde, bunları bizim programımıza dayalı olarak dönüşüme uğratmaya çalışan komünist bir azınlığı hazırlamak. Kapitalizmle ölümüne mücadele etmek için bütün güçleri bir tek cephe halinde birleştirmenin zorunlu olduğunu kavratmak için her şeyi yaptık.

* * *

KOMÜNİST TEŞKİLÂT

Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın kurulmasından sonra, en aktif 12 üyesi Merkez Komitesi'nin mutabakatıyla gizli grup kurdular.

Bu grubun ana amacı şuydu:

1. Devrimci harekete rehberlik etmek
2. Üyeleri eğitmek, ajitasyon ve propagandayı yürütmek.

Gizli grup, Rumca "Sovyetlerin Kuruluşu" broşürünü bastırdı; İstanbul'daki Rus denizcilerine Moskova'dan gelen bildirileri dağıttı.

Askeri ve siyasi enformasyonlar konusunda Rusyalı yoldaşlarla çalışıyor ve gizli belgeler satın almak için 1.400 TL harcadı.

1 Mart'ta bu gruptan bir yoldaş (İevtim Dukov), Bİİ sekreteriyle birlikte, Vrangel'in büyükelçiliğine bir bomba bıraktı; sonuç: 4 asker öldü ve 7 asker yaralandı.

Enerjik bir çalışmayla, grup, Beynelmilel İşçiler İttihadı'na üye olanları yavaş yavaş eğitti. 18.000 üyeye sahip 23 sendikada nüveler oluşturdu; örgütlü ve örgütsüz üyeler arasında propaganda ve ajitasyon yürüttü; konferanslar düzenledi, Rusya'dan gelen broşürleri dağıttı, ajitasyonuyla grevleri teşvik etti ve her terslikte, bütün araçlarla şeflerin ihanetini gösterdi. Beynelmilel İşçiler İttihadı içinde 108 üyeli 2 sendika, bir İçtimai Tetebbuat Grubu (illegal Marksist okul) organize etti; bu grup, daha kurulduğu hafta, örgütsüz işçiler arasından 38 üye kazandı. Komünist Gençlik grubu, kısa sürede 14 üyeye sahip oldu; Beynelmilel İşçiler İttihadı bünyesinde 18 üyeli bir kadınlar seksiyonu oluşturuldu. Gizli grup, sefil koşullarda yaşayan 35.000 dolayındaki devlet memuru arasında örgütlendi; bu devrimci örgütlenme hareketi sırasında 45 üyeli bir komünist nüve oluştu. Posta ve Telgraf müstahdemleri arasında da benzer bir çalışma yürütüldü ve 2.500 müstahdem içinden 25 üye ve 12 aday çıkartıldı; 3.000 belediye çalışanı arasında mevcut nüve 15 yoldaşı bir araya getirdi; 5.000 çöpçü arasında, 15 üyeli bir başka nüve daha var; bütün bu örgütler var güçleriyle faaliyet yürütüyorlar.

Her akşam, Beynelmilel İşçiler İttihadı kulübünde bir konferans veriliyor; haftada bir gün canlı olarak gazete okunuyor; bu konferanslara her defasında 200-250 kadın-erkek işçi katılıyor, broşürler dolaştırılıyor, bildiriler dağıtılıyor. Rumca yayımlanan haftalık gazetemiz "Neos Anthropos" 5.000 nüsha çıkıyor. Nüveler, konferanslarla fikirlerimizin ajitasyon propagandasını yapıyor, örgütsüz unsurları Sendikalarımıza çekiyor; muazzam çabalarla, Türk, Rum ve Yahudi unsurlar dayanışma içine sokulabildi. 1 Ağustos'a kadar aşağıdaki örgütlerden gelen gazetelerin dağıtımı yapılabildi:

Yunanistan Sosyalist Partisi (Komünist)	5.000
Sosyalist İttihat	3.000
Bulgar Komünist (tesniak/dar) Partisi	2.500
Humanité	900
Clarté	1.200
Rusya gazeteleri	1.500

Aşağıdaki örgütlerden gelmiş broşürlerin de dağıtımı yapıldı:

Yunanistan Sosyalist Partisi (Komünist)	6.000
Beynelmilel İşçiler İttihadı	4.000
Clarté	120
Rusya broşürleri	900
İstanbul işçilerine bildiri	7.000

Yakınlarda Bakû'den Türkçe 70 broşür ulaştı; Türk dilinde baskı yapma konusunda bir takım güçlükler yaşıyoruz.

Güçlü bir eğitim ve geçirilen çok sayıda sınav sayesinde, Beynelmilel İşçiler İttihadı üyelerinin tümü kısa süre sonra gruba geçebildi; 1 Ağustos'a kadar Beynelmilel İşçiler İttihadı böylece bir komünist gruba dönüştü; 18.000 üyeye sahip 23 sendikadaki nüvelere dağılmış 421 üyesi ve 234 üyesi var; sendika üyelerinin % 35'i davamıza kazanılmıştır.

18.000 sayısı tam doğru değildir; gerçekten de etkilerini gitgide yitiren % 20 küçük burjuva ve patron, örgütten uzaklaştırılmalıdır.

Önceki sunumumuzda[12] o güne kadar silahsız mücadele etmiş olduğumuzu vurgulamıştık. Gerekli kaynaklara bile sahip değildik. Yerel makamlar tarafından olduğu kadar ve Antanta makamları tarafından bize uygulanan şiddete ve zorluklara rağmen, büyük ilerlemeler kaydetmeyi başardık; şuna işaret etmek gerekir ki bunlara örgütlü bir kitleyle karşı koyamadık.

Büyük bir gizlilik içinde hareket ediyorduk; ihanete uğrama korkusuyla yeni üye alamıyorduk. Binlerce sınav boyunca ve büyük bir adanmışlık sayesinde, kapılarımızı, üye olmak isteyen işçilere aralayabildik, toptan açamadık. Taktiğimiz, yetkili makamları tutmuş haydutlara kendimizi önemsiz gibi göstermek oldu; böylece eylemde daha büyük bir serbestliğe sahip olduk. İngiliz altınıyla aramızdan bazılarını baştan çıkartmak için boşuna uğraştılar.

İşte bütün bu nedenlerledir ki kadrolarımızı genişletmedik, ancak özellikle sendikalarda çalıştık; çalışmamız geniş ölçekte ve ihtiyatlı bir biçimde yapıldı; hangi yolla olursa olsun fethetmek istediğimiz sendikalardı, o örgütlü güçtü; ileride üye sayımızı artırmak üzere dayanmak istediğimiz işte bunlardı. Amaçlarımız aşağıdaki iki noktada özetlenebilir:

1. Mevcut sendikaları fethetmek ve bunları temizlemek;

2. Henüz kurulmamış mesleklerde sendikalar örgütlemek. Olanaklarımız yetersiz kalmazsa, bu iki görevde büyük bir başarının eşiğindeyiz. Aşağıdaki değerlendirmelere dayanarak:

1. On beş aylık çalışmadan sonra, sendikalarda komünist nüveler oluşturduk, böylece üyelerinin üçte birini davamıza kazandık.

12 Bu rapordan önce yer alan daha kısa metne atıfta bulunuyor.

2. Bu sendikaların en iyi militanları saflarımızdadır; işçi sınıfına ihanet etmiş oportünist burjuva unsurun etkisi gitgide azalıyor; proleterlerin çoğunluğunun hoşnutsuzluğu ise sürekli büyüyor.

3. Kapitalistlerin büyük savaşının kaçınılmaz bunalımı gitgide artan bir işsizliği beraberinde getirdi; yerli kapitalistlerin utanmak bilmez sömürüsü ve özellikle İstanbul'un diktatörleri, Antant kapitalistlerinin sömürüsü, yaşam pahasının artışı, ücretlerin sürekli düşüşü, konut bunalımı, birleşmiş kapitalistlerin sürekli provokasyonları, bunları izleyen Antant emperyalistlerinin askeri diktatörlerinin baskıları, işçiler açısından kritik ve belirsiz bir durum yaratıyor; tek tek mücadelelerde yaşanan zorlukların herhangi bir sonuç vermemesi, haydutlara satılmış şeflerin ihaneti, sömürülenlerde yeni gereklere uygun ve zorlu ve ölümüne sınıflar mücadelesine dayalı bir tek cephe yaratma zorunluluğunu hissettiriyor.

Genel kurul, 28 Temmuz günlü oturumunda, İstanbul'daki bütün sendikaların bir kongresini toplamayı ve örgütlerini Beynelmilel İşçiler İttihadı programına uygun olarak dönüşüme uğratmayı kararlaştırdı.

Bu kongreyle, Türk Sosyalist Partisi'ni (sarı sosyal-demokrat) ortadan kaldırmaya çalışıyoruz; uzun zamandır onu parçalıyoruz; sık sık işçiler kapitalistlerin sürekli saldırıları ve nüvelerimizin ajitasyonu sayesinde greve çıkmaya zorlanıyor; ancak her zaman şeflerinin ihanetine uğruyorlar; bunun sonucunda üyelerde büyük bir memnuniyetsizlik oluşuyor. Kongre'ye Sosyalist Parti'yi değil de tek tek sendikaları davet ederek, buna ağır, belki de bitirici bir darbe indirebileceğimize inanıyoruz. Tramvay, tünel, elektrik fabrikaları, Haliç vapurları personelinin sendikaları Sosyalist Parti'ye üyeler.

18 Ağustos'ta benim hareket etmemden kısa süre önce, bu sendikalar, talepleri karşılanmadığı takdirde greve gitmeye karar verdiler.

Yine aynı dönemde, Merkez Yürütme Komitesi Kongre'nin açılış tarihini 15 Eylül olarak belirledi; bu tarih 25 Temmuz günlü genel kurulda onaylandı.

Büyük bir ajitasyona gidiliyor; gazete, bildiriler, çağrılar, konferanslar, nüvelerin ajitasyonunda iki kat daha fazla bir çabayla uygulanıyor; bütün olanaklar, bütün araçlar, gelecek mücadelemiz açısından muazzam bir önem taşıyan bu Kongre'yi başarıya ulaştırmak için kullanılmalıdır.

* * *

İstanbul iktisadi ve siyasi bir bunalımla sarsılıyor.

Komşu ülkelerin işgali ve Anadolu'daki cephe tarafından beslenme kaynaklarından ve ticari mahreç pazarlarından ayrılmış bulunan İstanbul, ticaretinin tümüyle durduğunu görüyor. Bunun sonucu, işsizlik, ücretlerin düşüşü, yaşam pahasının artışı oluyor; konut bunalımı, işgal edilmiş ülkelerden kaçanların ve Rusya'dan göç edenlerin gelişiyle çok daha derinleşiyor.

Yunan-Türk savaşını kışkırtan Antant devletlerinin vurgun politikası, Rum unsurlar ile Türk unsurlar arasındaki düşmanlığı artırıyor. Her iki kamp basının yürüttüğü azgın kampanya, ulusal çekişmeyi daha da keskinleştiriyor.

Türkleri, Kemalist ajanlar ve halen iktidardaki milliyetçi parti, ayrıca durum ve koşullara bağlı olarak Fransızlar ve İtalyanlar destekliyor.

Yunanlıları, Kral Konstantinciler, askeri yetkilileri destekliyor; Venizelosçuların başındaki ekümenik patriklik, zafer kazandıklarını görünce Konstantincilerle anlaşmaya varmakta gecikmedi; öte yandan Rum partisi emperyalist İngiltere tarafından destekleniyor.

Bütün bunların devamı da, sıkıyönetim, sansür ve emperyalistlerin askeri diktatörlüğü ve terör!

Şunu tespit etmek son derece ilginç olacaktır ki, bütün bu olguların mevcudiyeti koşullarında, Rum ve Türk proleterleri arasındaki ilişkiler pek kötü değil ve hatta savaş uzadıkça, aralarında gitgide bir yakınlaşma yaşanıyor.

Konstantinciler, iktidara yeniden gelebilmek için, seferberliğin kaldırılacağını ve proleterlerin kaderinin iyileştirileceğini vaat ettiler; ancak bu adı geçen partinin aleyhine dönen bir takım yeni maceralardan başka bir sonuç vermedi. Proleterler bu şekilde hareket ettikleri takdirde sadece İngiliz ve diğer emperyalistler yararına Konstantin'in tahtını korumak için mücadele ettiklerini anladılar. Kurtuluşlarını artık birliklerinde, bir tek cephenin kurulmasında görüyorlar.

Bu durum bütünüyle İstanbul'da propagandaya ve devrimci harekete elverişli bir zemin hazırlıyor; böylece komünist örgüt filiz veriyor; ancak hareket sürünüyor ve bunu geliştirmek üzere Komünist Enternasyonal'e başvuruyoruz.

Görevimizin üstesinden gelebilmek için, aşağıdaki olanaklara sahip olmamız gerekiyor:

1. Sadece Rumca bir gazetemiz var; kesinlikle biri Fransızca, diğeri Türkçe iki gazete daha kurmamız gerekiyor; bir süre için bütçe açıklarımızı kapatabilmemiz gerekiyor. Bütçemizin durumu şöyle:

Gelirler	Giderler
814 Türk Lirası	1.745 Türk Lirası
Hâlihazırdaki aylık giderler	
Kira	120 TL
Gazete	100 TL
Broşürler	100 TL
Zorunlu görevlerde 4 militanın bakımı	250 TL
Diğer masraflar	80 TL

2. İstanbul'a samimi ve kendini kanıtlamış dört veya beş Türk militanın alınma izni.

3. Moskova'nın uzaklığı hesaba katıldığında, Türkiye için bir yönetim merkezinin oluşturulması:

a) Merkez, düzenli gemi irtibatı göz önünde bulundurularak Batum'a yerleştirilmelidir.

b) Bu merkez, Komünist Enternasyonal tarafından tayin edilmiş şeflerden ve Türkiye'deki her komünist grup tarafından yetki verilmiş bir temsilciden oluşmalıdır.

c) Bu merkez, Türkçe, Arapça, Rumca, broşürlerin, bunların yanısıra ajitasyon ve propaganda için gerekli bildirilerin, açıklamaların baskısıyla uğraşmalıdır.

d) Batum ile İstanbul arasındaki iletişim ve taşıma, düzenli olarak bu seferleri yapan gemilerde çalışan yoldaşlar tarafından, ayrıca bir yelkenli veya motorlu tekneyle sağlanmalıdır; bu son tekne konusunu gerçekleştirmeyi biz üstlenebiliriz.

e) Suriye'ye, Filistin'e, Mezopotamya'ya, Mısır'a, bu bölgelerde bulunmuş, Arapça konuşan güvenilir yoldaşlar gönderilmelidir; bu devrimci hareketin bulunduğu ancak komünist grupların henüz kurulmadığı bölgelerde İstanbul örgütü tarafından yapılabilir; merkez böylesi propagandistler yetiştirmeli, bütün devrimci örgütlerle temas halinde bulunmalı ve bu hareketi İstanbul'dan yönetmelidir.

Böylesi bir merkezin varlığı çok gizli tutulmalıdır; onun yardımıyla Komünist Enternasyonal ile temasa geçebiliriz.

Böylesi bir örgüt bizim için zorunludur; ivedi olarak kurulmalıdır, zira zaman geçiyor; güçlü bir Türkiye Komünist Partisi kurarak amaçlarımıza ancak zorlu, gözü pek ve durmak bilmez bir mücadeleyle ulaşabiliriz.

Nihai zaferimizden eminiz ve kazanmaya veya ölmeye kararlıyız.

Gizli Grup delegesi Genel Sekreter

R. Ginzberg imzası[13]

* * *

Roland Ginzberg Moskova'daki çalışmalarının ardından Tiflis'e geliyor ve Doğu Bürosu ile çalışmalar yapıyor; kendisinin bu ifadelerini doğrulayıcı nitelikte Abid Alimov'un da raporu bulunuyor. Ginzberg bu çerçevede İstanbul'da toplanacak bir sendikal konferansın ardından Tiflis'te, orada bulunan TKF örgütü faaliyetlerini de kapsamak anlamında, bütün Türkiye konferansını toplamayı öne koyduklarını vurguluyor. Ancak ne İstanbul'da, ne

13 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 599-619 [Fransızca]

de Tiflis'te böylesi sendikal konferanslar toplanıyor. Ancak bu süreçle ilgili raporunda esas itibariyla kendisi hakkında ileri sürülen iddiaları ele alıyor. Akçeli konular ile ilgili bu iddialar ciddiye alınmış olmalı ki, aşağıda göreceğimiz üzere İstanbul'a döndükten sonra gönderdiği rapor-mektupta Briquet'ye[14] biraz da sitemli bir biçimde kendisi hakkında Maksimos'tan bilgi istenmesi konusunu gündeme getiriyor.

Türkiye Komünist Fırkası Teşkilât Bürosu Batum Heyetine!

Muhterem yoldaşlar!

1- Evvelki mektuplarımın birinde Şakirov yoldaş hakkında yazmış idim. Kendisini bugün Batum'a gönderiyorum. Bu yoldaştan Kinsburg (Ginzberg?) yoldaş ile konuştuğumuz vazifeyi havale etmek için istifade edilebilir zannındayım.

(...)

3- İstanbul meselesi yoldaşların verdiği malumat üzerine oldukça tenevvür etmiştir. Bir taraftan Türkiye Sosyalist Partisi namı altında çalışan Hilmi fırkası, bir fırka olmaktansa, amele birliği vaziyetinde ve esas itibariyle Fransa sendika teşkilâtları mahiyetindedir. Sendikalist fikri Hüseyin Hilmi de olduğu "ben anarşistim" diye söylemesinden anlaşılmaktadır. Kırmızı İşçiler Birliği beynelmilel kongresinde biz Fransa sendikalistlerinin takip ettiği siyaseti nazar-ı itibarda tutmalıyız. Her halde Hüseyin Hilmi ile birleşmek fikri doğru bir fikir olamaz. Onun için biz şimdilik Hilmi'nin teşkilâtı içerisinde gizli komünist hücreleri teşkil eder ve gelecekte, vaziyete göre hatü'l-hareke hazırlarız.

İstanbul'da amele hareketi doğuşunda muhtelif hastalıklara duçar oluyor. Ve biz de bu amele hareketine karşı kendi fikrimizi bir an evvel söylemek mecburiyetindeyiz. Fikrimizce Fazıl'ın yapmaya başladığı işçiler birliğini bizim asıl ilerlettiğimiz Kırmızı İşçiler Birliği teşkilâtının esası olarak tanımak mümkündür. Biz kendimize göre Moskova Beynelmilel İşçiler Birliğine bağlı olan, İşçiler Birliği hareketini İstanbul'da müstakil idare etmeliyiz. Ve Hilmi'nin Sarı İşçiler Birliği ile mübarezeye girişmeliyiz. Ve Sarı İşçiler Birliği Enternasyonalinin ne olduğunu amelelere ispata kalkışmalıyız. Yarım yamalak bir takım iktisadi mübarezeler ile kifayet eden ve burjuvazya ile siyasi

14 Brike [Briquet, Bricquet], Semyon Karloviç /Брике, Семен Карлович/ (1898-1937), 2 Haziran 1922'de KEYK Prezidyumu tarafından KEYK Doğu Bölümü başkanlığına atanan G. Safarov'un yardımcılığına getirildi. (Kaynak: RGASPI (Rusya Devlet Sosyal Tarih Arşivi) f.495, op. 18, d. 143, belge no: 12, aktaran, *Komintern'in Örgütsel Yapısı (1919-1943)*, Rusça, 2002, Nauka Yayınevi, s. 47-48). 1923 başlarında G. Voytinskiy ve B. Gula ile birlikte KEYK Örgüt Bürosu üyeleri arasına katıldı (*a.g.e.*, s. 69). Moskova Mahkemeleri sonucunda mahkûm edilen KEYK kadroları içinde yer aldı (*a.g.e.*, s. 193) ve 21.10.1937'de Moskova'da idam edildi.

mübarezeyi kabul etmeyen amele hareketinden, küçük mikyasta olsa da bilakaydüşart kendisinin muvaffakiyetini içtimai inkılabın zaferinde gören amele hareketi bizim için bin defa iyidir. Kullanacağımız taktika, fikrimce Hilmi teşkilâtlarının içerisinde komünist yaçaykaları, kendimize göre, yani profesyonalni bir hareket vücuda getirmekten ibaret olmalıdır.

İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası namı söndüğünü söylüyor Şefik Hüsnü ve sair rüfeka. Doğrudan doğruya "Aydınlık" mecmuası grubu olarak çalışıyorlar. Bunların Kemalist adamları ile irtibatı tesis etmesinde bile bunların bugün Kemalist olduklarını görmek mümkün değildir. Çünkü bugün Üçüncü Enternasyonal bile kendi tezleri ile Doğu'daki milli hareketleri takviye ediyor. Yalnız, şüpheli, meşkûk bir cihet var ise, o da bunların Üçüncü Beynelmilel taktikasını ne kadar anladıkları ve 3. Enternasyonal'e karşı ne dereceye kadar samimi oldukları meselesidir. Bu meseleyi tabii biz gelecekte anlayacak ve ona göre hareket ederiz. Bugün için biz bunların komünist hareketini kirletmeden idare edecekler mi, yani yoldaş Lenin'in tezlerinde dediği gibi gidecekler mi? Bu mesele meçhuldür. Evvelki mektubumda yazdığım veçhile bu grup, münevverler ve sulhane çalışmak isteyenlerin gurubu olması itibariyle ameleler ile sıkı irtibat tesis ve teşkilât vücuda getirmeyecek gibi görünüyorlar.

Ben yine eski teklifimde ısrar ediyorum. Biz ayrıca İstanbul Teşkilâtının kâtibi olarak Abdülkadir Hamit yoldaşı gönderelim. Bu yoldaşlar hepsini toplasın, mümkün olduğu takdirde bir gazete çıkarabilmesi için kendisine talimatname vermek lâzım. Rum grubu [Bİİ] gazete çıkarıyor. Tabii biz de vaziyete göre bir gazete çıkarabiliriz. Kendisi amele hareketleri hakkında iyice tenvir edilmeli. Oraya gider gitmez yine bizim akıllı başlar gibi Hilmi'nin dalaveresine girmesin.

(...)

2 Teşrinievvel 1921
Türkiye Komünist Fırkası Teşkilât Bürosu Namına
Abid Alimov[15]

* * *

Tiflis 10.10.1921

Sevgili Bricquet,

Tiflis'e sağ salim ulaştım, senin de iyi olduğunu umuyorum.

Doğu Bürosu ile çalışmamı bitirdim, iki güne kadar yola çıkacağım. Birkaç sözle neler yaptığımı açıklayayım.

15 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 16, Klasör No: 21-36, Belge No: 297 [Eski Türkçe]

İstanbul'da Profintern platformunda yer alan bütün sendikaların bir konferansını toplamayı kararlaştırdık. Bunları BİÎ ile birleştirmek. Bunları iki ay içinde Tiflis'te yapılacak bütün Türkiye büyük konferansına hazırlamak üzere ajite etmek. Gerekli bütün kararları aldım. Şimdi sıra işte.

Pis hikâye ile ilgili olan biten her şeyi sana bildirmekten geri duramıyorum. Her şeyi sana söyledim ve her şeyden haberdar olmanı istiyorum.

Tiflis'e gelince bütün TKP üyeleriyle tanıştım. Olan bitene çok öfkeliler. Ve aralarında İstanbul'dan yeni gelmiş biri vardı. Beni Roland adıyla biliyordu ve bana çok şey söyledi. Bir odada oturuyorduk ve neler olduğunu yaklaşık olarak aktarıyorum.

Bana "siz İstanbul'dan mısınız?" dedi. "Evet". İstanbul'dan Bakü'ye giden bir Ginzberg var, aptalın teki. Hareket etmeden önce Maksimos ve birkaç Spartaküs üyesi ile görüştüm. Maksimos bana şunu söyledi.

Haberim olmadan 200 Türk Lirası alıp gitmiş. Bunu ben göndermedim ve kim bilir ne yapmak istiyor. Bu nedenledir ki oraya vardığında geri dönememesi için tutuklanması doğrultusunda her şeyin yazılması ve yapılması gerekiyor.

Bunun üzerine ben, "sen yazdın mı?" dedim. "Evet" diye cevap verdi "gayet güzel hazırladım". "Bunu kime verdin?" diye sordum. "Propaganda Bürosu'na" diye cevap verdi.

"Ginzberg'i tanıyor musun?" "Evet, gayet iyi tanıyorum, onun hakkında söyleyeceğim çok şey var."

Bu yalan ve kara çalma üzerine kendimi tutamadım.

Bir kez daha sordum: "Sen bu Ginzberg'i tanıyor musun?"

"Elbette çok iyi" (Bunu bana söylüyor)

İçimden suratına şamarı patlatmak geçti. Ama şöyle demem ona yetti:

"Dinle, sen bir yalancısın, bir provokatörsün, sana bunu söyletenler de, çünkü sen Ginzberg'i tanımıyorsun; Ginzberg benim.

Briquet tahmin edebilirsin, renkten renge girdi.

Bunun üzerine ona şöyle dedim: "Bana her şeyi söyleyeceksin, onlar ve sen bunu nasıl hazırladınız?" ve bana hikâyeyi, elbette birçok yalanla birlikte anlattı.

Bütün bunlardan anladıklarımı birkaç sözle sana açıklamak istiyorum.

Bütün örgütlerden Moskova ile haberleşmeyi elinde tutan 6-7 kişi var; hepsi bir takım provokasyonlar ve hatalar yaptı ve bütün bu olaylar karşısında, sanıyorlardı ki bütün bunlardan kimsenin haberi olmayacak (Volev olayı vb.) ancak benim Rusya"da olduğumu ve her şeyi öğreneceğimi ve dönüşte bunları açıklayacağımı anladıklarında, benim cezaevine kapatılmam ve geri dönememem için ellerinden gelen her şeyi yaptılar. Böylece her şey gizli kalacaktı. Maksimos'un böyle bir şey yapacağını, onun da bu takımdan olduğunu hiçbir zaman sanmamıştım. Ama kimbilir? İşte duyduklarım.

Şimdi ödevimin ne olduğunu anlıyor musun!

Elbette bütün bunlara hiç önem vermiyorum çünkü yapacağım büyük işler var. Ama bütün bu provokasyonları sonsuza kadar ortadan kaldırmalıyım ve onlarla nasıl baş edeceğimi biliyorum, zira bu konuda kararlıyım.

Ya bu bitecek ve bütün gruplarla bir parti oluşturarak ve samimi komünistlerin başında bütün üyelerin genel kurullarında seçilmiş birisi olarak ortaklaşa çalışılacak.

Veya ben bu yolda öleceğim çünkü bütün bu hataları cezalandırmayı bileceğiz ve bütün bunları sonsuza kadar silme ve devrimin (1 sözcük okunamadı) temiz bir yarın bırakma konusunda kendimi feda etmeye hazır ve kararlıyım. Bütün bu yaptıkları beni etkilemez, bana daha çok tezgâh kuracaklar, ama boşuna, bunları siz değerlendireceksiniz ve beni yargılamak istediğiniz her zaman Moskova'ya gelmeye her zaman hazırım ve her zaman Komintern'in emrindeyim. Ben kendimi biliyorum. Samimi olarak çalıştığımı biliyorum, yaptığım ve yapacağım her şeyi devrim için kalpten yapıyorum.

Hiçbir şeyden korkum yok ve bunu benim davranışlarım kanıtlayacak ve bir kez daha söylüyorum ki, benim gelmeme gerek duyduğunuzda, bir saniye tereddüt etmeden gelirim ve siz bunu görürsünüz.

Seni içtenlikle kucaklıyorum.

R. Ginzberg imzası

Sevgili Bricquet senden rica ediyorum Volev'i boşlama, onun için elinden gelen her şeyi yap zira o masumdur ve kurbandır, bunu gayet iyi hissediyorum ve ben İstanbul'a vardığımda bu kanıtlanacak.

Sana havyar gönderemediğim için beri affet zira Bakû'de birkaç saat kalabildim ve hiçbir şey yapamadım, ama unutmadım.

Bana yazmak istersen, Tiflis Kafkas Bürosu'na Profintern temsilcisi Gausman adına gönderebilirsin, o da bana İstanbul'a gönderir, zira bir takım bağlantılar kurdum, gerekli bütün malzemeyi sana göndererek bunlar hakkında da seni düzenli olarak bilgilendireceğim.

Sevgili Bricquet bana yazmanı ve beni her şeyden haberdar etmeni rica ediyorum.

Yazım için özür dilerim.

Ekte sana Volev için de bir mektup gönderiyorum.

(İmza)[16]

* * *

16 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 31-36, Belge No: 592-597 [Fransızca]

Aşağıdaki raporun sonunda imza yok, ancak TKP Dış Bürosu adına, büyük olasılıkla Ahmet Cevat [Emre] ve İsmail Hakkı tarafından kaleme alınmış. Raporda yer alan bilgiler arasında *Aydınlık*'ın 5. sayısına atıfta bulunulması nedeniyle tarihinin, derginin yayınlandığı 1 Kasım 1921'den sonra ve herhalde 1922 yılına girmeden önce olduğunu ve başlığı itibariyle de bir genel değerlendirme amacıyla hazırlandığını düşündürüyor. Bu rapordaki değerlendirmeler, Türkiyeli komünistler bakımından o dönemde Balkanlar'dan daha çok Kafkaslar'ın bir buluşma ve görüşme noktasını olduğunu gösteriyor. Mustafa Suphilerin öldürülmesinin ardından TKP Dış Bürosu hâlâ Türkiye'deki hareket üzerinde etkili olabileceği kanısını taşıyor ve ülkedeki elemanları ile rol oynayabileceğine ilişkin Komintern nezdinde girişimde bulunuyor.

TÜRKİYE'DE İŞÇİ VE SOSYALİST HAREKETİ

Bu hareketin tarihini yazma amacım olmaksızın, şu hususlar üzerinde duracağım: 1/ Bugünkü durum 2/ Bizim etkimiz 3/ Ne yapılabilir?

BUGÜNKÜ DURUM

İSTANBUL'DA

Örgüt durumu

1) Türkiye Sosyalist Fırkası – birleşmiş bir örgüt. Bundan iki ay önce çok güçlü olduğu sanılıyordu. İngilizlerin himayesinde Fransız, Belçika, Türk ve Yunan sermayesi zararına grevler düzenliyordu. Buna karşılık olarak Fransızların emri üzerine İstanbul hükümeti Amele Siyanet Cemiyeti'ni kurdurdu. İngilizler Hilmi'yi himaye etmeye bugün de devam ediyor. Fransızların Anadolu hükümetiyle yakınlaşması işçiler arasında etkisiz kalmayacak. Türkiye Sosyalist Partisi kritik anlarını yaşıyor.

2) İşçi Çiftçi Fırkası – Almanya'dan gelen yoldaşlar tarafından kuruldu. 1920 yılında Bakü'deki kongreye katıldı.[17] Köylüler ve işçiler arasındaki çalışmaları hayli etkili.

3) Türkiye Amele Birliği – yeni bir birleşik partidir. Zayıf, ama güçlenebilir. III. Enternasyonalin platformunu kabul etti. Bu birlik bizim buradan gönderdiğimiz Fazıl yoldaş tarafından örgütlendi. 250 kişiler.

4) Sosyal Demokratlar – çok zayıf, liderleri renksiz, sarı Enternasyonal taraftarı.

5) Beynelmilel İşçiler İttihadı – marangoz, inşaatçı, makinist ve küçük bur-

17 TKP'nin 10 Eylül 1920 Kongresi'nde yer alan Ethem Nejat ile Hilmi oğlu Hakkı'ya atıfta bulunuluyor.

juvazinin hizmetindeki tezgâhtarların birliklerinden oluşuyor. Bu örgüt Türkiye Sosyalist Fırkası'nın kombinezonlarına katıldı. Yöneticilerinin çoğunluğu Türk değil. Balkan komünistleriyle bağlantıları var.

6) Değişik birlikler – öğretmen, matbaacı, gazeteci ve benzerlerinin değişik birlikleri.

Yayıncılık

7) *Aydınlık* – 22 sayfalık aylık dergi. İşçi Köylü Partili yoldaşlar tarafından çıkarılıyor. Gençler ve öğrenciler arasında sosyalizmin ve Marksizm'in propagandasını yapıyor. 5 sayı yayımlandı; daha önce *Kurtuluş* olarak çıkıyordu, o da 5 sayı çıktıktan sonra gizlenerek *Aydınlık* adını aldı. Ona kadar Marksist bir organ yoktu.

Neos Antropos (Yeni İnsan) Rumca çıkan küçük bir haftalık komünist gazetesi. Beynelmilel İşçiler İttihadı tarafından çıkarılıyor.

Bütün burjuva organı gazetelerde işçi konusunu ele alan yazılar yayınlanıyor, ama çoğu devrim hareketine ve grevlere karşı oluyor. Bizim yoldaşlar iki günlük gazete vasıtasıyla diğer gazetelerin görüşlerine karşı savaşıyor. Burjuva gazeteleri ve onların yazarları itirazlar yazıyor.

(...)

GENEL İZLENİM

Türkiye işçi ve sosyalist hareketi gelişme ve canlanmasını Rusya devrimine borçludur. Buna Almanya'daki enternasyonalci olaylar da etkili olmuştur.

(...)

GELECEKTE ÇALIŞMALAR NE OLMALI

(...)

Hareketin yöneticileri bizim yoldaşların girişimiyle kurulan Türkiye Amele Birliğini güçlendirmeli, dağılma aşaması yaşayan Türkiye Sosyalist Partisinin yerini almalı. Bu görev İstanbul'da bulunan Hüseyin Sait, Lütfi Necdet ve Kadri yoldaşlara verilebilir. Beynelmilel İşçiler İttihadı'yla esaslı bağlantıya geçilmeli. Eğer bu örgütler birleştirilirse, onlara başka grupların da katılması sağlanabilir. Bu teşkilâtların birleşmesi Zonguldak, Eskişehir, İzmir ve diğer işçi yataklarıyla, Karadeniz kayıkçı ve denizcileriyle ilişki kurmak kolaylaşacaktır.

(...)[18]

* * *

18 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 34, Klasör No: 3-6, Belge No: 172-174 [Rusça].

Roland'ın Kafkaslar'da bulunduğu ve Doğu Sekreterliği ile İstanbul'da bir konferans toplamayı kararlaştırdığı süreçte İstanbul'da Maksimos tutuklanıyor ve Bİİ örgütü zor günler geçiriyor. Her türlü matbuat gönderiminin durdurulmasının talep edildiği, âcil malî yardım talep edildiği aşağıdaki rapor-mektupta, baskıların yoğunlaşmasına *Aydınlık* dergisi üzerinden de dikkat çekilerek, görüşmeler için özel parola belirleniyor. Hemen ardından da yazışmaların güvenliğinin ve kapsamının sınırlılığı nedeniyle olsa gerek, Kızıl Sendikalar Enternasyonali ile görüşme yapmak üzere özel bir kurye gönderiliyor.

[Antetli Kağıt]

KIZIL SENDİKA ENTERNASYONALİ

Örgütümüz yolunda yürürken son zamanlarda bir olay bizi zor duruma soktu; uzun zamandır izlenen Nikolas Tretzen ve biraderi Yovan, Antanta polisi tarafından, depolarında 2 ay önce tutuklandı. Genel Sekreterimiz Serafim Maksimos ve onları o gün gören herkes de tutuklandı. Rastlantıyla, tutuklandığı gün örgütümüzün sekreterinin üzerinde Bİİ mührü ve İngiltere Kızıl Sendikaları'nın bir mektubu bulunuyordu; bu mektupta bize eylem ve örgütlenme yolları gösteriliyordu. Bu, tutuklananların durumunu daha da kötüleştirdi ve bütün militanlarımızın Antanta sivil polisleri tarafından çok daha sıkı bir biçimde izlenmelerini getirdi. Örgütümüzü sarsmaya ve temellerini yıkmaya yönelik çabalar aşikârdır; sıkı duruyoruz ancak eli kulağındaki bir takım sürprizleri de bekliyoruz. Adım adım yeni bilinçli unsurlar hazırlanıyor; bunlar, hâlihazırda tutuklu bulunan en mükemmel militanlarımızın yerini hemen alacaklar. Bİİ adına yapılan bir girişimle sekreterimizin tutuklanmasına itirazımıza ilişkin ilk dilekçemiz reddedildi; ikincisine cevap bile verilmedi.

Kimi gazetelerce örgütümüze üye olanların sayısı olarak verilen (sizin de sanabileceğiniz) 2000 miktarı doğru değildir. Düzenli üye sayısı 80'dir; bunların çoğu Bİİ militanlarıdır. Ancak bütün sendikalardaki propaganda ve eylem tarzımız, örgütün kısıtlı üye sayısını telafi ediyor. Hemen hemen bütün sendikalarda Bİİ üyelerinin devrimci nüveleri var. Bu nüveler, bulundukları sendikalarda gözle görülür biçimde kendilerine bir zemin oluşturuyorlar. Başlamış olan hareketi pekiştirmek üzere ve Antanta polisinin gitgide keskinleşen takibini göz önünde bulundurarak, (şu anda ve ikinci bir duyurumuza kadar) bize matbuat göndermemeniz gerekiyor; bu matbuatın büyük bölümü proleterlerimiz için yararlı olamadan örgütümüze zarar verebilir. Buna karşılık bütçemizdeki açık, daha yakıcı bir sorun halinde. İki salonumuzun kira-

sı aylık 60 TL ve gazete yayını ayda 20 lira dolayında bir kaynak gerektiriyor. İnsani olarak aramızda yapılabilecek olan her şey yapıldı; ancak yukarıda belirtilen rakamların eksikliği her ay kendini hissettiriyor.

Türk yoldaşların dergisi "AYDINLIK"ın yayını yaklaşık 1 ay önce sansür tarafından askıya alındı.

Şehrimize gelen ve görüştüğümüz kişiler eski adrese ancak LUDI adını sorarak başvurmalı; parola 4,7 (yani ayrı ayrı söylenecek dört yedi), parola zorunlu.

Yoldaşça devrimci selamlarımızla
İstanbul 27 Aralık 1921
(Bİİ MÜHRÜ) (İMZA)[19]

* * *

[ANTETLİ KAĞIT]

BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI

Kızıl Sendikalar Enternasyonali
Yürütme Komitesi'ne

İşbu mektubu getiren Mihail yoldaş güvenilir bir arkadaşımızdır. Örgütümüzle ilgili her türlü sorunu kendisiyle görüşebilirsiniz.

İstanbul 30 Aralık 1921
(Bİİ MÜHRÜ) (İMZA)[20]

* * *

Bu gelişmelerden habersiz olan Roland Ginzberg, iki ayı aşkın bir süre kaldığı Kafkaslar'dan İstanbul'a dönmektedir. Bu arada Doğu Seksiyonu'nun kendisi hakkında duyduğu güvensizlikten tedirginliğini, oldukça saldırgan bir üslupla dile getiriyor ve Türkiye'deki faaliyetin yönetimi ve yürütülmesi için doğrudan Komintern görevlilerinin çalışmalara katılmasını talep ediyor. Öte yandan aşağıda da göreceğimiz üzere Roland, güvenilir kadro olarak gördüğü ve tutuklanmış olduğunu henüz bilmediği Volev ile ilgili kimi endişeler de duyuyor.

19 TÜSTAV Komintern Arşivi, Dökûm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 32-33 [Fransızca]

20 TÜSTAV Komintern Arşivi, Dökûm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 34 [Fransızca]

Batum 7 Ocak 1922

Değerli Bricquet,

Bugün Batum'dan İstanbul'a hareket ediyorum. Bütün bu sürede hareket edemedim, ama zamanı da boşa geçirmedim, matbuat işleriyle uğraştım, birkaç örneğini sana da gönderdiğim bir gazete ve eylem programını bastırdım.

Anadolu'ya hareket eden Kulter (?) ve diğerleriyle karşılaştım, İstanbul ile Anadolu arasında bağlantılar kurdum; onlara bir dizi matbuat verdim.

Yakında benden haber alırsın, yarım saate gemiye biniyorum.

En sıcak komünist selamlarımla,

Roland'ın imzası[21]

* * *

İstanbul 22.2.922

Değerli Bricquet yoldaşım,

Bu birkaç satırı yazmak için bu fırsattan büyük bir memnuniyetle yararlanıyorum.

Bunu alacak mısın? Bu adamdan emin değilim ve bu nedenledir ki bu mektupta düşüncelerimi ifade ederek kendimi tehlikeye atmak istemiyorum.

Sana şunu söylemekle yetiniyorum ki, Maksimos'a sizin yazdığınız ve beni soran mektuptan haberdar oldum.

Bu mektuba karşı değilim. Size yanıldığınızı söylemeye hakkım olduğunu sanıyorum, Maksimos'a sormaktan daha iyisini yapabileceğinizi düşünüyorum. Yeterli bilgiye sahipsiniz. Böyle muhakeme yürütmemeniz gerektiğini düşünüyorum, bu çok hafif bir davranış, gerçekten acı verici; bu olmadan her şey boşuna.

Ankara ile ilişki içindeyiz. Birinin gitmesi muhtemel ve mümkün olursa oradan bir veya ikisi gelerek Partinin başına geçerler. Her şey bunu gerektiriyor. Bu en iyi (1 sözcük okunamadı), böylece gerçeği de hissedin.

İkisi hapisten çıktılar. Biri Triavovski, sanıyorum gitti. Siz biliyor musunuz! Ama sizin çok uzak olduğunuzu görüyorum. Gelin daha yakından görün.

Dinle Bricquet, dava için iyi bir şey yapmak istediğine inanıyorum; buraya gel (ve hatta kısa süre sonra partinin daha güçlü bir kuruluşu olacağına, her şeyin daha düzene gireceğine ve herkesin anlaşacağına inanıyorum) bunu talep edeceğiz. Başka türlü yapamayız. Buraya kesin birkaç (çoban) gerekiyor.

Kardeşçe komünist selamlarımla,

Roland

21 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 348-349 [Fransızca]

Ya Triavovski yoldaş? Selamlar

Sana yerel Fransızca gazetelerin hepsini gönderiyorum. Oldukça ilginç şeyler var.

Bakalım alacak mısın?

Yoldaşlara selamlar.

Boldog'u unutma. Adını unuttum kız kardeşine de. O Romen'e de, kim olduğunu biliyor musun? Lütfen ona söyle ki bana verdiği mektup ve annesinin adresi Batum'dan göndermiş olduğum kişinin üzerinden... tarafından alınmış [eksikli çeviri]. Ona da selamlarımı söyle; bana bildiği annesinin başka bir adresini göndersin.

Volev ne yapıyor? Nasıl olduğunu biliyor musun. Öylesine bütün yoldaşlara sordum, kimse karşılaşmamış. Size yazacağız.[22]

* * *

Beynelmilel Bina İşçileri İttihadı'nın (ya da bu kitabın başındaki örgütlenme şemasında denildiği gibi "İnşa ve Mebanî Beynelmilel Cemiyeti"nin) 1922 Mart sonlarında yapacağı Genel Kurul toplantısına ilişkin Rumca basılı duyurusu, Cemiyet içerisindeki çekişmeye işaret ediyor.

İNŞAAT EMEKÇİLERİNE[23]

YOLDAŞLAR

Yönetim Kurulu, gündeminde de belirttiği gibi "tüzüğün okunması" amacıyla inşaat emekçilerini Mart Pazar günü saat 11.00'de, Aya Triada Okulu'nda genel kurula çağırdı.

Tüzüğün 30. maddesi gereğince genel kurulun yetkili makamı olan Genel Kurul tüzüğün okunmasına geçilmeden önce Yönetim Kurulundan, 6 üyesini dernekten atmasının nedenlerini açıklamasını istedi.

Ancak Yönetim Kurulu kendini Genel Kurulun da üzerinde zannederek bu keyfi davranışının genel kurulda tartışılmasını reddetmenin yanısıra Cemiyet'in "sahipleri" var diyerek genel kurula hakaret edici bir şekilde salondan ayrıldıktan kısa bir süre sonra kurula kendi istediğini dayatmak niyetiyle yanında Türk Polis Kuvvetlerine ait bir hükümet komiseri ile geri döndü. Hükümet komiseri tüzüğün yeterli çoğunluğa ilişkin 29. maddesi uyarınca genel kurulu engellememenin yanısıra, yasal olarak çalışmalarını sürdürme

22 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 350-352 [Fransızca]

23 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 126 [Rumca, çeviri için Vula Harana'ya teşekkür ederiz.]

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΡΓΑΤΑΣ ΟΙΚΟΔΟΜΗΤΙΚΟΥΣ

ΣΥΝΤΡΟΦΟΙ!

Τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο, προσκάλεσε τοὺς ἐργάτες οἰκοδομητικοὺς σὲ Γενικὴ Συνέλευση, στὸ σχολειὸ τῆς Ἁγ. Τριάδος τὴ περασμένη Κυριακὴ 6 Μαρτίου ὥρα 11 π.μ. «γιὰ ἀνάγνωση καταστατικοῦ» ὅπως ἔγραψε στὴν ἡμερησία διάταξή του.

Ἡ Γενικὴ Συνέλευση ποὺ εἶναι σύμφωνα μὲ τὸ 30ο ἄρθρο τοῦ καταστατικοῦ ἡ κυρίαρχος ἀρχὴ τοῦ Συνδέσμου ἐζήτησε ἀπὸ τὸ Διοικητικὸ συμβούλιο πρὶν νὰ ἀναγνωσθῇ τὸ καταστατικό, τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους διέγραψε ἐξ μέλη τοῦ Συνδέσμου.

Τὸ Διοικητικὸ ὅμως Συμβούλιο φαντάσθηκε πῶς μποροῦσε νὰ εἶναι ἀνώτερο καὶ ἀπὸ τὴ Γενικὴ Συνέλευση ἀκόμα, γιαὐτὸ καὶ ὄχι μόνο ἀρνήθηκε τὸ δικαίωμα στὴ Γενικὴ Συνέλευση νὰ συζητήσῃ γιὰ τὴν αἰθέραιτό του πράξη ἀλλὰ καὶ ἀπεχώρησε μ' ἕνα πολὺ προσβλητικὸ γιὰ τὴ Συνέλευση τρόπο λέγοντας πῶς ὁ Σύνδεσμος ἔχει «νοικοκυραίους», ξαναγύρισε δὲ μ' ἕνα ἀστυνόμο τῆς Τουρκικῆς ἀστυναμίας νὰ ἐπιβάλῃ στὴ Γενικὴ Συνέλευση τὴ θέλησί του. Ἡ Γενικὴ Συνέλευση ἐντύξει μὲ τὸ περὶ ἀπαρτίας 29 ἄρθρο τοῦ καταστατικοῦ ὄχι μόνον δὲν ἐμποδίσθη ἀπὸ τὸν ἀστυνόμο ἀλλὰ τουναντίον ἀνεγνωρίσθη ἀπ' αὐτὸν, ὡς νόμιμος καὶ ὡ, ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ συνεχίσῃ ἤ,ιγε τὸ ἔργο της

Τὸ διοικητικὸ συμβούλιο ἐξεδιώχθη καὶ ἀπὸ τὸν ἀστυνόμο ἀκόμα ὅταν ἀπεδείχθη πῶς τίποτε ἄλλο δὲν εἶχε ὡς σκοπό του παρὰ τὴ δημιούργια ταραχῶν.

Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις ἀφοῦ εἶδε ὅτι τὸ διοικητικὸ Συμβούλιο εἶναι ἀνίκανο νὰ διευθύνῃ ἐπευθύνως τὸν Σύνδεσμο, τὸ καθήρεσε καὶ ἔβγαλε στὸ μέρος του μιὰ ἑνδεκαμελὴ προσωρινὴ ἐπιτροπὴ μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς τὸ διοικητικὸν Συμβούλιο τὴν καθαίρεσή του ὡς ἀνικάνου, ἐν περιπτώσει δὲ κατὶ τὴν ὁποίαν τὸ Σ. Συμβούλιον δὲν θὰ ἤφελε νὰ ἐκβασθῇ ἡ ἀπόφασις τῆς Γ. Συνελεύσεως ἡ ἑνδεκαμελὴς ἐπιτροπὴ νὰ συγκαλέσῃ Γενικὴ Συνέλευση.

Ἐργάτες Οἰκοδομητικοί!

Ἡ ἑνδεκαμελὴς ἐπιτροπὴ ποὺ ἐκλέχθηκε ἀπὸ τὴ Γενικὴ Συνέλευση τῆς 6 Μαρτίου ἔχει γὰ ἐκτελέσῃ ἕνα βαρὺ καὶ δύσκολο ἔργο. ***Τὸ πρῶην Διοικητικὸ Συμβούλιο ὄχι μόνο δὲ κατόρθωσε νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸ Σύνδεσμο ἀλλὰ καὶ ἐνήργησε παρὰ τὸν κανονισμό!***

Τὸ ἔργο λοιπὸν τῆς ἐπιτροπῆς εἶναι νὰ σώσῃ τὸ κύρος τοῦ Συνδέσμου ποὺ κατακουρέλιασε τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο στὴ Γ. Συνέλευση τῆς 6 Μαρτίου.

Στὸ ἔργο της αὐτὸ ἡ προσωρινὴ ἐπιτροπὴ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐργάτες οἰκοδομητικοὺς μ' ὅσοι εἶναι κι' ὅσοι δὲν εἶναι μέλη τοῦ Συνδέσμου. Χωρὶς καμιὰ διάκριση φυλῆς ἢ θρησκείας ὅλοι οἱ οἰκοδομητικοὶ πρέπει νὰ παρευρεθοῦν στὴ Γενικὴ Συνέλευση, τὴ Κυριακὴ στὴ σάλλα τοῦ Συνδέσμο. Πέρα δρόμος Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας Ἀριθμὸς 10 (Καφενεῖον τοῦ Συνδέσμου ὥρα 9 π.μ.

Κωνσταντινούπολις τῇ 8)21)3)22

Η ΕΝΔΕΚΑΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Μ. Ζέρμας
Κ. Βασιλόπουλος
Γ. Βαρσάμης
Δ. Παπαδόπουλος
Σπ. Καραμβέρης
Σπ. Κοβλούδρος
Γ. Δρουμάτης
Ν. Σαμαρᾶς
Χ. Ρήγας
Ι. Ἰωαννίδης Τμῆμα Καδι-κιοῦ
Στ. Χ. Μανώλης Τμῆμα Βλάγκας

Bİl'nin yayınladığı Rumca bildiri.

hakkını kendisine teslim etti.

Kargaşa yaratmaktan başka bir niyeti olmadığı kanıtlanan Yönetim Kurulu ise hükümet komiseri tarafından da salondan çıkarıldı.

Yönetim Kurulunun Cemiyeti sorumlulukla yönetmekten aciz olduğu tespitini yapan Genel Kurul, onu görevden aldı ve yerine 11 kişiden oluşan bir komite tayin etti. Komite, Yönetim Kurulunun görevini yapmaktan aciz olduğu için görevden alındığına ilişkin bir açıklama yapmakla görevlendirdi. Yönetim Kurulunun bu karara saygı göstermeyi reddetmesi halinde ise Genel Kurul çağrısı yapmasını istedi.

İnşaat emekçileri!

6 Mart Genel Kurulu tarafından göreve getirilen 11 kişilik komitenin önünde yerine getirmesi gereken zorlu ve ağır bir görev vardır. Eski yönetim kurulu Derneği yeniden organize etmeyi başaramamış olmanın yanısıra tüzüğü de çiğnemiştir!

11 kişiden oluşan komitenin yapmakla yükümlü olduğu görev 6 Mart Genel Kurulunda Yönetim Kurulunun ayaklar altına almış olduğu Cemiyet'in itibarını kurtarmaktır. Komitenin bu görevi gerçekleştirme yolundaki çabaları sırasında dernek üyesi olan ya da olmayan tüm inşaat çalışanlarına ihtiyacı vardır. Irk, ya da din ayrımı yapmaksızın tüm inşaat çalışanları Pazar günü Cemiyet binasının salonunda yapılacak olan Genel Kurul toplantısında yer almalıdırlar.

Pera (Beyoğlu), Ermeni Kilisesi yolu, no 10 (Dernek kahvesi, saat 10.00'da)
İstanbul 21.3.1922

11 KİŞİLİK KOMİTE
M. Zermas
K. Vakalopulos
Y. Varsamis
Ath. Papakostas
Sp. Karamveris
Sp. Kulutros
Y. Amuratis
N. Samaras
H. Rigas
İ. İoanidis Kadıköy Şubesi
St. Hacmanolis Vlanga[24] Şubesi

* * *

24 Aksaray-Yenikapı çevresi.

Bu süreçte Komintern'in İstanbul'da ilişki kurduğu ve resmi temsilcisi olarak gördüğü İstanbul Komünist Grubu'nun (Aydınlık çevresinin) faaliyetlerinden Roland'ın bilgisi yoktur. İzleyen raporlarda bunu hayretle dile getirecek ve Aydınlık çevresinin bu görevi yerine getiremeyeceğine ilişkin birçok kanıt ileri sürecek olan Roland, Bİİ hakkında İstanbul Komünist Grubu'nun Komintern Yürütme Komitesine ve Kızıl Sendikalar Enternasyonali'ne verdiği raporlardan da habersizdir. Dr. Şefik Hüsnü, Bİİ'nin kuruluş dönemindeki sekreteri Maksimos'u kendi yoldaşları olarak değerlendirip Bİİ ile ilişkilerini dostça ve kardeşçe olarak nitelerken, İKG grubuna yakın olduğundan bir kez söz ettiği Roland Ginzberg ile ilgili ise raporlarında hiçbir zaman olumlu görüş ifade etmiyor. Aynı olayların Dr. Şefik Hüsnü'nün raporları ile Roland Ginzberg'in raporlarında nasıl taban tabana zıt anlatıldığı dikkat çekicidir. Gerek 1 Mayıs hazırlık ve gösterileri, gerekse bir genel emek konfederasyonu kurulması ile ilgili konferans hazırlıkları ve toplantısı, her birinin raporunda farklı aktarılmaktadır. Aşağıdaki raporda görüleceği üzere İKG, 1 Mayıs hazırlıklarında Bİİ'nin rolünü eşit biçimde değerlendirirken, daha ileride göreceğimiz Roland Ginzberg'in raporunda 1 Mayıs hazırlıkları ve gösterilerinin tümüyle kendileri tarafından yürütüldüğü ve *Aydınlık* çevresinin gösterilere ancak "8 kişiyle" katıldığı belirtilmektedir. Dr. Şefik Hüsnü'nün Komintern Yürütme Kurulu'na gönderdiği raporlarda Bİİ ile ilgili verdiği bilgilere ve yaptığı değerlendirmelere bu kitapta, raporların bütününe ise *İstanbul Komünist Grubu/Aydınlık Çevresi 1919-1926* çalışmamızda yer verdik.

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne

(İKG üç aylık raporundan ilgili parçalar)

2 Nisan 1922 günlü oturumunda, İstanbul Komünist Grubu Yürütme Komitesi, Moskova'dan daha yeni dönmüş temsilcisini dinledikten sonra, aşağıdaki raporu hazırladı.

(...)

4. *Aydınlık* dergisi, sansürün şimşeklerini üzerine çekmeden, yarım yıl boyunca düzenli olarak yayımlanabildi. Aralık 1921'de Antanta sansürünün birçok makaleye el koyması nedeniyle dergi 32 sayfa yerine 24 sayfa yayınlanabildi; birkaç gün sonra da sansür derginin yayınını süresiz olarak askıya aldı. İKG önceleri bu baskıcı önlemin, grubun kısa süre önce kurtulduğu o hainlerden birkaçının suç atımlarından kaynaklandığı değerlendirmesini yaptı. Ancak, geçtiğimiz kış başlarında İngiliz polisi tarafından tutuklanmış olan

Maksimos yoldaşımızın serbest bırakılmasından sonra, İstanbul'un tek komünist dergisine karşı bu acılı önlemin alınmasına katkıda bulunmuş farklı mahiyette bir olguyu öğrendik. Gerçekten de Beynelmilel İşçiler İttihadı sekreterinin üzerinde, tutuklandığı sırada, KE için hazırlanmış, İstanbul'daki komünist hareket hakkında ayrıntılı bir rapor varmış. İngiliz polis görevlileri, bu raporda *Aydınlık*'ın politik eğilimlerine ve onun komünizm davasına sağladığı eşsiz hizmete ilişkin uzun bölümü fark etmişler. Yoldaşımız, bu dergiyle ilgili olarak yaşadığı uzun sorgulamayı İKG yönetimine bizzat anlattı. Daha önceden almış oldukları ihbarları doğrulayan bu olaydan sonra işgal orduları askeri komutanlığı, Antanta sansür kuruluna bu dergiyi kapatmaları emrini vermiş. Bu nedenle Ocak 1922'den beri *Aydınlık*'ın yayınlanması yasaklanmış durumda. Bununla birlikte, sürekli başvurularla ve Fransa Cumhuriyeti Yüksek Komiserliği'nde çalışan sempatizan bir memurun yardımıyla, kısa süre önce dergimizi yeniden yayınlama izni aldık. Haziran 1922 sayımız halen matbaada, kısa süre sonra yayınlanacak.

(...)

8. Beynelmilel İşçiler İttihadı ile ilişkilerimiz dostça ve kardeşçe. Daha şimdiden TBKP içinde birleşmemiz kararlaştırıldı. Yavaş yavaş, Bİİ saflarında, komünizme pek yatkın olmayan, liberter sendikalizme eğilimli gibi gözüken, oldukça uzlaşmaz bir dizi anarşist unsuru tespit ediyoruz. Elbette bu örgütlü TBKP'nin kuruluşunu resmen görüşeceğimiz gün, komünizm disiplininden sapkın unsurların dışlanması sorunu gündeme gelecek ve her türlü tereddüdün giderilmesini talep etmekten geri durmayacağız.

9. Birkaç haftadır bir takım eğitsel konferanslar düzenledik ve bunların her birini üçer kez tekrarladık. Önce, bilindiği gibi İKG'nun bir eseri olan Türkiye İşçi Derneği lokalinde, sonra Bİİ konferans salonunda ve üçüncü olarak da, Türkiye Sosyalist Partisi'nin bir şubesinde. Bu derslerden, İstanbul emekçilerinin sınıf bilincini güçlendirmek ve onlarda bir devrimci ideal gereksinimi uyandırmak açısından çok şey bekliyoruz.

(...)

12. İKG bu yıl 1 Mayıs gösterilerinin hazırlanmasında ve yönetilmesinde önemli bir yer aldı. İKG'nun girişimiyle bütün parti ve sendika temsilcilerinden oluşan karma bir komisyon on beş gün önce kuruldu. Farklı eğilimlerden ve Türk, Ermeni, Rum, Yahudi vb. bütün milliyetlerden örgütler bu komisyonda temsil edildi. İKG ve Bİİ temsilcilerinin ısrarları üzerine, patronların saldırısına karşı işçi örgütlerini savunmak için birlik oluşturulması, İstanbul'dan Vrangelcilerin kovulması, Rusya Sovyetler Cumhuriyetinin tanınması sloganları kabul edildi. Gösteri günü, örgütlerimizin üyeleri, diğer örgütlerin üyeleri arasına yayıldı ve gün boyunca kurtuluşçu ajitasyon yürüttü. Kâğıthane'de yapılan mitinge yaklaşık altı bin işçi ve zanaatkâr katıldı; sosya-

list ve sosyal-demokrat partilerin konuşmacıları, ihtiyatlı bir biçimde, ortalama sözler söylediler; oysa ki komünist konuşmacı, proletaryanın hâlihazırdaki durumu ve bundan kaynaklanan komünist devrimin zorunluluğu hakkında, büyük alkış alan, ateşli bir söylev verdi. Rusya Sovyet hükümetinin, Doğu halklarının Avrupa emperyalizminin ve kapitalizminin boyunduruğundan kurtulmasında oynadığı ve oynayacağı rol üzerinde durdu. Bu, polislerin önünde halka açık bir ortamda verilen ilk komünist söylevdi. Komünist Sadri [Sadrettin Celâl Antel], kapitalist rejimde burjuva özgürlükleri ve demokrasi yalanı hakkında coşkulu bir söylev de verdi. İzleyiciler yoldaşımızın sözlerini büyük bir heyecanla dinledi ve uzun uzun alkışladı. Mitingin sonunda, sekiz saatlik işgünü, ücretlerin artırılması, ev kiralarının düşürülmesi, karşı devrimcilerin İstanbul'dan atılması, Anadolu işçi ve köylü kitlelerinin çıkarlarına uygun bir barış taleplerini içeren ve patronların uygulamalarını, işçi sendikalarını tanımayan dernekler kanununu, ilkokulların kapatılmasını protesto eden ve Türkiye'nin dünya devrimine katılması gereğiyle sonuçlanan, İKG tarafından kaleme alınmış ve önerilmiş uzun bir karar oybirliğiyle kabul edildi. Miting sırasında İKG, 1 Mayıs'ın önemi ve Türkiye proletaryasının Rus kardeşlerine karşı ödevlerini ortaya koyan ve Türkiye proletaryasını kendi komünist devrimini yapmaya koyulmaya davet eden bir bildiriden binlerce nüsha dağıttı. Gizlilik koşullarında hazırlanıp dağıtılan bu bildiri, büyük bir sansasyon yarattı ve polisi bunu kaleme alanları bulmak için soruşturmaya yöneltti. Bakü'den gönderilmiş 200 broşür de, İKG militanları tarafından dağıtıldı. Ertesi gün ve izleyen günler, basın proletaryanın ilk kez böylesine parlak bir biçimde kutladığı bu günü en küçük olaylarına kadar uzun uzun yorumladı. İşi, işçilere açıkça düşman olarak sunulmaya çalışılan komünist hatiplere şiddetle ve kaba bir biçimde saldırma noktasına kadar vardırdılar. Bizim itibarımızı kırmaya dönük bu hedefe ulaşılamadı; zira bizzat işçiler hatiplerini savunmak üzere gazetelere tekzipler gönderdiler. "*İleri*" gazetesi, bu işçi gönderilerinin bir bölümünü yayınlamak istedi. Böylece İKG, 1 Mayıs 1922'de yüksek örgütleme gücünü ve bu vesileyle kitleleri peşi sıra sürükleme yeteneğini kanıtladı.

(...)

02 Haziran 1922

Genel Sekreter
O. Masdar
(İMZA) (MÜHÜR)[25]

* * *

25 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge no: 128-140 [Fransızca]

Erol Ülker'in Fransız arşivlerindeki çalışmaları sırasında bulduğu bir istihbarat belgesi, Mayıs 1922'de İstanbul Tramvay İşçileri arasında yapılan seçimlerde Maksimos'un ve Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın rolüne işaret ediyor.

İç İşleri Bakanlığı
Genel Güvenlik Müdürlüğü
İstanbul İşgal Kuvvetleri
Karargâh
2. Büro
Emniyet Hizmetleri
Çıkış No: 301/s.g.

İstanbul 12 Mayıs 1922

TUTANAK

Bilgi için

TRAMVAY PERSONELİNDE SEÇİMLER

Tramvay Şirketi işçi personeline Tasarruf Sandığı ve Karşı-Soruşturma hizmeti denetim komisyonlarını oluşturacak üyelerin tayini için bir takım seçimler yaptırdı.

Bu seçimler geçtiğimiz Pazar, ayın 7'sinde saat 11'de Şişli terminalinde başladı.

Bayındırlık Bakanı'nı Komiser Semuhi Bey temsil etti, düzeni de Türk polisi ile Fransız jandarması sağladı.

"SİYANET" partisi tarafından takdim edilenler:

Murakıp	YANİ
Kontrolör	GIYASETTİN No: 134
Kontrolör	MUSTAFA No: 119
Kontrolör	KASIM No: 61
Vatman	RIZA No: 1115
Kontrolör	NİHAT No: 34

Sosyalist Parti tarafından takdim edilenler:

Tesviyeci	NURİ Beşiktaş'tan
Kontrolör	STERGİYADİS No: 19
Kontrolör	CEVAT No: 125
Tahsildar	RIZA No: 638
Marangoz	DİYAMANDİ
Vatman	İBRAHİM No: 275

Çoğu Sosyalist Parti üyesi olan seçmenler, seçimler dolayısıyla III. Enternasyonal işaretli kırmızı kokartlar takmışlardı. – Türkiye Sosyalist Partisi başkanı ŞAKİR ve şehrimizde hazırlanıp basılan, komünist eğilimli Rum "NEOS ANTHROPOS" (Yeni İnsan) gazetesinin redaktörü MAKSİMOS toplantıyı izlediler ve sosyalizmi ve onun işçi sınıfının yaşamı üzerindeki olumlu etkilerini öne çıkartan değişik konuşmalar yaptılar.

MEHMET ALİ, Vatman no: 1183

STELYO, Şirketin işten çıkardığı marangoz

Ve DİYAMANDİ, halen çalışan marangoz

Oturum boyunca katılanlara Bolşevizmi överek açıkça komünizm propagandası yaptılar.

8 ve 9 Mayıs'ta biri Beşiktaş'ta, diğeri Aksaray'da iki toplantı daha yapıldı; bunlarda dikkate değer herhangi bir olay olmadı.

Türkiye Sosyalist Partisi'ni halen aşağıdakiler yönetiyor:

ŞAKİR, Aksaray Tramvay Deposu eski şefi

SÜLEYMAN, Tramvay Şirketi eski memuru

NURİ, Beşiktaş Tramvay Deposu'nda tesviyeci

DİYAMANDİ, Şişli Tramvay Atölyesi'nde marangoz

STERGİYADİS, kontrolör No: 19

Ayrıca eklemek yararlı olacaktır ki, yukarıda adını andığımız Bay MAKSİMOS, merkezi Pera, Balık Pazarı mahallesi, Ermeni Kilisesi sokağında bulunan Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın sekreteridir.

(Kaşe) (Mühür) (İmza)[26]

* * *

1920 yılında Bu arada Mustafa Suphi'nin gönderdiği kadroların oluşturduğu Türk Komünist Grubu'nda yer alan Mehmedov'un İstanbul'daki 1 Mayıs 1922 gösteriyle ilgili olarak Komintern'e gönderdiği raporda İstanbul'daki örgütlerden söz ederken BİİT'na de işaret ediyor.

İstanbul bugün Türkiye'nin başkenti olmaktan çok, beynelmilel bir şehirdir. Büyük nüfus yoğunluğunun nedeni çok sayıda yabancı devlet vatandaşı ve askerinin burada toplanmış olması. Bu yüzden bu şehir komünizm propagandasını dünya çapında yayına bakımından kayda değer bir merkez. Bu hususu dikkate alan Antant komutanlığı Türkler, Ermeniler, Bulgarlar, Ruslar arasından ve başka milletlerden birçoklarını ajan olarak kazanıp İstanbul'da gözetimi ve casuslarını artırıyor. Kimileri propaganda yapmak üzere kışlala-

26 SHAT, 20 N 1103, Carton: 38/1, Dossier: 2, "Elections Dans Le Personnel des Tramways," 12 Mayıs 1922.

ra bile girme cesaretini gösteren komünistlerden birini tespit edip tutuklanmasını sağlayan her ajana 500 lira ödül ve 150 liralık maaş vaat ediliyor. Sansür periyodik basına göz açtırmıyor. Komünizm yanlısı tek dergi Aydınlık kapatıldı ve harcanan bütün çabalara karşın yeniden çıkmasına izin verilmedi. Ama yine de komünist hareket zayıflamayıp gelişiyor. 1 Mayıs kutlamaları buna kanıt olarak gösterilebilir. Hükümet kutlamaların yalnız şehir dışında yapılmasına izin verdi. Ama buna rağmen işçiler şehrin birçok yerinden kızıl bayraklarla ve Enternasyonal'i söyleyerek geçti. Şehir dışında mitingler düzenlendi ve buralardaki konuşmalarda şu konulara değinildi: İşçi hakları, kızıl devrim, proletaryanın birliği. İşçilere Lenin, Troçki ve Zinovyev yoldaşların resimleri olan broşürler dağıtıldı.

İstanbul'da gençlik komiteleri bulunması ve gelişmesine karşın, burada en sağlam ve etkini Türk İşçi Derneği ve Rumların teşkilâtı [Beynelmilel İşçiler İttihadı]. Bu teşkilâtlar bağımsız çalışıyor, ama idare merkezleri birleşmiş durumda. Rum teşkilâtının son toplantısında teşkilât başkanı ...'ya oy verildi.

İstanbul'da bulunan Ermeni devrimciler de teşkilâtlanıyor. Değişik milliyetlerden bütün komünist teşkilâtların temsilcileriyle bir merkez de oluşturuluyor.

24 Mayıs 1922 Mehmedov[27]

* * *

Bu süreçte Türkiye Sosyalist Fırkası içinde de ilginç bir süreç yaşanmaktadır. İştirakçi Hilmi'nin yokluğunda bir kongre topladığını, kendisini reislikten aldığını, ancak Hüseyin Hilmi'nin fırka tüzüğündeki azledilemez reislik hükmüne dayanarak yeniden fırka reisliğine getirildiğini biliyorduk. Aşağıda bu sürece ilişkin iki yeni belgeyi sunuyoruz. Anlaşıldığı kadarıyla Hüseyin Hilmi'nin yokluğunda TSF ile BİÎ arasında bir yakınlaşma olmuş ve bu işbirliği çerçevesinde Hüseyin Hilmi'nin yeniden reisliğe geçme girişimi de kınanmış.

Muhterem Serhad Bey Efendi

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın layenazl reis-i sabıkı Hüseyin Hilmi efendinin su-i idaresinde usanç getiren umum fırka azasının Dâhiliye Nezaretine müracaatı üzerine, Dâhiliye Nezareti geçen sene Eylül ibtidasında toplanması lâzım geldiği halde Hüseyin Hilmi Efendi tarafından bir türlü içtimaa da-

27 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 290 [Rusça]. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: *İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919-1926*, Erden Akbulut - Mete Tunçay, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2012.

vet edilmeyen kongreyi resmen içtimaa davet etti. Dâhiliye Nezareti ceraid-i yevmiye ve takvim-i vekayi ile 8 Mart 338'de kongre akd edileceğinden merkez memurlarının nezareti tahtında azayı şubelerinde intihabatı bera-yı icra-ı içtimaa davet etti. Aza şubelerde içtimaa ve murahhaslarını intihab ettiler. Mazbata-i intihabiye evvela merkez memurları tarafından tasdik edildi. Merkez-i Umumi'de kongre küşadından evvel Polis Müdüriyeti Üçüncü Şube Müdürü Nafiz ve muavini İsmail Hakkı ve Ayasofya merkez memuru Seyfeddin Beyler mezabıt-ı intihabiyeyi birer birer tedkik ve tekrar tasdik ettiler. Ve Üçüncü Şube Müdürü hükûmet namına kongrenin meşrua tanındığını ve kongreyi küşad ettiğini resmen beyan etti. Kongre evvela eski nizamnamesinin layen[azl](lik) maddesiyle Hüseyin Hilmi Efendi fırka merkez-i umumisine ve şuabatına aid cem' menkule ve gayr-ı menkuleyi satmak ve azayı keyfinin istediği gibi tard eylemek haklarını bahş eden maddelerini lağv ve usul-ı intihabiyeyi vaz eyledi.

Hâlbuki Dâhiliye Nezareti'nin bir emriyle fırka yine sahib-i ebedisine teslim olunmak istiyor. Dâhiliye Nezareti yeni ve kongre tarafından müntehab heyet-i idareyi bazı esbabdan dolayı tanımayabilirdi. Fakat yeni intihabat emr eder idi. Dâhiliye Nezareti kendi açtığı kongrenin tanzim ettiği nizamnamede muhtac-ı tadil maddeler görüyor. Ve nokta-i nazar-ı katisini fırka azasına bildirdikten sonra bir ikinci kongre vahdet edebilir idi. Fakat hiç bir vakitte azayı layenazl ve daimî ve gayr-ı müntehab bir reis tanımaya mecbur edemezdi ve etmemeliydi. Fırkanın umum azası binden fazla mührü muhtevi bir arz-ı mahzar ile Dâhiliye Nezareti'nin bu karar-ı gayr-ı adilanesini protesto ettiler ve azasının bir hak ve mali harimi olan fırkayı esbab-ı mucibesiz bir emr-i resmi ile bir diktatörün eline teslim etmemeye karar verdiler.

Zat-ı âlilerinin bu hakk-ı kıyam buyuracağınızı ve bu gibi hareketlerin azayı müfrit yollara sevk etmekten başka bir tesir icra edemeyeceğini ve memleketimizde hayat-ı içtimaîyede bir teraneden ve sükûn temin etmek için amele aza ile hükûmetin beynindeki münasebatın dostane olması lâzım geldikten kani olan her şahsın nezaretin bu tedbirini muvafık görmeyeceğinden emin olduğumuzdan ceride-i muhteremenizle de bu hakkın tezahürüne lütfen muavenet edeceğinizi ümid ve teşekkürat-ı acizanemizi takdim eyleriz efendim

Fi 13 Haziran 922

Kongre Heyet-i İdare-i Müntehabesi kararıyla reis-i müntehab

Sacid[28]

* * *

28 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 20, Klasör No: 26-36, Belge No: 225 [Eski Türkçe].

Biz zirde vaz ül imza İstanbul amele teşkilâtı fırka ve cemiyetleri ve umum amele murahhasları ..... Haziran on dördüncü Çarşamba günü akşamı saat yedide Galata'da Somhane caddesinde Beynelmilel Amele İttihad Cemiyeti Merkez-i İdaresi'nde içtima ve atideki kararları ittihaz ettik.

1- Memleketimizde elan tatbik edilen ve yirminci asır medeniyetin ahkâmına muvafık olmayan kavanini protesto ediyoruz.

2- Garbdaki emsali misüllü ve bu asır medeniyetin ahkâmına muvafık ve ameleye kendi menfaatlerini müdafaaya müsaid teşkilât yapabilmelerini mümkün kılacak kavanin tedvini talep ediyoruz.

3- Türkiye Sosyalist Fırkası'na mensub olan amelenin serbesti-i tam ile intihab ettikleri ....[delik] teşkil ettiği kongrenin kanuniyetini tasdik ve hükûmetin layenazl ve daimi sıfatıyla sosyalist fırkasına umum amelenin arzularına rağmen Hüseyin Hilmi efendi nam bir serseri-i müstereddiyi reis tayin etmek isteğindeki karar gayr-ı kanuni ve gayr-ı adilanesini kemal-i şiddetle protesto ederiz.

4- bu mutalebat ve protestolarımızın muvaffakiyetiyle tetevvüc etmesi için umum dünya işçilerinin muavenetine müracaat eylemeye karar verdik.

5- iş bu içtimaa saat dokuzda hitam verdik.

Beynelmilel amele ittihadı katib-i umumisi kara bedii

Türkiye Sosyalist Fırkası müntehab [ve]znedarı ve kongre reisi Mehmed ...

Türkiye Sosyalist Fırkası reis-i müntehabı Sacid

Beynelmilel amele ittihadı heyet-i idare azasından İshakopolos

Beynelmilel amele ittihadı heyet-i idare azasından Kazım

*balada imzaları olan beş arkadaş murahhas tayin edilmişlerdir.[29]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü Temmuz raporunda Beynelmilel İşçiler İttihadı'na, onun içindeki çekişme ve mücadelelere ayrıntılı olarak değiniyor. Maksimos'un Bİİ Genel Sekreterliği görevinden ayrılmak zorunda kalışından sonra bu göreve getirildiğini belirttiği Karamveris'in Beynelmilel Bina İşçileri İttihadı'nın Rumcadan çevirisini yukarıda aktardığımız çağrısını yapan 11 kişilik Yönetim Kurulu içinde yer aldığını biliyoruz. Buradan hareketle kendisinin Bİİ Genel Sekreterlik görevine de getirilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Maksimos'un Bİİ'nın faaliyetleriyle ilgili politikası ve bunun örgüt içinde yarattığı etkiler konusunda ilk kez bilgiye ulaştığımız bu belgede, ayrıca Maksimos'un gerek Bİİ içindeki konumu, gerekse uğradığı takibat nedeniyle bir süre sonra Türkiye'den uzun süreli olarak Bulgaristan'a gitmeyi öngördüğü belirtiliyor. Dr. Şefik Hüsnü, Roland Ginzberg ile ilgili güvensizliklerini di-

29 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 20, Klasör No: 26-36, Belge No: 226[Eski Türkçe].

le getirmekten geri durmadığı gibi, onun Rusya'ya gitme hayaliyle yaşadığına da işaret ediyor. İKG ile Bİİ yönetimi arasındaki ilişkileri olumlayan Şefik Hüsnü, aslında Bİİ'nin Dernek'in bir şubesi haline gelmesinin doğru olacağı yönündeki kanaatini de vurguluyor. Bu rapor sayesinde 1922 ortalarında Bİİ içindeki çekişmeler kadar, onun durumu hakkında da etraflı bilgi edinebiliyoruz.

Komintern Doğu Şubesi Başkanı **Brike** yoldaşa

9/VII-1922

İstanbul Komünist Grubu'nun

RAPORU

Değerli yoldaş.

(...)

Burada biz ancak istediğiniz bilgilere yer vermekteyiz:

1) İstanbul Komünist Grubu'nun (IKG) bölündüğü ve bununla ilgili olarak bir yanda sendikacı gruplarının, diğer yanda *Aydınlık* grubunun oluştuğu yolundaki haberler tamamen uydurmadır. Böyle bir şey meydana gelmek şöyle dursun, söz konusu bile olmamıştır. Dernek (Birlikler İttihadı) etrafında gruplaşan Türkiye emekçileri ile *Aydınlık*'ta birleşen aydınlar arasında tam bir uyum vardır. Bu örgütlerin her ikisi de tamamen İKG Yürütme Komitesi'ne bağlıdır. Konuya değinmiş olduğunuz için burada bu örgütler üzerinde ayrıntılı bir şekilde duracağız.

a) Bunların ilkine, yani Dernek'e yeni üyeler alınarak sürekli büyüyor. Onun faaliyet alanı, en başta da devlet fabrikaları, şu aşamada gelişmesine elverişli görülmüyor. Bu fabrikalarda tam bir durgunluk ve korkunç bir anarşi hâkim. Bu fabrikalarda bugünkü randıman savaş öncesindekinin ancak altıda biri kadardır. Bütün bu elverişsiz koşullara karşın, Dernek'teki yoldaşlarımız idarenin suiistimallerine ve işçiler çektiği sıkıntılara karşı etkili bir kampanya yürüttü. Hatta bundan iki ay önce bütün fabrikalarda grev ilan etmeyi bile başardı. Zamanında ödenmeyen işçi ücretlerinin hemen ödenmesi ve iş saatinin düzenlenmesi gibi talepler öne çıkarıldı. Grev 4 gün sürdü ve kısmi başarıyla sonuçlandı. Bugün Genel Müdür'ün işleri bir anket komisyonunca denetleniyor ve görevinden alınması için talimatlar bulunuyor. Bu kazanımı işçiler Dernek'in büyük bir başarısı olarak görüyor. Diğer taraftan da Dernek'in gelişmesi için olanaklar açılıyor. Legal bir örgüt olarak Dernek Türkiye'nin her tarafında istediği kadar şube açma hakkına sahip. İstanbul Beynelmilel İşçiler İttihadı (iktidar resmen tanımıyor) gibi, Hilmi'nin dağıtılan sosyalist partisinde kurulmuş bulunan değişik işçi örgütleri da Dernek ile birleş-

me olanaklarını tartışıyor. Bu aslında pek zor bir şey değil. Çünkü, bütün işlem polis müdürlüğüne ilgili dilekçenin verilmesinden ibaret. Eğer bu yönde ilk adım atılırsa, bunun sonuçları son derece önemli olacak, yani birleşmeye yatkın olmakla birlikte, var olduğu sanılan güçlükler yüzünden bu adımı atmaktan sakınan çok sayıda işçi, bu sürecin hiç o kadar zor olmadığını kısa bir sürede görecek ve Dernek'e girmeye başlayacak. İKG'nin kanısı şu ki, SRI (Kızıl Sendikalar Enternasyonali) İBİİ'ye Dernek'in şubesini kurma talimatı vermeli. Böylece İBİİ'nin Türkiye emekçiler ailesine katılması ve aslında basit bir Rum kulübü olduğu suçlamasından kurtulması sağlanmış olacak. Biz, elbette ki, bu suçlamanın haklı olduğunu iddia etmek niyetinde değiliz. Bizim olmasını istediğimiz ve komünistler birliğinin üyelerince desteklenmesine karşın kimi tepkiler uyandıran dönüşüm, Türkiye işçi yığınları üzerinde çok olumlu bir izlenim yaratacaktır. Bu planın gerçekleşmesi durumunda, doğrudan İKG'nun etkisi altında bulunan örgütlerde birleşmiş bütün İstanbul ve daha sonra bütün Türkiye işçileri arasında propaganda çalışmalarını geliştirme olanağı doğacaktır. (...)

4) İKG'nun elinde İBİİ hakkında yeterli bilgi vardır ve bu konuda Enternasyonal'e gerekli bilgiyi verebilir. Özellikle, burada bölünmenin söz konusu olamayacağında ısrar etmeliyiz. Olsa olsa, yalnız belirli kişiler arasında bir rekabetten bahsedilebilir. Maalesef bu, örgütlenme çalışmalarına ayrılması gereken zamanın boş yere sarf edilmesine yol açan tamamen yararsız ve sonsuz tartışmalar yarattı. Yakın-Doğu Şubesi, rekabet yapan iki kişinin Maksimos ile Roland olduğunu, her ikisinin de İKG'na yakın konumda bulunduğunu ve böylelikle İKG'nun bu kavgada bir tür hakemlik yaptığını her halde biliyordur. Bundan daha birkaç hafta öncesine kadar Maksimos, Zaharyadis'in ve birkaç önde gelen yoldaşın yardımıyla bu örgütü yönetmekteydi. Zamanında o SRI (Kızıl Sendikalar Enternasyonali) kongresi delegesi sıfatıyla Moskova'da bulunmuş olan ve Moskova dönüşü İngiliz polisince tutuklanan Trayçev yoldaş[30] vasıtasıyla Bulgar partisiyle düzenli temas içinde olmuştur. Maksimos da Trayçev tutuklanırken onunla birlikte olması gibi basit bir sebeple yakalanmıştı. Ne yazık ki, tutuklandığı sırada Maksimos'un üzerinde onun Moskova ile ilişkisi olduğunu gösteren belgeler varmış. Sorgulamasında başkaca bir suçu olduğu kanıtlanamadığı için 70 günlük ilk tutuklamadan sonra serbest bırakılmış. Trayçev'e gelince, yabancı uyruklu olduğu için İstanbul'dan sürül-

30 Nikola Trayçev'in Plovdiv'de Sosyal Demokrat Parti'nin kurucularından Hristo Trayçev'in oğlu olarak 1910 yılında sosyalist bir grup kurduğu yönünde *Rabotniçesko Delo*'nun 17 Ağustos 1966 günlü nüshasına atfen verilen bilginin doğruluğu, izleyen açıklamalar, özellikle Trayçev'in TKP adına Komintern III. Kongresi'ne katılması biçimindeki bilgi tarafından tereddütlü hale getirilmektedir. İ. Yalımov, "1876-1923 döneminde Türkiye'de Bulgar Azınlığı ve Sosyalist Hareketin Gelişmesi", *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)*, Der.: M. Tunçay - E.J. Zürcher, İletişim Yayınları, 1995, s. 151-152.

müş. Serbest bırakıldıktan sonra Maksimos, sağduyunun etkisiyle, İBİ içinde komünizme ilişkin aktifliğini öncekine oranla daha da düşürdü. Roland'ın muhalif grubunun provokasyon niteliğindeki çıkışları karşısında Maksimos her şeyden önce birlik örgütü olarak kalması koşuluyla İttihad'ın [Bİİ] tam özerklik sloganını yükseltmek zorunda kalmış, ama İKG'nun edindiği bilgiye göre, bir toplantıda İttihad'a dünya işçileri enternasyonali örneğindeki gibi merkezileşmiş olması gerektiğini ve örgüte, komünizm bile olsa, politika sokulmasına yönelik her denemeye karşı savaşacağını söylemiştir. Onun bu sözleri önceki taktiğiyle tamamen çelişiyor. Moskova'ya hareket etmeden önce o İttihad'ı Komintern'in 21 koşulunu kabul etmek ve her üyeyi altına imza atmak zorunda bırakmıştır. Görüşlerindeki bu değişiklikle ilgili açıklama yapması istendiğinde, bunu reddetmiştir. Bu sayede muhalefet yeterli bilgi sahibi olmayan yoldaşlar önünde onun itibarını kolayca düşürebilmiştir. Bizimle yaptığı şahsi konuşmalarda o, amacının eninde sonunda propaganda olduğunu, ancak bunu illegal olarak, İttihad salonları ve toplantıları dışında yürütmek gerektiğini söylemiştir. İttihad profesyonel örgütçülük çalışmalarını yürütebilmek için legal bir örgüt olarak kalmalıdır. Roland'a ve onun hiç de yeterince ciddi, güvenilir ve yetenekli saymadığımız yandaşlarına gelince, onlar her şeye karşın ve her ne pahasına olursa olsun komünizme varmayı amaçlıyor ve bu amaç uğrunda her aracı kullanıyor, hiç bir risk karşısında duraklamıyor. Biz Roland'a pek güvenmediğimiz gibi, bu gruba da gizli bağlantılarımızı bildirmiyoruz. Son zamanlarda Maksimos yoldaş kendisine karşı öyle bir güvensizlik havasıyla çevrilmişti ki, genel sekreter görevinden istifa etmek zorunda kaldı ve onun yerine Karamveris yoldaş geçti. O, dürüst bir işçi. Bundan on gün önce Maksimos yoldaşa karşı kampanya öyle boyutlar almıştı ki, İBİ'den ve *Neos Antropos* (Yeni İnsanlık) gazetesinden tamamen ayrıldı. Trayçev'in daveti üzerine o Bulgaristan'a gidiyor ve uzun süre orada kalacak.

Şöyle ki, Maksimos İttihad'dan ayrıldı ve iş bölünmeye varmadı.

İttihad'ın merkezinde halen yaklaşık seksen kişi bulunuyor. Bu örgüt inşaat işçileri sendikalarında ağırlıklı etkiye sahip ve şu günlerde bir kaç yüz liman işçisini sendika örgütünde birleştirmeyi başardı. İttihad'ın şimdiki yönetimi, İKG ile Maksimos kadar sıkı ilişki içinde çalışıyor. Yeterli parası olmadığı için onlar iki hafta önce *Neos Antropos* gazetelerinin yayınını durdurmak zorunda kaldı. İKG onlara gazetenin Türkçe basılmasını önerdi, ama onlar kesin bir yanıt vermedi. İttihad ayda 70-80 lira kirayla Galata'da yeni bir mekan tuttu. Ronald yoldaşa gelince, o her yerde ağırlıklı rol oynamaya çalışıyor. Bu, elbette ki, davaya bir yarar sağlamıyor. Rusya'ya gitmek gibi sağduyudan yoksun bir fikirle yaşıyor ve ayrıca illegal örgütlerimiz için tehlikeli olabilecek durumda. Bizim ona pek güvenimiz yok ve kendisine sorumlu bir işte güvenmenin tehlikeli olacağını düşünüyoruz.

5) İBİ üyelerinin çoğunluğunu sanayi veya fabrika işçileri değil, ücretli işçi çalıştırmayan dükkan sahibi zanaatçılar oluşuyor. Bunların yanısıra, bir miktar yarı aydın kişiler var. İttihad'ın Türk yığınlar arasında hiç bir etkisi yok. Saflarında az sayıda Türk asıllı inşaat işçisi ve tesviyeci var.

Dernek'e katılma planımızı gerçekleştirebilirsek, Türk asıllı üye kazanmada da başarılı olabiliriz. Şu an İngilizler tarafından bir baskı hissedilmiyor. Biz bu örgütün gelişmesini ilgi ve sempatiyle izliyor, ama aynı zamanda bu örgüt içinde ortaya çıkan anarko-sendikalist akımlara karşı güvensizlik besliyor ve yoldaşlarımız vasıtasıyla bu akımlara karşı savaşmaya çalışıyoruz. (...)

Komünist selamlarımı sunarım
İKG adına
Genel Sekreter O. Masdar.[31]

* * *

Bu raporun hemen ardından Dr. Şefik Hüsnü TSF ve Bİİ içindeki yeni gelişmelere gecikmeksizin işaret etmek istediği aşağıdaki raporu göndermiştir.

İstanbul 27 Temmuz 1922

Değerli Yoldaş,

Size mektup göndermek için iyi bir vesile doğduğundan, İstanbul Komünist Grubu'nun size yirmi gün kadar önce göndermiş olduğu 19 sayfalık uzun rapordan kimi noktalara işaret etmek üzere aceleyle bu birkaç satırı yazıyorum.

1. Bu raporda Türkiye Sosyalist Partisi'nin tümüyle dağılmasını ve Beynelmilel İşçiler İttihadı'ndaki iç tartışmaları açıklamıştık. İKG militanlarının tüm örgütlerden emekçiler arasında yürüttükleri sistemli bir ajitasyon neticesinde, zemin iyi hazırlanmış olduğundan, 15 Temmuz'da Türkiye İşçi Derneği (bizim sendikal örgütümüz) aracılığıyla tüm örgütleri tek bir örgüt oluşturmak üzere bir konferansa davet eden bir çağrı çıkardık. Kitlelerin baskısı sayesinde, Türkiye Müstakil Sosyalist Partisi, Beynelmilel İttihat, Ermeni Sosyal Demokrat Partisi, İnşaat İşçileri Sendikası, Uluslararası Denizciler Derneği, Mürettipler Federasyonu bu öneriye katıldıklarını bildirdiler ve Konferans 21 Temmuz'da Türkiye İşçi Derneği lokalinde açıldı. Aslında yoldaşlarımız olan Dernek militanları, Konferans çalışmalarını yönettiler. Her örgütün kuruluşuna ve faaliyetlerine ilişkin rapor sunmasından sonra, biz, ülkemizin iktisadî ve siyasî durumu hakkında ayrıntılı bir rapor sunduk, ardından da Türkiye işçi sınıfının mevcut durumu ve sağlam bir organizmaya da-

31 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 155-167 [Rusça]

yalı bir tek cephe oluşturmanın zorunluluğu hakkında bir karar önerisinde bulunduk. 25 ve 26 Temmuz günlü oturumlarda, uzun tartışmalardan sonra, bir tür konfederasyonun tüzük taslağının incelenerek önerilmesi için tüm örgütlerin temsil edileceği bir komisyonu görevlendirme önerimiz, ufak tefek değişikliklerle kabul edildi. Bu komisyon 29 Temmuz'dan itibaren çalışmaya başlayacaktır. İhtiyaçlara tarı olarak denk düşen Dernek tüzüğünü Komisyona kabul ettirmeye çalışacağız.

2. Diğer taraftan, özel olarak siyasetle daha fazla uğraşan örgütlerden birine mevcut bir yasal parti (niyetimiz Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi idi) etrafında çabalarımızı birleştirmenin doğru olup olmadığı sorununu tartışacağımız bir siyasî konferansın toplanması niyetimizi hissettirdik. Böylece bu parti, gelecekteki komünistlerin yetişeceği bir fidanlık olacak ve koşullar elverir elvermez de, bu parti bir komünist partisine dönüşecekti. Elbette İKG'nun gizli nüve grupları, faaliyetlerini parti dışında sürdürmeye devam edecekti. Bu siyasî konferans önümüzdeki haftaya ertelendi.

3. Gazete sorununda, henüz hiçbir olumlu sonuca varamadık. Beynelmilel İşçiler İttihadı ile her türlü bağını kopartan Maksimos, resmen şahsi mülkiyetinde olan Neos Anthropos'un imtiyazını bize devretmeye hazır gibi gözüküyor. Bu vaatlere çok umut bağladık. Başka yollar da arıyoruz. Bu konudaki projelerimiz, önceki raporumuzda olduğu gibi kalıyor. Talebimize olumlu cevabınız, görevimizi büyük ölçüde kolaylaştıracaktır.

4. Aydınlık'ın 7. sayısı bu ay içinde yayımlandı. İçeriği zengin ve düşündürücü ve çok iyi bir etki yarattı. 8. sayı hazırlanıyor. 15 güne kadar satışa sunulacak. Bu mektupla birlikte size son sayıdan 10 adet, yayımlanmış birkaç broşür, 1 Mayıs gösterilerini yansıtan İstanbul gazetelerinden örnekler ve İKG temsilcisinin Balkan Komünist Federasyonu Konferansı'ndaki faaliyetinin ayrıntılarına ilişkin bilgi bulacağınız Bulgar gazeteleri gönderiyoruz.

Komünist Selamlarımızla,

İKG Genel Sekreteri
O. Masdar (İMZA)[32]

* * *

Türkiye İşçi Derneği Merkez-i Umumîsi, 1922 Temmuz ayı başında İstanbul'daki bütün solcu partilere ve işçi kuruluşlarına, birleşmek üzere konuşmak için yazılı bir çağrıda bulunmuş, fakat "Amele Siyanet Cemiyeti" ile Türkiye Sosyalist Fırkası daha baştan bu toplantıya katılmayı reddetmişlerdir. Çağrıya uyan Bİİ (ve üç sendikası), Mürettipler Cemiyeti, Müstakil Sos-

32 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 168-171 [Fransızca].

yalist ve Ermeni Sosyal Demokrat Fırkaları tarafından gönderilen delegeler 21 Temmuz 1922'de konferans masasına oturmuşlardır. [*Türkiye'de Sol Akımlar I: 1908-1925*, İletişim Yayınları, 2009, s. 725-726] [Buradan çıkan dipnot 11'de de şu bilgiler ekleniyor:] Ali Cevdet bu toplantıda, işçi örgütlerinin birleştirilmesi gereği üstüne uzun bir konuşma yapmıştır. Metni için bkz. "Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Vaziyeti", *Aydınlık*, sayı: 8-9 (20 Ağustos - 20 Eylül 1922), s. 210-13 ve 227-29.

Sözkonusu toplantı hakkında A. M. Şamsutdinov, (çev. Ataol Behramoğlu: *Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1925*, s. 275'te, Doğan Kitapçılık, 1999) 20-25 bin üyeyi temsil eden ilk sendikalar kurultayı diyor: Alınan karar uyarınca İstanbul işçileri, yani BİÎ ve Türkiye İşçi Derneği, Profintern'in programını kabul ettiler ve bu örgüte katıldılar; ayrıca Tüm Türkiye Sendikaları Birliği adıyla bir emek konfederasyonu kurulmasını kararlaştırdılar.

[*TSA-I*'deki metin umulan birliğin gerçekleştirilemediğini, ancak bazı hazırlık çalışmaları yapıldığını belirttikten sonra dipnot 12'de şu bilgileri veriyor:] Merkezî bir konfederasyon kurmanın yollarını araştırmak üzere bir komisyon kurulmuş ve bu kurulun kâtipliğine seçilen Vanlı Kâzım'ın hazırladığı Marxist ilkelere uygun bir program kabul edilmişse de, sonuç alınamamıştır.

Aynı tarihlerde Faruk Asri imzasıyla Vanlı Kâzım'ın[33] İstanbul'daki sosyalist ve işçi örgütlerinin durumu hakkında hazırladığı rapor da BİÎ'nin tarihi ve hâlihazırdaki durumunu aktardıktan sonra kurulması öngörülen genel emek konfederasyonu çalışmalarını yürütecek komisyon üyeleri hakkında da ilk kez bilgiye ulaşmamızı sağlıyor. Konfederasyon ile ilgili çağrının, Dr. Şefik Hüsnü'nün raporunda da belirtildiği üzere Dernek ve BİÎ tarafından yapıldığı doğrulanıyor. Konfederasyon çalışmalarının merkezi olarak BİÎ'nın adresi veriliyor. Görüldüğü gibi bu çalışmalarda da Roland'ın adına rastlanmıyor. Buna karşılık BİÎ temsilcisi olarak Vanlı Kâzım kendisinin (Mustafa Kâzım) yanısıra Mihailidis'ten söz ediyor. Vanlı Kâzım'a göre İstanbul'daki en önemli örgüt Beynelmilel İşçiler İttihadı'dır, ancak mali olanaksızlıklar nedeniyle çalışmalarını güçlükle yürütebilmektedir.

---

33 Bu zat, (bir nüshası merhum Tarık Zafer Tunaya'nın özel kitaplığında bulunan) "kısmen Charles Rapoport'un *Précis du Communisme* adlı kitabından iktitaf edilmiş edilmiş" olan *Komünizm: Meslek-i İştirakiyunu Tetkik* adlı 32 sayfalık kitapçığın "Faruk Asrî" imzasıyla "muktetifî"dir.

İbrahim Topçuoğlu'nun *Savaş Yarası - Anı I* (1977) kitabında (s. 150-69) aktardığı Vanlı Kâzım'ın Anıları, şimdi şu derlemeye de katılmıştır: Erden Akbulut (der.), *Millî Azadlık Savaşı Anıları* (TÜSTAV, 2006), s. 79-93.

(...)

Beynelmilel İşçiler İttihadı

Bundan 2 ½ yıl önce kurulmuştur, Amerikan IWW sendikasının anarko-sendikalist platformu temelinde çalışmaktadır. Kızıl Profintern'de üyeliğe yatkındır. Aralarında 10 Marksist propagandacı vardır. Sık sık beynelmilel nitelikli mitingler düzenlenmekte, işçilerin sınıf çıkarları anlatılmakta, Marksist literatür okunmaktadır. Bu örgütte işçiler kendileri için çok yararlı şeyler öğrenebilecektir. Bu İttihat İstanbul'daki en büyük çalışma yeteneğine sahip örgüttür. Gerçi aralarında reformist-sendikalistler bulunsa da, ileride onları ikna etme imkanı da bulunmaktadır. Merkez örgütte 135 kişilik bir propagandacı grubu vardır, bunların 120'si Rum, geri kalanları Türk, Ermeni ve Yahudi'dir. Tümü değişik mesleklerdeki işçiler arasında çalışma yürütmektedir. *Neos Antropos* adında Rumca haftalık gazete çıkmakta, ama para yetersizliği yüzünden bu gazete birkaç haftadır basılamamaktadır. İstanbul'un bu en kabiliyetli örgütü, ne yazık ki, mali kaynaktan yoksundur. 60 liralık aylık kira parasını bile güçlükle toplayabilmektedir. Bu örgüt etrafında 3 büyük sendika örgütlenmiştir:

1- Beynelmilel İnşaat İşçileri İttihadı. 2.500 üyelidir, bunların çoğu Rum, 200 kadarı Türk ve geri kalanı Ermeni ve Yahudi'dir.

2- Beynelmilel Deniz İşçileri İttihadı. 1.000 kadar üyesi vardır. Bunların 800'ü Rum ve 200'ü Türk'tür.

3- Beynelmilel Marangozlar İttihadı. 200 üyelidir. 160'ı Rum, diğerleri Türk ve Ermeni'dir.

Bundan başka, bu örgütler temelinde 100 üyesi bulunan İşçi ve Öğrenci Gençlik Derneği kurulmuştur. Yakında tatlıcıların vb. ittihatlarının da kurulması beklenmektedir. Bütün bu cemiyet ve derneklerden merkez örgüte henüz hiç maddi destek gelmemektedir. Bu yüzden örgüt güç durumda bulunmaktadır ve ancak işçilerin çabaları sayesinde çalışmalarını sürdürebilmektedir. ADRES: Galata, Mumhane Sokak, Gümüş-Halkalı Çıkmazı No. 1.

KONFEDERASYON

İstanbul'daki bütün işçi örgütlerini birleştirmek amacıyla Beynelmilel İşçiler İttihadı ile İşçiler Derneğinin girişimi üzerine bütün örgütlerden temsilciler davet edilmiş ve yoğun ajitasyon sayesinde Konfederasyon merkezi oluşturmak üzere bir komisyon seçilmiştir. Bu komisyon program ve tüzüğü hazırlamaktadır. Birliğe şu örgütler girmiştir:

1- Beynelmilel İşçiler İttihadı	Temsilcisi: Kâzım ve Mihailidis.
2- İşçiler Derneği	Doktor Şefik ve Ferid [Fahri olabilir]
3- Müstakil Sosyalist Fırkası	Cemil ve Maraşyan
4- Ermeni Sosyal Demokrat Partisi	Yergir gazetesi yazarı
5- Beynelmilel Deniz İşçileri Cemiyeti	Nikolaidis
6- Türk Mürettipler Cemiyeti	Hayri
7- Ağaç İşçileri Cemiyeti	Kolaminus

Bunların yanısıra, kimi başka cemiyetlerin de katılması beklenmektedir. Konfederasyon sekreteri görevine Beynelmilel İşçiler İttihadı prezidyum üyesi Mustafa Kâzım yoldaş seçilmiştir. Tam birliğin sağlanması için komisyon yoğun bir şekilde çalışmaya devam etmekte, her hafta toplantı düzenlenmektedir. ADRES: Galata, Mumhane Sokak, Gümüş-Halkalı Çıkmazı No. 1.

Bütün adı geçen cemiyetlerden başka Fırıncılar Cemiyeti de var. Üye sayısını belirlemek çok zor. Kimi malumata göre bu sayı 3.000'i bulmakta, bazı bilgilere göre ise 1.000 kadarken, kimileri de bu cemiyetin dağıldığını iddia etmektedir.

1922/1388 11 Ağustos. İmza: Faruk Asrî [Vanlı Kâzım]

Türkçeden çeviren: Kalakov
16/IX-1922[34]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü Ağustos sonlarında kaleme aldığı raporunda, Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın dağılma noktasına geldiğine işaret ederek, Maksimos'un artık bu örgütten ayrıldığını ve İKG ile birlikte yarısı Türkçe, yarısı Rumca gizli bir gazete yayınlama hazırlıkları içinde olduğunu belirtiyor. Genel Emek Konfederasyonu çalışmalarından söz ederken oluşturulan komisyona katılan örgütler konusunda Vanlı Kâzım'ın verdiği bilgileri doğruladıktan sonra, Bİİ'nin çalışmalardaki olumsuz rolünün Roland Ginzberg'den kaynaklandığını özel olarak vurguluyor.

29 Ağustos 1922

KE Yakındoğu Bürosu Yönetimine

Değerli yoldaş,

İstanbul Komünist Grubu, yürüttüğü faaliyet hakkında size en azından aylık olarak bir rapor vermeye gayret ediyor. Ne yazık ki bizimle o kadar sey-

34 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge no: 366-368 [Rusça]

rek yazışıyorsunuz ki, en ivedi sorunlar için bile cevabınızı almak için aylarca beklememiz gerekiyor. Sizden Enternasyonal'in işleri hakkında bizi bilgilendirmenizi bir kez daha rica ediyoruz.

(...)

3. İKG, Yürütme Komitesi'ne, kendisine sahip oluncaya kadar bir günlük siyasi gazeteyi kiralama girişiminin başarısızlıkla sonuçlandığını esefle bildirir. (...) Dolayısıyla bize parasal gücümüze dayanarak mevcut bir gazetenin imtiyazını elde etmekten başka yol kalmıyor.

4. Geçici olarak çıkışsız bu durum karşısında, Grubumuz, kimi koşulların yardımıyla, bir başka taraftan etkili olma yolu buldu. Bir gizli matbaa kurmaya girişti. Yetenekli ve bilinçli bir yönetimden yoksun olduğu için, geçerken belirtelim, dağılma noktasına gelmiş olan Beynelmilel İşçiler İttihadı'yla her türlü bağını kopartmış olan Maksimos, birkaç yoldaşıyla birlikte bir illegal dergi yayımlamak istiyordu ve bu amaçla küçük bir matbaa için gerekli malzemeyi satın almıştı. Maksimos yoldaş ile anlaştıktan sonra, İKG da, kendi açısından, Türk dili için yeterli miktarda dizgi hurufatını satın aldı. Türkçe için son derece güvenilir bir mürettip yoldaşa sahip olduğumuzdan, derginin yarısı Türkçe, yarısı Rumca yayımlanacak ve ayrıca sık sık illegal propaganda broşürleri basma olanağına sahip olacağız. İKG, Komünist Gençlik Enternasyonali günü, gençlik seksiyonları aracılığıyla dağıtmayı planladığı broşür ve bildirileri burada hazırlıyor.

5. Bu ayın başlarındaki kısa bir raporda, İKG, İstanbul işçi örgütlerinin işbirliği konferansı sorununa birkaç sözle değinmişti. Bugün KEYK'na gerekli her türlü ayrıntıyı verebilecek durumdayız. Bu konferansın inisiyatifini İKG sendikal seksiyonu almıştı ve konferansın bütün oturumları, Dernek'in merkez binasında yapıldı. Dernek'in dışında, oturumlara bağımsız sosyalist partinin (tramvay işçileri), Ermeni sosyal demokrat partisinin, BİL'nın, inşaat, denizcilik, ağaç, mürettipler vb. sendikalarının delegeleri de katıldı. Yoldaşlarımızın rapor ve gösterilerinden sonra, delegeler, patronların sömürüsüne karşı mücadelede işçi sınıfının eşgüdümlü ve yeknesak eylemi konusunda ikna oldular. Bu birliğin gerçekleşmesinde, bir takım görüş ayrılıkları var. Konferansa, kendi bakış açısına en uygun biçimde, resmen kabul edilmiş bir örgütün tüzüğünü kabul etmeyi ve her sendikayı bu sendikal birliğin bir şubesi ilan etmeyi önerdik. Gerçekte ihtiyacı giderebilecek bir tek İKG'nun yönlendirmesindeki Dernek'in tüzüğü vardı. Emekçilerin henüz tam bir birleşmeye hazır olmadıkları gerekçesiyle, kimi delegeler bu öneriye karşı çıktılar. Sonuçta konferansa katılan her dernekten iki delegenin yer aldığı bir sürekli komisyon kurma konusunda mutabık kalındı. Yirmi gündür çalışan bu komisyon, günün gereklerini göz önünde bulundurarak, her örgüt için bir takım direktifler hazırlayacak ve bu uygulamayla ve bir takım konferanslar ve bildi-

rilerle bütün sendikaların tek bir konfederasyon içinde birleşmesi için elverişli zemini yaratacak ve bu konfederasyon için daha şimdiden tüzük kaleme alacaktır. Maalesef komisyonun çalışması, dağılmakta olduğu için tavrını tespit etmeyi başaramayan ve yine disiplin eksikliğiyle malul BİI'nın tutumu ve engellemesi nedeniyle çok yavaş ilerlemektedir. Bu durumdan büyük ölçüde Roland yoldaş sorumludur. Ancak komisyon çalışmalarını sürdürüyor ve biz az-çok tatminkar bir sonuca ulaşılacağını umuyoruz. Öte yandan şimdiye kadar aralarında pek de örtülü olmayan düşmanlık ilişkilerinin ağır bastığı göz önünde tutulursa, örgütler arasındaki bu düzenli ve dostça ilişki daha şimdiden değerli bir sonuçtur.

Komünist selamlarımızla,
İKG Genel Sekreteri
O. Masdar
(İKG Fransızca ve Osmanlıca Mührü) (İmza)[35]

* * *

1922 sonbaharına gelindiğinde bölünmeler sonucunda adeta dağılma haline gelmiş Beynelmilel İşçiler İttihadı bir yandan Komintern IV. Kongresi, diğer yandan Kızıl Sendikalar Enternasyonali kongresi hazırlıkları nedeniyle daha çok uluslararası ilişkiler içindedir. Nitekim Faruk Asri takma adını kullanan Vanlı Kâzım BİI'nı Kızıl Sendikalar Enternasyonali Seksiyonu olarak nitelerken, Roland Ginzberg BİI ile İstanbul Komünist Partisi'ni özdeşleştirmekte ve Komintern IV. Kongresi'nde Türkiye komünist hareketinin temsilcisi olarak hareket etmek istemektedir. Nitekim aşağıda yer alan birçok raporda Roland Ginzberg İKG/*Aydınlık* çevresinin Komintern'in resmi temsilcisi olarak hareket etmesini şaşkınlıkla karşılamakta ve alaya almaktadır.

BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI
KIZIL SENDİKALAR ENTERNASYONALİ SEKSİYONU

Merkez Yürütme Komitesi

Kızıl Sendikalar Enternasyonali
Merkez Yürütme Komitesi'ne
Moskova

Yoldaşlar,

Bir iç bunalım yaşadıktan sonra, işçi hareketinin bütünü ve özellikle şehrimizdeki devrimci işçi hareketi üzerine ayrıntılı bir rapor hazırlayamadık. Bu-

35 CD 25B Klasör: 32-36 Belge no: 188-193 [Fransızca]

gün, örgütümüzün dâhili hali ve kimi sempatizanlarımızın durumu hakkında kısa bir özetle yetineceğiz.

Bugün bir yoldaşımız Tiflis'e hareket ediyor. Ona birçok belge verdik ve orada, bir kopyasını o kentten size ulaştıracağı ayrıntılı bir rapor hazırlaması konusunda kendisini yetkilendirdik. Buradan hareketimizle ilgili bütün bilgileri göndermeyi de mahfuz tutuyoruz ve bu bilgileri Kongre'deki delegasyonumuz tamamlayabilir.

Sizden güvendiğiniz kişilerle bize bizimle ilgili her şeyi ulaştırmanızı ısrarla istiyoruz. Matbuat, vb. bize doğrudan ulaşmalıdır; son zamanlarda kitap gönderileri bize istenmeyen ellerden geçerek ulaştı ve inanıyoruz ki gönderilenlerin hepsi bize ulaşmıyor. Öğrendiğimiz kadarıyla (yakınlarda kurduğumuz Gemiciler Birliği'nden) birçok gemici matbuat vb. talep etmek üzere cüzdanlarını kullanıyor. Gemiciler Birliği'nde, BİÎ üyesi bir gruba sahibiz ve sadece bu yoldaşlara güven duyulabilir; elbette bunlar özel olarak görevlendirilmiş oldukları takdirde.

Ekte, Anadolu'daki olaylardan sonra son günlerde BİÎ tarafından dağıtılmış bir bildiriyi gönderiyoruz.

Kardeşçe komünist selamlarımızı gönderiyoruz.

* * *

BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI
KIZIL SENDİKALAR ENTERNASYONALİ SEKSİYONU
Merkez Yürütme Komitesi

Kızıl Sendikalar Enternasyonali
Merkez Yürütme Komitesi'ne
Moskova

BİÎ vasıtasıyla daha önce de benzer raporlar almış olsanız da, örgütümüzün kuruluşundan buyana her şeyini burada birkaç sözle yenilemeyi hiç de lüzumsuz görmüyoruz. BİÎ grubunun 140 kadar üyesi vardır. Bunların ancak 60 kadarı sendikalarının görevini doğru anlamaktadır. Gruplara ayrılmışlardır. Savaştan önce Toplumsal Araştırma Grubu[36] *vardı. Şimdi kapatılmış durumdadır. Mütareke'den sonra yukarıda anılan grubun bir bölümü bir araya gelerek BİÎ'yi kurmuştur. Bu gerçekten de devrimci bir merkezdi. Farklı eğilimlerden yoldaşlar değişik partiler kurmuş olsalar da, bu farklı eğilimler arasındaki devamlı çatışmaya rağmen, örgütlü işbirliği her zaman üstün gelmiştir. Komünist akım her zaman daha güçlü olmuştur. Birçok yoldaş kendini sendikalist, endüstriyalist, anarşist vb. gösteriyor, BİÎ taktiğine bağlı kalıyor. Komünist akım memnun gö-*

36 Ekler bölümündeki Dersaadet Tetebbuat-ı İctimaiyye Cemiyeti'nden söz edilmektedir.

rünüyor, karşı bir tutum almıyordu, bunu yapacak durumda da değildir. Ancak bu hep böyle sürmedi ve biz burada olanları kısaca ifade ediyoruz: Bİİ, tüzüğünün ilk dört maddesinde, kuruluşundan, ilkelerinden ve nihaî amaçlarından bahsediyor ve diğer maddelerde sanayi örgütleri, yönetim organları, kongre, kontrol, merkeziyetçilik gibi konuları, yani emeğin sermayeye karşı bilinçli ve örgütle savaşını ele alıyor. Tek sözle, teorik temel iyi düşünülmüştür. [Burada bir sayfa eksik olabilir] ya da Amerika'daki gibi çok gelişmiş bir kapitalist rejimde (üstelik bu konudaki raportör, Bİİ'nin kuruluşu yönünde çalışır ve destek verirken, İstanbul'un gerçeklerini dikkate almayan, Amerika'dan gelen Bezesteni yoldaştı) veya devrim sorası rejimde. Bizim ülkemiz için, özellikle Bİİ üyelerinin çoğunluğunun görüşüne göre sanayi bakımından geri kalmış şehrimizde bütün bu teoriler bizim çalışmalarımız için tek temel olamaz. Biz her şeyden önce devrimci ve sendikal hareketle ilgilenmemiz gerektiğini anlamakta, birçok yoldaşın üzerinde durduğu endüstriyalizmin ancak ilerideki bir örgütün konusu olabileceğini, ama bizim amacımıza ulaşabilmek için kullanabileceğimiz bir araç olmadığını düşünmekteyiz.

Fransızcadan çeviren Liman Bürosu elemanı Dobrovolski

[Eski Türkçe not: Bu rapor gayet acele oldu. Yakında bir arkadaşımız gelecek ve onun mufassal raporları ... [silik] Binaenaleyh bu sıralarda teşkilâtımız büyük bir buhran geçirmektedir. Bunun birinci sebebi buradaki işsizlik [silik] dolayısıyla gerek arkadaşların ve gerekse teşkilâtın parasızlığıdır. Mamafih son derece şiddetle çalışmakta devam ediyoruz. Samimi komünist selamları. 16 Eylül 1922

Beynelmilel İşçiler ittihadı
Yürütme Komitesi namına
Faruk [Vanlı Kâzım] ...][37]

Aslına uygundur.
MKPT Kırım Liman Bürosu Sekreteri Zabelyev (IMZA)
(MÜHÜR)[38]

* * *

İstanbul'daki komünist ve işçi hareketiyle ilgili olarak Komintern'in Mayıs 1922'de görevle gönderdiği Mehmet Kalakov'un Eylül 1922'de gönderdiği rapor sürece dışarıdan bakış bakımından en önemli kaynaklarımızdan bi-

37 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge no: 113 [Fransızca].

38 İtalik olan bölüm belgenin Rusça çevirisinden eklenmiştir. TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge no: 116-117 [Rusça]

rini oluşturuyor. Ancak Kalakov birçok verisini, bu raporu hazırlarken çevirisini de yaptığı Ağustos 1922 tarihli Vanlı Kâzım'ın raporundan alıyor. Ancak İKG/*Aydınlık* çevresi ve İşçiler Derneği hakkında verdiği bilgiler, ileride Roland Ginzberg'in raporlarında yer alan verilere denk düşüyor. Görüleceği gibi örgütlerin üye sayıları konusunda her raporda farklı bir rakam veriliyor; bunların herhangi bir kayıttan çok rivayete dayandığı anlaşılıyor.

RAPOR

20 Mayıs 1922'de İstanbul'a görevli gönderilen
KEYK Yakın-Doğu Şubesi elemanı Kalakov[39]

1 HAZİRAN - 1 EYLÜL 1922 DÖNEMİNDE İSTANBUL'DAKİ POLİTİK VE EKONOMİK DURUM

Komünist gruplar

1) *Aydınlık grubu*: Başkan Doktor Hüsnü Şefik ve Prezidyum üyeleri Fahri Cevdet, Sadri [Sadrettin] Celâl, Hüseyin Sait ve adını hatırlayamadığım bir beşinci kişi. Bu grubu yöneten yoldaşlar sosyal ve mesleki durumları bakımdan aydın kişiler. Bürokratlıkları açısından ise işçi yığınından uzakta bulundukları için bu yoldaşlar, matbuat çalışmaları dışında, işçiler arasında herhangi bir canlı çalışmaya katılamıyor. Bu yüzden bu grup çevresinde, az sayıdaki aydından başka bir kitle yok. İstanbul'da parti çalışmalarına aktif olarak katılmış ve şimdi yönetimden memnuniyetsizlik sebebiyle bu gruptan ayrılmış yoldaşlar var. Yöneticilerin dediğine göre, devlet fabrikalarında işçiler ve öğrenci gençlik arasında sözde çalışma yürütülüyor, ama bu sözleri haklı çıkaracak bir çalışma görülmüyor. Buna bir kanıt olarak şu gösterilebilir ki, İşçiler Derneği adında hükümetin izin verdiği legal bir örgüt, bu grubun yönetiminde bulunuyor, ama orada ilan ve kimi isim listeleri dışında bir şey yok ve bir şey yapılmıyor. Grubun Bulgar komünistleriyle bağlantısı var. Grubun

39 İsmail Bilen'in Komintern arşivindeki şahsi dosyasında yer alan Eski Türkçe 24.VI.1937 tarihli "Otobiografım - İsmail (Marat)" başlıklı özgeçmişte Kalakov hakkında şu bilgiler yer almaktadır: "(...) 1922 ilkbaharında Komintern'den Türkiye'ye birisi gönderilmişti. Gelen adamın ismi (Mehmet Kalakov) du. Bu adam sonraları [okunamadı] bulunuyor. Ve Türkiye'deki Sovyet sefareti memurluklarında bulunmuştur. 1922'de Komintern namına İstanbul'a gelen bu adam[ın vazifesi], benim bildiğime göre İstanbul'daki komünist teşkilâtıyla temas temin etmek ve sosyalist teşekküllerinin vaziyetini anlamaktı. (Çünkü o zaman İstanbul'da açık Sosyalist Fırkası vardı.) Kalakov'un diğer bir vazifesi de İstanbul'dan Moskova'ya komünist talebe gönderilmesini temin etmekti. Teknik işlerde olduğum için Kalakov'la çok yakından temasta idim. Moskova'ya talebe gönderilmesi kararlaştırılınca ben 1922 [1923 olmalı] yılının ilk ayında (Kutve)ye Türkiye'den fırka tarafından ilk talebe olarak gönderildim. Moskova'ya Kalakov'la beraber geldim," [RGASPI (Rusya Devlet Sosyal Tarih Arşivi), f. 495, op. 266, d. 12, s. 41, Eski Türkçe].

Anadolu ve Yunan komünist partileriyle bağlantısı yok. Aylık *Aydınlık* dergisini çıkarıyorlar.

2) Mustafa Kâzım (Faruk Asri) yoldaşın yönetimindeki grup: Alabildiğim malumata göre, bu grupta 30 kadar komünist var. Çoğunlukta Ermeniler, sonra Türkler ve azınlık Rumlar. Bu grubun girişimiyle benim yanımda Deniz İşçileri İttihadı kuruldu. Beynelmilel İşçiler İttihadı Kulübünde haftada iki kez toplantı yapılıyor, komünist matbuat dağıtılıyor. Bu grup gizlice yaklaşık 30 kişilik Komünist Gençler Birliği'ni kurmuş. Gençler arasındaki çalışmaların kapsamını genişletmek için Genç İşçiler ve Öğrenciler Örgütü kurma çalışmalarına geçildi. Hükümetten resmi izin alma şansı var.

3) Rum komünistler grubu da Beynelmilel İşçiler İttihadı içinde çalışıyor. Bu grup hakkında hiçbir ayrıntı öğrenemedim.

Birinci grup ile ikinci grup arasındaki bağlantı zayıf. Aralarında hiçbir fikir ayrılığı bulunmuyor. Ayrılık yalnız kişiler düzeyinde. Komintern tarafından tanınmış grup olarak birinci grup, bu resmiyetine dayanıyor. İkinci grup, birinci grubun resmi yetkisi bulunmasından ve bu esasta kendilerine para verilmesine rağmen işçi yığınları arasında hiç bir çalışma yürütmemesinden, bu alanda çalışan diğer gruplara hiç maddi yardımda bulunmamasından şikayetçi.

Komintern'in etkisiyle bu grupları birleştirme ve İstanbul'da parti çalışmalarını normal raya oturtma imkânı var.

Sosyalist ve Sendikal Örgütler

1) Beynelmilel İşçiler İttihadı, ikinci grup ile Rum grubundan komünistlerin yönetiminde bulunuyor.[40] Sendikalar Konseyi şeklinde kurulmuş. 20'si komünist olmak üzere, 100 kadar üyesi var. Prezidyumundaki 7 kişiden 3'ü komünist. Bu konsey etrafında: a) 800 denizciyi birleştiren Deniz İşçileri İttihadı, b) 2000 kadar üyesi bulunan İnşaat İşçileri İttihadı ve c) 100 kişilik Marangozlar İttihadı'nı topluyor. Bütün bu ittihatlarda çoğunluk Rumlarda, ikinci sırada Türkler, sonra Ermeniler ve Yahudiler yer alıyor.

Konseyin kulübü var, kulüpte komünist kitaplığı var ve haftada iki kez burada toplantılar yapılıyor, bu toplantılarda sendikaların amaçları anlatılıyor, işçileri burjuvaziyle açık mücadeleye davet eden sloganlar yükseltiliyor vb.. *Neos Antropos* başlıklı Rumca haftalık gazete çıkarılıyor (para yetersizliği sebebiyle düzenli yayınlanamıyor, son sayı ben oradayken tesadüfî bir para toplama girişimiyle ancak çıkartılabildi).

2) İşçiler Derneği *Aydınlık* komünist grubunun etkisi altında. Devlet fabrikalarında işçiler arasında, konuşulanlara göre, 500 üyesi var. Tam üye sayısı-

40 Kalakov, tek bir örgütü, iki grubun birlikte çalıştığı bir örgüt olarak değerlendiriyor. Bunda ikinci grup olarak adlandırdığı grubun başında bir Türk'ün, (Vanlı) Kâzım'ın bulunması önemli bir rol oynamış olabilir.

nı tespit etmek imkânsız. Hiç toplantı ya da miting düzenlenmiyor.

3) Müstakil Sosyalist Parti (Hilmi'den memnuniyetsizlik nedeniyle Türkiye Sosyalist Fırkası'ndan ayrılan) Şakir'in girişimiyle 1922 Mayısı'nda kurulmuş bir parti. Türkiye Sosyalist Fırkası'ndan ayrılan tramvay işçilerinin sayısı, alınan malumata göre, 1000 kadar. Burada ikinci komünist grubu [Vanlı Kâzım'ın grubu] ajitasyon yürütüyor. Bunların dışında birçok başka parti ve sendika grupçukları var. Bunların birçoğu çok zayıf olduğu ya da yöneticileri saygın kişiler olmadığı için pek önemli sayılmaz:

1) Sağlık Çalışanları Birliği, 2) İşçi Çiftçi Fırkası, 3) Sosyal Demokrat Fırka, 4) Özel Ticaret İşletmeleri Birliği, 5) Mürettipler Cemiyeti, 6) İşçi Sosyalist Fırkası, 7) Tornacılar Birliği vb. Dolayısıyla, İstanbul işçi kitleleri onlarca küçük grupçuğa ayrılmış bulunuyor ve bu yüzden örgütlü bir güç oluşturmuyor, hiçbiri işçilerin çıkarını savunacak durumda değil (meselâ, Ağustos'ta fırıncılar grev yapma niyetindeydi, ama enerjik yönetici yokluğundan, grev yapılamadı). Bütün bu örgütler kendi üyelerinin çıkarlarını müdafaa etme temelinde kurulmuş, kimileri milli renkten yoksun, hiçbir açık politik slogan yükseltmiyor. Örgütlerinin genel zayıflığını gören işçiler arasında her çeşit parti ve sendikadan hayal kırıklığı hissediliyor.

Bu yılın Ağustos ayı ortalarında komünist grupların girişimiyle, bütün grupları tek merkezde birleştirmek amacıyla, daha büyük sendika örgütleri ve parti (legal) örgütlerinin ortak toplantısı yapıldı. Burada kesin birleşmeyi ve tüzüğü hazırlayacak bir komisyon seçildi. Komünist grupların temsilcileri bu komisyona komünistler olarak değil, legal örgütlerin temsilcileri olarak katılıyor. Mesela, *Aydınlık* grubundan olanlar İşçiler Derneği temsilcisi olarak, ikinci komünist grubundan olanlar Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın temsilcileri olarak katılıyor. İlk aşamada birleşmeye aşağıdaki örgütler katıldı:

1- Beynelmilel İşçiler İttihadı Temsilcileri:		Kâzım ve Mihailidis
2- İşçiler Derneği	"	Doktor Şefik ve Ferit [Fahri olabilir]
3- Bağımsız Sosyalist Parti	"	Cemil ve Maraşyan
4- Ermeni Sosyal Dem. Partisi	"	Erger Gazetesi redaktörü
5- Deniz İşçileri Birliği	"	Nikolaidis
6- Türkiye Mürettipler Birliği	"	Hayri
7- Marangozlar Birliği	"	Kolaminus

Bu 10 temsilcinin çoğunluğu komünist. Komisyon sekreterliğine komünist Kâzım (Türk tesviyeci) seçildi. Hâlihazırda komisyon çalışmalarını sürdürüyor, düzenli oturumlar yapıyor. Bizzat komisyon sekreteri Kâzım yol-

daştan alınan bilgiye göre, son oturumda şu karar alınmış: Tam birleşmeden sonra bütün gruplar yenibaştan düzenlenip sanayi temelinde devrimci sendikalar kurulacak. Böylece, küçük parçalara bölünmüş işçi yığını birleşerek, Sendikalar Merkez Kurulu oluşturulacak. İşin başarılı olması için destekçi ve ajitasyon kadrolarına ve maddi yardıma ihtiyaç var.

Bütün bu sendika ve parti gruplarının yanısıra birçok atölye örgütü var. Bunları kendi çıkarları için kullanan grup başları vb. yönetiyor.

1- Hamallar birliği	5000 kişi
2- Kayıkçılar birliği	2000 kişi
3- Tahliye amelesi birliği	2000 kişi
4- Marangozlar birliği	1000 kişi (usta ve kalfalar)
5- Şoförler birliği	1000 kişi (kiralık otosu ve kendi otosu olanlar)
6- Kalafatçılar birliği	üye sayısı belirlenemedi

Bütün bu birlikleri genel kurul toplantısında seçilen ve hükümet tarafından onaylanan ve birlikten maaş alan prezidyum yönetiyor. Bu yöneticilerin dışında, meslekle ilgili işleri işçiler arasında dağıtan ve işçilerden pay alan değnekçi ve yardımcıları da var.

(...)

17/IX 1922 İMZA[41]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü'nün aşağıdaki rapor-mektubunda Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nde Türkiye işçilerini temsil konusunda İstanbul Komünist Grubu ile Beynelmilel İşçiler İttihadı arasında ciddi bir çekişmenin olduğu görülüyor. Nitekim daha önceki raporlara atıfla ortak bir işçi örgütünün oluşturulamamasının tüm sorumluluğu Bİİ içinde Roland çevresine yıkılıyor. Ayrıca Bİİ'nin Türkiyeli işçileri değil, 30 dolayında Rum'u kucakladığı vurgulanıyor. Sonuçta Bİİ içindeki sınıf bilinçli unsurların İKG içine alınmasına işaret ederken, bir birlik çalışmasından çok İKG'nun Bİİ üyelerinden kimilerini kendisine katmasının önü açık tutuluyor. Ondan sonra, Orhan'ın [Sadrettin Celâl Antel] Komintern IV. Kongresi dolayısıyla Kızıl Sendikalar Enternasyonali kongre çalışmalarına katılamama gerekçesiyle yazdığı geniş raporda, bu noktalara çok daha ayrıntılı olarak işaret ediliyor.

İstanbul 4 Ekim 1922

KE Yürütme Komitesi'ne

Değerli Yoldaşlar,

Ağustos ayındaki son raporumuzdan sonra, Yürütme Komitesi'nden iki mektup aldık; biri Sivastopol yoluyla, diğeri Balkan Komünist Federasyonu

41 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 33, Klasör No: 2-6, Belge no: 587-589 [Rusça].

aracılığıyla. Bu mektuplarda, sadece bizim Beynelmilel'in IV. Kongresi'nde temsilimiz ve delegelerin Moskova'ya yolculuğu ve orada konaklamasıyla ilgili hususlar söz konusuydu. (...)

5. İKG, son zamanlarda özellikle İstanbul'daki işçi meslek birliklerinin tümünü tek bir etrafında birleştirmek, merkezileştirmek için uğraş verdi. Bundan önceki iki raporumuzda, bu sorunu Enternasyonal'in Yakın Doğu Sekreterliği'ne uzun uzun aktardık. Birlik konferansının üç oturumundan sonra, değişik gerekçelerle, sendikal birlik tasarımızın, Beynelmilel İşçiler İttihadı etrafında bir araya gelmiş i.w.w. taraftarlarınca nasıl akamete uğratıldığını ve konferansın bu sorunları daha derinlemesine inceleyecek ve aynı zamanda bu yoldaşların birliğe dirençli olduğunu ileri sürdükleri zemine konfederal bir tüzük hazırlayacak bir komisyon haline dejenere olduğunu biliyorsunuz. Olumlu bir sonuca varmak için güçlü bir arzu taşıyan Dernek'ten dostlarımız, komisyon oturumlarına düzenli olarak katıldı. Ancak temel sorunları çözüme kavuşturmak üzere tarafımızdan yapılan her girişimin karşısına Beynelmilel İttihat delegelerinin (Roland ve Sematropulo) kötü niyeti ve engellemesi çıktı. Bu örgütle her türlü bağını koparmış ve yine de en iyileri arasından çok sayıda taraftara sahip Maksimos'un, çoğu noktada, bizimle hemfikir olduğunu söylemek gerekir. Maksimos ile ilgili de birkaç ihtirazı kayıt koymamız gerekir; ancak delegemiz Yürütme Komitesi'ne bu konuyu sözlü olarak izah edecektir.

Tartışmaların uzatılmasından hoşnut olmayan yukarıda andığımız yoldaşlar, komisyonun son oturumlarından birinde, –o zamana kadar proletaryanın birlik fikrine karşı olduğunu savunmuş olan bu kişiler– kendi örgütlerinin, yani i.w.w.'nin makyajlı tüzüğünü, komisyon yönetmeliği diyerek, sürpriz bir biçimde, kabul ettirme manevrasını yaptılar. Oyunlarının maskesini aşağı indirmek bizim delegelerimiz için pek zor olmadığından, kendilerini haklı çıkarmak için, bin bir çelişkiye düştüler, kabul etmiş oldukları şeyleri reddederken, reddettiklerini kabul eder hale geldiler. Böylece umutsuz çabalardan sonra, böylesi bir komisyonun çalışmalarından ve bu kötü niyet ortamından bekleyecek bir şey olmadığı açık bir biçimde ortaya çıktı. Ve grup, İstanbul emekçilerine seslenen, gizlice basılmış uzun bir bildiri yayınlayarak onlara temsilcilerinin eksikliklerini ve ayrılıkçı eğilimlerini açıkladı ve kızıl sendikalar etrafında örgütlenmeye ve kendilerini sonsuza dek kurtaracak olan komünist dönüşümlerin birer savaşçısı haline gelmeyi gündelik savaşlar boyunca öğrenmeye çalışmaya çağırdı. Bu çarpıcı bildiriden çok şey bekliyorduk ve o an için kesintiye uğramış birlik görüşmelerinin, sonuca varma şansı çok daha fazla olarak, yeni temeller üzerinde yakında yeniden başlayacağını umuyorduk. Bu arada, Kızıl Sendikalar Enternasyonali seksiyonu iddiasında olan, aslında farklı mesleklerden ve Rum asıllı otuz dolayındaki sendikalisti, kurtuluşçuyu

bir araya getiren bir dernek olan İstanbul Beynelmilel İttihadı, Türkiye emekçi kitlesine tümüyle yabancıdır. Bugün olduğu gibi gelecekte de, bu kurum Türkiye'nin proleter hareketinde herhangi bir rol oynamak durumunda değildir. Tecrit olmuş hallerinden çıkmak ve kitlelerle temas içindeki diğer kızıl örgütler içinde kaynaşmak istedikleri takdirde, bu yoldaşlardan bir bölümü bu harekete yararlı olabilir; zira bunlar sınıf bilincine ve sınıf mücadelesinin zorunluluğuna uygun biçimde nüfuz etmişler. Bu nedenledir ki İKG onlarla işbirliği yapmaya her zaman hazır olmuştur. Ancak İKG, bu yoldaşların Kızıl Sendikalar Enternasyonali kongresinde Türkiye'nin emekçileri adına yer almak üzere hiçbir sıfata halen sahip olmadıklarını eklemeyi görev bilir.

İKG Genel Sekreteri
O. Masdar
(MÜHÜR) (İMZA)[42]
(...)

* * *

Dr. Şefik Hüsnü'nün yukarıdaki rapor-mektubunda Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nde Türkiye işçilerini temsil konusunda Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın rolü ile ilgili bilgisi, Roland'ın büyük olasılıkla aşağıdaki mektupta adını andığı Sadrettin ile birlikte yola çıkmış olmasından kaynaklanıyor. Anlaşıldığı kadarıyla Bİİ Kızıl Sendikalar Enternasyonali kongresinde Roland'a eşlik edecek 3 kişi tarafından temsil edilecektir. Ancak aşağıda yer alan bir karar vesilesiyle Profintern kongre çalışmalarında Bİİ adına Roland, [Vanlı] Kâzım ve Volev'in yer aldığını öğreniyoruz.

Batum 15.10.1922

Değerli Bricquet,

Batum'dayım, Profintern kongresi için gelen Bİİ'ndan üç yoldaşımı bekliyorum. İstanbul'da çok çalıştık ve sonuçta (uğradığımız bir takım takibatlar) iyi bir hareket.

Birkaç gün önce Tiflis'ten bir telgraf göndererek Bİİ adına 500 Türk Lirası istemiştim. Bu para bize gerekli. Sıfırı tükettik; gazete yayımlanmıyor, kulübün kirasını ödeyecek paramız yok, eylem için de. Durum çok kritik. Bugüne kadar kendi gücümüzle iki yakamızı bir araya getirebildik.

Şimdi hareket için gerekli bu yardımı bize yapın. Daha ben yola çıkmadan kirayı ödeyememiştik ve sanıyorum ki kısa süre sonra, yardım olmaksızın yoldaşlar, çok üzülerek lokali kapatmak zorunda kalacaklar; bu da hare-

42 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, Cd No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 201-204 [Fransızca]

kete zarar verecek çünkü bu, geçmişten buyana aktif bir çalışma yürüten tek gerçek örgüt.

Bu mektupta size bütün sorunları ifade etmem zor. Yakın zamanda sizin orada olacağım ve sizi göreceğim, her şeyi açıklarım.

Yoldaşlar İstanbul'da bu yardımı çok gecikmeksizin bekliyorlar; bunu gönderin ki çalışmamızı iyi bir biçimde sürdürebilelim.

Bu mektubu aracılığıyla size gönderdiğim Sadrettin yoldaş, genel olarak size bir miktar bilgi verecektir.

Umuyorum ki, Bİİ'nın talebine cevap verirsiniz.

Komünist selamlarımla
Roland

Not: Para gönderecek olursanız, bu İstanbul'daki Bİİ komitesine Obveredtorg üzerinden gönderecek olan Prof. Büro aracılığıyla gönderin.[43]

* * *

Komünist Enternasyonal ve Kızıl Sendikalar Enternasyonali kongreleri dolayısıyla İstanbul Komünist Grubu ile Beynelmilel İşçiler İttihadı ve onunla birleşme kararı alan Anadolu Kızıl Sendikaları [Ankara'dan gelmiş Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın sendikal temsilcileri] arasında süregiden mücadelenin belgelerini sırasıyla veriyoruz.

Beynelmilel İşçiler İttihadı
Delegasyonundan

Profintern Yürütme Komitesi'ne
Moskova

Bugüne kadar Beynelmilel İşçiler İttihadı'na maddi yardım yapılıp yapılmadığını bize bildirmenizi rica ediyoruz.

Yapıldıysa lütfen belirtiniz: Ne kadar? Kim tarafından? Kime?

Bİİ delegeleri
Roland, Kâzım ve okunamayan bir imza [Volev][44]

* * *

43 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 374-375 [Fransızca]

44 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 121 [Fransızca]

4. Kongre Prezidyumu'na

İstanbul'dan kısa süre önce Beynelmilel İşçiler İttihadı'nı temsil etmek üzere gelen yurttaş Roland, beni casuslukla ve karşı devrimcilikle suçluyor ve her çevrede propagandasını bunu kanıtlamaya hazır olduğunu ekleyerek sürdürüyor.

Ortam nefes alınmaz hale geliyor; Prezidyum'a bu sorunu çözmek ve bu aşağılık karalama kampanyasına son vermek üzere bir komisyon kurmasını öneriyorum.

Bunun sonucunda iddialarını kanıtlayamadığı takdirde kendisinin mazbatasının anında iptal edilmesini talep ediyorum.

Orhan
İstanbul Komünist Grubu Delegesi[45]

* * *

Lozovski Yoldaşa[46]
Profintern Yürütme Komitesi Başkanı

Yoldaş,

Komintern Kongresi çalışmalarıyla yoğun olarak uğraştığımdan, Profintern Kongresi görüşmelerine aktif olarak katılamadım; ancak İstanbul'daki işçi örgütlerinin gerçek durumu hakkında yoldaşları aydınlatmak konusunda elime geçen fırsatları da kaçırmadım.

Ancak ne yazık ki görebildiğim kadarıyla, özellikle örgütlü proleterlerin sayısı hakkında uydurma rakamlar vermiş olan Bİİ ve Ankara delegelerinin yanıltıcı beyanları nedeniyle bu konuda hâlâ büyük bir kafa karışıklığı hüküm sürüyor.

Bu delegelerin şu veya bu nedenle vermiş oldukları baştan aşağı yanlış bilgileri ciddiye almayı çok tehlikeli buluyorum.

---

45 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 93 [Fransızca]

46 Lozovski'nin başkanı olduğu Kızıl Sendikalar Enternasyonali Profintern'in (*Krasni Internatsiyonal Profesyonalnih Soyusov*) kurulma kararı Komintern II. Kongresi'nde alınmış ve ertesi yıl, 1921 Temmuzu'nda Moskova'da kuruluş kongresi toplanmıştı. Komintern'le "yakın ve çözülemez" ilişkiler içinde çalışan bu örgütün amaçları, dünyanın işçi kitlelerini kapitalizmin devrilmesi için örgütlemek ve merkezi Amsterdam'da bulunan Uluslararası Sendikalar Federasyonu'na karşı kesin sonuç alacak savaşlar yapmak diye tanımlanmıştı. Kuruluşundan 1937'deki infisahına kadar genel sekreterliğini, 1927 ile 1935 arasında Komintern Prezidyum üyeliği yapan Lozovski (asıl adıyla Salomon Abromoviç Drizdo: 1878-1952) yürütmüştü; Lozovski 1905'te Bolşevik olmuş, ama iki kez partiden çıkarıldıktan sonra 1919 sonunda yeniden alınmıştı. 1936-1946 arasında Dış İşleri Bakan Yardımcılığı görevini yürüten Lozovski, İkinci Dünya Savaşı boyunca başında bulunduğu "Anti-Faşist Yahudiler Komitesi"nin bütün üyeleriyle birlikte 1949'da tutuklandı, toplama kampına atıldı, 1952'de idam edildi. 1956'da itibarı iade edildi. Bkz. A. Rosenberg, *Bolşevizm Tarihi*, s. 272/not 60.

İşçi örgütlerinin durumu hakkında ekli kısa raporla Profintern Yürütme Komitesi'ni doğru olarak bilgilendirmeyi ödevim sayıyorum.

(...)

Komünist selamlarla,

Orhan [Sadrettin Celâl Antel]

İKG'nun 4. Kongre Delegesi ve Türkiye İşçiler Derneği Muhasibi

Profintern Yürütme Komitesi'ne

Ben, aşağıda imzası bulunan, İstanbul Komünist Grubu 4. Kongre Delegesi ve Türkiye İşçi Derneği muhasibi, Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın (Bİİ) niteliği ve önemi hakkında ve İstanbul'daki işçi örgütlerinin durumu hakkında hüküm süren kafa karışıklığını büyük bir üzüntüyle tespit ederek, kendimi Sovyetler Cumhuriyeti'nden ayrılmadan önce aşağıdaki beyanda bulunmaya mecbur hissediyorum:

1) Bİİ, sendikal bir örgüt değildir ve kesinlikle İstanbul işçi örgütleri adına konuşmaya yetkili değildir. Aslında az veya çok devrimci değişik eğilimlerden militanlardan oluşmuş bir tür kulüptür. İnşaat, marangozluk ve gemicilik sendikalarında belli bir etkileri vardı. Esas itibariyle Rumlardan oluşan milliyetçi sendikalara, sınıf mücadelesinin kurtarıcı anlayışını taşıyarak İstanbul'daki işçi hareketine oldukça önemli hizmetler verdiklerini kabul ediyoruz.

En gelişkin dönemlerinde, yani bundan bir yıl kadar önce, Bİİ'nın 110 üyesi vardı ve –hepsi kızıl olmasa da– bu örgütün militanlarının etkilediği bütün sendikaların mevcudu yaklaşık 2.500 kişiydi.

Ancak bugün, gerek yeni komitelerin-şubelerin kavrayış ve enerji eksikliği, gerekse en iyi militanların İstanbul'dan ayrılmış olması nedeniyle Bİİ'nın üye sayısı –Eylül ayında– 25'e, sendikaların mevcudu ise birkaç yüze indi; üç aydır işçi örgütlerine karşı sert bir tutum içine girmiş olan hükümet, sadece elli dolayında üyeye sahip gemiciler sendikasını kapattı ve fiilen artık mevcut olmayan Bİİ merkezindeki her türlü toplantı ve konferansı yasakladı. Kolayca anlaşılacaktır ki, Rum yurttaşların tümünü ülkeden sürmek isteyen milliyetçi bir hükümetin diktatörlüğü koşullarında, Türk olmayan bir örgüt var olamaz. [Hemen yakın geçmişte, bu örgütün belli başlı militanları, Kemalist baskılardan çekinerek, İstanbul'u terk edip Rusya'ya sığınmak zorunda kaldılar. Bu yoldaşlar halen Moskova'dadırlar. Yine geçtiğimiz günlerde diğer üç yoldaş da Sivastopol'e varmışlar. *Sadrettin Celâl'in notu*]

(...)

Orhan

İKG Delegesi ve T.İ.D. Muhasibi[47]

47 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38 Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 122-125 [Fransızca].

* * *

KOMÜNİST BEYNELMİLEL YÜRÜTME KOMİTESİNE[48]

İKG, Örgüt Bürosunun oluşumuyla ilgili olarak aşağıdaki beyanlarda bulunmayı zorunlu görür:

1. Delegasyon, Balkan Federasyonu tarafından alınan ve Yürütme Komitesi tarafından onaylanan bütün komünist örgütlerin tek bir parti halinde kaynaşması ve geçici bir Örgüt Bürosu kurulması kararını büyük bir memnuniyetle kabul eder.

2. Bu Büronun üyelerinin atanması konusunda bilgilenmiş olan delegasyon, adı geçen Büronun bütün Türkiye'nin komünist hareketinin geleceği konusunda sonucu belirleyici bir rol oynayacağını göz önünde bulundurarak, Yürütme Komitesi'nin dikkatini, bu Büro üyesi olarak Kâzım [Vanlı Kâzım Kip] ve Salih gibi yoldaşların atanmasından kaynaklanabilecek tehlikeye özel olarak çekmeyi ödev bilir.

a) Kâzım, sadece birkaç aydır Bİİ üyesidir ve ne Türk, ne de Rum işçi kitleleri üzerinde herhangi bir etkiye sahiptir ve İstanbul komünist hareketini yöneten yoldaşlara en küçük bir güven telkin edemez.

b) Kendisi, hem ünlü Hilmi ve onun yerine geçen Şakir gibi en kötüsünden maceracılar ile, hem Hilmi ile çalışmış ve komünistler Partinin yönetimine geçmesin diye elinden gelen çabayı göstermiş Fazıl ile, hem de İngilizlerin yardımıyla Ferit Paşa hükümeti tarafından örgütlenmiş ve ulusal kurtuluş hareketine karşı gönderilmiş orduya subay olarak yazılmış ve son zamanlarda bize bir mektup gönderip İngiliz polisiyle bizi tehdit edip para istemiş olan Rıza ile ilişkide olmuştur.

c) Tramvay işçileri sendikası başkanlığı için İKG adayının yerine II. Beynelmilel'den bir tipin adaylığını desteklemiştir.

d) Bİİ merkezine bir kez birlikte geldiği ve bu örgütün ve Türkiye'de diğer emekçi sendikalarının kapatılmasına neden olan bir polis ajanıyla ilişkileri vardı.

e) İllegal çalışma için gerekli asgari yeteneğe sahip değildir; şu olay bunu yeterli biçimde ortaya koymaktadır: Bİİ'nın açık bir konferansı sırasında, bir takım illegal broşürler dağıttı ve birkaç dakika sonra toplantıya katılanlardan bunları gizlemelerini istedi.

Herhangi bir kişiyi suçlamıyoruz, sadece olayları olduğu gibi izah ediyoruz ve bu çok ağır olaylar, Komintern temsilcisi tarafından yerinde tahkik edebilir.

f) Bİİ temsilcisi olarak, uzun yıllar boyunca hareket içinde çalışmış ve işçi

48 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD: 25B, Klasör: 32-36, Belge no: 238-241 [Fransızca]

kitleleri tarafından tanınan, sevilen ve saygı duyulan yoldaşlardan birini seçmek gerekir.

(...)

İKG bu olguları göz önünde bulundurarak, komünist hareket üst yönetiminin böylesi yoldaşlara teslim edilmesinin, onu kesin bir ölüme mahkûm etmek olacağını beyan etmeyi kendisi için mutlak bir ödev sayar. Böylesine büyük bir sorumluluğu üstlenemeyecek olan grubumuz, Yürütme Komitesi'ni uyarmayı zorunlu görür.

Orhan
İKG delegesi

* * *

TÜRKİYE DELEGASYONUNDAN II. KONGRE'YE
Kızıl Sendikalar Enternasyonali Yürütme Komitesi'ne

KARAR

Kızıl Sendikalar Enternasyonali 2. Kongresi'nde bulunan Anadolu Kızıl Sendikaları delegeleri ile İstanbul Beynelmilel İşçiler İttihadı delegeleri 12 Aralık 1922'de bir toplantı yapmış ve görüşmelerden sonra her iki teşkilâtın organik birliği kararını almışlardır.

Katılanlar:

Bİİ	
Mustafa Kâzım [Vanlı Kâzım],	Anadolu Kızıl Sendikaları
Roland [Ginzberg], Volev	Edip, Hilmi, Affan

Hükümetin azgın baskıları sonucunu veren son siyasi olayların yarattığı yeni durumu göz önünde bulundurarak, her iki örgütün hükümet tarafından dağıtıldığını ve yasal çalışma alanının dışına çıktığını dikkate alarak, bu çerçevede örgütlerimizin son halini bilemez bir durumda, birleşmeye, kızıl sendikaların çalışmasının devam etmesine ve İstanbul'da 2 Anadolu delegesi, 2 Bİİ delegesi ve 1 Profintern temsilcisinden oluşan bir büronun kurulmasına karar verdik.

Büronun görevi şunlardır:

1) Birleşmeyi sağlamak

a) Birleşme sağlanana ve Kongre tarafından tek bir Merkez Komitesi seçilene kadar kızıl sendikalar hareketini yönetmek

b) Sendika örgütlerinin bulunmadığı işçi merkezlerinde ve limanlarda ör-

gütlenmek için ve örgütlerin olduğu yerlerde bunları ele geçirmek için çeşitli küçük bürolar oluşturmak.

c) Edebiyat basımı ve dağıtımı

d) Bütün örgütler arasında bağları sürdürmek.

Bütün Yakın Doğu'da çalışmanın daha sistematik bir biçimde yürütülebilmesi için, Profintern'i temsil eden ve Tiflis'te bulunan Yakın Doğu bürosunun yeniden örgütlenmesini gerekli görüyoruz.

Bu büronun görevi, Profintern'in ortak eylemini Yakın Doğu'da yürütmektir.

Ülkede baskı işlerinin çok zor olması nedeniyle bu büronun yakınında edebiyat basım olanakları olmalıdır. Bu büro, küçük bürolara sahip İstanbul'daki büro aracılığıyla görevini başarıyla yerine getirebilir.

Bu büronun yeniden örgütlenmesi için, İstanbul'dan ülkedeki durumu ve yürütülecek çalışmayı gayet iyi bilen bir yoldaşı gönderebiliriz.

Bu organların (?) ivedi olarak uygulanmasını gerekli görüyoruz.

Beynelmilel İşçiler İttihadı bugüne kadar çalışmasını kendi kaynaklarıyla yürüttü. Gerekli her türlü çalışmayı yürütmemiz son derece zordu.

Bu nedenledir ki haftalık "Neos Antropos" adlı haftalık gazetemiz, ancak olanağımız olduğunda yayımlanabiliyordu.

Ayrıca son zamanlarda olanaksızlıklar nedeniyle örgüt bürosunu ve kulübünü kapatmak zorunda kaldı.

Yine son zamanlarda, gazetenin kirasını ve basım giderlerini ödeme olanakları olmadığından, örgüt faaliyetine son vermek zorunda kaldı ve böylece bir yıllık çalışma gevşedi.

Çalışmamızı sürdürebilmemiz için, aşağıdaki bütçe bizim için elzemdir.

Beynelmilel İşçiler İttihadı için	
Ayda	
Haftalık gazetemiz "NEOS ANTROPOS" için	100 TL
Lokaller ve çalışma için	120 TL
TOPLAM	220 TL

Anadolu Kızıl Sendikaları için	
Haftalık gazete için	100 TL
Lokaller ve çalışma için	120 TL
TOPLAM	220 TL
GENEL TOPLAM	440 TL

Türkiye Birleşik Delegasyonu

Roland, Kâzım, Edib (bir imza okunamıyor)

Türkiye'deki hareket açısından yaşamsal bir sorun olan bütçemizi kabul etmenizi ve döneceğimiz için en kısa zamanda bize cevap vermenizi dileriz.[49]

* * *

Komintern IV. Kongresi sürecindeki bu tartışmalar boyunca İKG ve Bİİ temsilcileriyle yapılan görüşmeler sonunda aşağıdaki bilgi notu hazırlanıyor.

Aydınlık Grubu

Orhan yoldaşın verdiği bilgiye göre, komünist örgütü olarak bu grup Mart 1920'den beri varlığını sürdürmektedir. Legal durumdaki İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi Antanta devletlerinin İstanbul'u işgal etmesiyle legal örgüt olarak aktif faaliyetini durdurmak zorunda kaldıktan sonra Doktor Şefik Hüsnü (O. Masdar), Sadreddin Celâl (Orhan) ve A. Cevdet (Fahri) bu partinin en aktif üyelerinden illegal bir grup oluşturmuş ve Marksçı bilimsel AYDINLIK dergisini çıkarmaya devam etmiştir.

Bu grubun Küçük Büro'su şu üç kişiden oluşmaktadır: 1) Doktor Şefik Hüsnü grubun bütün gizli işlerini yürütmekte, geçimini özel muayenehanesinde doktorluk yaparak sağlamaktadır; 2) A. Cevdet (Fahri) bütün örgüt işlerini yürütmekte, geçimini gruptan sağlamaktadır; 3) Sadreddin Celâl grubun yayın işlerini yönetmekte, geçimini bir lisede Fransızca öğretmeni olarak sağlamaktadır.

Grubun Büyük Büro'sunda adı geçenlerin yanısıra, Namık İsmail (ressam, lisede öğretmen), Hüsnü İsmail (Namık'ın kardeşi, subay, sultan hükümetinin genelkurmayında memur) ve Sadi (ticaretle uğraşan babasının parasıyla geçiniyor).

Örgütün yarısı işçi, geri kalanı ilkokul öğretmeni ve küçük memur olmak üzere olup olacağı 40 kadar üyesi vardır. Örgütte tamamı ilkokul öğretmeni 9 kadın bulunmaktadır.

Grubun şu yerlerde hücreleri vardır: Beşiktaş tramvay deposunda, Yeniköy'de bir fabrikada, Çapa, Baruthane, Zeytun, Tophane, Feshane, Beykoz, Kırıkağaç devlet fabrikalarında; Kasımpaşa'da bir fabrikada; Eczacılar cemiyetinde, posta ve telgraf memurları cemiyetinde, Teknik Okul'da, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde; Sarıyer, Üsküdar ve Beyazıt bölgelerinde ve Yeniköy, Çağlayan ve Validebağ okullarında ve iki lisede. Bu hücrelerin en çok 5 ve en az 3'er üyesi vardır.

Bu parti yalnızca devlet fabrikalarında çalışan işçilerin 200 kişiyi aşmayan sendikası Dernek üzerinde etkindi.

---

49 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 118-120 [Fransızca].

Grubun Bağımsız Sosyalist Parti, Union Intern. de Trav. [Rusça metinde Fransızca, Beynelmilel İşçiler İttihadı] ve Hınçak adındaki partilerin sıradan üyesi kimi işçilerle bağlantısı vardır. Bu partilerin alt katmanları arasında propaganda çalışması yürütmektedir.

Bu grubun örgütlediği 92 üyeli İstanbul Komünist Gençler Birliği vardır. Bu birliği Fahri yoldaş yönetmektedir. Bağımsız hücreler halinde bu grubun gizli hücreleri okullardadır, diğer yerlerde ise *Aydınlık*'ın hücrelerine katılmaktadır. Birliğin Berlin'deki 22 üyeli bağımsız Türk Gençler Birliği ile ilişkisi vardır. Almanya'daki bu grup, 19 yılına kadar orada varlık gösteren Türkiye Sosyalist İşçi Çiftçi Partisi (İşçi ve Çiftçi Partisi'nin ilk örgütü) üyesi olup Berlin'de kalan öğrencilerin de katılımıyla oluşturulmuştur.

Orhan'ın bildirdiğine göre, *Aydınlık* grubu var olan meslek örgütlerinin birliğini sağlamakta, ancak bu örgütlerin Bağımsız Sosyalist Parti, Hınçak ve UİT üyesi olup entrikalar peşinde koşan, geçen yılın yazında *Aydınlık* grubunun girişimiyle tertiplenen bütün İstanbul meslek örgütlerinden temsilcilerin katılacağı ortak toplantıyı engelleyen yöneticileri tarafından büyük engeller yaratılmaktadır.

Union Internationale de Travailleurs (Beynelmilel İşçiler İttihadı)

Roland yoldaşın bildirdiği üzere, bu örgüt içindeki komünist grup varlığını 1922 yılının Mayıs ayından beri gizlice sürdürmektedir. Bu grup, Roland, Mustafa Kâzım, Dayas ve Bedros tarafından kurulmuştur. Bu grubun, çoğu işçi ve zanaatçı olmak üzere (36 Ermeni, 7 Rum, 9 Yahudi) 60 üyesi vardır. Grupta yer alan 13 Türk, milliyetçi eğilim taşıma gerekçesiyle ihraç edilmiştir. UİT örgütünün tamamı bu grubun elinde bulunmaktadır. Bu örgüt işçi ve öğrenci gençler arasından 100 kadar üyesi (10'u komünist) bulunan legal bir örgüt kurmuştur, neredeyse bütün örgüt Rum, Ermeni ve Yahudilerden oluşmaktadır. Mustafa Kâzım'ın kurduğu ve çoğu Türk işçi olan 10 komünistin çalıştığı bu tipten başka bir örgüt Kasımpaşa'da vardır.

UİT'in etkisindeki ittihatlar şunlardır:

1. İnşaat işçileri ittihadı - 2800 üye (4 kişilik komünist hücresi var).
2. Denizciler ittihadı - 1800 üye (komünist hücresi yok).
3. Marangozlar ittihadı - 300 kişi kadar (hücre yok).

Roland yoldaşın verdiği bilgiye göre, UİT'deki komünist grup esaslı bir temizlikten sonra UİT'ü Komünist Partisi ilan etmek niyetindedir. UİT'den 6 kişi tramvay işçileri birliğinde üyedir, 36 kişi Hınçak partisindedir, Bağımsız Sosyalist Parti'nin tüm merkez komitesi UİT üyesidir, matbaacılar birliğinin bütün yöneticileri onlarla tam temas halindedir ve UİT'nin bu örgütlerdeki işlerini yine onlar vasıtasıyla yürütmektedir. Örneğin, Hınçak partisinin or-

ganı Yergir[50] redaktörü UİT üyesi olduğu gibi, matbaacılar ittihadının gazetesinin redaktörü de UİT ile sıkı bağ içinde çalışmaktadır.

Grup çok kısa bir süre içinde bütün bu örgütleri çekmeyi ve güçlü bir parti yaratmayı ummaktadır.

5/XII-1922 Altukatyan[51]

Maksimos'un verdiği verilere göre, UİT'de komünist olarak çalışan yalnız 35 kişi var.

UİT'nin etkisinde 2000 kadar işçi bulunuyor, ama bunlar arasında çalışmalar zayıf yürütülüyor.

Altukatyan

* * *

50 *Yergir* (Yurt/Memleket), İstanbul 1919-1922, günlük siyaset, edebiyat ve toplum gazetesi. Yayıncı: Hınçak Partisi. İmtiyaz sahibi: O. Cinazyan. Sorumlu-Editör: Vahan Zeytuntsyan, Hrant Kaligyan, E. Çopuryan, Hayg Kalıcyan, Dikran Zaven, Vahan Totovents vd. 1915'te idam edilen Paramaz, A. Açıkbaşyan, T. Garabedyan, K. Vanigyan ve diğerlerini tanıtır. Ermenistan'ın gelişmesi ve ilerlemesi üzerine Taşnaklarla polemiğe girer. Ermenistan'a yardım çağrısında bulunur. Kilikya Ermenilerinin gündelik hayatına ve sorunlarına yer verir. Ermeni katliamlarını inkâr eden Türk gazeteleri ile tartışır. Kaynak: *Ermenice Süreli Yayınlar 1794-2000*, Zakarya Mildanoğlu, Aras Yayıncılık, İstanbul, 2014, s.162.

51 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 33, Klasör No: 2-6, Belge No: 331-333 [Rusça]

3

Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın Kapatılmasından Sonraki Faaliyet

1922 yılı sonuna gelindiğinde İstanbul'un Antanta işgalinden kurtuluşunun ardından BİI'nın faaliyetine "Yunan işbirlikçiliği" nedeniyle son verilmesiyle birlikte bu örgütün tarihinde yeni bir dönem açılır. Bu yeni dönemde artık BİI adına İstanbul'dan gönderilmiş herhangi bir rapor veya belgeye rastlanmıyor. Bu gelişmelerden fazlaca haberdar olmayan Roland Ginzberg, örgütünün etnik bileşimini, gücünü ve faaliyetinin çapını göstermek üzere kaleme alınmış gibi değerlendirilebilecek aşağıdaki başvurusunda, üye olarak beyan ettiği ve illegal grup sekreteri olduğunu vurguladığı "yoldaş"ının adına bile yer vermiyor. Gerçekten de Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın üyelerinin kimler olduğuna dair ne yazık ki elimizde ciddi bir döküm yok.

Komintern Doğu Sekreterliğine
Moskova

Tiflis'te bulunan Ermeni yoldaşlar Bedros Torosyan ve yoldaşının, İstanbul Komünist Partisi [BII] üyeleri olduklarını beyan etmek isterim.

İllegal grupların sekreterleri oldukları ve aygıtı sadece onlar bildikleri için, çalışmanın devam edebilmesi için onların İstanbul'da bulunmaları gereklidir. Bu nedenle sizden onları göndermenizi veya yola çıkmalarına yardımcı olmanızı diliyorum; zira her gecikme, önemli grupları hareketsiz ve bizim yönetimimiz dışında bırakacaktır.

Profintern II. Kongresi BİI Delegesi
Komintern IV. Kongre Delegesi
Roland

Moskova 10.1.923[1]

1 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 636 [Fransızca]

* * *

Komintern IV. Dünya Kongresi sonrasında İKG'nin KEYK'e –Sadrettin Celâl henüz Kongre'den dönmeden önce– Dr. Şefik Hüsnü O. Masdar imzasıyla gönderdiği raporda, İstanbul'un Ankara hükûmetinin etki alanına girmesi, padişahın kaçması gibi gelişmeler değerlendirildikten sonra, milliyetçi hükûmetin kaba ve diktatörce bir yönetime başvurduğu belirtiliyor. Dr. Şefik Hüsnü, ilginç bir biçimde İştirakçi Hilmi'nin öldürülmüş olmasından "hayırlı bir temizlik olarak" söz ediyor. Eski hükûmet döneminde kapatılmış tüm işçi derneklerinin yeniden ayağa kalkmasını öngördüklerini yazan Dr. Şefik Hüsnü, Dernek'i canlandırma çalışmalarına başladıkları bu ortamda Bİİ üyelerinin daha şimdiden kendilerine katıldığına işaret etmektedir.

İstanbul 22 Ocak 1923

KE Yürütmesi Prezidyumuna

Değerli Yoldaşlar,

IV. Dünya Kongresi sırasında, size iki olağan rapor ve özel olarak kongreye yönelik Türkiye'nin genel siyasal durumu hakkında uzun bir sunum vermiştik. Bir makale biçiminde kaleme aldığımız bu sunumun "Internationale Communiste" dergisinde yayımlanmasını talep ediyoruz.

[...]

Öte yandan, kendini kadir-i mutlak sanan ve yetkilerinin sınırsız olduğunu hayal eden milliyetçi hükûmet, başlangıçtaki kararsızlıklarının ardından, açıkça kaba ve diktatörce bir baskıya girişti. Artık tutuklama ve yargılama söz konusu değil. Sanık sözde halkın adaletine teslim ediliyor, yani işaret edilen kişi galeyana getirilmiş bir grup serseri ortasına atılıyor ve linç ediliyor. Önce burjuvazi içindeki düşmanlarından kurtulmakla uğraştılar. Hürriyet ve İtilâf Partisi üyelerinden bir bölümü İstanbul'dan kaçırıldı ve Anadolu'ya sürülerek infaz edildi. Bunlar arasından Ali Kemal, İzmit'te linç edildi. Öte yandan, kötü ünlü Hilmi'nin de İstanbul'un göbeğinde öldürülmüş olduğuna işaret edilebilir. İngiltere'nin gözde ajanları olan bu iki şahsın kaybına elbette üzülmeye değmez. Özellikle, İstanbul proletaryası açısından bir felâket olan Hilmi'nin ortadan kaybolması, bir tür temizliktir. [...] İKG MK üyesi bir yoldaş, kentimizdeki en etkili milliyetçi önderlerden biriyle görüşme fırsatına sahip oldu. Bu bey, konu kendisine sorulduğunda, halk egemenliğine dayalı hükûmetin sosyalizme son derece yatkın olduğu, sosyalizmin propagandasının yapılmasını desteklemeye hazır olduğu ve hatta hükûmetin bolşevizmden bile korkmadığı yanıtını vermiş. Ancak –evet ancaaak– hâlihazırda Avrupa em-

peryalizmiyle bir barış anlaşması yapılmaya çalışıldığından ve emperyalizm de Türkiye'yi sürekli bolşevik olmakla suçladığından, bizler, demiş, bu suçlamayı boşa çıkarmak ve hasımlarımızı ikna etmek için, komünist ajitasyona karşı kimi geçici önlemler alıyoruz. Bu beyanlarda en küçük bir samimiyet izi yok. Bununla birlikte, şu an için, yukarıda anlattığımız türden şiddetlere maruz kalmayacağımız garantisini veriyorlar. Bu nedenle, eski Dernek'i (Genel Sendika Birliği) farklı bir adla yeniden canlandırma hazırlıkları yürütüyoruz. Daha şimdiden Beynelmilel İşçiler İttihadı üyelerinin katılımını sağladık. Bu vesileyle, İstanbul'daki emekçilerin hâlihazırdaki durumu hakkında bir sunum yapmayı uygun buluyoruz. Milliyetçilerin kentimize yerleşmesinin hemen ardından, işsizlik büyük ölçüde arttı. Çok sayıda kuruluş işlerini tasfiye etti. Rum patronlar Türk işçilerini, Türk patronlar da Türk-olmayan işçilerini işten çıkartırken, yerlerine yeni işçi almadılar.

[...].

Bu sırada, Büyük Millet Meclisi'nde İstanbul milletvekili olan Numan Usta kentimize geldi. Bu, İstanbullu emekçilerin büyük bir sempati gösterisine vesile oldu. İstanbullu emekçiler, bu adamcağızın milletvekili olarak bir güce sahip olduğunu sanıyorlardı. İşçiler ile patronlar arasındaki çatışmalara onun Büyük Millet Meclisi'nin bir üyesi olarak müdahalesinin, tek başına, emekçilerin acı çektikleri her türlü kötülüğü ortadan kaldırmaya yeteceğini umuyorlardı. Nitekim Numan ustanın her işkolundan işçileri bir toplantıya davet etmesi üzerine, tüm örgütler büyük bir heyecanla bu toplantıya katıldılar. Bir genel konfederasyon kurulması şiarımız, bu toplantıda yankısını buldu. İlkinden daha geniş bir temelde, bütün işçi örgütlerinin çevresinde toparlanacakları bir merkezi organın kurulması için işbirliği yapma taahhüdünde bulunuldu. Başlangıçta, kitleler üzerinde yalnızca militanlarımızın işçilerle ilişkilerine dayanarak hareket ediyorduk; İKG yöneticileri bu ilk toplantıya katılmamışlardı. Ancak fikrimiz taraftar bulmaya başlayınca, yazılı propagandamızı yürüten yoldaşlarımız, "İleri" gazetesinde ve "Aydınlık" dergisinde, bu konuda grubumuzun bakış açısını ortaya koyan birçok makale yayımladılar.

Bu makalelerde emekçileri, işçi hareketinden ve devrimci öğretilerden habersiz bir kişi olmakla birlikte en azından şimdiye kadar Hilmi ve onun işbirlikçisi Şakir gibi alçakça bir işe girişmemiş olma üstünlüğüne sahip Numan'ın yönlendiriciliği altında olacak olsa bile bu konfederasyonu gerçekleştirmeye teşvik ettik. Nitekim Şakir son zamanlara kadar İngiliz polisinin himayesinde çalıştıktan sonra milliyetçilerin kimi etkili şahsiyetlerine yanaşmayı becerdi; propagandamızın ve Numan'ın gelişinin işçi çevrelerinde oluşturduğu mayalanmadan yararlanarak, birden bire, hükûmetin yardımıyla "İstanbul Umum Amele Birliği" adında bir tür sendika birliği kurmaya kalkıştı. Bu birliğe açık bir biçimde karşı çıktık ve kurucusunun utanç verici geçmişi-

ni ifşa ederek maskesini tümüyle indirmeye giriştik. Şakir, II. Enternasyonal yanlısıdır; bu, bizim açımızdan, bu Enternasyonal'in nasıl Avrupa burjuvazisiyle bağlı olduğunu ve Antant devletleri emperyalizmini onayladığını gösterme fırsatı verdi; öyle ki II. Enternasyonal üyeleri ve yandaşları, bizim bağımsızlığımızın ve Türk ulusal barışının kesinlikle düşmanıdır.

Bu makaleler işçiler ve önderleri üzerinde muazzam bir etki yarattı. O zamandan beri "Aydınlık" idarehanesi, işçi örgütlenmesiyle ilgilenen herkesin buluşma yeri haline geldi. Her taraftan sıkıştırılan Şefik Hüsnü yoldaşımız, konfederasyonun hazırlık konferansına katılmak durumunda kaldı. Hâlihazırda bu konferans çalışmalarını yöneten O'dur. Konfederasyon tüzüğünün hazırlanması O'nun başkanlığındaki bir komisyona[2] emanet edildi. Ve bu çalışma "Aydınlık" idarehanesinde tamamlandı. İstanbul'un hemen hemen tüm işçileri daha şimdiden şu kanaate sahiptirler ki, bizim gruptan yoldaşlar olmasa, kalıcı herhangi bir örgüt olamaz. Her gün, her işkolundan çok sayıda işçi, mevcut akımlara ve kendilerine yönelen ısrarlı çağrılara karşı takınılacak tutum konusunda akıl sormak için "Aydınlık" yönetimine başvurmaktadırlar.

Gerçekten de bir süredir işçilerin, birbirine karşıt eğilimdeki politikacılar tarafından şımartıldıklarına işaret etmek gerekir. Her taraftan çekiştiriliyorlar. Paylaşılamıyorlar. Milliyetçilerin zaferi, Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin akıbetini kesin olarak belirledi ve bu partinin kalıntıların dört bir yana savruldu. Şu anda, her biri aynı ölçüde güçlü iki milliyetçi var. Birincisi, Mustafa Kemal'in partisi, sözcüğün saf anlamıyla milliyetçi parti. Bu parti son zamanlarda "Halk Partisi" adını aldı ve tüm sınıfların ve tüm eğilimlerin uzlaşma partisi haline gelme ve iktisadî olarak memleketi yeniden yaratma iddiasını ileri sürüyor. Şakir'in "Amele Birliği" bu partiye bağlı; işçileri tehditle kendilerini çekmeyi başaramadıklarında satın almak için geniş ölçüde parasal destek alıyor. Zira Halk Partisi iktidar partisidir ve emrinde devletin her türlü zor aracı vardır. İç politikada ona muhalefet eden ama aslında iki su damlası gibi ona benzeyen parti, küllerinden yeniden doğmuş olan "İttihat ve Terakki" partisidir. Gizli örgütlerini muhafaza etmiş olan bu partinin en sadık ve en kararlı unsurları, siyaset sahnesine resmen yeniden girmek üzere hareketlendiler. İşçiler ve zanaatkârlar arasında yoğun bir faaliyet yürütüyorlar. Meclis'teki Numan Usta'nın bu parti için çalıştığına inanıyoruz. Şefik Hüsnü yoldaşımızla birlikte çalışan kimi işçi temsilcileri arasında "İttihatçılar"dan talimat alanlar da kesinlikle vardır. Ancak biz herhangi bir biçimde uzlaşmaya varmadan ve tam bağımsızlığımızı koruyarak, bir yandan proleterlere güçlü bir örgüt sağlamak, öte yandan hükûmet partisinin keyfiliğine son vermek ve mümkün

2 Yukarıda verdiğimiz 18 Kânunusânî 1339 tarihli *Vakit* gazetesinin haberine göre bu komisyon şu üyelerden oluşuyor: Hayrullah Hayri, Aziz Avni, Hakkı, Kâzım, Şefik Hüsnü ve Şakir.

olduğu takdirde onu iktidardan alaşağı etmek için bu muhalefet partisinin otoritesinden yararlanma taktiğini benimsedik. Bütün bunlar arasında en ilginç olanı, İstanbul Amele Birliği Genel Sekreteri Şakir'in, açıkça karşı çıkma cesareti gösteremeyerek, konfederasyon kuruluş çalışmalarına basit bir dernek temsilcisi olarak katılmasıdır. Ne var ki Şakir her fırsattan istifadeyle, çabalarımızı sinsice baltalamaya çalışmaktadır.

Bütün bu işlerde, BİI ve "HINÇAK" mensubu yoldaşlarımızın rolü sıfırdır. Bu yokluğun nedeni, milliyetçilerin [İstanbul'a] gelişi üzerine, bu yoldaşların dağılmış ve birçoğunun ülkeyi terk etmiş olmasıdır. Bir bölüm mensupları Grubumuzun çalışmalarına da katılan ve bizimle birleşecek olan "HINÇAK"ın sol kanadı, tümüyle ortadan kayboldu. Bu Ermeni yoldaşlar, "YERGİR [VATAN/MEMLEKET]" gazetesini yayınlıyorlardı; bildiğimiz kadarıyla, bu gazetenin matbaası satıldı ve gazete artık çıkmıyor. Şimdiye kadar bu arkadaşların izine rastlayamadık. BİI mensubu yoldaşlara gelince, onlar hakkında daha fazla malûmata sahibiz. Bizimle temaslarını sürdürüyorlar. Son olaylardan sonra manevî yıkıma uğrayan büyük kesimi, aileleriyle birlikte Rusya'ya iltica ettiler. Yaklaşık yarım düzine yoldaş burada kalmayı tercih etti.[3]

[...]

3) Türkiye'de tanınan tüm gruplar arasında, emekçi yığınlar üzerinde hissedilir bir etki yaratan ve hükûmete karşı en uygun politikayı izleyen sa-

3 Bu sürece ilişkin BII'ndan Niko Asimokopulos şöyle diyor: "Serafim'in BII'ndan kaçmasının ve kısa bir süre için sekreterlerin seçiminin ardından, Örgütün genel kurulu beni sekreter seçti ve Örgütümüz hükûmet tarafından ortadan kaldırılıncaya kadar ben sekreter olarak kaldım. [...] Merkezimizi, daha işçi bir odak olan Galata'ya taşıdık ve [merkezleri de aynı lokalde bulunan Bina İşçileri Beynelmilel İttihadı ve Ahşap İşçileri Beynelmilel İttihadı'nın yanı sıra] bir Gemi Adamları İttihadı organize etmeyi başardık. [...] Kemalist ordular İstanbul'a girmeden önce, içlerinde muhtemelen Kemalist ajanlar da içeren Türk polisi, bizim örgütlerimize ilk saldırıyı yaptı. [...] sendikaları birer birer kapattıktan böylece bizleri yığınlardan tecrit ettikten sonra tutuklanmamız da pekâlâ mümkündü. [...] Kemalist ordular İstanbul'a girdiğinde, [...] BII Merkez Komitesi'nin komünist yoldaşlarını topladım ve bir bildiri çıkarma kararı aldık. Bildiri hazırlanmasını ben üstlendim ve Kazım yoldaşla birlikte bildiriyi kaleme aldık, bu işe yatkın bir matbaa bulduk ve güvenilir yoldaşlarla bildirileri işçi mahallelerinde ve göstericiler arasında dağıttırdık. [...] Birkaç gün sonra Kazım yoldaş tutuklandı ve bizler, BII Yürütme Kurulu üyelerinin hepsi Emniyet'e çağrıldık. [...] Hiçbir şey olmadı. Bu arada BII'nın merkezini, Pera'da bulunan İnşaat İşçileri BII seksiyonunun lokaline taşıdık. [...] Bir gece polis aniden baskın yaptı. Çok sayıda polis memuru, komiser ve emniyet müdürleri BII'nin sekreterini arıyorlardı. Ben de oradaydım ve zaman kazanmak ve ne olup bittiğini anlamak için soruları anlamazlıktan geldik ve diğer yoldaşlarla birlikte sekreterin orada olmadığını söyledik. Ertesi gün onlara verebileceğimiz her şeyi, BII kaşesi de dâhil her şeyi verdik. Elimizde ikinci bir kaşe vardı ve göç edecek yoldaşlar için yetki belgeleri tanzim edip kaşeleyip imzaladıktan sonra Profintern'e kaşemizin polisin elinde olduğunu bildirdik. BII merkezinin ortadan kaldırılmasından sonra, diğer sendikalar da birbiri ardına Kemalist yetkililer tarafından kapatıldı. BII üyesi birçok militan başka ülkelere göç etti, İstanbul'da kalanların büyük bölümü, kuruluşundan itibaren Parti'ye girdiler," [RGASPI, f. 495, op. 266, d. 60, yaprak 1-10 [19 sayfa] (Fransızca)]. Niko Asimokopulos değişik BII üyeleriyle ilgili 1930'lu yıllarda verdiği raporlarda şu ifadeyi kullanmaktadır: "BII, MK'nın ve onun merkez komünist grubunun kararı uyarınca (34 arkadaşıyla birlikte) SSCB'ye iltica etmiştir." Buradan anlaşıldığı kadarıyla sözü edilen büyük kesim 34 kişiden ibarettir.

dece İKG'dir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Hınçak mensupları ortalarda yok, Bİİ üyeleri parmakla sayılır halde. Bu koşullarda, oluşturulduğu haliyle Örgüt Bürosu, mevcut güçleri kesinlikle yansıtmıyor. İKG'yi diğer örgütlerin her birinden bir temsilcisiyle birleşerek Komintern delegesinin gözetimi altında parti kongresini hazırlamakla görevlendirmek çok daha akla uygun olurdu.

[...]

Komünist selâmlarımızla,
İKG Genel Sekreteri[4]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü *Aydınlık* dergisinde yayımlanan ve ülkede işçi sınıfının durumunu ele aldığı uzun makalesinde Bİİ'nı da değerlendirmektedir. İşçi örgütlerinin ilk doğuşlarından 1923 Şubatı'na kadarki sürecini ele alan Dr. Şefik Hüsnü 1923 başı itibariyle gerek Türkiye İşçi Derneği'nin, gerekse Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın kapalı, işçilerin de örgütsüz olduğuna işaret ederken, bu iki örgütün kuruluş ve varoluş iddialarındaki hataları da vurguluyor. Makalesinin sonunda ise yeni kurulacak işçi birlik örgütünün yapısı üzerine görüş ve düşüncelerini ortaya koyarken Dr. Şefik Hüsnü, buna katılacak örgütlerin meslek veya sanayi dalı esasında kurulu olmaları gereğine işaret ederek, Bİİ tarzı yapıyı eleştiriyor.

Memleketimizde Amele Sınıfının Vaziyeti

(...)

Bu makalemizde, Türkiye amelesinde, henüz mühim bir tarzda bir sınıf şuuru belirmeye başladığından beri, yapılan teşkilât tecrübelerinin ufak bir tarihçesini yapmak; bu sümmet-tedarik [sonradan düşünülmüş, uydurulmuş] teşkilâtların bugünkü halini gözden geçirmek; ve acı tecrübelerin verdiği derslerden sonra, amele sınıfının, sermayedarlığa karşı mücadelesini, bi-hakkın [hakkıyla] idare edecek birliklerin ne gibi esaslar üzerine kurulması münasip olacağını tedkik etmek niyetindeyiz.

* * *

(...)

Abdülhamit devrinde, diğer her nevi içtimaî hareketler gibi, amele hareketi de yok idi, ve olamaz idi. Yalnız bu devrin son senelerinde, Jön Türk propagandalarının, Tophane fabrikaları amelesi arasında da akisler uyandırdı-

4 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25 Klasör No: 32-36, Belge No: 463-469 ve 470-485 [Fransızca] [Belge 469'da O Masdar imzası ve İKG Osmanlıca/Fransızca Mührü var].

ğını ve gizli toplantılara meydan verdiğini, ve bilahare bu nüveden Osmanlı Sanatkarân Cemiyeti'nin doğduğunu, hatıra kabilinden, zikr edebiliriz. (...)

Meşrutiyetin ilanında İstanbul, Selanik ve İzmir gibi belli başlı şehirlerde, mevcud adedi yüz binlere baliğ olan muhtelif meslek ve sanayi amelelerine de, o gürültülü tebeddülün verdiği neşe sirayet etmişti, onlarda da cemiyetler etrafında toplanmak hevesleri uyanmıştı. (...) 1325 [1909] senesinde teessüs eden bu amele cemiyetlerinin başlıcaları: Tophane Amelesi, Şimendiferciler, Mürettibîn-i Osmaniye, Berberler, Kahve Garsonları, Gümrük İşçileri, ilh. cemiyetleridir. (...)

Mütarekeyi müteakib, işçi sınıfında bir kaynaşma peyda oldu. Acz ve meskeneti evvelce sabit olmuş eski kadrolar, yeniden ameleye arz olundu. Bu sıralarda Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na ve İngiliz Dostları Cemiyeti'ne yaranmak moda olmuştu. Geçenlerde vefat eden iştirakçi Hilmi Efendi, bu mürteci partilere bizzat İngiliz kuva-yı işgaliyesine istinad ederek, Türkiye'de o zamana kadar misli görülmemiş, azametli bir Amele Fırkası meydana çıkarmıştı. Hüviyetleri, tekmil İstanbul amelesince, anlaşılmış olan bir kaç kişi, ecnebi himayesine yaslanarak, bu partiyi, takriben iki sene yaşatmaya muvaffak oldular. Temeli cebir ve şiddet ve hile ve hud'a [hile, oyun, aldatma]dan ibaret olan, her suni ve zoraki teşkilât gibi, bu da, ilk sadmede, mahud son tramvay grevinin hezimeti neticesi, yıkılıverdi. Ve arkasında bir kabus hatırasından başka bir şey bırakmadı.

Aynı senelerin keşmekeşleri içinde teessüs eden diğer iki teşkilât daha tanıyoruz. Asrî bir düşünüşün mahsulü olan bu teşkilâtlardan biri, Almanya'da ikmal-i tahsil eden imalat-ı harbiye işçilerinin vücuda getirdiği Türkiye İşçi Derneği'idir. Öbürü de muhtelif milletlere mensub bina ve deniz işçileriyle marangozların bir araya gelerek, teşkil ettikleri Beynelmilel İşçi İttihadı'dır. Bunların yegane kabahati, amele arasında kafi derecede, propaganda yapmadan, mümkün olduğu kadar çok zümreleri alakadar etmeye muvaffak olmadan, bütün Türkiye amelesine şamil olması matlub olan, pek umumî bir ittihad programıyla, ortaya atılmalarıdır. Böyle bir teşebbüs, bugün yapıldığı gibi, mevcud tekmil teşkilâtların ve amele zümrelerinin bad-el-müzakere, muayyen bazı esaslarda ittifak etmesiyle, ancak kabil-i husûldür. Mamafih amelenin müşterek menafiini, ve sınıf mücadelesini mihenk ittihaz eden bu teşkilâtlar, yaşamak kabiliyetine malik olduklarını göstermişler; meselâ Türkiye İşçi Derneği, 1335 Teşrinievvel'inden 1338 Teşrinievvel'ine kadar üç sene idame-i mevcudiyet ederek, bir taraftan kendisine mensub amelenin seviye-i irfanını yükseltmekle meşgul olmuş, diğer taraftan da onların hakları mevzu-ı bahs olan her meselede, rehberlik vazifesini ifa etmiştir. Sultan hükümeti son günlerde, bu teşkilâtları, keyfi bir tarzda kapatmıştır.

* * *

Halkçı inkılabı vuku bulduğu zaman, İstanbul amelesi bu hazin vaziyette idi. Mevcud teşkilâtlardan bir kısmını, hadisatın cereyanı, sel gibi alıp götürmüş; diğer bir kısmı da artık ne yapacağını şaşırmış, sersem bir hükümetin müdahalesiyle kapatılmıştı. Ortada tek tük, zayıf meslek cemiyetlerinden maada, ameleyi cezb edebilecek bir merkez kalmamıştı. Memleket mukadderâtının aldığı bin bir istikamet karşısında, ne yapacağını takdirden aciz kalan amele sınıfı, uyuşuk bir hale gelmişti.

(...)

Mamafih son bir iki aylık tecrübe, işçi sınıfının candan bir dostu sıfatıyla, hissettiğimiz bütün endişeleri dağıtmaya kafi geldi. Amelenin dur-endişane tavır ve hareketi yüreğimizi ferahlandırdı. Artık İstanbul'da, her önüne gelenin peşine takılacak, işçi kalmadığını, aksinden emin olanlar bile, anlamaya başlıyorlar. Amele, bundan sonra, ne oyuncak olmak istiyor; ne de çocuk gibi ellerini yabancılara teslim ederek yürümek. O henüz rehbere muhtaç ise de, kendisine delalet edecekleri bizzat seçmek, ve nereye sevk edildiğini bilerek ilerlemek arzusundadır.

İşte bu halet-i ruhiye iledir ki, işçilerimiz, her türlü davetlere, ebramlara [yalvarmalara], ikramlara rağmen, kendilerine ibraz edilen telli pullu nizamnamelere, müesseselere kapılmadan, ilk günden kabul ettiği iyi yolda, emin adımlarla yürüyor. Mevcud teşkilâtlardan azami derecede istifade etmek suretiyle, ihtiyaçlar bit-tedkik, zemin ve zamana muvafık, bir birlik nizamnamesi tanzimi kararlaştırılmıştır. Tekmil amele zümrelerinin mümessilleri, bu iş için bir heyet halinde içtima ederek, müzakereler icra etmektedir. Bu heyetten hiç bir zümre hariç tutulmamıştır. Hal-i faaliyette olan teşkilâtlar, teşekkül etmek üzre olanlar, herhangi bir sebebden dolayı icra-yı faaliyet edemeyenler, henüz bir cemiyet halinde taazzu etmemiş olan zümreler, heyete dahil olduğu gibi bir fabrika veya meslek amelesinin ihtilaf halinde olan muarız [karşı gelen] cemiyetlerinin bu içtimalara iştirak edebilmeleri esası kabul olunmuştur. Küçük bile olsa bir hak-ı temsili olan herkesin gelmesi şayan-ı arzudur.

Teklifimiz üzerine, gayet musib [isabetli, doğru] bir çalışma usulü de ittihaz edilmiştir. Birlik ihzar heyeti bir nizamname komisyonu intihab etti. Bu komisyonun tertib edeceği müsvedde heyetçe tetkik ve kabul edildikten sonra, cemiyetlerde ve fabrikalarda amele arasında münakaşa edilecek ve her murahhas, arkadaşlarının mühim itirazlarını veya mülahazalarını, heyet-i ihzariyenin son bir celsesinde teşrih edecek [açıklayacak]; ve bunlardan nazarı itibara alınanlara göre tashih edilen nizamname, kesb-i katiyet ederek, derhal bera-yı tasdik, hükümete tevdi kılınacak, ve hemen işe başlanılacaktır.

* * *

Böyle umumî bir birliğin payidar olabilmesi için büyük bir kıskançlıkla teşkilâtlarca, tatbik edilmesi zaruri olan bazı noktalar vardır. Bunlardan ak-

lımıza gelenleri buraya kayd edeceğiz. Ve bununla musahabemiz hitam bulacaktır.

Teşkil ve tesis esnasında, her ihtimali düşünmek, her mahzurun önüne geçmeye çalışmak, birliğin azami faydayı temin edebilmesi neye mütevakkıf ise, hepsini nazar-ı dikkate almak gerektir. Fakat birlik vücud bulur bulmaz, ameleler ona büyük bir merbutiyetle bağlanmaya, şimdiden azim etmelidirler. Tekmil amelenin temsil edileceği kongrelerde, intihab edilecek olan birlik, merkez-i umumîsinin kararları, ileride, her amele cemiyeti tarafından bir kanun hükmünü haiz olmalıdır.

Birlik, mevcud cemiyetlerde bir tensikat yapmak mecburiyetindedir. Bazı cemiyetler vardır ki, bir sanat veya meslek teşkilâtı olmayıp, tıpkı yapılmasına uğraşılan amele ittihadı gibi, umum amele sınıfının temerküz edeceği bir cazibe noktası olmak daiyesindedirler [arzusundadırlar]. Bu gibi cemiyetler bir meslek veya sanayi birliği haline kalb olmalı ve bu meslek amelesinden gayrısını, taalluk [bağlı, ilgili] olan cemiyetlere iade etmelidir. Bu usule riayet etmeyen cemiyetler, zahiren ne tavır takınırlarsa takınsınlar, hakiki amele birliğine düşmandırlar. Ve amele sınıfı onlara bu nazarla bakmalıdır. Bu nevi teşkilâtlar ekseriya ister istemez sermayedarlar menafiine hizmet etmiş olurlar. Bu itibarla, onlara karşı bî-aman bir mücadele açmak her amelenin boynuna borçtur.

Bir amele teşkilâtı, burjuva ve sermayedar sendika ve cemiyetlerinden tamamıyla müstakil olursa ancak maksad-ı teessüsü olan, amele sınıfının hukukunu müdafaa etmek ve kurtuluşunu hazırlamak gayelerine hizmet edebilir. Amelenin, tabii hasmı olanlara bağlı olan bir amele cemiyeti, hiç bir teşebbüsünde serbest olamaz. (...)

Bu tavsiyelerden sonra ilave edecek daha bir sözüm kalıyor:

Amele Teşkilâtları Birliği'nin gürbüz doğmasını temenni.

28 Kanunusani 923
Doktor Şefik Hüsnü[5]

* * *

Komintern IV. Kongresi'nden sonra İstanbul Komünist Grubu, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası ve Beynelmilel İşçiler İttihadı temsilcilerinden oluşturulan TKP Örgüt Bürosu'nun çalışmalarını yönlendirmek üzere İstanbul'a gönderilen Komintern görevlisi, bir dönem Bakû'de bulunmuş ve TKF Örgüt Bürosu'nda ve *Yeni Dünya* gazete redaksiyonunda çalışmış Şarki, İstanbul'daki faaliyeti sonucu bu örgütler hakkında edindiği bilgi ve izlenimlerini raporluyor. Bu raporda BİT'nın üye yapısı, işleyişi hakkında bilgiler verildikten sonra örgütün disiplinsiz, yaptıkları propagandanın zayıf olduğu be-

5 *Aydınlık* Sayı: 13, sayfa: 322-325, 10 Şubat 1339/1923.

lirtildikten sonra "tek sözle, Bİİ örgüt düzeyi en düşük olan" ve "Tek sözle, Bİİ örgütü, ciddi bir örgüt değil. Sendikalist eğilimler taşıyor" yargısında bulunuluyor. Bu yargıya dayanarak Şarki [Gafurov] "bu yüzden Bİİ grubu tarafımca bir grup olarak dağıtılıp genel örgüte dâhil edildi." diyerek, Hükümet tarafından kapatılmış örgütün kalan unsurlarını da kendisinin dağıttığını belirtiyor. Nihayet Bİİ yöneticileri Roland ve Volev'in güvenilmez kişiler olduğunu belirterek partiden ihraçlarını talep eden Şarki, TKP'nin çekirdeği olarak İKG'nu görüyor.

17 Şubat 1923
Çok gizli

KEYK DOĞU ŞUBESİ'NE

(...)

Bİİ (UIT) grubu. Bİİ grubunda 11 asil ve 33 aday üye olmak üzere, toplam 44 kişi vardır. İnşaat, ağaç işleme ve Fransız şirketinin liman işçileri arasında olmak üzere 6 üyeli ve 33 aday üyeli üç hücresi vardır. Diğer 5 asil üye kendi bölgelerinde hücre oluşturmaya çalışıyor.

Grubu 11 asli üye yönetiyor. Onlar her hafta toplanıyor, ardından kendi hücrelerinde toplantı düzenleyip, aldıkları kararlar hakkında raporlar sunuyor.

Rakamlardaki kimi hatalar yüzünden üye ve adayların gerçek sayısını kontrol etmek zor oluyor. Grubun temsilcisi önce resmen üye ve aday sayısının 220 olduğunu, ikinci kez, bu sayının 130 olduğunu belirtti, yapılan denetim sonucunda ise asil ve aday üyelerin toplam sayısının 44 olduğu anlaşıldı.

Gençler ve kadınlar arasında hiçbir çalışmaları yok. Disiplin diye bir şey yok. Kimse aidat ödemiyor. Yapılan propaganda oldukça zayıf ve kaba. Tek sözle, Bİİ örgüt düzeyi en düşük olan. Bu düzeyi yükseltmek için yoğun çalışma gerekli. Bu grup *Neos Antropos* adında Rumca haftalık bir gazete çıkarıyordu, ama para yetersizliğinden artık basılamıyor. Rappoport'un[6] *Komünizm* broşürü Fransızcadan Rumcaya ve Türkçeye çevrildi.

---

6 Charles Rappoport (1865-1941), Rus kökenli Fransız komünist, Litvanya'da Dutsky bölgesinde doğdu, Vilnius'ta lise öğrenimi sırasında 1883'ten itibaren Narodniklerin mücadelesine katıldı. 1887'de Çar'a karşı yapılan suikast nedeniyle takma adı Osip olarak arandıysa da gerçek kimliği bilinmediğinden aynı yıl yasal yollardan Paris'e gitti. Paris ve İsviçre'de yaşadı ve 1897'de İsviçre'de felsefe doktoru oldu. Bu süreçte Klara Zetkin, Plehanov, Akselrod ve Çernov ile tanışarak dostluk kurdu. 1897'den sonra yerleştiği Paris'te Fransız sosyalist hareketi içinde ağırlıklı bir yer edindi. FSP ve SFIO'nun ardından Tours Kongresi ertesi Fransız Komünist Partisi'nde yer aldı ve Komintern çizgisini benimsedi. 1938'deki Buharin yargılamalarına kadar bu tutumunu sürdürdükten sonra Fransız Komünist Partisi'nden istifa etti ve Stalin'in tutumlarını eleştirdi. (Kaynak: Charles Rappoport, un marxiste internationaliste, Marc Lagana'nın sunumu, *Une vie révolutionnaire, 1883-1940 - Les Mémoires de Charles Rappoport.*)

Bu grup inşaat işçileri arasında 400 kişilik ve ağaç işleme işçileri arasında 20 kişilik kızıl sendika kurdu. İşsizlik gerekçesiyle, burada da aidat ödeyen yok. Kaldıkları mekanların kirasını bile ödeyecek durumda olmadıklarını söylüyorlar. Oysa üyelerin ne kadarı çalışıyor, ne kadarı işsiz, bilinmiyor. Tek sözle, hiç kimse yükümlülüklerini bilmiyor ve önündeki görevleri anlamıyor. Bİİ grubu daha önce denizciler sendikasını da kapsıyordu, ama bugün o sendika hükümet tarafından kapatılmış durumda. Bİİ merkez örgütü de kapatılmış bulunuyor.

Mustafa Kâzım yoldaşın işçilerle bağlantıları var, çalışma isteği de var gibi, ama likidatörce davranıyor, taktiği yanlış. İyi bir illegal örgüt kurma çabamız onun tecrübesizliği ve gevezeliği yüzünden boşa gidiyor. Tek sözle, Bİİ örgütü, ciddi bir örgüt değil. Sendikalist eğilimler taşıyor.

(...)

Yine gruplara dönüyorum. İstanbul'daki komünist gruplar arasında yalnız *Aydınlık* grubu gerçekten çalışma ve doğru komünist çizgide yürüme yeteneğine sahip ciddi bir örgüt sayılmalıdır. *Aydınlık* grubu gizliliği mükemmel oturtmuş, bu bakımdan artık büyük bir deneyime sahiptir. Bu örgütte belirli bir disiplin var ve herkes görevini net olarak anlıyor. Bu sebepten dolayı bu grup Türkiye Komünist Partisi'nin temel çekirdeği sayılmalıdır. Benim vardığım kanaat şu ki, diğer gruplar (Bİİ ve Anadolu'dakiler) doğrudan yerinde çalışma bakımından ciddi örgütler değildir. Onlar bir yandan gizlilik işlerinde deneyimden tamamen yoksun olduğu gibi, diğer yandan hiç bir disipline uymuyor. Onlar görevlerini de hiç mi hiç anlamıyor. Bundan da öte, yönetildikleri durumlarda bile, pratik uygulama bakımından hiç işe yaramıyor. Onların aktiflerine verilmiş hiç bir görev yerine getirilmedi. Bu yüzden Bİİ grubu tarafımca bir grup olarak dağıtılıp genel örgüte dâhil edildi. Ama, bu grubun üyeleri burada da hiç uygun davranmıyor, disipline uymuyor. Dahası, Bİİ grubunun Roland, Volev ve hatta Kâzım gibi kurucuları, özellikle Roland ve Volev hayli kuşku uyandırıcı davranışlarda bulunuyor. Onların yaptığı tek iş demagojidir. Benim kanım şu ki, Türkiye komünist partisine bu adamlardan bir fayda geleceğini sanmak, tamamen boşunadır. Tam tersine. Onlar çalışmalara yalnız zarar veriyor. Son darbeyi onların beceriksizliği yüzünden yedik. Roland ve Volev tamamen şüpheli kişiler. Volev hiç bir iş yapmıyor, çantasını koltuk altına almış, İstanbul'da aylak aylak dolaşıyor. Roland ise hep bana musallat oluyor, para istiyor ve eğer parası olmuş olsa, daha ertesi gün 20.000 işçiyi örgütleyeceğini söylüyordu. Gerçeği söylemek gerekiyorsa, suratına tükürmekten ya da işi oluruna bırakmaktan kendimi zor tutuyordum, ama KEYK Prezidyumu'nun kararı uyarınca, kendisiyle çalışmak zorundaydım.

Anadolulardan daha önce bahsetmiştim. Şimdi şu pratik önlemlerin alınmasını öneriyorum:

1) Roland ve Volev partiden ihraç edilmeli ve İstanbul'dan uzaklaştırılmalı. Çünkü onların fayda bir yana, zararları var. Kaldı ki, çok şüpheli davranıyorlar. Baskılar sırasında Roland benden para istedi ve eğer para vermezsem, hepimizi ele vereceğini söyledi. Oysa, birkaç yıldır aynı evde oturmasına ve polisin kendisini olduğu gibi, bütün Bİİ örgütünü çok iyi bilmesine karşın tutuklanmadı. Daha sonra, Bİİ grubu içinde polis ajanlarının bulunduğu ve polisin ta baştan bu örgütün faaliyetleri hakkında tam bilgi sahibi olduğu anlaşıldı. Volev de ondan farksız. Ben İstanbul'dan hareket ettiğimde beni nedense takip etmişti. Örgütlerinin hücre temsilcileriyle birlikte yaptığı ortak toplantıda Roland'ın önerisi üzerine "Komintern temsilcisi Gafurov yoldaşa örgütümüz için para istemiyle başvurulmalıdır" şeklinde karar alınması da onların aptalca ve haince bir adımı sayılmalıdır. Yaptıkları bütün budalalıkları yazacak olsak, yaprak yetmez. Bana göre, onları doğru yola sokmak mümkün değildir. Tek sözle, onlar benim ve *Aydınlık* grubunun başına çok lüzumsuz belalar getirdi ve kuşku yok ki, bu durum ortak davamıza zarar verdi.

Bunlar, bütün Bİİ örgütünün böyle olduğu şeklinde anlaşılmamalı. Bu örgütün üyeleri arasında uygun bir ortamda gelişme gösterebilecek ve iyi komünist olabilecek çok anlayışlı Rum ve Ermeni işçiler var. Yeter ki, grup "önderlerinden" kurtulabilsin.

(...)

3) Nizameddin'e KEYK tarafından verilen bütün yetkiler geri alınmalı, kendisine *Aydınlık* grubunun hücrelerinden birine girmesi önerilmeli ve demagojik çalışma yönünde en küçük bir sapma göstermesi durumunda, o da partiden ihraç edilmeli. İstanbul'a geldiğinde örgütlerle tanışmak yerine, o sözde Bİİ tarafından kurulan gençlik örgütü ile İsmail Hakkı grubunu, yani aslında var olmayan iki örgütü "birleştirmeye" kalkıştı. Bundan başka, Nizameddin ve Volev en iyi komünistlere karşı durmadan ajitasyon yürüttü. Nizameddin ile Roland Kırım'a gittiklerinde sarhoşluk etmiş, Nizameddin'e KEYK tarafından verilen bütün paraları harcamışlar.

Tekrar ediyorum ki, bu "bela komünistler" yalnız zorluk yaratıyor ve onlardan hiç fayda yoktur. Konfederasyondaki bütün işleri ve bütün kampanyalar *Aydınlık* sayesinde hallediliyor. Özellikle gençler çok aktif çalışıyor. Teknik işleri en başta onlar yapıyor. Gençler ender rastlanan bir enerji sergiliyor.

(...)

ŞARKI[7]

* * *

Aydınlık dergisinin Nisan 1923 tarihinde yayınlanmış 14. sayısında Beynelmilel Bina İşçileri İttihadı'nın kongre haberi yer alıyor. İttihadın Beyoğlu,

7 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 34, Klasör No: 3-6, Belge No: 237-253 [Rusça]

Beşiktaş, Ortaköy, Balat, Unkapanı, Kadıköy ve Langa şubeleri olduğunu bu haberden öğreniyoruz.

Dahili Şuun:
İstanbul Amele Havadisleri

Beynelmilel Bina İşçileri İttihadı Kongresi

Beynelmilel Bina İşçileri İttihadı'nın, bu sanata aid işçilerin tarz-ı tekasüf [yoğunlaşmak] ve mahal-i sa'ylarına göre bir çok muhit şubelerinden teşekkül ettiğini biliyoruz. Bu şubelerin icra komiteleri, alelade senede bir defa ve lüzumu takdirinde ayrıca fevkalade kongreler akd ederler. Merkezi Yürütme Komitesi, muhit (mahalli) şubelerin kâtiblerinden teşekkül eder. Faraza bugüne kadar şubelerin adedi yediden ibaret olduğu için, yedi kâtib birliğin merkezi icra komitesini teşkil ediyorlardı. Merkezi Yürütme Komitesi'nin kâtib-i umumîsi ve umumî kasadarı kongre tarafından intihab olunur. (Mevcud mahalli komitelerin umumî içtimaı tarafından ki, aynı zamanda kontrol komisyonunu da bu kongre intihab eder.)

Bunlardan mürekkeb olmak üzre 4 Mart 2923 [1923 olmalı!] tarihinde Beyoğlu Şubesi salonunda bervech-i zir ruzname ile bir fevkalade kongre akd edilmiştir.

1- Merkezi Kontrol Komitesi'nin umumî raporu.

2- Sendikanın vaziyeti ve faaliyeti.

3- Kâtib-i umumî ve umumî veznedar intihabı.

Kongrede mümessil bulunduran şubeler şunlardır: Beyoğlu, Beşiktaş, Ortaköy, Balat, Unkapanı, Kadıköy.

(Langa muhit şubesi merkez azaları memalik-i ecnebiyeye gitmiş olduklarından bu şubeye mensub azalardan biri muhit namına hazır bulunmuştur.)

Celse saat 10'da açıldı. İçtimaa reis intihab olunan arkadaş aynı zamanda Sendika Kontrol Komisyon azasından bulunduğundan vaziyeti, son safahâtı ve son defa faaliyete geçtiği zaman çizdiği –yalnız inşaat sanayi amelelerinin değil fakat bilumum işçilerin birleşmesine matuf– hedefi uzun uzadıya şerh etti, İnşaat Ameleleri Birliği'nin, bir "Türkiye Umum Amele Teşkilâtları Birliği" vücuda getirmek üzre teşekkül etmiş olan kongreye duhulü hakkında izahâtta bulundu, ve muhtasaran bu kongrenin mesaisi ile İzmir İktisad Kongresi'ne İstanbul amelesi namına delege i'zamından [göndermek, yollamak] bahs eyledi ve İktisad Kongresi'ne arz olunmak üzre ihzar olunan layihayı okudu. Bu beyanâttan sonra idarenin vaziyet-i maliyesi hakkında bir rapor yaptı. Bundan sonra bir diğer arkadaş umumî bir surette sendikaların vaziyetinden bahs etti. Her iki arkadaşın raporları ittifak-ı ârâ ile kabul edildi.

Müteakiben kâtib-i umumî intihabına başlandı. Muhtelif reyler dinlendi. Fakat uzun bir münakaşadan sonra Beyoğlu Şubesi kâtibinin kâtib-i umumî olması teklifi, ittifaka yakın bir ekseriyetle bir müddet için kabul edildi. Fakat muhtelif tekliflerle istatüko münakaşa edildi. Bir arkadaş muvakkat namıyla merkez-i umumînin yeniden intihabını ve bunun müsaade-i resmiyeye aid eşkal-i [şekiller] kanuniyenin ifasına memur edilmesini teklif etti. Sonra kasadar intihabına geçilerek bad-ez-zeval [öğleden sonra] üçte celse kapandı.[8]

* * *

Komintern "takviyecisi" olarak İstanbul'da bulunan Şarki [Gafurov] Komintern Doğu Seksiyonu'na gönderdiği 7 Nisan 1923 günlü raporunda, İstanbul'daki tutuklamalardan sonraki durumu özetledikten sonra yaklaşan TBMM seçimlerinde izlenecek taktik konusunda Örgüt Bürosu içinde ortaya çıkan farklı görüşlere işaretle, talimat beklediklerini belirtiyor. Gerek BİI'ndan Roland, gerekse THİF'ten Affan, Kaplan [?] ve Nizamettin hakkında ise olumsuz kanaat bildiriyor.

Brike yoldaşa

Sayın yoldaş!

Uğradığımız bozgundan sonraki durumumuz şöyle anlatılabilir:

Bu mektuba İzmir İktisat Kongresi hakkında Fransızca ayrıntılı bir rapor eklidir.

Bozgun sebebiyle 18 Mart'ı[9] zayıf geçirdik. Bu konuda ayrıntılı raporu daha sonra göndereceğim.

Türk komünistlerine karşı dava konusunda: Gösteri ve açık mitingler düzenleyemedik. Yalnızca parti hücrelerinde kapsamlı raporlar okundu ve beyannameler çıkarıldı.

Şimdi 1 Mayıs kutlamaları için yoğun hazırlık çalışmaları yürütülüyor. Yaklaşan Türkiye Büyük Millet Meclisi için seçim kampanyası da hızla sürdürülüyor. Seçimler iki ay sonra yapılacak. Burada birlikte çalışabileceğimiz uygun sosyalist işçi partileri olmadığı için ben tek başına hareket etmemizi öneriyorum. Büro'nun kimi üyeleri kendi listemizle ortaya çıkacak olursak, bizi ezip geçeceklerini ileri sürüyor. Onlar şimdi yeniden hayata dönmekte olan ve yönetici çevreleri bizim etkimizde bulunan Türkiye Sosyalist İşçi ve Çiftçi Fırkası adına seçim meydanına çıkmamızı öneriyor, ama bu sorun henüz kesin bir çözüme bağlanmadı. Bu öneri ancak Kemalist hükûmetin İşçi

8 *Aydınlık* Sayı: 14, s. 375-376, Nisan 1339/1923.

9 18 Mart, o dönemde dünya çapında anılan Paris Komünü günü idi.

ve Çiftçi Partisinin faaliyetine izin vermesi durumunda kabul edilebilir. Ama bu büyük bir sorundur. Ben kendi başımıza girmeyi düşünüyorum. Talimatlarınızı beklerim.

[...]

Şimdiye kadar ben Türk makamlarının komünist proletarya örgütlerinin karşısına diktiği engeller hakkında bir şey yazmadım. Burası dünyanın casus yuvasıdır. Her girişim deşifre ediliyor. Antanta istihbaratı dışında Türk hükûmeti de komünist örgütleri kovuşturan, baskınlar tertipleyen, sendikaları, gazeteleri vb. kapatan özel bir siyasî şube oluşturdu. Biz Neos Antropos adında Rumca bir gazete çıkarmak istedik, ama hükûmet sosyalist gazete istemediği gerekçesiyle izin vermedi. Oysa Rumca burjuva gazetelerine izin veriliyor. Genellikle burada her polis ajanı proletaryanın haysiyetini istediği gibi çiğneyebiliyor. Burası kanunsuzluk ülkesi. Bu dünyada Kemalistlerin hükûmeti kadar küstah ve edepsiz başka bir hükûmet yoktur. Bu koşullarda ve Sizin bana tavsiye ettiğiniz bu kadar deneysiz iki yoldaşla çalışmak son derece zor.

[...]

Roland gelir gelmez Aydınlık grubuna karşı yoğun ajitasyon yürüttü. Hemen önlem alınıp disipline uyması sağlandı.

[...]

Komünist Selâmlarımla
Şarki

7 Nisan 23, İstanbul[10]

* * *

Aydınlık grubunun 1 Mayıs 1923'te yayınladığı "TBMM hükûmetini ıskat ve meşruiyetine isyanı tazammun eden" bildiri, Ankara hükûmetinin İstanbul komünistlerine ilk darbesini indirmesine yol açmıştır (*TSA-I*, s. 734; bildiri kitabın ekinde Belge 10 olarak s. 836-838'de). Bu nedenle tutuklanmalarına karar verilen yirmi kadar kişi arasında Vanlı Kâzım ile Ginzberg de vardır. 25 Mayıs 1923 tarihli *İleri* gazetesinde çıkan bir habere göre (*TSA*-I, s. 734'teki çerçeve: "Bizdeki Komünizme Dair Bazı Malûmat", aşağıdaki dipnotta ilgili bölümler aktarılmaktadır.) "1 Mayıs günü amele bayramı münasebetiyle halkı heyecana getirmek maksadıyla TKP heyet-i merkeziyesi bir beyanname tab' ve tevziini taht-ı karara almış ve bu iş için Kâzım ve Ginzberg'i memur etmiş ise de beyanname tevzi edilmeden toplatılmıştır." Daha sonra, basım yeri Sofya'daki Ziya Matbaası gösterilerek dört bin nüsha basılan bildiri yakalanmıştır. Gazete havadislerinde Vanlı Kâzım'ın Giresun'da tutuklandığı, Ginzberg'in ise firari olduğu ileri sürülmektedir.

10 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 34, Klasör No: 3-6, Belge No: 233-234 [Rusça].

Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun özel usulüne göre İstanbul'da ilân edilmediği gerekçesiyle bu şehirde yürürlükte olmadığını kabul eden 2. Ceza Mahkemesi'yle Sivas-Eskişehir'de çalışan Temyiz Mahkemesi arasında dava gidip gelmiştir (*TSA-I*, s. 738-745). George Harris'in *Origins of Communism* kitabında (s. 36-37), İstanbul'da ilk kez 1919 Şubatında komünizm propagandası yapmaktan tutuklandığının anlatıldığı (*TSA-I*, s. 734/dn. 24) Ginzberg, 1923'te daha sonra Ziraat Mektebi meyve ağaçları hocalığı işine dönmüş olacak ki, aşağıda bir dipnotunda aktarıldığı üzere, 1924 Şubat sonunda kesin olarak yurtdışına çıkarılmıştır.

Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın üyelerinin çoğu İstanbul'un işgalden kurtarılmasının ardından yurtdışına gitti.[11] Bunlardan Sovyetler Rusya'sına sığınanlar, Komintern Doğu Sekreterliği'nin kendilerine dostça yaklaşmadığından şikâyet ederken, örgütleri Bİİ hakkında dolaşan olumsuz söylentilerin araştırılmasını da talep ediyorlar.

Girdi No. 555 Gizli.
3/VII-23

Sekreterliğe
Oturuma Brike yoldaşın
Katılımı sağlanmalı /imza/
No. 5724-12-VII-23

KOMİNTERN PREZİDYUMU'NA, PROFİNTERN YÜRÜTME BÜROSU'NA, KEYK UKB.'NE

Bİİ İstanbul eski üyesi, halihazırda RKP aday üyesi üç mültecinin yaptığı

AÇIKLAMA

Edindiğimiz bilgiye göre son zamanlarda Bİİ'nin bir sarı enternasyonal örgütü olduğu ve Kemalist propaganda tarafından yaratıldığı yolunda bilinçli olarak yalan söylentiler yayılmaktadır. Bu örgütün üyeleri olarak bizler bu provokasyonu kesin olarak protesto ediyor ve örgütümüzün saygınlığına gölge düşüren bu sorumsuzca davranışların içyüzünü açığa çıkarmak için Komintern'in gerekli önlemleri almasını istiyoruz. Örgütümüz var olduğu sürece yürüttüğü devrimci savaşında İstanbul proletaryası arasında komünizm ülkülerini yayma konusunda gerçekten son derece önemli bir yer tutmuştur.

11 Gidenlerden Komintern'deki şahsi dosyasına ulaşabildiklerimiz hakkındaki bilgileri Ekler bölümünde veriyoruz.

Bİİ proleter cesaretiyle tek başına Sultancılara ve işgalci İngiliz ve Fransızlara dört yıl boyunca karşı durmuştur.

Ne ki, kimi kötü niyetli kişilerin iftiralarıyla örgütümüz öylesine ters değerlendirilmiştir ki, Komintern'e bağlı Doğu Halkları Seksiyonu Bİİ kökenli mültecilere karşı açıkça pek iyi niyetli olmayan bir tutum sergilemiştir. Bu tutumu göstermek için şu olgular ele alınabilir: Bİİ yönetimi üyesi ve aynı zamanda İstanbul Komünist Partisi illegal örgüt üyesi Kritikos yoldaş komünist partisi üyeliğini gösteren elindeki belgelere istinaden Seksiyona verdiği dilekçe üzerine, kendisine RKP'ne aday üye olarak kaydolma hakkı veren bir tasdikname almış, ama onun bu hakkı ancak ikinci bir dilekçeden sonra tanınmıştır. Diğer Bİİ üyelerine ise mühürsüz tasdiknameler verilmiş ve daha sonra bu belgelere mühür basılması gereği anlaşıldığında, Doğu Bölümü yöneticilerini mühür gerektiğine ikna etmek için çok çaba harcanması gerekmiştir. Frangis yoldaş son günlerde böyle bir tasdikname istediğinde, kendisine bölüm başkanının bu tür tasdiknameleri imzalayacak vakti olmadığı söylenmiştir. Şöyle ki, Doğudaki işçi hareketi hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmadığı anlaşılan Doğu Seksiyonu yayılan söylentilere haksız yere önem vermiş ve böylece mültecilerin durumunu zorlaştırmıştır.

Bİİ'nın faaliyetleri yüzünden uğradığı takibatlar, basın organı *Neos Antropos* gazetesinin maruz kaldığı ağır sansür, Bİİ yönetiminin illegal örgüte alınması (örgüt ancak bunun ardından gelen darbe –Sultanın kovulması– ile mahkemeden kurtuldu) ve üyelerinin olduğu gibi bizzat örgütün Kemalist iktidar tarafından uğradığı ağır baskılar, konferanslar verilen açık toplantılarının yasaklanması, ardından sendikalarının yasak kapsamına alınması, İstanbul'da hüküm sürmüş bütün makamların Bİİ'na karşı sistematik takibat uygulamış olması ve nihayet, üyelerine uygulanan terör ve tutuklamalar, bütün bunlar provokasyon nitelikli söylentileri sorumsuzca yayanların düşmanca iftiralarının içyüzünü yeterince açık bir şekilde ortaya koymuyor mu?

Bizler Komintern'in de sorumsuz provokasyoncuların temelsiz görüşlerinden yana geçmiş olabileceği görüşünü kabul etmek istemiyor ve bu sebeple bu provokasyonun kaynağının araştırılıp bulunması ve provokasyon sahiplerinin ifşa edilmesini rica ediyoruz.

Karanakitis *Kritikos* *Pinakotos*[12]

* * *

Bİİ'nın İstanbul'dan göndermiş olduğu son rapor Ludi Sukoviç imzasını taşıyor. Rapor Eylül 1923 tarihini taşımakla birlikte 1 Mayıs tutuklamasından ve bu süreçte Türk yoldaşlar olarak nitelenen İKG'nun kendilerine yar-

12 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 502-503 [Rusça].

dımcı olmadığından yakınılıyor. Dr. Şefik Hüsnü'nün raporlarında da belirtildiği gibi, bu raporda sözü edilen Bİİ üyelerinin önemli kısmını oluşturan Rumların çoğunun İstanbul'dan ayrıldığı vurgulanıyor ve bundan sonraki çalışmaların Türk yoldaşların omuzlarında olduğunun altı çiziliyor.

Çıktı No. 808
24/IX-23.

İstanbul, 6 Eylül 1923.

K. yoldaş.

Bildiğiniz Bir Mayıs olaylarında 16 yoldaşın tutuklanması ve sendikaların kapatılmasından sonra Türk yoldaşlar Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın üç üyesinin tutuklanmasına kayıtsız kaldı ve kendilerinden tutuklular ve mahkûmlara yardım için başvurduğumuzda hiçbir cevap almadık, kendileri tutuklandığında ise onlar için para da, yiyecek de, 9 kadar müdafi avukatı da, her şey vardı. Oysa bir sempatizan olan Stavru'nun dışında aynı zamanda parti üyesi olan Bİİ üyeleri için rica ettiğimiz zaman bize partili bir avukatı tavsiye ettiler, İzmir'e hareket etmiş biri olduğunu söylediler, tutuklulara ve ailelerine maddi yardım hakkında ise onların geçimini örgütün sağlaması gerektiğini söylediler. Mükemmel, mantıklı bir cevap. Ama bilinçli yoldaşlarımızın işi olsaydı, zaten işsizlik içinde kıvranmasalardı yardım istememiz söz konusu olur muydu? Yoldaşlarımızı bilen patronlar işe almıyorlar ki, maaşlarından tutuklulara yardım ayırabilsinler. Bu sebeplerden dolayı bizde Türk yoldaşlar hakkında kötü intiba oluştu.

Sizin 61 Türk lirası para yardımınızı Bİİ komitesi şu şekilde kullandı:

Neos Antropos gazetesi için.....	30 TL.
Teksir makinesi için.....	20 TL.
Diğer masraflar.....	11 TL.
Toplam	61 TL.

Bugünkü koşullarda çalışmak zor, Kemalist hükümet beynelmilel ittihatları kapatıyor, takibata alıyor, milli örgütlere izin veriyor, yine de biz belki Antanta gittikten sonra Beynelmilel İttihadı diriltmemize izin verileceğini ümit ediyoruz.

Bundan böyle bütün aydınlatıcı politik çalışmalar Türk yoldaşların omuzlarında. Çünkü Türkiye'deki politik durum sebebiyle Rumların çoğu İstanbul'dan ayrıldı. Burada kalanlar ise işsiz ve bu sebeple sendikacı olarak kendilerine ih-

tiyaç olup olmadığını soruyorlar (ama onların yol paraları bile yok). Mektubu getiren Lurtsi (gemi komiseri, eski parti işçisi) geri dönmeyeceğini söyledi. Bu durumda, cevap getirecek olan kişi beni şurada arasın: Galata Rıhtımı Marmara Kahvehanesi Andrey Feodoridi, Ludi Sukoviç için (postayla yollanırsa).

Eğer mektubu bir yoldaş getirecekse, bu yoldaş Rıhtım'da Marmara kahvehanesine (İst.) gitsin ve Andrey Feodoridi'yi arasın. Adam 60 yaşlarında ak sakallı biri ve nasır ilâcı satıyor, pencerede onun bir fotoğrafı ile kırmızı renk bir ayak resmi var. Yalnız, dikkatli olsun, çünkü aynı ilaçtan satan başka bir tüccar daha var, onun penceresinde de ayak resmi var. Müşteri gibi ilaç istesin ve Ludi Sukoviç'i sorsun. O bana sonra bildirecek. Andrey Rumca, İtalyanca ve biraz Türkçe biliyor. Aynı dilleri ben de konuşuyorum. Hurufat hakkında gerekeni size Vortsolovski Sok 120'deki Stronkilis yoldaş söyleyecek.

Bir sonraki mektupta neler yapılabileceğini ve nelerin gerektiğini yazacağım.

İmza Ludi Sukoviç[13]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü, Mayıs-Kasım 1923 dönemini ele aldığı geniş kapsamlı raporunda BİL'ndan birkaç kişinin, THİF'dan ise sadece Salih Hacıoğlu'nun mücadeleye devam ettiği vurgulanıyor ve Roland'ın konumu da irdeleniyor.

İstanbul 15 Kasım 1923

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne

Parti Hayatı

Şarki yoldaşın İstanbul'dan hareketinden sonra parti hayatımızı ilgilendiren çok önemli olaylar oldu. Örgütümüzün en hassas noktasından darbe yedik. [...] Hareketimizin belli başlı önderleri 1923 Mayıs ayı boyunca tutuklu kaldı. [...] Nitekim bu nedenle, doğrudan doğruya İstanbul komünistlerine karşı Mahkemenin açılmasındaki sorumluluk konusuna gireceğiz. Gayet iyi bildiğiniz gibi, izleyen süreçte BİL seksiyonumuzdan, Siyasî Büromuzun onayıyla ihraç edilmiş olan Ginzberg –veya diğer adıyla Roland–, Örgüt Bürosu'ndan, 1 Mayıs arifesinde dağıtılacak bir bildirinin bastırılması görevini almıştı. Teslimatın yapılacağı gün, matbaanın sivil polis ajanlarınca gözetlendiğini fark edince, kaçtı. Ancak durumu sorumlu yoldaşlara açıklamak yerine, iki genç yoldaşı, kendi yerine matbaaya gidip bildirileri teslim alma konusunda ikna etti. Sanki mahsus yapıyormuş gibi, böylece polise iki yoldaşı teslim etti ve polisi örgütümüzün üzerine yöneltti. Dahası, Kazım yoldaşımı-

13 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 569-572 [Rusça].

zın el yazılı bildiri metnini de matbaada bırakma ihtiyatsızlığını gösterdi. Kazım da ertesi gün demir parmaklıkların arkasına atıldı. [...] Ginzberg'in beceriksizliği ve ihtiyatsızlığı sayesinde polisin uyandırılmış ve önleyici tedbirlerini almış olmasına rağmen, Merkez Komitemizin öne koyduğu hedef gerçekleştirildi. Bundan öfkeye kapılan polis, birkaç gün sonra, bildiri dağıttıkları gerekçesiyle bir dizi genci tutuklandı. Maalesef bunlar arasında, gizli çalışmamıza yakından katılmış bir yoldaş da vardı. Sorgu, örgütümüzün büyük umut bağladığı bu militanın aslında kaba bir provokatör olduğunu ortaya çıkardı. Yarısı doğru, yarısı yalan sansasyonel itiraflarda bulundu. Elbette, elinde müspet herhangi bir delil bulunmamasına rağmen polis, bu şahsın iddialarına dayanarak ve genel valinin verdiği yetkiyle son yıllarda devrimci propagandaya uzaktan-yakından katılmış olanları kitle halinde tutukladı. Komünist hareketin belli başlı önderleri de bu davaya dâhil edildi. Bir an için İKG tümüyle dağıldı ve felce uğradı. Ancak duruma hemen hâkim olduk ve sürece bulaşmamış tümüyle güvenilir yoldaşlardan oluşan bir MK oluşturduk. [...]

[...]

Dolayısıyla sanığı olduğumuz hukuki yargılama, fikirlerimizin propagandası açısından son derece değerli oldu; o kadar ki böylesi bir şey elde etmek için yıllarca çalışmamız gerekirdi. Ve hepimiz bir süre hapishanede kaldıktan sonra özgürlüğümüze kavuştuk. Bu dönemde birkaç arkadaşımız gizlenebildiler. Bunlar arasında, bizden para isteyen, aksi takdirde örgütlerimiz hakkında bildiği her şeyi mahkeme önünde söyleyeceği tehdidini savuran malûm Ginzberg de vardı. Serbest bulunan yoldaşlarımız bu alçak adamın adice tehditlerini gerçekleştirmesine engel oldular. Hâlihazırda Roland olarak anılan bu Ginzberg, disiplinsizlik nedeniyle İKG'den daha önce ihraç edilmiş İsmail Hakkı olarak anılan Rıza ile işbirliği yapıyor. Bu iki maceracı, bir kısım genç yoldaşlarımızın saflığından yararlanarak, onları Komünist Gençlik Federasyonumuzdan koparmaya çalışıyorlar. Aldığımız bilgilere göre, Komünist Gençlik Enternasyonali'nin kimi seksiyonları ile ilişki kuruyorlar. Sizden, bu ikisinin Türk partisi ve Türkiye Komünist Gençlik Birliği ile hiçbir ilgilerinin bulunmadığını Avrupa ve Balkanlardaki tüm seksiyonlara bildirmenizi rica ediyoruz. [...]

Bİİ'ndan arta kalan birkaç yoldaş, örgütlerimize bağlı basit bir seksiyon oluşturuyor. Ankara partisi tümüyle likide oldu. Bu partiden geriye, burada bulunan ve bizim talimatlarımız altında faaliyet gösteren Salih yoldaş istisna olmak üzere, hiçbir şey kalmadı. [...]

Bir Yoldaş hakkında Not

Asimokopulos yoldaş hakkında görüşümüzü soruyorsunuz. Bu yoldaş, hiçbir zaman Büro'da Kazım'ın yerini almadı. Sadece birkaç toplantıya yedek olarak katıldı. Oldukça sınırlı kafalı bir militandır ve bugüne kadar işçi

hareketi içinde herhangi bir rol oynamamıştır ve sorumlu bir mevki işgal etmek için gerekli niteliklerden yoksundur. Bir küçük dükkâncıdır ve tam bir küçük burjuva zihniyetine sahiptir. Bunun dışında ona karşı kanıtlanmış tek suçlama Rum kilisesi patrikliğine gidip gelmesidir.[...]

Komünist selâmlarımızla,
TKP Örgüt Bürosu Genel Sekreteri
O. Masdar (İMZA)[14]

* * *

Türkiye Komünist Gençler Birliği'nin[15] 1923 yılındaki çalışmalarıyla ilgili Komünist Gençlik Enternasyonali Yürütme Komitesi'ne gönderilen genel raporda TKGB'nin Türkiye'deki tüm gençlik gruplarının birleştiği merkez olması süreci anlatılırken ilginç bir nokta da, Bİİ içindeki gençlerden ayrı olarak Roland'a (Ginzberg) bağlı gençlerin Yahudi gençliği olarak anılmasıdır. Dr. Şefik Hüsnü'nün 15 Kasım 1923 tarihli raporunda belirttiği üzere Roland'ın da temasa geçtiği İsmail Hakkı (Rıza), anlaşıldığı kadarıyla o dönem gençlik hareketi içinde etkili bir kişidir ve KGE kendisiyle doğrudan ilişki içindedir.

-1-
Komünist Gençler Enternasyonali'nin
İcra Komitesi'ne
TKGB'nin Faaliyeti

[...]

-Türkiye'de Gençler Teşkilâtında Vahdet-

Evvelce Türkiye'de icra-yı faaliyet eden muhtelif gençlik grupları bulunmakta idi. Bugün bütün bu gruplar, Türkiye Komünist Gençler Birliği'ne dâhil olmuş ve hareket tek bir merkez etrafında toplanmıştır. Bu toplanma keyfiyeti gerek hadisatın sevkiyle vücut bulmuş, gerekse Komintern'in bu sahadaki müteaddit direktifleri neticesi olmuştur. Böyle ufak ve ayrı grupların bulunuşu, o grupların başında kariyerist muayyen arkadaşların bulunmasından neşet etmiştir. Zira Komintern'in müteaddit direktifleri, bütün ufak grupçukların (Türkiye Komünist Gençler Birliği'ne) iltihak etmeleri tarzında olmasına rağmen onlar, bu direktiflere karşı gelmeye çalışmışlar, bu suretle iltihak-

14 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 411-420 [Fransızca].

15 Ayrıntılı bilgi için bkz.: *Türkiye Komünist Gençler Birliği 1920-1935*, Derleyen: Banu İşlet - Cemile Moralıoğlu Kesim. Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, Mart 2014 ve *Türkiye Komünist Gençler Birliği Yayınları (1920-1925)*, Emel Seyhan Atasoy - Meral Bayülgen, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul Haziran 2015.

tan ziyade, bir antant suretiyle kariyerlerini temine çalışmışlardır. Mamafih, kitlelerin şuuru, onları istemeyerek de olsa, doğru yola sevk etmiştir. Bunu takviye için Komünist Gençler Enternasyonali'nin ufak grupların bila-kayd u şart Türkiye Komünist Gençler Birliği'ne girmesi hakkında bir rezolüsyon çıkarması lâzımdır. Bu suretle hareket, İsmail Hakkı gibi avantüristlerin sergüzeşt-cûluğuna iyi bir darbe teşkil eder.

-Diğer Gençlik Teşkilâtları Ne Oldu?-

Rum Gençleri: (UIT/Bİİ) teşkilâtı mevcut olduğu zaman ona mensup küçük bir Rum Gençler Grubu vardı. UIT teşkilâtının dağılması ve en iyi unsurların partimize girmesiyle, yalnız kalan bu gençler müteaddit defalar Gençlik Teşkilâtımıza girmeleri hakkındaki teklifimize muvafakat etmediler ve münferiden çalışmakta taannüt ettiler. Bu İsmail Hakkı'nın teşviki neticesinde olmakta idi. Fakat İsmail Hakkı'nın oradan da tard edilmesi neticesinde (7) kişi miktarında olan bu grup da teşkilâtımıza iltihak etti ve direktiflerimiz altında çalışmaya başladı.

Ankara Gençleri: Ankara Komünist Partisi'ne mensup Gençler Teşkilâtı, Ankara Partisi'nin inhilâliyle beraber dağılmışlardı. Bugün onların en faal ve çalışmaya kabiliyetli olanları bir seneden beri teşkilâtımız içindedirler.

-3-

Yahudi Gençleri: Rolan [Roland Ginzberg] isminde bir şahsın idaresinde bulunan ve teşkilâtımıza girmemek hususunda taannüt eden bu gençler de Rolan'ın Türkiye'den çıkması dolayısıyla teşkilâtımıza müracaat ederek direktif istemişler ve (10) kadar olan uzuvlarını teşkilâtımıza takdim etmişlerdir.

İsmail Hakkı: İki sene evvel grubumuz dâhilinde çalışan, bilahare komünistlikle kabil-i telif olmayan hareketlerinden dolayı Komintern Mümessili (Gafurof)un huzuruyla teşkilâtımızdan ihraç edilen İsmail Hakkı, bizce komünist olarak mevcut olmayan bir adamdır. Bugün onun tek bir faaliyeti yoktur.

Hakkında Komintern mümessilinin de rey verdiği bir tard kararı olmasına rağmen Komünist Gençler Enternasyonali'nin bununla alakadar olması, onunla müstakilen muhaberede bulunması, teşkilâtımız dâhilinde disiplinsizliği doğurur. Biz kendisine müteaddit defalar teşkilâtımıza girmesi hakkında, müracaat etmiş ve teklifimizi kabul ettirememiştik. Bugün için, onun teşkilâta tekrar alınması mevzubahis olsa bile, uzun bir namzetlik devresi geçirmesi lâzımdır. Her şeyden evvel disipline ehemmiyet veren komünist teşkilâtları, faal ve kıymetli bile olsa, ferdî ve anarşik hareket etmek isteyen adamları çiğneyip geçmekten, fırlatıp atmaktan çekinmezler. Çünkü bu, teşkilâtın yaşaması için zaruridir. Binaenaleyh Komünist Gençler Enternasyonali'nin bu sahada yapacağı şey, kendisine derhal ve son bir direktif vermesi ve

teşkilâtımıza müracaatı bildirmesidir. İsmail Hakkı meselesi, bizim için mevcut olmayan bir meseledir.[16]

* * *

Dipnotta yer alan Roland Ginzberg'in İstanbul'da tutuklandığına ilişkin gazete haberi üzerine Dr. Şefik Hüsnü'nün rapor mektubu, aynı yılın Ağustos ayında kaleme aldığı ve aşağıda yer alan diğer mektubuyla birlikte kendisinin BİT ile ilişkisine son verildiği yönünde bir iddia taşıyor. Bu tutuklamanın ardından Roland Ginzberg Türkiye'den sınır dışı ediliyor ve BİT'nın Türkiye'deki faaliyetiyle ilgili bilgiler son buluyor. 1924 tarihini taşıyan ve tümü Roland Ginzberg tarafından kaleme alınmış Türkiye'deki işçi-sendika hareketi ve komünist hareket ile ilgili tüm raporlar yurtdışında hazırlanarak Komintern'e sunulmuştur.

28.2.1924

Halen Türk polisinde tutuklu bulunan Ginzberg[17] adlı kişi, BİT'nın atılmış eski bir üyesidir.

Militan hayatında çok sayıda ağır hata ve dikkatsizlik yapmış ve örgütü içinde bölünmelere yol açmıştır. Geçtiğimiz yıl hafifliği ve korkaklığıyla partinin belli başlı militanlarının tutuklanmasına sebep olan da odur. Yine de

16 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 36, Klasör No: 1-2, Belge No: [648-656//617-623//637-638//640-645] [Osmanlıca]

17 "GİNZBERG KİMDİR

Uzun müddettir aranılan Komünist,
Ziraat Mektebinde ders vermekle meşgulmüş
(resmi)

Komünizmi neşr ve ameleyi isyana teşvik etmek meselesinden dolayı bir müddetten beri zabıta-i siyasiyye tarafından taharri edilmekte olan Ginzberg'in Ziraat mektebinde eşcâr-ı müsmire bahcivanı olduğu istihbar edilmiş ve merkum taht-ı nezarete alınmıştır. Dahiliye Vekâleti'nin emri mucibince hudud-u millî haricine çıkarılacak olan [Ginzberg] geçen sene tevkif ve tahliye edilen Dr. Şefik Hüsnü ve rüfekasıyla birlikte taht-ı zanna alınmış, fakat ihtifa etmiştir.

(Ginzberg) Dobruca Musevilerinden Simon Ginzberg'in oğludur, İstanbul'da doğmuş ve iptidaî, rüşdî, idadî tahsilini ikmal ettikten sonra Ziraat Mektebi'ne girmiştir. Harb-i Umumî esnasında Arabistan'da askerlik etmiş ve Mütareke esnasında Beyoğlu'nda Taksim'de Afrika hanının (41) numaralı dairesini isticar etmiş ve burada komünistlik için çalıştıktan sonra, Galata'da Voyvoda caddesinde eniştesi Ali Zühtü beyin yanında bir sene işlemiştir. Müteakiben Romanya'ya gitmiş, buradan avdetinde Unkapanı'nda bira şişesi fabrikalarına girmiş ve iki ameleyi komünistliğe teşvik ettiği gibi Beynelmilel İşçiler Cemiyeti İttihadı'na da dahil olmuştur. Müteakiben bu fabrikada bir sendika teşkiline teşebbüs etmiş ve (1922) senesi Ağustosunda Moskova'da inikat eden Üçüncü Enternasyonal Kongresine iştirak etmiş ve bu Kongrenin mukarreratını ve talimatını hamilen şehrimize gelmiş, Beyoğlu Duvarcı Amelesi Cemiyeti'ne devama başlamıştır. Cemiyette Moskova'dan getirdiği mukarreratı göstermiş ve kendisinin İstanbul'da (Üçüncü Enternasyonal)in yegâne mümessili olduğunu iddia etmiştir.

Müteakiben 28 Teşrinievvelde aktolunan duvarcı amelesinin kongresinde amelenin azlığından ve seviyesinin, tahsilinin dün olduğundan bahsederek Üçüncü Enternasyonal'in talima-

bize de bu kadar zararı kötü niyetle verdiğini düşünmüyoruz. Ancak aptallığı ve maceracılığı nedeniyle, kesinlikle en küçük bir güveni bile hak etmiyor. Bütün yoldaşlarımız onun ağır biçimde yargılanması konusunda hemfikirdir. Yararlı olmaktan çok tehlikeli bir tip olduğundan, sekiz ay önce, partinin güvenliği için, onu [1 sözcük okunamıyor] uzaklaştırmak ve üyelikten çıkarmak zorunda kaldık.

Bu karardan memnun kalmayan Ginzberg, bağımsız faaliyet yürütmeyi sürdürdü. Erişebildiği yoldaşlarımıza en iyi önderlerimizi kötülemek için her fırsattan yararlanıyor. Böylece Türkiye devrimci hareketinde ağırlıklı bir rol oynama ihtirasını sürdürüyor. Hatta Komintern Yakın Doğu Şubesi'ni hataya sürüklemek için bir takım girişimlerde bile bulundu.

Özetle, Ginzberg, maceracı eğilimleri olan, çok ihtiraslı, zayıf karakterli ve ileri derecede ihtiyatsız bir eski komünisttir. Bildiğimiz kadarıyla açık ihaneti yoktur. Ancak tabiatındaki zayıflıklar nedeniyle partiye çok zarar verdi. Kanaatimize göre, yargılanmak üzere Rusya'ya gönderilmeli ve orada davranışının ve serkeşliğinin cezasını çekmelidir.

Selamlar

28/2/924

O. Masdar (İMZA)[18]

* * *

Roland Ginzberg Türkiye'den sınır dışı edildikten sonra Moskova'ya gidiyor ve haklarında tutuklama kararı bulunan arkadaşları için MOPR'dan yardım sağlıyor.

---

tı dairesinde hareketi lâzım geldiğini ileriye sürmüş ve Moskova'dan getirdiği matbu talimatnameleri tevzi etmiştir.

Ginzberg zabıtaya verdiği ifadesinde Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl beyleri amele kongresinde tanıdığını ve o zamana kadar Kâzım efendiden başka Komünist tanımadığını, Ziraat Mektebine muallim olarak, arkadaşı Ziraat Mektebi muallimlerinden Nâfi beyin dalâletiyle girdiğini söylemiştir.

Ginzberg'in evrakı arasında meşhur Rus kumandanlarıyla Rus komünistlerinin resimleri zuhur ettiği gibi Üçüncü Enternasyonal mukarreratını muhtevi kitaplar ve meşhur Türk Kumandanlarının resimleri çıkmıştır. Aynı zamanda kendisinin Üçüncü Enternasyonal'in İstanbul ve Şark-ı Karib merkezi profesyonel [belki, 'Profintern'] delegesi, Berlin'deki Yahudi İttihadı'nın da mümessili olduğu taayyün etmiştir."

Vakit, 27 Şubat 1340 [1924]

Bundan bir gün önceki *İleri*'de de şu haber çıkmıştı:

"Polis Müdüriyeti kısm-ı siyasî şubesi üç gün evvel Ginzberg isminde, bahçıvanlıkla iştigal ettiğini söyleyen bir şahsı tevkif etmiştir. Ginzberg'in şehrimizde Komünizm propagandası yaptığı tahakkuk etmiştir. Dahiliye Vekâletinden hudud-u millî haricine çıkarılması için emir geldiği takdirde ilk vasıta ile hemen teb'id olunacaktır." *Türkiye'de Sol Akımlar-I (1908-1925)*, İletişim Yayınları, 2009, s. 736.

18 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 685-686 [Fransızca]

Moskova 22.IV.1924

Değerli Yoldaşlar,

Uluslararası Kızıl Yardım, halen haklarında tutuklama karan bulunan Kâzım yoldaş adına 150 dolar ve Asimopulos[19] adına 50 dolar gönderiyor, bunlar onların kaçmaları vb., için gerekli.

Yoldaşlar bilmelidirler ki, Kızıl Yardım örgütü her zaman onlara destek olacaktır. Bunun için mücadelenin ve fedakârlıklarının (1 sözcük okunamadı) gerekir.

Komünist selamlar,
Roland Ginzberg[20]

* * *

Roland Ginzberg, aşağıda aktaracağımız mektubunun üçüncü mektubu olduğunu belirtiyor. Anlaşıldığı kadarıyla 23 Nisan 1924 tarihli ikinci bir mektup daha olmalı ancak bu mektuba TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1'de bulunan belgeler arasında rastlayamadık. Bu uzun mektubunda Roland Ginzberg'in İstanbul'daki Bİİ üyelerinden çok Moskova'daki Komintern yöneticilerine seslendiği izlenimi doğuyor. Nitekim hiç adı geçmemiş *Taarruz* adlı bir yayından söz etmesinin yanısıra, dört sekreterin bir merkez komitesi oluşturarak çalışmaları direktifini veriyor. Mektupta işleyen geniş olanaklara sahip bir örgütün çalışmaları tarif ediliyor ve Roland Ginzberg'in tüm bu çalışmanın yönlendiricisi olduğu hissi uyandırılıyor. Aslında dağılmış Bİİ yapısının önüne Filistin, Mısır vb. ile ilişkiler konmasının sebebi, o sıralar Doğu Seksiyonu'nun Türkiye'yi bütün bu bölgenin partisi olarak değerlendirmesinden kaynaklanıyor.[21] Mektupta ağırlıklı olarak *Aydınlık* çevresi eleşti-

19 Niko Assimopulos [Asimokopulos] (1892-1968) fakir bir bezekçi-boyacı ailesi içinde doğdu. Mücadele hayatına, öğrencisi bulunduğu İstanbul Zapion jimnazında okuyan yoksul öğrencilere yardım için bu okulda bir dernek kurulmasına önayak olmakla başladı. 1913-1914 yıllarında jimnazı bitirdikten sonra özel bir firmada muhasebeci olarak çalıştı ve çok geçmeden İstanbul Müstahdemler Birliği'ne üye oldu. 1919'da İstanbul Liman İşçileri İttihadı'nın kurulmasında aktif rol oynadı, bu örgütün yöneticilerinden biri seçildi. 1921'de Türkiye Komünist Partisi'nin saflarına katıldı; İstanbul'da İşçi ve Öğrenci Gençlik Birliği'nin kurulmasında ve gizli basılan Rumca *Kokkini Neolea* gazetesinin çıkarılmasında önemli rol oynadı; muhabir olarak çalıştığı ilerici-solcu *Embros* gazetesinde Türk ve Rum işçilerinin, emekçi halkın çıkarlarını savundu. İlk 1 Mayıs gösterisinin örgütleyicilerinden biridir. 1923'te yılında Türkiye'de sendikaların dağıtılmasından sonra gizli işçi hücreleri kurdu, beyannamelerin hazırlanması işine katıldı ve Parti'nin kuvvetlendirilmesi için aktif olarak mücadele etti. 1924'te TKP İstanbul Vilayet Komitesi üyeliğine seçildi; aynı yıl onun inisiyatif ve gayretiyle Rumca *ELOGA* gazetesi çıktı. Birçok kez tutuklanan N. Asimokopulos 1929 TKP davasında ağır ceza aldı (bkz. *1929 TKP Davası*, haz. Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, İstanbul Aralık 2005). 1933 Affı'yla tahliye olduktan sonra Sovyetler Birliği'ne giderek TKP içindeki faaliyetini sürdürdü. (Kaynak: *Yeni Çağ* dergisi, 1968/3 sayısı, sayfa 235-236)

20 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 718 [Fransızca]

21 Bkz. *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası*, E. Akbulut - M. Tunçay, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, Temmuz 2007.

riliyor ve İKG içinde gizli nüve oluşturulması, yani entrist/sızma faaliyet yürütülmesi direktifi veriliyor. Kendi adresi olarak Komintern Doğu Seksiyonu'nu vermesi ise, o sıralar Roland Ginzberg'in kısa sürecek de olsa Doğu Seksiyonu ile iyi ilişkiler içinde olduğunu gösteriyor. Bu bilgiye ulaşan Dr. Şefik Hüsnü, aşağıda görüleceği üzere Ağustos 1924'te Komintern'e başvurarak Roland'ın oradan ve KUTV'dan uzaklaştırılmasını talep ediyor.

Moskova 24 Nisan 1924

Değerli Yoldaşlar

Size üçüncü mektubumu yazmakta geciktim. Sizi ilgilendiren konularda ayrıntı veremedim. Sizi meşgul eden bağlantı konusunda, size bir yoldaş başvuracak ve gerekli her türlü bilgiyi sözlü olarak sunacak. Bu arada, yokluğumda pratik faaliyette herhangi bir değişiklik yapmadığınızı düşünüyorum. Aşmak zorunda olduğunuz güçlükleri biliyorum, ama iradi olarak bunlar aşılamaz. Sanıyorum ki gazete yayınlamayı da kesintiye uğratmadınız. Bunun için son mektupla 300 kuruş göndermiştim. Bu mektupla da 3 dolar gönderiyorum, Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin abonelik ücreti. Ayrıca bu mektubun içinde Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin size yazdığı bir mektubu ve ekini gönderiyorum;[22] bunları yerinde iyice inceledikten sonra cevap verirsiniz. Zor olanları geciktirebilirsiniz, ancak gerisini en kısa zamanda yapmaya çalışın ve hazırladığınız malzeme çok uzun olursa, bütün gereklerini yerine getirerek "*Taarruz*"un bir özel sayısını çıkartın. Her halükârda, belgesel biçimde gazete ile cevap vermeniz gerekiyor. Biraz aktiflikle, sorulan sorular hakkında tam bilgi edinebilir ve on gün içinde cevap gönderebilirsiniz. Gazetenin her sayısında Türkiye ve özellikle İstanbul işçi hareketindeki en küçük olayı ve değişiklikleri bile bilgi için yayınlamalısınız. Şakir ve diğer bütün örgütler arasındaki her türlü olayı. Gazete için birkaç makale de gönderiyorum. Bunları buradaki iki yoldaş kaleme aldı; size düzenli makale yollayacaklar. Onların işbirlikleri, yazı kurulunun çalışmalarını kolaylaştıracak. Bu makaleleri içeren sayının çok özenli hazırlanmasını rica ediyorum. Ayrıca, güncel sendikal sorunlar, güncel siyasi olaylar, köylüler, vergiler vb. hakkında bir makale ve ülke, yeni kanunlar vb. hakkında haberler de ilave edin. Nihayet bu sayının mükemmel olmasına gayret gösterin, yani yabancı ülkelerden çok ülke içinden haberlerin daha fazla olmasını sağlayın. Ben TKP sorunları konusunda esasa dönük bir makale yazdım, gönderiyorum. Sayfanız yetmezse, sayfa sayısını 20'ye veya 24'e çıkartın. Dergiye bir de güzel kırmızı kapak yapın. Size gelecek olan arkadaş, aboneliklerle ilgili biraz da para getirecek... Sanıyorum ki, yeni kaynaklar gelene

22 Ne yazık ki sözü edilen mektup ve eki, TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1'de bulunan belgeler arasında yer almamaktadır.

kadar bu birkaç sayı hazırlamanıza yeterli olur. 1 Mayıs için, burada hazırladığımız malzemenin elinize zamanında geçip geçmeyeceğinden emin değilim, her halükârda kendi teşebbüsünüzle de bir şeyler yapmalısınız. 1 Mayıs'la ilgili olarak, en küçük ayrıntıyı bile kaydedin ve olan biten hakkında bana uzun bir rapor veya "*Taarruz*"da uzun bir haber makale gönderin. Filistinli bir yoldaş size başvuracak. Kendisiyle bağ kurun, size İbranice matbuat tedarikinde yardımcı olabilir. Aynı zamanda, kendi aranızda da düzenli ilişkiler kurmaya çalışın, size "*Taarruz*" için Filistin işçi hareketi hakkında düzenli makaleler yazabilir. Size bir yoldaşla Mısır için bir takım adresler göndereceğim; bu adreslere de gazete gönderebilirsiniz. Size "TKP'nin Siyasi Görevleri üzerine Tezler" de gönderiyorum. Bunları Komintern Doğu Seksiyonu hazırladı; bunları içeriğinden haberdar olmanız, toplantılarda tartışmanız ve sonuçlarını bana göndermeniz için iletiyorum. Gerekli gördüğünüz takdirde, bunu veya kimi bölümlerini "*Taarruz*"da yayınlayın. Her durumda, bu tezler henüz kabul edilmedi, belki de kimi değişikliklerle kabul edilecek. Tezler etrafındaki tartışmalar anlamlı. Bunlar hakkında bilgi vereceğim. Örgüt konusuna gelince, eskisi gibi çalışmaya devam edin, yani yeni gruplar kazanmak için elinizden gelen çabayı gösterin. Ancak bu grupların çoğunluğunun proleter unsurlardan oluşmasına dikkat edin. Siz dört sekreter olarak merkezi oluşturun. Gruplarınızın sağlamlaşmasını, aktif çalışmadaki disipline kesinlikle uyulmasını ihmal etmeyin. Kitlesel eylemlere girişin. Ayrıca, genç komünist gruplarını en ciddi biçimde yönetiminiz altına almaya çaba harcayın. Küçük burjuva kalıntılarıyla güçlü bir biçimde mücadele edin. Bunların gündelik olarak aktif ve pratik bir iş yapmalarını öngörün. Onlara gizli gazetelerini yayınlama ve örgüt bakımından güçlenme konusunda yardımcı olun. Ortak eylemler düzenleyin. Gazetelerini daktiloda çıkartmaya çalışın, bunun için kendilerine parşömen bastırma konusunda yardımcı olun. Dikkatli olmaları konusunda nasihat vermekten geri durmayın (polis yaşayanın peşindedir.). Bana öyle geliyor ki en iyi propaganda, mahalle esaslı propagandadır. Bu yönde bir karar alın. Her gün birkaç saat bu işe ayrılsın. İşçileri evlerinde bulun. Elimden geldiğince size matbuat tedarik etmeye çalışacağım. Toplantılarınızın tutanaklarından birer kopyayı bana gönderin. Türk komünist partisi sorunlarına gelince, yanınıza varacak olan yoldaş sizi bu konulardan haberdar edecek. Şimdilik size yalnızca şunu söylemek isterim ki, henüz kesinleşmiş bir şey yok. Bildiğiniz gibi, Türk komünist partisinin gelecekteki aydınları, günden güne daha sağa gidiyor. Bu "legal Marksizm" eğilimiyle geçmişte olduğu gibi var gücümüzle mücadele etmeliyiz; bu yolda ısrar ettikleri takdirde sağlıklı unsurların –özellikle proleterlerin– onların peşinden gitmeyeceklerini göz önünde tutmalıyız. "*Aydınlık*"taki bütün makaleleri dikkatli bir biçimde inceleyin ve bu sapmayı

ağır biçimde eleştirin. "*Taarruz*"da onlara cevap verin, ayrıca onlarla sıkı ilişki içinde olun. Onları kitleler içinde gündelik aktif çalışmaya sürüklemeye çalışın –belki benden daha başarılı olursunuz–, ortak eylemlere girişin, onlardan kitleler içinde kök salmalarını isteyin. Gerçek yüzleri ancak eylem içinde ve eylem yoluyla ortaya çıkacaktır. Pasifliklerini sürdürdükleri takdirde, gruplarının içinde (varsa) işçi unsurlarına yönelin, tek sözle onların grubunun içinde nüve oluşturun. Lenin bir defasında şöyle demişti: "Daha iyi bir araya gelebilmek için ayrılmak gerekir"; bizim şimdiki durumumuz işte bu. Benim görüşüm şudur ki, bunların birçoğu er veya geç Menşevizme düşecek. Bu "lüks sever Marksistler", duvar dibine çekilinceye kadar TKP'li olduklarını iddia edeceklerdir. Bunların işini bitirmek gerektiğini düşünüyorum. Ya kitlelerin içine yerleşsinler ve komünist ilkelere ve programa uygun olarak günlük devrimci görevlerini yerine getirsinler ya da çekip gitsinler ve bizi rahat bıraksınlar. Gericiliğin arttığı şu günlerde bir takım komünist güçlerin dağınık ve başıboş olmaları kabul edilemez; onlar iki yıldır Türkiye komünist partisinin sağlamlaşması önünde engel oluşturuyorlar. İçinde bulunduğumuz belirsiz durumun sorumlusu onlardır. Şimdi bizim ilk görevimiz, ülkedeki bütün komünistleri sağlam bir örgütte bir araya getirmektir. Önümüzde çok büyük bir görev duruyor ve hâlâ bu "lüks sever Marksistler" buna engel oluyorsa, bunlardan pek azını kazanmakla yetinmek zorunda kalacağız. İşte ben böyle düşünüyorum. Komintern, bugünlerde anladığım kadarıyla, daha net görmeye başladı; özellikle sorumlular (Doğu Seksiyonu) bunun farkına varmaya başladı. Size gönderdiğim tezlerde, meydana gelen değişikliklerle ilgili çok anlamlı bir şey var. Size gelecek olan yoldaş –onu tanıyorsunuz–, sizi tecrit olmuş yoldaşlarla ilişkiye geçirecek; bunları çevrenizde bir araya getirin, onlara yapacak iş verin... Ayrıca gelen yoldaş size bana nasıl yazabileceğinizi ve kimin aracılığıyla gönderebileceğinizi de söyleyecek. Sizden kesintisiz geniş bilgi içeren mektuplar bekliyorum. MOPR (Beynelmilel Kızıl Yardım) aracılığıyla size 250 dolar yollattım. 200, hapisteki Kâzım için ve 50 Assimokopulos için. Bu para Doktor Şefik'tedir. Yeni tutuklamalar varsa bana yazın. Bundan böyle, diyebilirim ki, MOPR Kemalist terörün bütün kurbanlarına etkili yardımda bulunacak. Size postayla mektup gönderebilmem için güvenilir adresler bildirin. Size gelecek yoldaş, pratik bir iş için sizin yardımınıza gerek duyacak. Ona yardımcı olun. Bana Fransızca gazete ve "*Taarruz*"un her sayısından birkaç tane gönderin. Bana ayrıca, tutuklanmamı haber yapmış 27 Şubat tarihli bütün gazeteleri de gönderin.[23] Size yazmayı unuttuğum bir şey varsa, gelen yoldaş size açıklayacaktır. Profintern'in mektubunda istediği şeyi en kısa zamanda yerine getirmenizi diliyorum. Gazeteyi düzenli olarak yayınlayın. Tezleri

23 Bu gazetede yer alan haber yukarıda 17 no.lu dipnotta verilmiştir.

okuduğunuzda, bu yönde yazılması gereken makaleler konusunda birçok fikir edineceksiniz. Bana aşağıdaki adrese mektup gönderin: Moskova, Komintern, Doğu Seksiyonu, Roland için. Benim küçük kardeşimi gönderin. İkinci için birkaç gün içinde yazacağım. Komintern V. Kongresi 5 Haziran'da toplanacak. Bu mektubu iki nüsha olarak iki yoldan gönderiyorum. ~~24~~ 3 ??? tarihli mektubu ve Novorosisk'ten gönderileni aldınız mı?? "Taarruz" için makaleler bu mektupta yok; bunları gelen yoldaştan alacaksınız.

Roland[24]

* * *

Roland Komintern V. Kongresi ile ilgili delegelik başvurusunu Doğu Seksiyonu'na yapıyor; bu başvuru son derece ilginç noktalara işaret ediyor. Her şeyden önce, TKP içinde iki örgütlü grubun olduğunu, Aydınlık olarak adlandırdığı İKG'yi partinin sağ, kendisinin ise sol kanadı temsil ettiğini ileri sürerken, TKP içinde örgütlü bir muhalefetin bulunduğunu vurguluyor. Roland'ın sözünü ettiği bu sol muhalefet 1925 Şubatı'nda yapılan TKP'nin Akaretler Kongresi'nden sonra aslı KEYK Başkanı Zinovyev'e, kopyaları ise RKP Genel Sekreteri Stalin'e, Buharin'e ve Doğu Seksiyonu Başkanı Petrov'a gönderilmiş uzun raporda[25] daha açık biçimde kendini ifade edecektir.

DOĞU ŞUBESİ BAŞKANINA

Petrov yoldaş

1919'dan beri Türkiye işçi hareketinde komünist olarak faaliyet gösteriyorum.

Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın (Profintern'in seksiyonu) genel sekreterliğini ve bu örgütün komünist grubunun sekreterliğini, daha sonra (Hınçak sosyal-demokrat partisinin Ermeni fraksiyonuyla birleşmiş) İstanbul Türk Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi üyeliğini yaptım.

1921'de bu örgütler tarafından Profintern ve Komintern'e delege tayin edildim.

1922'de, Profintern II. Kongresi'nde tam oy hakkıyla ve Komintern IV. Kongresi'nde delege oldum.

IV. Kongre'den sonra Bİİ komünist fraksiyonunun MK üyesi, Bİİ Komünist Gençlik MK üyesi ve işçi-köylü komünist grubunun sekreteri oldum.

Şubat 1924'te, tevkif edildim ve özel bir kararnameyle Türkiye'den sınır dışı edildim.

24 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 719-720 [Fransızca]

25 Bu rapor metni için bkz.: *İstanbul Komünist Grubu'ndan ...*, *a.g.e.*, c. II, s. 234-241.

Türkiye devrimci işçi hareketinin ve TKP muhalefetinin temsilcisi olarak, bu sıfatla, V. Kongre'ye davet edilmiş Türk Komünist Partisi'nin sağ kanadının (Aydınlık) delegeleriyle aynı hakka sahip olacak biçimde, örgütlü gruplardan oluşan muhalefeti temsil etmek üzere Komintern V. Kongresi'nde yetki belgesi talep ediyorum.

Komünist Selâmlar,

Moskova 7 Haziran 1924
Roland[26]

* * *

Roland Ginzberg'in Profintern III. Kongresi Türkiye delegesi sıfatıyla imzaladığı aşağıdaki raporun tarihi konusunda, Haziran-Temmuz 1924 tarihinde toplanmış Komintern V. Kongresi Bülteni'ne atıfta bulunması bir fikir veriyor. Raporda Türkiye'de işçi hareketinin devrimci büyümesi ana başlığı altında esas itibariyle İKG'nun, yani *Aydınlık* çevresinin çalışmalarının eleştirisinden, hatta onunla polemikten ibaret. Hatta *Aydınlık*'ı doğrudan burjuva hükümete hizmet etmekle suçluyor, komünist partisinin nüvesini hiçbir biçimde oluşturamayacağı yargısını getiriyor. Bu gelişmelerde Komintern Doğu Sekreterliği'nin doğrudan hatasının olduğu değerlendirmesini yapıyor. Roland Ginzberg Türkiye'de kurulan Kemalist rejimin işçi sınıfını aldatmak üzere değişik vaat ve örgütlenme araçlarına başvurduğunu, ancak bütün bunlara rağmen işçi sınıfının isyana hazır olduğu değerlendirmesiyle, bu hoşnutsuzluktan komünistler yerine gerici güçlerin, saltanatı yeniden kurmak isteyenlerin yararlandığı görüşünü ileri sürüyor. Türkiye'de komünist partisini Bİİ ve Hınçak partisinin sol kanadı mensubu sınıf bilinçli işçilerin kurabileceğini iddia eden Ginzberg bu örgütlenmeye bir de yönetim tayin ediyor: "Yönetici olarak deneyimli 2-3 Rus yoldaş vermek. En iyi komünistler arasından İstanbul'dan 3-4 işçi seçmek. İşte yönetim." Roland Ginzberg, kendilerinin görevini ise şöyle tanımlıyor: "Ülkede aktif olarak çalışmış ve bu nedenle işçiler üzerinde etkili olan ve onların güvenine sahip göçmenler, Türk Komünist Partisi'nin gelişip güçlenmesine kesintisiz olarak katkıda bulunmalıdır. Bu, göz ardı edilemeyecek, sonucu belirleyici bir güçtür."

TÜRKİYE'DE İŞÇİ HAREKETİNİN DEVRİMCİ BÜYÜMESİ

Antanta devletlerinin işgali altındaki İstanbul'da burjuvazi tarafından parçalanmış, bölünmüş, kandırılmış Türkiye işçi sınıfı Kemalist zaferin ve onun ordularının gelişinin kendi mutluluğunu sağlayacağını sanıyordu.

İşçi sınıfı, Kemalist burjuvazinin - "Halk Partisi'nin" iktisadi durumunu iyileştirme ve siyasi hakları konusunda yaptığı vaatleri yerine getirmesini sa-

26 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, RGASPI, f. 492, op. 1, d. 365, s. 312 [Fransızca].

bırsızlıkla bekliyordu. İzmir Kongresi'nde ve 1923 seçimlerinde büyük vaatlerde bulundular. Bu, bir süre için, Kemalist birliklerin İstanbul'a girişinin tramvay işçilerinin greve çıkmasını engellemesinden doğmuş olan hoşnutsuzluğu bile dağıttı.

Ancak İzmir İktisat Kongresi'nden buyana, hayat daha pahalandı, sömürü ve işsizlik daha yoğunlaştı. İşletmeler işçilerin bu dağınıklığından, hayallerinden, çok küçük de olsa 1922'de elde etmiş oldukları kazanımları geri almak için yararlandı. Yönetimini ele geçirerek hareketi doğru yolundan saptırmak üzere hükümet tarafından kurulmuş olan "Birlik", işçi sınıfına hiçbir değişiklik getirmedi. Tam tersine, "Birlik"i oluşturan en geri işçilerin ham hayallerini bile yıktı.

İktisadi ihtiyaçlarının mücadeleye sevk ettiği işçiler, hükümetin silahlı gücüyle bastırıldıklarını gördüler ve BU SAYEDE durumlarına göre hemen hemen hiçbir şey elde edemediler. Greve 33.000 işçi katıldı. Ne elde ettiler? Hiçbir şey!

Neye sahipler?

On yıllardır aşırı biçimde sömürülüyorlar. Bugüne kadar 9-10-12 saat ve hatta 18 saat sefalet ücreti karşılığı çalıştılar.

Ne siyasi hak, ne sosyal sigorta, ne emekli sandığı, çıkarlarına uygun hiç ama hiçbir şeye sahip değiller.

Bu "demokratik cumhuriyet"te ne sosyal mevzuat, ne örgütlenme hakkı, ne toplantı, basın, vb. hakkı var ve mevcut yasalara göre örgütler doğrudan doğruya hükümet tarafından kontrol edilip yönetiliyor.

Bununla birlikte Türkiye işçi sınıfı, Rus ihtilâlinden, sermayeye karşı beş yıllık mücadeleden sonra bir şeyler gördü – BİL'nın çalışmasıyla belli bir deneyim ve belli bir sınıf bilinci düzeyi kazandı.

Ancak burjuvazi ona çok vaatte bulundu. Gerçekler ortada. Vaatlerini tutacağı yerde, işçiler bir şeyler elde etmek için mücadele etmek gerektiğini gördüğünde, burjuvazinin onlara verdiği baskı. Tramvay işçilerinin son grevi işçi kitlesinin ruh halini bize oldukça açık bir biçimde gösteriyor. Kitleyi ve onun içinde bulunduğu durumu bilenler için gelecek mücadeleler son derece anlaşılır ve öngörülebilirdir.

Yanılmadan şunu söyleyebilirim ki, işçilerin büyük bir bölümünde, burjuvazinin kendilerine yaptığı vaatler konusundaki ham hayaller yıkıldı.

İşçilerin büyük bölümü ayrıca Şakir ve şürekâsının oyunlarını da kavradılar.

Ancak kötü örgütlenmiş, takibata uğrayan, bölünmüş işçiler KENDİLİĞİNDEN İSYAN'a yöneliyorlar. Tütün işçileri vb., vb. için bu durum söz konusudur.

Geçmiş grevlerden hiçbir şey elde edememiş işçilerin durumları daha da kötüleşti; zira 16 kuruşluk ekmek 21 kuruşa yükseldi ve aynı biçimde bütün

zorunlu ihtiyaç maddeleri de pahalandı. Eskiden de asgari geçim için yetersiz olan ücretler değişmedi. Çalışma saatleri artıyor. Tramvay, demiryolu vb. işçileri dağınık, bölünmüş, kötü örgütlenmiş olduklarından kapitalistler onları daha çok sömürüyor.

OBJEKTİF OLARAK TRAMVAY İŞÇİLERİNİN GREVİ, GÜÇLÜ BİR DEVRİMCİ KARAKTER TAŞIYAN YENİ BİR GREV DALGASININ BAŞLANGICIDIR.

GENEL OLARAK KİTLENİN RUH HALİ, İŞÇİLER ARASINDA GÜCÜMÜZÜN VE ETKİMİZİN GELİŞİP PEKİŞMESİNE VE İŞÇİ HAREKETİNİN YÖNETİMİNİ ELE GEÇİRMEMİZE SON DERECE ELVERİŞLİDİR.

Bazıları hükümetin kimi tavizler vereceğini, yani işçiler lehine kimi küçük reformlar yapacağını düşünüyor.

Objektif olarak burjuvazi hiçbir şey yapamaz, zira gelişmek için daha yoğun bir sömürüye ihtiyaç duyuyor; zira basın sadece İKRAZ çığlıkları atıyor ve işçilerin yabancı sermayeye karşı en küçük grevi onları korkunç kızdırıyor (tramvay işçilerinin son grevi sırasındaki baskılar ve diğer olaylar); bu da emperyalist kapitalistlerin kitlelerin KÖLE HALİNDE tutulması koşuluyla VERMEYİ kabul edeceklerini gösteriyor.

PEKİ, BU DURUMU hükümete karşı KİM KULLANIYOR? Komünistler mi, gericiler mi?

Aşikar olaylar gösteriyor ki, biz komünistlerin, mücadelelerinde işçilere öncülük ettiğimizi söyleyebilmek için hiçbir GİRİŞİMİMİZ, hiçbir YÖNETİCİLİĞİMİZ, aktifimizde hiçbir şey yok. Tam tersine BİZ İŞÇİLERİN KUYRUĞUNDA BİLE DEĞİLİZ.

OYSA MEŞRUTİ SULTANLIĞIN RESTORASYONU YANDAŞI PARTİLER, GERİCİLİK, *TEVHİD-İ EFKÂR* VE ŞÜREKÂSI İŞÇİLERİN SAVUNUCULUĞUNU ÜSTLENİYOR, GİZLİCE GÜÇLERİNİ TEŞKİLÂTLANDIRIYOR VE BUGÜNKÜ HÜKÜMETE KARŞI KÖYLERDE HAYAL KIRIKLIKLARINI VE MEMNUNİYETSİZLİĞİ VE İŞÇİ SINIFININ MÜCADELESİNİ KULLANIYOR. BİNLERCE OLAY BUNU KANITLIYOR. İŞTE BU BÜYÜK BİR TEHLİKEDİR.

NİÇİN BU DURUMDAYIZ? ÇÜNKÜ DOĞU SEKSİYONU TKP'Yİ BUGÜN İÇİNDE BULUNDUĞU DURUMA SÜRÜKLEDİ. (Hatasında ısrar ettiği sürece bunu söylemeye devam edeceğim.)

Türkiye'de komünistlerin durumu nedir?

Bir yanda *Aydınlık* var; burjuva sınıfına mensup ve sosyal bileşimi, yaşam ortamı itibariyle işçi sınıfı içinde bir hareket oluşturmak ve ona devrimci, gerçekten komünist bir öncü olmak için hiçbir menfaate ve hiçbir iradeye (hiçbir fikre) sahip olmayan bir düzine aydın. *Aydınlık*'ta bulunan birkaç yoksul öğrenci veya işçi de köreltilmiş ve PASİF küçük burjuva çoğunluk tarafından sürükleniyor.

Bu nedenledir ki *Aydınlık* işçilerin gerçek komünist öncüsü olamaz, olmak istemiyor ve olmaktan da hiçbir menfaati yok.

BU NEDENLEDİR Kİ ÜÇ YILDIR *AYDINLIK*, İŞÇİ SENDİKALARINDA, İŞÇİLERİN BURJUVAZİYE KARŞI GİRİŞTİĞİ MÜCADELELERDE EN KÜÇÜK BİR ETKİYE, EN KÜÇÜK BİR YÖNLENDİRİCİLİĞE, EN KÜÇÜK BİR GİRİŞKENLİĞE SAHİPDEĞİLDİR.

En büyük tehlike bunların, HER TÜRLÜ FAALİYETİ SABOTE EDEREK Komünist Enternasyonal ile DEVRİMCİ İŞÇİ HAREKETİ VE ONUN TEMSİLCİLERİ ARASINDA BİR PARAVAN oluşturmasıdır.

Ama *Aydınlık* Marksist bir gazete, Marksist broşürler vb. yayınlıyor. Evet ama bu işçilerin halihazırdaki ihtiyaçlarına denk düşmüyor, çünkü işçiler bunları okumuyor, dahası bunları anlamıyor ve bunları tanımıyor. Bu, bugünkü ihtiyaçlara ve duruma denk düşmüyor. Bu saf Marksist lafazanlıktır.

Burjuva hükümet de Marx'ın "Kapital"ini bastırıyor, bundan yararlanmak, öğrenmek istiyor ve *Aydınlık* işçi sınıfının değil, burjuva hükümetin çıkarlarına hizmet ediyor. Zira bunları okuyanlar, burjuvalar.

Ama *Aydınlık* illegal olarak çalışıyor ve bir şeyler yayınlıyor. Doğru, tam da anasının kuzusu birkaç öğrenciyi tatmin edecek ve KOMİNTERN'İN DOĞU SEKSİYONUNUN GÖZÜNÜ BOYAYACAK ölçüde.

Ama *Aydınlık* kimi küçük gruplar kuruyor, Marksist dersler veriyor vb., vb. yukarıda söylediklerim bunun için de geçerlidir.

Bir partinin 600 üyeye (V. Kongre Bülteni), yani geçen yıldan 300 fazla üyeye sahip olduğunu beyan etmesi, bir hakikat değil bir yalan, BİR ALDATMACA, BİR İHANET'tir. *Aydınlık* bir KP kuruluşunun temeli olamaz. *Aydınlık* hepi topu *Aydınlık*'tır, zira oportünist, işbirlikçi ve böylece burjuvazinin yandaşı tutumuyla, gazete, birkaç BURJUVA aydın ve burjuvazinin evladı üniversite öğrencisi arasında var ve tutunuyor.

Birkaç devrimci makale nedeniyle *Aydınlık*'ın yasaklandığı gün, *Aydınlık* grubu kalmayacaktır.

Aydınlık yukarıda belirttiğimiz nedenlerle bir Komünist Partisi'ne temel olamaz zira BİR KOMÜNİST PARTİSİNİN TEMELİ PROLETER OLMALIDIR.

AYDINLIK PROLETARYANIN ARACI OLARAK KULLANILAMAZ.

Aydınlık'ın karşısında proletaryayı kullanmak üzere Komünist Partisinin (yurtdışından) yönetimini ele geçirmek üzere bir başka kanat daha oluşuyor: bunlar, daha şimdiden *Aydınlık* ile çatışmaya düşmüş *Cevat'çılar*dır.[27] Bunlar *Aydınlık*'tan da beterdir, zira daha becerikli, daha politikacı ve daha APTAL'dırlar. ONLAR DA PROLETARYAYA İHANET ETMEK İSTİYORLAR.

27 Cevat'çılar: O sırada KUTV'da öğretmenlik yapan Ahmet Cevat [Emre] ve çevresindeki Nâzım Hikmet, Vâlâ Nurettin, Şevket Süreyya'ya [Aydemir] atıfta bulunuyor.

II.

Ancak BU POLİTİKAYA öfkelenen onlarca komünist işçi HAREKETTEN ÇEKİLİYOR, TECRİT OLUYOR. Mücadelesinde komünizme ilgi duyan ve mücadele edip fedakârlık yapmış ve eylemleriyle III. Enternasyonal'e bağlılıklarını kanıtlamış yüzlerce sempatizan işçi var.

İşçiler *Aydınlık*'ı tanıyor. Ona güven duymuyor. Bunlar fabrikalarda ve sendikalarda dağılmış ve birbirlerinden kopuk halde ve ayrı ayrı mücadele ediyor. Kimi zaman meslek KAHVELERİNDE, aralarında hiçbir bağ olmaksızın propaganda ve ajitasyon yapıyorlar, zira onların militanları, yönetimleri burjuvazi tarafından baskılara uğramış ve bu nedenle en iyi bölümü göç etmek ve ülkede kalanlar ise illegal bir çalışma yürütmek zorunda kalmıştır.

Bu işçiler, İstanbul işçi sınıfının bilinçli tabakasını oluşturuyor; bunlar Bİl'na, Hınçak partisinin sol kanadına ve onların çevrelerine mensup. İşçi hareketinin en bilinçli yönetici unsurunu oluşturan bunlar olmadan, mücadeleden çıkarı olan ve sendika üyesi olup sendikalarda etkili olan bu gerçek proleterler olmadan, Komünist Partisi kurulamaz ve işçi sınıfının komünist devrimci öncüsü haline gelemez.

AYDINLIK BUNU BİLİYOR. *AYDINLIK* ŞUNU DA ÇOK İYİ BİLİYOR Kİ, BAĞRINDA BİLİNÇLİ İŞÇİLER OLDUĞU GÜN, BURJUVA VE KÜÇÜK BURJUVA OPORTÜNİSTLERİN TÜMÜ KAPIYA KONACAKTIR.

İşte bu nedenledir ki işçileri dağınık, *Aydınlık* denen sözde komünist partisinden kopuk tutmak için imkânsızı yapıyor. Bunları bir araya getirmek için hiçbir şey yapmadı, yapmıyor.

Cevat'çılar ile ilgili bir söz daha.

Lenin, 1914'te yazdığı "Oportünizm ve proletaryanın birliği" başlıklı makalesinde bu unsurları gayet iyi karakterize etmiştir.

Lenin şöyle diyor: "Legal harekete iyice yerleşmişler ve devrimci işçi hareketinin gelişmesini engelleyen burjuva ideolojisinin gizemine dalmışlardır."

KOMÜNİST PARTİSİNİN TEMELİ NE OLMALIDIR?

KOMÜNİST PARTİSİNİN TEMELİ PROLETER OLMALIDIR VE PROLETARYA PARTİNİN TEŞKİLÂT VE YÖNETİM HEGEMONYASINA SAHİP OLMALIDIR.

KİTLELERE İYİ REHBERLİK EDEBİLMEK İÇİN BİZATİHİ PARTİ İYİ BİR YÖNETİME SAHİP OLMALIDIR, DOLAYISIYLA BİZE DÜŞEN ESAS TEŞKİLÂT ÖDEVİ ŞUDUR: PROLETARYANIN DEVRİMCİ MÜCADELESİNE REHBERLİK EDEBİLMEK İÇİN SAF VE GERÇEKTEN YÖNETİCİ BİR KOMÜNİST PARTİSİNİN OLUŞUMU, TEŞKİLÂTLANMASI VE EĞİTİMİ.

İyi bir yönetim, mutlak bir biçimde, proleter kitlelerle sıkı bir bağı gerektirir. Bu bağ olmaksızın Yönetici Komite hiçbir zaman kitlelere rehberlik edemez, en iyi durumda kitlelerin peşinden gidebilir."

(III. Kongre'nin Komünist Partilerinin yapısı, eylemi ve yöntemleri hakkında karar)

Yönetim sadece emir veren bir yönetim olmamalıdır, gündelik çalışmadaki fedakârlıkla eylemde örnek göstermelidir.

Böylesi bir yönetim ancak proleter unsurlarla sağlanabilir.

Pratik olarak, Türkiye'de bugünkü güçleri tahlil ederek şunları söyleyebilirim:

1. Yönetici olarak deneyimli 2-3 Rus yoldaş vermek. En iyi komünistler arasından İstanbul'dan 3-4 işçi seçmek. İşte yönetim.

2. Dağılmış bütün işçi unsurları ve grupları yeniden bir araya toplamak. Bunları fabrika, sendika, mahalle itibariyle gruplar içinde yeniden örgütlemek.

3. YÖNETİMİN GİRİŞKENLİĞİYLE BUNLARI GÜNDELİK ÇALIŞMANIN İÇİNE SOKMAK

4. Mevcut duruma ve ihtiyaçlara denk düşen bir takım bildiriler, broşürler basmak, yapacakları işleri kendilerine açıklamak ve oportünistlerin ve burjuvazinin ajanlarının bütün manevralarını açığa çıkartmak üzere bunları işçi kitleleri arasında dağıtmak.

5. Gelecekteki grevleri bir genel greve bağlamak üzere hazırlık çalışması yapmak.

6. Samimi devrimci unsurları *Aydınlık*'tan koparmak.

Sadece şunu düşününüz ki, işçilerin kendilerini eğitebilecek tek bir broşürleri bile yok. İllegal bir çalışma yürütmek için, içinde bulunulan duruma denk düştüğünde ve izlenecek yolu açık bir biçimde gösterdiğinde bildiriler mutlak bir gerekliliktir.

Açıktır ki gelişme sürecinde Parti istikrarı ve güçlenmesi bakımından üyelerinin örgütlenme ve eğitim çalışmalarını göz önünde bulundurmalıdır.

Burjuvazinin de kabul ettiği bir olgu olarak, hemen hemen bütün sendikalarda aşırı uçta bir kanat oluşturmuş olan hâlihazırdaki durum, işçileri aydınlatmak ve onlara izlenecek yolu göstermek üzere bir veya iki broşür ve bir dizi bildiri çıkartılmasını gerektirmektedir. Böylece en bilinçli işçi katmanı bir öncü halinde yetişecek ve iyi militanlar sağlayacaktır. Ancak mutlaka onları eğitmek, onlara bir takım silahlar kazandırmak gerekir ve bu da yukarıda belirtilenden başka araçlarla sağlanamaz.

Açıktır ki bu birkaç satırda sadece esas olandan ve o da pek az söz edebildim. Bütün bunlar geniş ve ayrıntılı olarak açıklanabilir. Gerçek ve nesnel duruma dayanarak konuşuyorum.

Ülkede aktif olarak çalışmış ve bu nedenle işçiler üzerinde etkili olan ve onların güvenine sahip göçmenler, Türk Komünist Partisi'nin gelişip güçlenmesine kesintisiz olarak katkıda bulunmalıdır.

Bu, göz ardı edilemeyecek, sonucu belirleyici bir güçtür.

Buna katkıda bulunmak için, şu anda olduğu gibi Doğu Seksiyonu tarafından çalışmalardan uzak tutulmamalı ve manevi olarak EZİYETE UĞRATILMAMALI, tam tersine teşvik edilip yönlendirilmelidir; zira aralarından birçoğu Türkiye'de devrimci mücadelenin gerçek önderleri, III. Enternasyonal'e sadık aktif, yetenekli militanlar olmuştur ve hâlâ öyledirler.

Burjuvazi onların değerini, yeteneklerini biliyor ve onları acımasız bir biçimde cezalandırıyor. Bu, Doğu Seksiyonu'nun onları Türkiye hareketinden uzaklaştırıp tecrit etmesi için bir neden olmamalıdır. Tam tersine, hâlihazırdaki yönetici güçlerin yetersizliği göz önünde bulundurulduğunda, onların katılımı olmaksızın Türkiye Komünist Partisi'ni oluşturmak, kurmak son derece zor olacaktır. Sadece onlar şu uğrakta SONUCU BELİRLEYİCİ bir çözüm getirebilirler.

Ancak bileşimi konusunda yukarıda söz ettiğim Parti Komitesi'nin yönetimi altında, yukarıda anılan araçlarla, ülke dışında olmakla birlikte FARKLI YOLLARLA aktif katkılarıyla, komünistler devrimci işçi hareketinde inisiyatif sahibi, yönetici olabilirler ve böylece gericiliğin işçi hareketini sömürmesini önleyebilirler.

G. ROLAND imzası
(Türkiye) Profintern III. Kongre Delegesi[28]

* * *

Roland Ginzberg aşağıdaki belgede ilk kez örgütsel sıfatlarını kullanıyor ve daha önce Profintern Kongresi'nde de birlikte BİI delegesi olduğu Volev ile ilgili olarak Radek'e başvuruyor. Yukarıda Şarki'nin Komintern temsilcisi olarak Türkiye'deki faaliyetler hakkında verdiğimiz raporunda Volev de yer almış ve hakkında, Roland Ginzberg ile birlikte son derece olumsuz değerlendirmeler yapılmıştı.

RADEK Yoldaşa
III. Enternasyonal Yürütme Komitesi Üyesi

Yoldaş,

12 Temmuz'da, Volev yoldaş, hakkında dolaşan söylentileri açıklamak üzere Sivastopol'a gitmek üzere İstanbul'dan ayrılmış.

Bir aydır Moskova'dayım ve onun dönmüş olduğunu sanıyordum. Önceki gün, rastlantıyla, Boutyrki hapishanesinde felaket koşullarda olduğunu öğrendim.

Volev yoldaşın tutuklanması kesinlikle bir hata olmalı. Volev'i şahsen tanı-

28 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 286-294 [Fransızca]

rım; kendisi her zaman komünizm davasına mutlak bir bağlılık göstermiştir. İstanbul'daki yoldaşlar da onu en iyi yoldaşlardan biri olarak kabul ederler.

17 Temmuz'da Sivastopol'de, şahsi düşmanlarından birinin, bu fırsattan istifade ederek intikam almak isteyen Treçev'in[29] ihbarı üzerine tutuklanmış olduğunu öğrendim.

Yoldaş, sizden bana hemen Volev yoldaşı Boutyrki hapishanesinde ziyaret izni verdirmenizi istiyorum. Ayrıca Volev yoldaşın neden tutuklandığı hakkında bilgi edinmenizi ve onun masumiyetinden emin olduğum için, hürriyetine kavuşması için elinizden geleni yapmanızı da rica ediyorum.

En hızlı biçimde harekete geçmenizi diliyorum, yoldaşımız davamıza lazım.

Bİl Genel Sekreteri
Gizli Grup Delegesi
(R.Ginzberg imzası)

Daha sonra bu konunun ayrıntılarını öğrenmek isterseniz ben size anlatmaya amadeyim.[30]

* * *

Dr. Şefik Hüsnü, büyük olasılıkla kendi adının da geçtiği ve Kâzım ile Asimopulos için gönderilmiş 250 dolara atıfta bulunulan Roland'ın Nisan 1924 tarihli yukarıdaki mektubundan haberdar olurken, Roland'ın Komintern Doğu Seksiyonu'nda çalıştığını da öğreniyor. Bunun üzerine Komintern Prezidyumu'na gönderdiği uzun bir rapor-mektubunun sonunda Roland hakkında bilgi vererek onun Doğu Seksiyonu'ndan ve KUTV'dan uzaklaştırılmasını talep ediyor.

K.E. Prezidyumuna

18.08.1924

Yoldaşlar,

(...)

Öğrendiğimiz kadarıyla provokatif davranışlar ve maceracılık nedeniyle TKP'den bir yıl önce atılmış olan ve Türkiye'deki hiçbir işçi örgütüyle en küçük bir ilişkisi bulunmayan Roland adlı adam, halen K.E.'in Yakın Doğu Seksiyonunda çalıştırılıyormuş. Bu haber, Rum ve Yahudiler de dâhil olmak üzere bütün yoldaşlarımızda derin bir öfke uyandırdı. Dahası bu maceracı, yü-

29 Yukarıda s. 90 dipnot 30'da geçen Trayçev olması büyük olasılıktır.

30 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 24, Klasör No: 31-36, Belge No: 598 [Fransızca]

reksizliği veya tedbirsizliği yüzünden partimizin en iyi militanlarının tutuklanmasına da yol açmıştı. TKP Merkez Komitesi bu zararlı adamın en kısa sürede K.E. organlarından ve Doğu Üniversitesi'nden uzaklaştırılmasını talep ediyor.

18 Ağustos 1924
O. Masdar[31] (İMZASI) (MÜHÜR)

* * *

Dr. Şefik Hüsnü'nün, Kızıl Sendikalar Enternasyonali Prezidyumu'na gönderdiği TKP içinde bir prof-büronun kurulduğunu ve çalışma doğrultularını da açıkladığı Türkiye sendikal hareketinin bütünü hakkında ayrıntılı bir rapordan, Bİİ'nı ilgilendiren bölümü aşağıda sunuyoruz. 1923 grevlerinin ele alındığı raporda kendi faaliyetlerinin yanısıra Umum Amele Birliği'nin çalışmaları hakkında da değerlendirmeler yapılıyor.

4.XI.24

K.S.E. [Kızıl Sendikalar Enternasyonali] Prezidyumuna TKP'nin Raporu

Değerli Yoldaşlar,

Yaklaşık 4 ay önce, partimizin Merkez Komitesi, Türkiye sendikal hareketiyle daha yakından ilgilenmek üzere bir meslek bürosu kurma kararı aldı. İşçiler arasında komünist propagandadan elde edilmiş iyi sonuçlar ve sendikalardaki nüvelerimizin yaygınlaşması bu girişimi gerekli kıldı. Kızıl Sendikalar Enternasyonali, önceki yıllardaki raporlarımızdan, TKP'nin 1920'de bir işçi örgütünü bizzat kurarak sendikal faaliyete başladığından haberdar olmalıdır. Bu örgüt o dönemde oldukça başarılı bir biçimde mücadele etti; az veya çok reformist diğer dernekler, burjuva siyasi partilerinin ve İngiliz-Fransız askeri makamlarının etkisine tâbi idiler. Bizim sendika birliğimiz "Türkiye İşçi Derneği" Türkiye'deki bütün işkollarındaki işçileri bir araya toplamayı öngörüyordu. Kısa sürede, gerçekten de işçi sınıfının en bilinçli çevrelerindeki birçok bölüğü bir araya getirmeyi başardı. Mürettiplerinki gibi çok daha eski örgütleri bile yörüngesine çekti.

Rum yoldaşlarımız da aynı anlayışla, Beynelmilel İşçiler İttihadı içinde faaliyet gösteriyordu. Ekim 1922'de milliyetçiler İstanbul'a yerleştiği uğrakta, sendikal alandaki komünist etki tepe noktasındaydı.

Milliyetçi hükümetin kuruluşundan kısa süre sonra, dayanaksız gerekçelerle, birbiri ardı sıra "İşçi Derneği", "Beynelmilel İşçiler İttihadı" ve onların seksi-

31 CD 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 641-642 [Fransızca]

yonları polis emirleriyle dağıtıldı. Birkaç ay sonra, 1 Mayıs 1923 gösterilerinin ardından, belli başlı önderler de dâhil olmak üzere komünist militanlar, vatana ihanet suçlamasıyla, kitlesel olarak tutuklandı.[32] Bu darbe saflarımızda büyük bir karışıklığa yol açtı. Ancak yönetici çevreleri bizim propagandamıza karşı gelen işçi derneklerinde bir takım nüveler oluşturmayı ihmal etmemiştik. Sendikal faaliyetimizin sürekliliğe çözüm bu nüveler sayesinde bulunabildi.

(...)

Bir aydır Moskova'da bulunan ve Doğu Enstitüsü'nde öğrenim gören profbürodan Malik (s...) yoldaşımız, K.S.E. Doğu Seksiyonunda partimizi temsil etmekle görevlendirilmiştir. Daha geniş bilgi için ona başvurabilirsiniz. Uygun zamanda, kendisine, Türkiye'deki işçi hareketinden haberdar olması için bir takım belgeler göndereceğiz.

Olumlu olacağını umduğumuz cevabınızı bekliyor, komünist selamlarımızı gönderiyoruz.

4/XI/24
TKP Genel Sekreteri
O. Masdar (İMZA) (MÜHÜR)[33]

* * *

Buradan itibaren Roland Ginzberg tarafından 1924 yılında kaleme alınmış Türkiye işçi hareketi ve Bİİ tarihi ile ilgili bir dizi rapor-makaleyi sunuyoruz.

TÜRKİYE İŞÇİ HAREKETİNE KISA BİR BAKIŞ

Genç burjuvazi, köylüler ve işçiler

Ezici çoğunluğu köylü olan 9 milyonluk bir nüfus içinde, proleter nüve 200 ile 250.000 kişiden oluşmaktadır. Bu da sanayinin geri kalmışlığını ve burjuvazinin ve proletaryanın zayıflığını açıklamaktadır; proletarya, ulusal bağımsızlık mücadelesi tarafından belirlenmiş ablukadan itibaren, güçlerinin büyümesini, sınıfsal pekişmeyi aktifleştirerek ilerledi ve böylece sosyal uzlaş-

32 "3. Enternasyonal'in in'ikadından sekiz ay sonra, Galata'da bir daireyi isticar etmişlerdir. Bundan sonra faaliyete başlamışlar ve bütün işçi derneklerini Komünist faaliyete sevk etmeğe karar vermişlerdir; bu babta bir beyanname tab' ve tevzi etmişlerdir. Beyannameleri tevzie Divan-ı Harbe sevk edilen Kâzım ile firarî Ginzberg, Sarafim ve Asimakopula'yı memur etmişlerdir. Polis müdüriyeti tarafından bu hususu takibe memur olan zata da birçok beyanname vermişlerdir. Bunların teşkil ettiği Türkiye İşçi Derneği seddedilince Ginzberg Rusya'ya, Sarafim Yunanistan'a, Sadrettin Celâl Bey de Kırım'a gitmişler ve ahvalin sükûnu üzerine tekrar İstanbul'a avdet etmişlerdir." *İleri*, 25 Mayıs 1923 s. 2'den akt. *TSA-I (1908-1925)*, s. 734-735.

33 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 216-221 [Fransızca]

mazlıklar gerilimi artırdı. Cahil, bilinçsiz, sınıfsal teşkilâttan yoksun, mücadele geleneği olmayan proleter kitlesi, emperyalizme karşı mücadelede etkili bir yer aldı. Onun öncüsü, komünist partisi, bütün gücünü ve dikkatini mücadeleye verdi ama sınıf mücadelesini de ihmal etmedi.

Antanta işgaliyle Anadolu'dan kopartılmış ve komünist grupların yönetimindeki İstanbul proletaryası, bir yandan milli mücadeleye yardım ederken, kısmen bilinçlenmeyi ve kavga organlarını çelikleştirmeyi bildi. Kötü örgütlenmiş 25.000 işçi içinden, işçi hareketini esas itibariyle etkisi altına alan 5.000 üyeli bir kızıl sendikalar öncüsü oluşturdu.

Kemalist "zafer"den sonra, Fransız kasalarına yönelen ve bunlara güvence vermek isteyen Kemalistler, komünist partisini, kızıl sendikaları yasakladı, lokallerini mühürledi ve militanlarını tutukladı.

Aynı zamanda, Saltanatın yıkılmasından sonra faaliyete geçen gerici muhafazakârlara karşı kitlelerin desteğini kazanabilmek için, cebine II. Enternasyonal üyelerini, Şakir ve şürekâsını koydu; onlara legal işçi örgütlerinin tekelini verdi ve bu sarı harekete İzmir İktisat Kongresi (1923) ile destek verdi. Bu kongreye bütün sosyal tabakalardan delegeler çağrıldı. Kabul edilen kararlarla işçilere kâğıt üzerinde 8 saatlik işgünü, siyasi haklar ve sosyal içerikli kanunlarla ilgili vaatler verildi. Yoksul köylü kitleleri için de yine kâğıt üzerinde tarım reformu vb. kararları alındı. Komünistler tezlerini sundu. Kongre, bu kararların yakında gerçekleşmesi umuduyla tamamlandı.

Radikal asker ve bürokrat kesimin bir bölümüyle işbirliği içinde burjuvazi bu kongreyi neden topladı?

Lozan Konferansı'nda emperyalizmin ikiyüzlülüğü patladı. İktidar onun desteğinden umudunu kesti. Yasama meclisi seçimleri yaklaşıyordu. Kitlelerin iktisadi bunalımdan kaynaklanan memnuniyetsizliği artıyordu. Burjuvazi güçlü bir partiye gerek duydu. Parti ancak işçi ve köylü kitlelerine dayandığı takdirde güçlü olabilirdi.

İşte bu amaçla İzmir Kongresi toplandı; sömürülen kitlelere yapılan vaatlerle, onların sempatisi kazanıldı. Bu da, gelecek seçimlerde muhafazakârlara karşı mücadelede, başında Kemal'in bulunduğu Halk Partisinin kuruluşunun başlangıç noktası oldu.

Kitlelerin desteği kazanılınca, burjuvazi ve müttefiki, emekçilerin maddi özlemlerini geçici olarak tatmin edici ilk reformları içeren radikal bir programla, Halk Partisi bayrağı altında (2 dereceli) seçimlere katıldı.

Seçimler (1923) Halk Partisinin bütün adaylarının (hemen hemen sadece onlar) seçildiği halkçı bir renk aldı. Ama bunlar arasında kendini gizlemiş çok sayıda gerici muhafazakâr vardı.

286 milletvekilinin dağılımı şöyle:

Asker kökenli	49
Bürokrat kökenli	93
Serbest meslek	50
Din adamı	18
Tarım ve ticaret burjuvazisi temsilcisi	67
Toplam	286

O zamandan buyana kitle sabırsızlıkla programın uygulanmasını bekliyor. Gitgide artan bir memnuniyetsizlik kitleleri sarıyor.

Kapitalist sanayiler ve işletmeler, yabancı kapitalistlerin elinde. Bunlar, günde 10 ile 14 saat arası çalışmayla azami sömürüyü gerçekleştiriyor. Ücretler, işçilerin en zorunlu ihtiyaçları ancak karşılıyor. Hiçbir sosyal kanun yok. Uzun yıllardır, işçiler en küçük bir maddi iyileşme olmaksızın, tam tersine ülkenin içinde bulunduğu bunalımla daha da kötüleşen bu koşullarda korkunç biçimde sömürülüyor.

Son grevlerin de ispatladığı gibi proletaryanın sermayeye karşı taarruzunu belirleyen de işte budur. Türkiye işçi sınıfı, mücadele gereklerine denk düşmeyen geri kalmış sendikalarda 40.000 kişi dolayında teşkilâtlanmıştır. Birliklerini sağlayamamıştır, bu nedenledir ki taarruzları tereddütlü ve dağınıktır. Komünistler birçok kez hareketi birleştirmeye çalışmışlardır.

1923 Şubat konferansında, 20.000 işçiyi temsilen 23 delege kendi bakış açılarını ve kararlarını kabul etti. Ancak komünistlerin etkisinin arttığını gören hükümet, II. Enternasyonal ajanlarını öne sürdü ve bunlar beklenmedik faşist bir darbeyle konferansı dağıttılar; bu olay burjuva basını tarafından coşkuyla karşılandı.

Buna karşılık burjuvazi II. Enternasyonal ajanları Şakir ve şürekâsına büyük parasal destek sağladı; bunlar da bir tür sarı birlik kurdular. Ancak bu birlik, proletaryanın en cahil ve geri kalmış kesimini kucaklayabildi. Kendilerine göre, üyelerinin sayısı 18.000 dolaylarında. Ancak ileri, örgütlü ve eğitimli, belli bir sınıf bilinci kazanmış proletarya bu sarı birlikten uzak duruyor. Örneğin, taşıma, kamu hizmetleri, inşaat, ağaç işçileri vb., vb. Bunların merkezileştirilmesi için komünistler tarafından bir çok girişimde daha bulunuldu. Ancak her defasında genç burjuvazi bu girişimleri mahkûm etti ve onlara nefes alacak fırsat vermedi.

1924 yılına girdiğimizde, iktisadi durum daha da kötüleşti, fiyatlar artarken paranın değeri düştü; bu durum işçi sınıfının, küçük devlet memurlarının, müstahdemlerin aleyhineydi.

Kapitalist tekâmül süreci ve buhranı, on binlerce zanaatkârı işsiz-güçsüz bıraktı. İşsizler kitlesi (130.000) hiçbir yardım alamıyor. Konut krizi ortalığı kırıp geçiriyor. Nüfus mübadelesi sonucunda on binlerce göçmen yerleşti-

rilmeyi, yerleştirilenler ise iş-güç bekliyor. Yerel sanayinin bir bölümü nüfus mübadelesi nedeniyle yıkıma uğradı. Savaş öncesinde Türkiye'nin ihraç ettiği buğday bile ithal ediliyor. Savaşın yerle bir ettiği bölgeler yeniden inşa edilmeyi bekliyor. Savaşın yerle bir etmediği ama uzun savaşlarla gücü tükenmiş bölgelerde, küçük ve orta köylüler topraklarını işlemek üzere alete, hayvana ve tohuma sahip değil. Daha zengin bölge köylüleri de konumlarından şikâyetçi, zira büyük miktarda birikmiş buğday stoklarına sahipler ama ucuz çağdaş taşıma araçları eksikliğinden dolayı Amerikan buğdayı ile rekabet edemiyorlar. Eşkıyalık hüküm sürüyor. İşte birkaç sözle ülkenin içler acısı durumu!

Diğer yandan karşıt çıkarlara sahip farklı unsurların uzlaşmazlığı arttı. Genç burjuvazinin hizmetindeki asker ve bürokrat kesimleri temsilen Kemal tarafından kurulan Halk Partisi bölündü: Muhafazakârlar ve liberal burjuvazi. Bürokrat ve asker kesiminin siyasi bakımdan en etkili unsurları liberal burjuvazinin saflarına geçti.

Halk Partisinin sömürülenler kitlesine yaptıkları büyük vaatlerin üzerinden bir yıl geçmiş olmasına rağmen bunlardan hiçbiri yerine getirilmedi. Kent ve kır sömürülen kitlelerini büyük bir memnuniyetsizlik kapladı.

İngilizler tarafından parasal olarak desteklenen İngiliz muhibbi muhafazakârlar, kentlerde ve kırlarda gizli örgütleri aracılığıyla bu memnuniyetsizliği kullandılar.

İktidardaki genç burjuvazi ilk reform olarak onların kalesini, saltanatı ve hilafeti yıkmaya yöneldi, halife ve çevresi ile birlikte kır ve kentlerden çok sayıda hatırı sayılır kişiyi sınır dışı etti. Laik eğitim, azınlıkların hak eşitliği vb. ilan etti.

Ancak bu reformlar, kentlerdeki kitlenin geri tabakalarında memnuniyetsizlikle, köylülerde kayıtsızlıkla karşılandı. Çünkü bu onlara ekmek sağlamıyordu. Onların istediği veya doğrudan doğruya bugünlerini ilgilendiren reformlar değildi.

Kimileri köylü kitlelerindeki kayıtsızlığın, Evkaf topraklarının kendilerine dağıtılması umudundan kaynaklandığını düşünüyordu. Ancak bu topraklar uzun savaşlar boyunca yıkıma uğradı ve ayrıca köylüler kendi sahip oldukları toprakları işleyecek, araca, hayvana ve tohumluğa sahip değiller. Uzun savaşlar onları da iflasa sürükledi.

Öte yandan istikrar, gelenek, muhafazakârlık sosyal unsurları kitlelerin ruh hali üzerindeki otoritesini kısmen kaybetti.

Bu durum karşısında iktidardaki genç burjuvazi, 58 milyon Türk Liralık bütçe açığıyla, yoksul kitleler üzerine yeni vergiler yıkmaktan başka bir şey yapamazdı. Bu da kitleleri hayal kırıklığına uğrattı.

Burjuvazi, duruma çare bulmak için sermayeye gerek duyuyordu. Yöneldiği batılı kapitalist kasalara başvurdu. Hoş görünmek istiyordu. En küçük grev

onları muazzam kızdırıyordu; bu da kanlı bastırma eylemlerinde ve işçi haklarına karşı sürekli açıklamalarında kendini gösteriyordu. Bu anlaşılır bir durum. Kapitalist sanayiler ve işletmeler yabancı emperyalistlere ait. Kitlelerdeki hayal kırıklığı büyüyor. Sosyal uzlaşmazlıklar arasındaki gerilim keskinleşiyor ve artık eskisiyle karşılaştırılamayacak boyutlara ulaşıyor. Bu da proletaryanın sermayeye karşı taarruzuna daha sağlamlık ve güç kazandırıyor.

Aynı zamanda bir toprak devriminin perspektifleri biçimleniyor.

Komünistleri bastırmakla görevli (özellikle İstanbul'daki) emniyet müdürlüğü 1. Şubesi'ne (çoğu komünistin "çekildiği" şubeye) rağmen proleterler kitlesi, gelecek mücadelelerde son sözü söyleyecek olan öncüsüne doğru gitgide artan bir sempati duymaktadır.

1924
Roland[34]

* * *

Türkiye işçi hareketi tarihine ilişkin hazırlanmış bu son derece kapsamlı rapor-makaledeki bilgiler, Roland tarafından daha önce kaleme alınan ve kısa ve geniş hali yukarıda "Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne" hitabıyla yazılmış iki raporla birlikte değerlendirilmelidir. Burada aktarılan konularla ilgili olarak yukarıda anılan iki raporda yer alan dipnotlar yinelenmemiştir.

TÜRK İŞÇİ HAREKETİNE KISA BAKIŞ
[1924 tarihi elle yazılmış]

1903'ten beri sınai gelişme içinde olan Türkiye, çok zayıf, çok cahil ve dolayısıyla bilinçsiz bir proletaryaya sahipti. Ülke feodal rejim ve kanlı Sultan Abdülhamit'in terörü altında yaşıyordu. Kelimenin tam anlamıyla, herhangi bir işçi partisi yoktu. 1902'de, tam bir beyefendi tarafından yönetilen ve herhangi bir pir'e sahip, yardımlaşma biçiminde ilk işçi grubu oluştu. Başı çekenler, tütün rejisi işçileri oldu. Daha sonra Cemiyet [orijinalde Türkçe] adı altında başkaları oluştu. Bu derneklerin ne kesin bir programı vardı, ne de herhangi bir hak istemi dile getiriyordu; üyeler, kimi hoca ve vaizlerin konuşmalarını dinlemek üzere zaman zaman toplanıyordu. Tüzükteki ana hüküm, üyelere, ölüm halinde, aidatlar ve özel bağışlar sayesinde cenaze giderlerini sağlamaktı.

Abdülhamit, halkı koyu bir cehalet içinde tutmak için, imkansızı başardı. Bunun, iktidarını korumak için başlıca silahı ve en büyük gücü olduğu-

34 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 811-814 [Fransızca]

nu kavramıştı. Bu, Sultanı güvende tutuyordu. Aydın sınıfı çok zayıftı. Bütün ilerlemeler acımasızca ortadan kaldırılıyor ve hiçbir teknik ilerleme sağlanamıyordu. Hamit, hafiye örgütüne milyonlar harcıyordu. 1900'e kadar, Türk proletaryası tek bir sosyalist broşür, tek bir sosyalist fikir tanımamıştı. Türkiye nüfusunun %90'ı okuma-yazma bilmiyordu. Adetler ve genel anlayış, ataerkil, kimi yerlerde feodal biçimlere sahipti. Dolayısıyla zanaatkarlık güçlüydü ve pek ender olan fabrikalarda çalışan işçiler, sağlıksız koşullarda günde 13, 14 ve hatta 16 saat geçiriyordu. Korumasız gençlik, sert bir biçimde sömürülüyordu. Ancak zamanla ve bu durumda, sanayinin gelişmesiyle artan işçi sınıfı, ilk hoşnutsuzluğunu, birkaç bin işçinin yer aldığı 1907 greviyle dışa vurdu. Birçok işçi tutuklandı ve sürgün edildi. 1909'da [1908 olmalı, ç.n.] Anayasanın ilanıyla, Türkiye işçi sınıfı, hasretlerinin bu devrimle gerçekleşeceğine inandı. O yıl işçi sınıfının hoşnutsuzluğu ve mücadele arzusu net bir biçimde dışa vurmaya başladı. Büyük grevler oldu ve bunlarda 5.000'e yakın işçi yer aldı. Bu grevler, işçi dünyasında Anayasa grevleri olarak tanındı.

Sınıf mücadelesinin ve sınıf dayanışmasının ilk unsurları, Türkiye'ye 1909'dan sonra yabancı ve Avrupa kentlerinde eğitim görmüş yerli işçiler tarafından sokuldu. Türkiye devrimci işçi hareketi, bu yıldan itibaren başladı. Şuna işaret etmeliyiz ki, devrimci fikirlerin propagandacıları, Bulgar yoldaşlar oldu. İstanbul'da ilk sosyalist örgütü kuran, Teodor Sivas Astren ve diğer yoldaşlardı. Devrimci sınıf mücadelesi ilkelerine dayalı ilk sendika ve sosyalist parti, 130 terzilik işçisinin grevi sırasında kuruldu. İkinci bir sendikanın, şemsiye işçileri sendikasının kuruluşu gecikmedi. 1 Mayıs 1910, yaklaşık 500 işçi tarafından kutlandı. Ne kadar dağınık olursa olsun, miting, kamuoyu ve burjuva basını üzerinde bir etki yarattı. Bu mitinge katılan Rakovski yoldaş, örgütlenmeye büyük ilgi gösterdi ve birçok kez maddi ve manevi yardımda bulundu. 1912'de, sosyalist parti, merhum Kirkov yoldaş tarafından Kopenhag Konferansı'nda temsil edildi. Aynı dönemde, iki gazete yayımladı, biri Rumca Ergatis (Irgat), diğeri İbranice El Laborator; her ikisi de haftalıktı. İlki, on ikinci sayısının yayımlanmasının ardından yetkili makamlarca durduruldu. Yöneticileri 8 ay hapis ve 50 Türk Lirası para cezasına çarptırıldı. İkincisi Solidarita adıyla Selanik'te yayımlanmakta olan Yahudi gazetesinin satışını teşvik etmek üzere Selanik'te toplanan sosyalist kongrenin kararıyla durduruldu. İstanbul örgütü, o sıralar bir sendika birliği oluşturan 8 sendikayı kapsıyordu. Selanik kongresinde, devrimci sınıf mücadelesi ilkelerine dayalı aşağıdaki sendikaların üyelerini temsil ediyordu:

kadın terzileri işçileri sendikası	430 üye
şemsiye işçileri sendikası	123 üye
pastane işçileri sendikası	230 üye

kalıp işçileri sendikası	175 üye
matbaa işçileri sendikası	480 üye
makinistler sendikası	220 üye
tütün rejisi işçileri sendikası	730 üye

Siyasi eylem olarak, bu örgütleri kapsayan sosyalist parti, İtalyan-Türk Savaşı'nı gösteri ve toplantılarla protesto etme cesaretini gösterdi. Daha sonraları İçtimai Tetebbuat Grubu'na dönüşen sosyalist parti tarafından yönetilen sendikalar birliği, 1914 yılına kadar, % 90'ı başarıyla sonuçlanan 30 grev yürüttü. Aynı biçimde İçtimai Tetebbuat Grubu da, Balkan Sosyalist Federasyonu'nun kuruluşu için Belgrat'ta toplanan kongrede Parvus tarafından temsil edildi.

Şu noktaya işaret etmek gerekir ki, o zamanlar devrimci sendikaların militan üyelerinin çoğu Rum, Ermeni, Yahudi vb. etnik unsurlardan oluşuyordu ve Türkiye'de devrimci sınıf hareketini ilk kuranlar, bu unsurlardı.

Dünya Savaşı bu örgütleri tamamen dağıttı. Birçok işçi Türkiye'den kaçmak zorunda kaldı, diğer Osmanlı tebaaları askere alındı ve % 80'i öldü. Ateşkes olduğunda, İstanbul'a da yansıyan dünya ekonomisindeki alt-üstlük ve bunalım nedeniyle, savaş ve diğer sanayilerin gelişimiyle 80 ile 100 bine ulaşmış olan işçi sınıfı, örgütten ve eğitimden yoksundu.

Rus devriminin ve uluslararası devrimci işçi hareketinin verdiği ilham ve dayanılmaz yaşam koşullarının itkisiyle, ateşli bir örgütlenme akımı kendini gösterdi. Değişik sanayi kollarından 38.000 işçi, çeşitli maceracılara yem ve sömürü aracı olan değişik türde sendika ve siyasi partide milliyet esasına dayalı olarak örgütlendi. Mücadelesinde azami başarıyı sağlayacak modern mücadele ve örgütlenme yöntemlerini bilmeyen ve bilinçsiz işçi sınıfı, örgütlenmeyi başaramadı. Bir takım unsurlar bu zayıflıktan yararlanmayı bildi ve işçi sınıfına ihanet etmek üzere, Türkiye sosyalist partisi, Türk sosyal-demokrat partisi ve burjuvalar veya benzerleri tarafından sömürülen ve kandırılan diğer sendikalar gibi örgütlerden yararlandılar. Bu örgütlerin yanısıra, eski devrimci örgütlerin üyelerinden geride kalanlar, çoğunluğunu Rum, Ermeni, Yahudi vb.'nin oluşturduğu, Rus Bolşevik devrimi yanlısı ve görev olarak önüne var gücüyle mücadele etmeyi ve işçileri devrimci sınıf çıkarları konusunda aydınlatıp onlara rehberlik etmeyi koyan bir grup halinde bir araya geldiler.

*

* *

Çoğu işçi sınıfı için zararlı rol oynamakla birlikte işçi hareketi içinde belli bir rol oynayan belli başlı işçi partilerini ve örgütleri sayalım.

En güçlü parti, (Kasım 1922'de siyasal hasımları tarafından öldürülen) dikkate değer bir maceracı, Hilmi Bey tarafından kurulan Türkiye Sosyalist Par-

tisi oldu. İstanbul işçi sınıfını saran o örgütlenme ateşi içinde, Hilmi Bey, en önemli sanayi dallarından 14.000 işçiyi bu partide bir araya getirmeyi başardı. Tüzüğün ilk maddesinde, işçilerin tam cehaletinden yararlanarak, kendini değişmez genel başkan olarak tayin etti. Hilmi Bey, partinin sömürücü mülk sahibiydi. Her şey onun emri ve terörü altındaydı. Üyelerin giriş ve düzenli aidatlarıyla güçlü bir biçimde beslenen parti kasası, şahsi malıydı; bundan yararlanarak etrafına yirmi dolayında bürokrat ve aynı zamanda bilinçsiz işçi toplamıştı ve bunların yardımıyla, üye işçilere korku salmayı ve güçlü bir disiplin uygulamayı başarmıştı. Sefalet ücretleriyle günde 12 ile 14 saat zahmet çeken emekçilere yıllardır hiç bir şey vermemiş kapitalist işletmelerde çalışan bu partinin üyelerine, daha ilk grev tehdidinde kimi haklar tanınıyordu: 9 saatlik işgünü, % 30 ücret zammı, işe alınacak işçileri tespiti hakkına sahip tek organ olarak sosyalist partinin tanınması, vb..., vb..., bütün bunlar Hilmi Bey'e örgüt içinde derin bir etki yaratma olanağı verdi. Sahip olduğu büyük kaynaklara, lokallere, kulüplere, vb. rağmen, işçilerin eğitimi için, sınıf bilinçlerinin uyanması için vb. hiçbir şey yapmadı. Tek bir broşür yayınlamadı, tam tersine, çetesi, işçileri ve dışarıdaki propagandayı gözlüyordu. Ona karşı hoşnutsuzluk emareleri gösteren sendika üyeleri, partiden ihraç edildi, ayrıca bunları işten attırma gücü de vardı. Bu partiye Sadrettin Celâl (daha sonra *Aydınlık*) ve başka yoldaşlar üye oldular; ancak onlar bu partiyi seçimlerde kullanmak istiyorlardı. Hilmi, onların davranışlarına hoşgörü göstermedi ve onlar da fedakarlıklar gerektiren mücadelenin zorluklarını görerek, partiden ayrıldılar. Kâzım (halen komünist partisi üyesi ve cezaevinde), Fransa Türk grubu temsilcisi, sosyalist parti üyesi oldu. Ama o, Hilmi çetesi tarafından iyice hırpalandıktan sonra, ihraç edildi; ancak Kâzım, parti içindeki faaliyetini durdurmadı.

Hilmi'nin işbirlikçilerinden biri olan Namık Bey, kasanın kendisiyle paylaşılmamasından hoşnutsuzluk duyarak bir bölünme yarattı ve 2.000 üyeyle ayrılarak sosyalist işçi partisi adlı yeni bir parti kurdu. II. Enternasyonal delegasyonunun Gürcistan'a giderken geçişi sırasında, Sosyalist partinin onları misafir etme, demagojilerini dinleme ve II. Enternasyonale katılma fırsatı oldu. Karşıt çıkarlara sahip Antanta devletlerinin işgali altındaki İstanbul'da, belirleyici olan Fransızlar ile İngilizler arasındaki uzlaşmazlıktı. İngilizler Hilmi'yi kendi hizmetlerine aldılar ve Fransız-Belçika şirketine ait tramvay grevini kışkırtmakta onu olarak kullandılar. Ancak bu şirket de, bu grevi (Ocak 1922) arzu ediyordu; işçi örgütüyle ilişkilerine bir son vermek istiyordu. Bu amaçla, Rus karşı-devrimci göçmenleri arasından grev kırıcı kadroları uzun süredir hazırlıyordu. Şirket, Hilmi'nin taleplerini reddetti. İşçilerin ve kendilerini tramvayların depodan çıkmasını engellemek için rayların üzerine atan, polislerin üzerine saldırarak pek çok kişinin yaralanmasına yol açan eşlerinin mücadeleciliğine rağmen, grev, önderlerinin ihaneti nedeniy-

le yenilgiye uğradı. Hilmi genel grev emri vermek istiyordu, ancak işbirlikçileri engel oldular. Yedi gün sonra Fransızlar tarafından demir parmaklıkların arkasına atıldı ve bu Türkiye Sosyalist Partisi'nin yıkımı oldu. Hilmi'nin işbirlikçisi Şakir Bey, onun yerini almak için yokluğundan yararlandı. Kendini, tek efendi sanıyordu. Türkiye Sosyalist Partisi'nin bütün örgütlerinde nüveleri olan Beynelmilel İşçiler İttihadı, işçilerin çıkarlarının sınıf bilincini uyandırmak için büyük bir faaliyet geliştirdi. Şakir Bey, sosyalist partinin olağanüstü kongresini topladı ve bu kongrede İngiliz polisinin yardımıyla, tüzükte önemli değişiklikler yaptıktan sonra başkan seçildi. Beynelmilel İşçiler İttihadı bu kongrede (Aralık 1921) oyların % 30'unu aldı ve böylece doğrudan kendi etkisi altındaki işçilerden oluşan ve tüzüğe göre Genel Başkandan ve Merkez Komitesinden daha yüksek iktidara sahip bir kontrol komitesinin oluşumunu belirledi. Şu noktaya da işaret etmek gerekir ki, kongredeki bu çatışma sırasında, Türk sosyal-demokrat partisi, bu parti üyelerinin bir bölümünü kazanmak için büyük bir çaba harcadı ve bunu, sosyalist parti içinde Türk unsurla çatışmaya sürüklediği Arnavut unsura dayanarak yapmak istedi. Bu amaçla bir bildiri bastırdı ve bunu dağıtmak istedi. Bİİ'nın bu parti içinde proleter bir çekirdeği vardı; bu nüve, partinin merkez komitesinin ve başkanı (farmason) Dr. Rıza'nın tehlikeli amaçlarını önceden bildirdi; bu arada Türk sosyal-demokrat partisi, başkanının Fransız büyükelçisi general Pellé'den müsaadesini aldığı Enerji adlı bir günlük gazete yayımlamaya girişti.

Bİİ'nın altı militanı, bu partinin amaçlarını boşa çıkartmak, gazeteye sahip çıkmak için ve sabotaj yoluyla, % 90'ı subaylardan, burjuva devlet memurlarından vb. oluşan bu partiyi dağıtmaya girişti. Bir aylık faaliyetten sonra, Bİİ üyeleri Merkez Komitesine girmeyi, Türk Sosyalist Partisini bölme amacını boşa çıkartmayı, örgütlenmeyi dağıtmayı, kırka yakın işçiyi kazanmayı ve bütün bunlarla, Türk sosyal-demokrat partisini mahkûm etmeyi başardılar ve oluşan bu merkez, bir parti olarak, 1922'de dağıldı. Gazeteye tanınmış müsaade, elbette Fransız sansürü tarafından geri alındı.

Bütün bu hareket ve olaylarda, *Aydınlık* (veya İstanbul resmi komünist partisi) herhangi bir yaşam emaresi göstermedi ve onlar, gazeteleri ve broşürleri sadece bizim değil, ama binlerce örgütlü işçinin bilgisi dışında kaldı. Onların devrimciliğini gösteren en küçük bir faaliyet ve davranış görülmedi.

*

* *

BEYNELMİLEL İŞÇİLER İTTİHADI

Yukarıda da belirttiğim gibi, savaş öncesi devrimci işçi örgütlerinden geride kalanlar, ateşkesten sonra gruplar oluşturdular. Bu grup, III. Enternasyonal'in

ilkelerini ve koşullarını benimsedi ve İstanbul işçi hareketi içindeki muazzam faaliyetinin dışında, verdiği enformasyonlarla, işgal ordusuna dağıttığı matbuatla, İstanbul'daki karşı-devrimci Rus göçmenlere karşı yaptığı eylemlerle var gücüyle Rus devrimine yardımcı oldu. Bu grup, 1920'ye kadar, içinde (değişim gösteren) kimi anarko-komünist üyeler de barındırıyordu ve bu çerçevede İstanbul'da –Haliç'te– karşı-devrimcilere silah taşıyan karşı-devrimci bir gemiyi batırdı, karşı-devrimci Rusların bir toplantısına bomba atarak 15 ölü ve çok sayıda yaralıya yol açtı. Eylemleri boyunca Rus karşı-devrimci göçmenlerinin bir bankasını da (Akdeniz bankasını) kamulaştırdılar, vb..., vb...

Yasal bir örgüt olarak Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın temelleri 1920'de atıldı. Değişik sendikaların en enerjik, aktif üyeleri, eski devrimci, 63 işçi, bu örgütlenmeyle, işçi örgütlerinin içinde nüveler oluşturarak ve sınıf mücadelesi eylemiyle, işçilere devrimci Marksist bir eğitim vermeyi ve bu örgütleri işkolu esasına dayalı olarak yeniden örgütlendirip Bİİ içinde yeniden gruplamak üzere ele geçirmeyi amaçlıyordu. Bu, 13 sendika veya işçi örgütü içinde enerjik bir biçimde faaliyet gösteren bir takım nüveler oluşturmakta gecikmedi. Nüvelerin faaliyetlerini yürütmek için sahip oldukları ilgili sendika lokallerinin dışında, Merkez geniş bir lokale, bir kütüphaneye, Rumca *Neos Antropos* adlı haftalık gazeteye sahipti ve broşürler çıkartıyordu; en az yüz işçinin katıldığı günlük konferanslarla militan kadrolar yetiştiriyordu. Rusya'dan ve hemen hemen bütün ülkeler komünist partilerinden aldığı literatürden de yararlanıyordu. O sıralar dünya ve Balkan devrimi perspektifleri büyüktü ve bunun için Bİİ hedefini iktidarın alınması olarak görüyordu.

Ancak etkisi ve gücü, öncelikle militan üyelerinin faaliyetiyle, eylem yoluyla ve eylem içinde büyüyordu. İşletmelerde çalışan İstanbul'daki işçiler, değişik milliyetlerden oluşuyordu: % 40'ı Türk, % 30'u Rum ve gerisi Ermeni, Yahudi, vb... Ancak Yahudiler en bilinçli ve fikirlerimizi ve böylece sınıfsal çıkarlarının bilincini kavrayıp mücadele etmeye en yatkın unsurlardı. Bu nedenledir ki başlangıçta Bİİ üyelerinin % 75'i ve sendikalardaki nüveleri, Türk olmayan unsurlardan oluşuyordu, ancak gündelik çalışmada Türk unsurla temasları aracılığıyla, Türk unsur da sınıf bilinci ediniyor ve onlarla dayanışıyordu.

*

* *

İstanbul'da, çoğunluğunu işçilerin oluşturduğu 2.000 üyeli bir Ermeni sosyal-demokrat partisi (Hınçakist) de vardı; bunun da okurlarının çoğunluğunu işçilerin oluşturduğu 2.000 tirajlı YERGİR adlı bir günlük gazetesi vardı.1921'de Bİİ komünist grubu, başlıca üyelerini, her ikisi de yayın organlarının hem yöneticiliğini, hem redaktörlüğünü yürüten iki işçi olan Bedik ve

Torosyan'ın[35] oluşturduğu bu partinin sol kanadıyla ilişkiye geçti ve bu iki grup birleşerek Aralık 1921'de İstanbul Komünist Partisini oluşturdu.[36] Bu tarihteki organlarının baş yazısında, Ermeni işçilerini kitle halinde Beynelmilel İşçiler İttihadı'na katılmaya davet ediyorlardı.

Şu noktaya işaret etmeliyim ki, *Aydınlık* ile Yergir büroları arasındaki mesafe 5 metre kadardı; *Aydınlık* onun varlığından habersizdi ve onlarla hiçbir ilişkisi yoktu; bu da onların devrimci işçi hareketiyle tümüyle ilgisiz olduklarını göstermektedir.

İstanbul komünist partisinin komünist Ermeni fraksiyonu, hem Sovyet Rusya lehine, hem de Sovyet Ermenistan lehine basın, konferans, ajitasyon vb. yoluyla büyük bir kampanya yürütüyordu.

İstanbul komünist partisinin (Bİİ) politik çizgisi, Franklin Bouillon anlaşmasına kadar, Kemalist hareketle ilgili olarak onları desteklemek biçimindeydi; ancak bağımsızlık hareketine bir ihanet olarak değerlendirilen bu anlaşmadan sonra, parti Kemalistlerin maskesini alaşağı etmekten geri durmadı ve işçi sınıfını, her ilerici adımı desteklemekle birlikte yerli burjuvaziye ve emperyalizme karşı sınıf mücadelesi yoluyla mücadele etmeye yöneltti.

---

35 Torosyan'ın adı, Roland'ın Ocak 1923 tarihli Komintern Yürütme Komitesi'ne bir başvurusunda da geçiyor. Bkz. yukarıda s. 130 dipnot 8'de belirtilen belge.

36 Roland Ginzberg'in bu ifadesiyle çelişen aşağıdaki belge TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1'de yer almaktadır:

Ermeniceden tercümedir

Lenin yoldaşa

"Hınçakyan" partisinden bir grup olarak bizler Size yeni girişimlerimizde yardımcı olmanızı rica etmek amacıyla başvuruyoruz. Aşağıda adları geçen şahıslar olarak bizler, uzun süre Hınçakyan partisinde bulunduktan sonra, milliyetçi şovenist eğilimlerinden başka bir amaçları olmadığı için, bu partiye hiçbir şekilde sosyalist parti denilemiyeceği kanısına vardık. İstanbul'da uluslararası işçi çıkarlarının savunulması söz konusu edildiğinde bunlar açığa çıkan gerçek yüzlerini sahtecilik yoluyla gizlemeye çalışıyor. Davranışlarıyla aldanan yoldaşlarını yanıltıyor. Bütün bunlar çok ileri gittiği için biz parti içindeki bu sahtecilik durumuna daha fazla dayanamayacağız ve bu nedenle bu partiden vazgeçerek komünist partisinin saflarına katılmak için kesin karar aldık. İşte, Size seslenişimizin özü budur. Şimdi biz ne yapmamız gerektiğini bilemiyoruz. Sizden bize yazılı bir açıklamada bulunmanızı ve gelecekteki parti çalışmalarımız için yolumuzu göstermenizi rica ediyoruz. Hınçakyan partisi birleşmeyi parti kongresine kadar erteliyor, ama, anlaşılan, bu kongre hiç toplanmayacak. Onlar hep yakında kongre yapılacağını söylüyor. Oysa artık dört yıl geçti aradan. Kongre toplanmış olsa bile, bizim için şu kesin ki, onlar komünist partisine katılmayacak. Yine de bizim grup kongre için hazırlık yapıyor ve oraya artık bizim komünist temsilcimizi göndermeye hazırlanıyor.

Size bu seslenişimize son verirken, Sizinle, yani Komünist Partisiyle temas halinde çalışabilmemiz için yanıtınızı hemen bildirmenizi rica ediyoruz.

Yoldaşça selamlarımızı sunarız!

Başkan	Aram
Sekreter	Gibetyan
Üyeler	S. Sarkisyan
Ayvard	
Buçehçiyan	

5 Ağustos 1922
İstanbul

Bu noktada Beynelmilel İşçiler İttihadı ve onun doğurduğu parti ile ilgili sözü, 30 Kasım 1921 tarihli Humanité gazetesine bırakıyorum:

"HUMANITE DOĞUDA"

Kapitalist ezgiye karşı direniş

(Bunlar *Humanité* tarafından İstanbul'da araştırma yapmak üzere gönderilmiş ve Bİİ'nın faaliyetlerini on beş gün izlemiş yoldaşlardır) Proletaryanın bütün güçlerini bir araya getiren ve onu gerekli biçimde yönlendirebilecek durumda olan tek grup, Beynelmilel İşçiler İttihadı'dır. Onun faaliyet alanı sadece konferanslar düzenlemekle, broşür yayınlamakla, akıllı bir propaganda yapmakla ve fikirlerini bıkmadan, usanmadan yaymakla sınırlı kalmıyor, grevlere de uzanıyor. Dülgerlerin grevi, Ereğli grevi, Psalty fabrikaları (Galata) işçilerinin grevi, Stenia (İstinye) grevi sırasında, müdahil olan ve mücadeleyi yöneten Bİİ üyeleri oldu. Bu kısa yazıda aktardığım koşullar özetlenecek olursa, bir yandan büyürken, diğer yandan köleleştirilmesine rağmen, bu ülke proletaryasının önünde bir umut doğmaktadır.

"Olağanüstü açık bir kafa yapısına, aktif bir inanca ve insan üstü bir adanmışlığa sahip yoldaşlarla karşılaştığım için mutluyum. Bunlar gerçek birer kahraman. Orada bir militanı neler beklediğini bildiğinizde bu niteleme abartma olmuyor.. Ayrıca Rumca gözü pek "Yeni insan" gazetesinin yayımlandığını görmekten de mutluluk duydum..." *Humanité* 30 Kasım 1921.[37]

1 Mayıs 1922'ye kadar, Komünist Partisi (Bİİ), bir militan kadro yetiştirmeyi ve böylece aşağıdaki sendikaları ele geçirerek işkolu esasına dayalı olarak dönüştürmeyi başardı: Eski İstanbul duvarcı işçileri sendikası, 7 bölümlü ve 1.200 üyeli beynelmilel inşaat işçileri sanayi ittihadı haline, 2) marangoz işçileri sendikasını, 650 üyeli beynelmilel ağaç işçileri sanayi ittihadı haline, 3) 230 üyeli bir beynelmilel unlu gıda işçileri sanayi ittihadı örgütlemek (bu, daha sonra, bu sanayi dalında İttihadın nüvelerinin ele geçirmenin arifesinde olduğu ve ayrı sendikalar halinde örgütlenmiş bütün işçileri kapsayacaktı), 4) feshane işçileri sendikası, vb... ardından aşağıdaki sendikalarda ve işçi örgütlerinde, bunları ele geçirme arifesinde güçlü nüveler vardı:

Sendika	Üye Sayısı
Şark demiryolları	1.000
Tünel, tramvay, elektrik	2.600

37 Bu yazının tam metni (s. 45-49) ve Magdeleine Marx'ın aynı başlık altındaki dizi röportajının bütünü için bkz. Magdeleine Marx, *1921-1922 İstanbul-Ankara Makaleler-Anılar*, Çev. Ahmet Şensılay, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, Ekim 2007.

(sosyalist parti)	
Haliç gemileri (Sos. Par.)	2.800
Demirciler	500
Matbaacılar	550
Sepiciler	400
Tekstil	800
Aşçılar	2.000
Otel ve lokanta garsonları	800
Pastacılar	320
Banka çalışanları	300
Ticaret çalışanları	2.000
Tütün rejisi	900
Liman hamalları	2.300
Örgütsüz denizciler	2.000
Ekmek fırıncıları	3.000
Silah fabrikaları	800
İstinye fabrikaları [tersaneleri]	1.600
Değirmenler	650
Tuğla fabrikaları	300
Şoförler	1.400
Kunduracılar	900
Yük hamalları	6.000
Devlet fabrikaları	5.000
[okunamıyor]	

Bu işçi örgütlerinin çoğunda, BİÎ nüveleri yoğun bir faaliyet yürütüyordu ve o zamana kadar hâkim bir etkiye sahip olmayı başarmıştı; bu da komünist partisinin, bütün bu işçi örgütlerinin çağrılacağı bir genel konferans yoluyla İstanbul'daki bütün işçi örgütlerinin ivedi bir biçimde birleştirilmesi yönünde harekete geçmesini belirledi. İttihadın bu faaliyetinin ilk ifadesi, 1 Mayıs 1922 gösterisi oldu; Türk, Rum, Ermeni, Yahudi, vb... bütün milliyetlerden belli başlı örgütler, İstanbul komünist partisinin mutlak yönetimi altında, sömürücülere karşı mücadelede dayanışmalarını ve kararlılıklarını ortaya koydular. 1 Mayıs böyle örgütlendi. Bir Mayıs gösterisi için her örgütten bir temsilcinin katılımıyla bir ortak komite oluşturmak üzere işçi örgütleri bir konferansa çağrıldı (komünist partisi Hilmi'nin tutuklanmasından ve grevin yenilgiye uğramasından sonra, nüvelerinin faaliyetiyle güçlerini yeniden toparlamış ve o sıralar çoğunlukla BİÎ (İstanbul komünist partisi) nüvelerinin etkisi altında olan belli başlı sanayi kollarındaki 8.000 işçiyi kucaklıyordu, çeşitli yollarla atlatmaya çalıştıktan sonra, yöneticiler, işçilerin baskısı altında

çağrımıza cevap vermek ve yönetimimize boyun eğmek zorunda kaldı.) Ermeni sosyal demokrat partisi Hınçak ve diğer işçi örgütleri de cevap verdiler.

Ancak İstanbul işçi kitlesi ve özellikle Türk işçiler üzerinde etkimizin büyümesi karşısında, bu milliyetten militanların eksikliğinin kendini hissettirdiğini tespit ediyorduk. *Aydınlık* ve onun üyelerini düşünüyorduk. Bunlar, savaş sırasında 6.000 yakın işçi çalıştırmış olmakla birlikte, yabancı ürünlerin rekabeti karşısında hemen hemen gayrı faal hale gelmiş devlet fabrikalarında çalışan yüz dolayındaki üyeye sahip *Dernek* adlı sendikayla bir takım ilişkilere sahipti.

(1 Mayıs 1922'ye kadar, *Aydınlık* ile ilişkilerimiz çok kısıtlı oldu; bir yoldaş Rusya'dan aldığımız literatürden onlara da veriyordu, onların İstanbul'da resmi komünist partisi (komik bir parti) olduklarını bilmiyorduk. Onları 1 Mayıs'a aktif olarak katılmaya ikna etme görevini yerine getirmek üzere onlarla ilişki kurmakla Kâzım yoldaşı görevlendirdik. Kabul ettiler, biz de onların etki gücüne güvendik.) Bu konferansla aşağıdaki örgütlerin temsilcilerinin yer aldığı bir komite oluştu: 1) İstanbul komünist partisi, 2) Ermeni sosyal demokrat partisi (bu parti, İstanbul komünist partisi tarafından temsil edildi.), 3) Türk sosyal demokrat partisi, 4) *Aydınlık* ve Dernek, Bİİ vb. temsilcileri. Komitenin ve 1 Mayıs'ın sekreteri ve başkanı, İstanbul komünist partisi (Bİİ) temsilcileri oldu. 1 Mayıs gösterisi ortaklaşa kararlaştırıldı. Antanta işgal kuvvetleri, sıkıyönetim tehdidiyle gösteriyi özel bir kararnameyle yasakladı. Komite, kendi sorumluluğunu ortaya koyan bir beyanname çıkardı. Sıkıyönetim kararnamesine rağmen, 6.000 gösterici çağrımıza sokaklarda cevap verdi ve iş durdurma hemen hemen eksiksiz oldu. Her milliyetten, Rum, Türk, Ermeni, Yahudi, vb... 6.000 gösterici, yerel toplantılardan sonra, kentte bir araya gelerek bir genel toplantı düzenledi. Kentin farklı bir noktasında ikinci bir toplantı daha yapılacaktı, ancak kolluk kuvvetleri buna engel oldu. Başlarında bütün milliyetlerden 500 kadın işçinin bulunduğu göstericiler, polise rağmen önlerinde bayrakları, müzikleri olmak üzere kentte yürüyüşe geçtiler. İstanbul sokaklarında böylesi bir gösteri ilk kez oluyordu; Rum, Türk, Ermeni, vb... işçilerin omuz omuza yer aldıkları bir gösteri ve ilk kez işçiler hep bir ağızdan sokaklarda Enternasyonal'i söylediler. Kent dışında ikinci bir büyük toplantı daha yapıldı. Üçüncü toplantıda ise aşağıda yer alan komünist partisinin önerdiği karar kabul edildi:

KAĞITHANE BÜYÜK İŞÇİ TOPLANTISINDA 1 MAYIS 1922'DE KABUL EDİLEN KARARLAR

Sayıları 4.000'i aşkın, her iki cinsten ve bütün milliyetlerden İstanbul emekçileri, 1 Mayıs 1922 dolayısıyla Kağıthane'de büyük bir toplantı yaptı.

Sosyalist konuşmacıların nutuklarını dinleyip alkışladıktan sonra ve aşağıdakileri göz önünde bulundurarak, MADEM Kİ;

Dünya savaşının yol açtığı hayatların ve malların korkunç yıkımı ve istikrarsız ve anormal fiili durum, özü itibariyle insanın insan tarafından sömürülmesine, uzlaşmaz çıkarlara sahip sosyal sınıfların kesintisiz mücadelesine, sınıf bilinci henüz yeterince uyanmamış ve savaş örgütleri yeterince gelişmemiş emekçilerin sürekli ezilmesine, kitlelerin her gün daha da geniş kesimlerini kucaklayan yoksullaşma ve sefaletin karşısında, bir avuç kapitalistin elinde gitgide daha büyük, isyan ettirici bir servetin toplulaşmasına dayalı çağdaş kapitalist toplumda mündemiç çelişkileri, adaletsizlikleri ve korkunçluklarını dayanılmaz kılmıştır;

Bu nedenle mübrem ihtiyaç mallarının fiyatlarındaki tasavvur edilemez artışa uygun bir ücret artışı olmadığından, proleter sınıfı insan soyu için katlanılamaz bir sefalet ve acılara gark olmuştur; ve İstanbul'da ekonomik durumdaki alt-üstlük, Vrangel ordusunun kalıntıları ve taraftarlarının şehrimizde uzayan konaklamasınca daha da derinleştirilmiştir; Rusya işçi ve köylülerinin Sovyet rejimini silahların gücüyle ortadan kaldırmaya beyhude yere çaba harcamış ve Kızıl Ordu tarafından yenilgiye uğratılarak darmadağın edilmiş bu maceracı generalin ordusu ve taraftarları şehrimize sığınmışlar ve bu serseri göçmenler, neredeyse boğaz tokluğuna çalışmayı kabul ederek, zaten asgari yaşam seviyesinin altındaki ücretleri daha da düşürmektedir, İstanbul'un ekonomik durumunda, dünya ekonomisindeki başıbozuklukla açıklanamayacak derecedeki dağılmışlığın bir diğer nedeni, Avrupa kapitalizminin doymak bilmez kâr açlığının savaşı gün günden yoktan yere Küçük Asya'ya yayması ve her gün zaten onu yıkıma uğratmış olan felaketlere yenilerini eklemesidir, yokluk koşullarında, kapitalistlerin ekonomik ellerinde ve bankalarda toplulaşmış olan büyük sermayeler, halk yararına kullanılmak yerine, spekülatörler tarafından yasadışı kârlı spekülasyonlarda kullanılmakta, böylece binlerce işsiz açlığa ve yok pahasına çalışmaya mahkûm edilmektedir.

İş isteyenlerin çokluğundan ve işçi örgütlerinin güçsüzlüğünden yararlanarak, bir süredir şirketler ve genel olarak el emeği kullanma konumunda olanlar, ücretlilerine en aşağılayıcı muameleleri yapmakta ve en anlamsız gerekçelerle, daha önce verdikleri taahhütlere aldırmaksızın, onları kapıya koymaktadır.

O HALDE BU TOPLANTIYA KATILANLAR AŞAĞIDAKİ KARARLARI ALIRLAR:

1. Her milletin içinde ezici çoğunluğu oluşturan ücretliler sınıfının azami mutluluğu, ancak bütün üretim ve zenginlik araçlarının topluluk mülkiyetinde olduğu sınıfsız toplumda olanaklıdır; insanlığın her türlü sefaletinin ve

acısının anası olan özel mülkiyete dayalı mevcut kurumları var gücümüzle ve şimdiye kadar görülmedik bir inançla protesto ediyoruz.

2. Dünya ekonomisinin gelişmesinin kaçınılmaz olarak bizi götüreceği devrim gerçekleşmiş bir olgu haline gelene kadar, işçilerin hali hazırda maruz kaldıkları korkunç yoksunlukların acıları içinde yaşamaya devam etmeleri mümkün olmadığından, ücretler, zorunlu ihtiyaç maddeleri fiyatlarındaki artış kadar yükseltilmelidir.

3. Belli başlı kapitalist devletler, ateşkesten kısa süre sonra, Türkiye'de patronların uygulama kaygısı göstermekten pek uzak oldukları sekiz saatlik işgününü resmen kabul etmiştir. Sosyalist partiler ve işçi dernekleri, hiçbir işçi grubunun sekiz saatten daha uzun süre çalışmak zorunda kalmaması için sahip olunabilecek bütün araçları araştırmalı ve kullanmalıdır.

4. Başı bozukluk unsurları oluşturan, yaşamın güçlüklerini artıran ve işsizliğe yol açan Rus göçmenler, hemen topraklarımızdan çıkartılmalıdır.

5. Köylü ve işçi kitlelerinin çıkarları doğrultusunda ve işçiler ve köylüler değişik kapitalist grupların pazarlıklarına konu edilmeden, Anadolu savaşı acilen son bulmalıdır.

6. Her ne kadar İstanbul son derece elverişsiz ekonomik koşullar altında bulunuyorsa da, yangın geçirmiş mahallelerin yeniden inşası, fabrika ve atölyelerin ve alabildiğine ihmal edilmiş yol çalışmalarının ve birçok benzeri kamu yararına işletmenin geliştirilmesi, endişe ve sefalet içinde kendi kendilerini tüketen ve işten başka bir şey istemeyen binlerce işsize geniş bir faaliyet alanı açabilir. Yetkili makamların, büyük sermayeleri bankalarda tutan spekülatörleri bu sermayeyi herkesin çıkarları doğrultusunda en iyi biçimde kullanmaya zorlamak için gerekli önlemleri en kısa zamanda almalarını talep ediyoruz.

7. Son greve katılmalarının öcünü almak amacıyla yüzlerce işçiyi işten atan ve ücretlilerine karşı verdiği taahhütleri yerine getirmeyi reddeden elektrik, tünel ve tramvay şirketinin yakışıksız tutumunu var gücümüzle ve büyük bir öfkeyle protesto ediyoruz. Ayrıca, aşılmış bir burjuva zihniyetini iliklerine kadar emerek memurlarının maaşlarını zamanında öderken işçilerinin ücretlerini aylarca ödemeyerek onları açlığa sürükleyen devlet işletmeleri genel müdürlüğünün basiretsizliğini ve kötü niyetini de protesto ediyoruz.

8. Dernekler kanunu modern ekonominin gereklerine cevap vermediğinden, işçilere, meslek sendikaları kurma, grev sorunlarıyla ilgilenme haklarını tanıyan bir sendika kanunuyla değiştirilmelidir. Lonca talimatnamesi kaldırılmalıdır.

9. Emekçilerin örgütlenmesindeki yavaşlıklar münhasıran onların cehaletinden kaynaklandığından ve bu cehalet de onların mutlak yoksulluğunun getirdiği bir zorunluluk olduğundan, mecburi ilk eğitimin ücretsiz olmasını ve gece derslerinin konmasını talep ediyoruz.

10. Savaş öncesinde yıllık kirası 30 liranın altında olan evler, kira kanununda yapılacak bir değişiklikle yoksul kiracılar kategorisine ait kılınmalı ve bunlardaki artış bir yıllık kira tutarını aşmamalıdır.

11. Bütün ülkelerin proleterlerine ve onların uluslararası örgütüne en sıcak selamlarımızı ve dayanışma duygularımızı ve onlarla birlikte dünya devrimini hızlandırarak yapma kesin kararlılığımızı gönderiyoruz.

Burjuva basını, birkaç gün boyunca homurtularını sürdürdü. Bütün saldırılar Bİİ'na yöneldi. Türk sosyalist partisi için de burjuva basını şöyle diyordu: "Onları daha makul sanıyorduk, ama onlara da Bolşevizmin bulaşmış olduğu ortaya çıktı." Rus karşı-devrimci göçmenlerinin organı olan akşam gazeteleri, doğrudan kışkırtma yoluna gidiyor ve şöyle diyordu: "Kalıncık Kulu sokağında, gizlice işçileri üye eden, Bolşevik yanlısı, III. Enternasyonalin acentesi, Bİİ adında bir örgütün bürosu var... Biz halk için bir tehlikeye işaret ediyoruz, yetkili makamlar etkili tedbirler almalıdır, vb..."

1 Mayıs 1922 sadece işçi hareketi üzerinde komünist etkinin ilerlemesini sağlamakla kalmadı, ama aynı zamanda eylem içinde siyasal işçi gruplarının etkisini ve gücünü de gösterdi.

Aydınlık, herhangi bir etkisi olmayan yirmi dolayında üyeye sahipti, broşürleri vb... de okunmadı zira içeriği ve üslubu kitlelerin anlayabileceği seviyede değildi.

Ermeni sosyal demokrat partisi Hınçak, 150 dolayında üyeyi toparlamıştı ve bunlar arasında belli bir etkiye sahip enerjik militanlar da vardı. Türkiye sosyalist partisi, İstanbul komünist partisinin (Bİİ) doğrudan etkisi altında 2.500 dolayında üyeye sahipti. Beynelmilel İşçiler İttihadı, 300'ü kadın 2.000 dolayında üyeye sahipti, nitekim nümayişin bütünü ve idaresi sadece ona aitti. (Nümayişin giderleri için 800 Türk Lirası gerekiyordu. Katılan değişik örgütler ancak 100 lirayı taahhüt edebildiler, İstanbul komünist partisi (Bİİ) Türkiye sosyalist partisi üyelerini, bu partinin başkanının üyelerin isteğine rağmen kullandığı otomobili satmaya ve bu meblağı nümayiş için kullanmaya ikna etti. Bu küçük olguyu, İstanbul komünist partisinin (Bİİ) etkisini göstermek üzere anıyorum.)

Türk sosyal-demokrat partisi, gülünç duruma düştü. Bu parti başkanının (önde gelen Farmason) yol açtığı bir olayı anlatılmadan geçilemez. Başkan, üç yandaşıyla gösteriye geldi. Mitingde söz almak için ısrar etti. Partisinin masraflara katılmadığı gerekçesiyle bu isteğini reddettik. Hemen o anda fiyat üzerinde pazarlık etmeye başladı. Para ödedikten sonra, işin henüz bitmediği kendisine söylendi; asıl olan onun konuşmasıydı. Yoldaşlarımızdan biri, kendisine söylenecek olan şeyleri tekrarlaması koşuluyla söz alabileceğini belirtti. Reddetti, ardından kimi tavizler koparmak üzere pazarlık etmeye başladı. Ona, bu imkansız cevabı verildi. Kendisine görev verilene tıpa tıp aynı ko-

nuşması gerekiyordu. Sonuç olarak kabul etti. Ancak yoldaş ona şöyle dedi: "Tek bir kelimeyi değiştirirseniz, üzerinde bulunduğunuz masayı devirirız, siz de yere düşersiniz." Sadece söyleneni tekrarlayacağına yemin etti. Konuşurken, beni izliyorlar mı diye sürekli etrafına bakınıyordu; masanın en küçük sallanışında, burjuvaziye ağır biçimde küfür ediyordu, masanın sallantısı arttıkça da burjuvaziye karşı daha acımasızlaşıyordu. Nutkunu bitirdikten sonra, izleyenlerin alaycı –onunla dalga geçiyorlardı– alkışları üzerine, çevresine korku dolu bir ifadeyle bakarken yoldaşa şöyle dedi: "Antanta'nın polisi beni duydu mu?... Her şeyi söyledim değil mi?" "Mükemmel, ancak tutuklanmadan buradan sıvışsan iyi olur!" cevabını aldı. Yarım saat içinde bir daha görünmemek üzere sırra kadem bastı. İşte sosyal-demokrat parti ve başkanı. 1 Mayıs'tan sonra tümüyle silindi.

1 Mayıs 1923'ten [1922 olmalı] sonra, anarko [orijinalde austro/avusturya yazıyor]-sendikalist eğilim ile komünist eğilim arasında keskin bir mücadele başladı. Birinci akımı, genel sekreter Maksimos ve Haziran genel kurulunda BİI'nın I.S.R.'den [Kızıl Sendikalar Enternasyonali] çıkmasını talep eden Merkez Komitesi temsil ediyordu. Ancak İstanbul KP üyelerinin aktifliği ve enerjik tutumu karşısında, azınlığa düştüler. Bunu izleyen seçimlerde genel sekreterliği, Merkez Komitesine ve gazeteye İstanbul KP üyeleri seçildiler. Maksimos'un (daha sonra gelişmiş, halen Yunanistan Komünist Partisi Merkez Komitesi üyeliği yapıyor ve 1923 yasama meclisi seçimlerine aday olarak katılmış) ihracına karar verildi. Durumu anladı ve peşinen BİI üyeliğinden istifasını verdi. Taraftarları bütün aktif ve sorumlu konumlardan tasfiye edildi. Bundan sonra İKP [İstanbul Komünist Partisi] dışardan fazla çaba harcamak zorunda kalmadı. BİI'nın merkezinin bulunduğu, işçi yatağı Pera'da, örgütlerin çoğunluğu ele geçirildi. İnşaat, ağaç işçileri, gıda ürünleri, vb..., vb.... Ayrıca işçi semtlerinin sempatisi de kazanıldı.

BİI, denizcilerin örgütlenmesi ve liman tahmil tahliye sendikalarının kesin kazanılması hedefini önüne koydu. BİI merkezi, bu amaçla bürolarını ve geniş bir lokalini (kulüp) yerleştirdiği limana taşındı.

Aynı zamanda BİI kulübünde yüzlerce tahmil tahliye işçisinin katıldığı 7 konferans düzenlendi. BİI tüzüğünün kabulü ve üyelik için bir takım kararlar kabul edildi. Bu sendikanın 23.000 üyesi vardı. Oyların % 66'sı [60 olmalı] BİI'na çıktı. % 40'ı ise, küçük burjuva ve diğer maceracılardan oluşan eski komiteye verildi. Herhangi bir bölünmeye yol açmamak için, BİI çoğunluğu kazanmak için hazırlık çalışmaları süregiderken üyelik konusunu erteleme kararı aldı.

Aynı tarihlerde, 320 üyeli pastane işçileri sendikası, BİI çekirdeğinin faaliyetiyle, genel kurulunda BİI tüzüğünü kabul edip üye olmak üzere üyelerimizden oluşan bir komisyonu seçti.

*

* *

1 Mayıs'tan sonra, TSP eski genel başkanı Hilmi Bey, cezaevinden çıktıktan sonra, kendisini değişmez genel başkan tayin eden tüzüğün birinci maddesine dayanarak partiyi (malını) talep etti. Hükümet, Hilmi Bey tutukluyken Şakir Bey tarafından düzenlenen ve tüzükte değişiklik yaparak Hilmi'nin değişmez genel başkanlığına son veren olağanüstü kongrenin kararlarını tanımadı. Bu nedenle merkez komitesini ve Şakir Bey'i partiyi Hilmi'ye teslim etmeye davet etti. Büyük bir etkisi olan Bİİ nüveleri bunu kabul ettiler [?]. Üyelerin %99'u, dilediklerini seçme hakkının sadece işçilere ait olduğu yolunda bir dilekçeyi imzaladılar. Hükümet bunu dikkate almadı ve 5 günlük bir süre verdi.

Greve gitmeyi düşünüyorduk. Ancak başarıya ulaşma imkanı görmüyorduk, zira 1921 grevinden sonra, yüksek memurlarının aracığıyla şirket ayrı bir sendika kurmuş ve işten çıkartma tehdidi altında işletmelerinde çalışan birçok işçiyi üye olmaya zorlamıştı.

TSP üyeleri her şeylerini alarak büroları polis gücüyle ele geçiren Hilmi'ye bıraktılar.

TSP'nin 4.000 kişilik kitlesi Bİİ'na yöneldi. Merkez lokalinde toplantı yapıldı. Hükümetin tedbirlerini şiddetle protesto eden bir karar kabul edildi. Bu kararda, Türkiye işçi sınıfının, sömürücülere karşı mücadelesinde dünya devrimci proletaryasını kendisine yardımcı olmaya çağırdığı, vb..., vb.... de vurgulanıyordu.

9 gün sonra, tramvay, tünel, elektrik, demiryolu, deniz yolu, vb... işçilerini temsil eden 145 işçi temsilcisinin katıldığı bir konferans düzenlendi; konferansın amacı, bu işkollarındaki işçilerin yeniden örgütlenmesiydi. Bİİ'na katılma oybirliğiyle kabul edildi. Müttefiklerin uşağı Ferit Paşa hükümeti,[38] bu katılmayı engellemek için her türden tehdidi ve entrikayı yaptı. 3. Konferansta, hükümetin baskısı altında Şakir Bey ve çetesi, üyelerin % 30'unda tereddüt uyandırdı. Onları, komitesi bizden olmak üzere, ayrı olarak yeniden örgütlemeye karar verdik. Bu da yapıldı. Bu oturumda bağımsız sosyalist parti örgütlendi. Bir takım yerleri yeniden aldılar. Münhasıran işçilerden müteşekkil, tarafımızdan tespit edilmiş komite seçildi. Kararımızdan 15 gün sonra, Şakir Bey ve taraftarlarından birkaçı partiden ihraç edildi.

Temmuz ayına kadar, belli başlı sendikaların tümünün Bİİ tüzüğünü ve programını kabul etmesi amacını güden konferansın başarıya ulaşması için muazzam bir hazırlık çalışması yürüttük.

Bu amaçla, sosyalist maskeli kimi burjuva unsurların demagojilerini boşa

38 Damat Ferit Paşa'nın son kurduğu hükümet 18 Ekim 1920'de görevden ayrılmıştır; buradaki bilgi doğru değildir.

çıkarmak üzere bu ay boyunca, ... adet halkın anlayacağı bir üslupta ve dilde Türkçe, Rumca, Ermenice kaleme alınmış "Komünizm el kitabı" adlı özel bir broşür yayımladık; bu broşürü işçi merkezlerinde, semtlerinde vb... dağıttık. Bu çalışma etkisini gösterdi. Ayrıca KP'nin Ermeni fraksiyonu da, yayın organıyla, Komünizmin ABC'si vb. özel kitaplarla büyük bir hazırlık çalışması yaptı.

İKP komitesi, bütün işçi örgütlerinin kongresinin 15 Temmuz'da toplantıya çağrılmasını kararlaştırdı.

Aydınlık rahatını bozmuyordu, sayfiyede oturuyor, haftada üç gün saat 10 ile 4 arasında kente iniyor ve dünya yansa saat 4'teki vapuru kaçırmıyordu.

Ancak baskımızla kesinlikle faaliyete çekileceklerini düşünüyorduk çünkü doğrudan etkimizle 25.000 işçi toplanacaktı ve büyük bir eğitim çalışması gerekiyordu; Türk militanlarımız yoktu ve bu nedenle 1 Mayıs'tan itibaren onlarla sıkı bir ilişki içinde bulunduk. Tutumlarını sürekli eleştiriyorduk. Aylık dergileri "*Aydınlık*", içeriği ve yüksek üslubuyla, işçilerin anlayabileceği bir seviyede değildi. Broşürleri için de aynı şey söz konusuydu; bunları sadece burjuva aydınları okuyordu. Her akşam yüzlerce işçinin geldiği kulüplerimizde bir takım konferanslar vermeleri için günde bir saat fedakarlıkta bulunmalarını sağlamaya çalışıyorduk; ancak bunu yapamayacaklarını, zira saat 4 vapurunu kaçırmamaları gerektiğini söylüyorlardı. Dergileri ve broşürleri için de, bunları belirli bir amaç için çıkarttıklarını söylüyorlardı.

*

* *

Balkan Federasyonu kongresinde, Doktor Şefik, "*Aydınlık*"ı temsil etti (o zaman onların resmi Türk KP'sini oluşturduklarını öğrendik, ama ne parti!) BİI, bunun için yetkili kılınmış olmasa da Trayçev tarafından temsil edildi.[39] Bu kongrede, BİI'nın, Federasyonun dayanması gereken Türkiye'deki tek devrimci olduğu söylendi.

*

* *

10 Temmuz'da İKP'nin (BİI) ve komitesinin, burjuva devrimcilerinden öte bir şey olarak görmedikleri *Aydınlık*'a karşı hasmane tutumuna rağmen, onların kendi başlarına bırakılmaması ve faaliyete çekerek tutumlarını değiştirmeye çalışılması kararını aldırmayı başardım.

10 Temmuz'da, bürolarında, önde gelenleriyle Dr. Şefik, Sadrettin Celâl ve Fahri [Baytar Ali Cevdet] ile bir görüşme yaptım. Konuşmamızı ve olayı mutlaka anlatmam gerekiyor. Durumu onlara izah ettim ve dedim ki, konferan-

39 Bkz. s. 90 dipnot 30.

sın 15 Temmuz'da toplanmasına karar verdik ve sizden bu konferansa aktif bir biçimde katılmanızı bekliyoruz. Benden ayrı olarak aralarında on beş dakika kadar görüştükten sonra, kendilerinin de böyle bir şey yapmayı düşünmekte olduklarını söylediler.

Onlara artık düşünecek bir şey olmadığını söyledim; hazırlık çalışması yapıldı, 20'yi aşkın işçi örgütü bizim çağrımıza cevap verecek; zaman, artık aktif bir biçimde harekete geçme zamanı ve onların bunu reddetmeyeceklerini düşündüğümüzü ekledim.

Bunun üzerine Sadrettin Celâl şöyle dedi: "Toplantı çağrısında inisiyatif kimde olacak?" Onlara bunun esaslı bir konu olmadığını söyledim. Bunun üzerine gündemi tespit edelim dedi. Gündemi tespit ettik. Devamla, "Çağrı mektuplarını yazalım" dedi. Gündemi önce BİI ve TKP Merkez Komitesine sunmam gerekir dedim.

Olmaz dediler, niye zaman yitirelim, çağrı mektuplarını hemen gönderelim ve mühürlerini kaldırdılar...

Reddettim ve acele etmeye gerek olmadığını söyledim; gündemi komitelerimizin onayına sunduktan sonra kendilerine cevap vereceğimi söyleyerek yanlarından ayrıldım.

Ertesi gün *Aydınlık* tarafından gönderilmiş çağrı mektubunu aldık. Hepimiz şaşkına döndük. Yoldaşlarımla çatışır hale geldim. Bu davranışlarına bir anlam veremiyorduk. Komitelerimiz, bunlar bizle dalga geçiyor diyerek bunu ciddiye almadılar (Daha sonra Komintern'in IV. Kongresinde bu davranışlarının nedenlerini anladık). BİI MK'nin ve İKP komitesinin hasmane tutumuna rağmen, çağrıya katılma kararına varıldı. İki gün sonra yaklaşık 15 işçi örgütünden komiteler BİI MK'ya *Aydınlık*'ın ve davetinin ne olduğu sorusunu yöneltti. Cevabımız, buna katılma yönünde oldu. 15 Temmuz'da konferans açıldı.

Katılanlar: 4.300 üyeye sahip sendikalarıyla birlikte Beynelmilel İşçiler İttihadı, 1.900 üyeli Bağımsız Sosyalist Parti, 1.200 üyeli Ermeni sosyal-demokrat partisi, 1.200 üyeli Reji, 700 üyeli Şark demiryolları, 3.200 üyeli fırın işçileri, 300 üyeli matbaacılar, 900 üyeli Seyrü Sefain Şirketi, Hayriye, vb..., vb... Her biri 2 delege ile temsil edildi. 22.000 örgütlü işçiyi temsilen 23 delege katıldı. İlk iki oturum, örgütlerinin durumu hakkında raporların okunması, konuşmaların yapılmasıyla geçti.

Üçüncü oturumda, tartışmalardan sonra bütün sendikaların bir Genel İş Konfederasyonu içinde birleşmesi ve erimesi oybirliğiyle kabul edildi.

Sekreterliğe oy çokluğuyla Kâzım yoldaşımız seçildi. İzleyen oturumda hangi tüzük ve programın kabul edileceği sorunu üzerinde bir tartışma gelişti. *Aydınlık* kendi önerisini yaptı. BİI'nın program ve tüzüğü, *Aydınlık*'ın iki oyu haricinde oy çokluğuyla kabul edildi.

İki delege, programı için BİİT'nın katılması ve erimesi yönünde oy kullandı. Bu çok doğaldı. *Aydınlık* kesinlikle hiçbir şey yapmadı, işçilerce tanınmıyorlardı ve bu nedenle etkileri de hiç olmadı.

Bizim için esas olan bu değildi. Biz, daha büyük hedeflerin peşinde koşuyorduk.

Ayrıca proletaryanın eğitiminin de farkına varıyorduk. Bizim açımızdan örgütlerin BİİT'na bağlılıklarını oylarıyla göstermiş olmaları yeterli değildi.

Hükümeti, BİİT'yi GİK [Genel İş Konfederasyonu] olarak kabul etmeye zorlamak üzere bir genel greve gitmeyi düşünüyorduk. Bunun için, *Aydınlık* üyelerinin –Türk militanlar olarak– bu yöndeki gündelik ajitasyon ve propagandaya girmesini istiyorduk.

Bir oturumda, bu görev için komisyonlar seçilmesini önerdik. Aydınlığın bu eylem komisyonlarında bütün üyeleriyle yer alması gerekiyordu.

Ne var ki *Aydınlık*, gündelik pratik faaliyete girmeyi reddetti. Bu da genel bir öfkeye yol açtı.

Bir işçi delege söz alarak şöyle dedi: Şimdi çok iyi anlıyoruz, siz lafta kalıyorsunuz, eylem deyince gerçek yüzünüz ortaya çıkıyor, işçi sınıfını eğitmeyi reddediyorsunuz. Ama biz bir sarı Hilmi'nin yerine 10 kızıl Hilmi'ye sahip olmak istemiyoruz." (Her şeyin bitmediğini, belki bir değişim gösterebileceklerini umarak, onları tek savunan ben oldum.) Oturum böylece kapandı.

Çıkışta herkes, farklı örgütlerden bütün işçi delegeler şöyle diyordu: "Ama bunların hepsi birer Bey (burjuva)."

O günlerden itibaren *Aydınlık*'ın delegeleri ortalıkta bir daha görünmedi. BİİT delegeleri, Dr. Şefik, Sadrettin Celâl ve Fahri ile ayrı bir toplantı yaptı.

BİİT delegesi, onların ajitasyon ve propaganda komisyonlarına mutlaka katılmasını istiyordu; o takdirde BİİT, işçi sınıfı için ellerinden gelen çabayı-fedakarlığı gösterdikten sonra, onların hareketin başına geçmesini kabul edecekti; zira Kemalist orduların "zaferleri"nin başlamasıyla oluşan yeni siyasal durum bunu gerektiriyordu.

*Aydınlık*çılar aktif çalışmaya katılmayı kesin bir dille reddetti. Bu reddedişi çok değişik nazik biçimlerle maskeledi.

Biz de genel grev hazırlık çalışmalarını tek başımıza yürüttük.

O günlerde Kemalist orduların "zaferleri", işçi kitleleri arasında büyük bir ulusal coşku uyandırdı. Aynı zamanda İstanbul'daki Türk polisi, bize karşı tutumunu değiştirdi.

BİİT'nın çevresini ispiyoncular sardı. İlk adım olarak, üyelerin aidatlarının toplanması polis müdüriyeti tarafından yasaklandı. Bu darbeyle BİİT'nın mali durumu büyük sarsıntı geçirdi; oysa ki yürüttüğümüz mücadele büyük kaynaklar gerektiriyordu. *Aydınlık*, bize en küçük bir yardım yapmayı bile reddetti. Genel grev için, kamu hizmetlerinden başlamayı düşünüyorduk. En

başta da tramvay işçileri yer alıyordu. Greve başlamaya kalkıştıklarında, karşılarında İngiliz, Fransız veya İtalyan polislerini değil, Türk polisini buldular. Her tramvaya dört polis binerek, iş bırakmak isteyenlere engel oldu.

Aynı zamanda Bİİ militanlarına karşı 80 tutuklama müzekkeresi çıkartıldı. Merkez Komitesi 4 saat gözaltında tutuldu ve teminat karşılığı, her gün polise gitmek koşuluyla serbest bırakıldı. Ayrıca her türlü toplantı yasaklandı ve militanlar ile aktif üyeler ciddi biçimde izleme altına alındı.

Mudanya Mütarekesi'yle birlikte, Misak-ı Milli'nin ölüm fermanının imzalandığını anladık. İşçileri sınıfsal çıkarları ve Kemalist "zafer"in anlamı konusunda aydınlatmak için İKP (Bİİ) Türkçe bir bildiri bastırdı; bildiride şöyle deniyordu: İşçi sınıfı emperyalizme indirilen her darbeden hoşnut olur. Ancak Kemalist burjuvazi, Mudanya Mütarekesi'yle emperyalistlerle bir uzlaşmaya girdi. Kemalist burjuvazi, işçilerin maddi özlemlerini gerçekleştirmeyecektir. Önceleri grevleri bastıran, yabancı emperyalistlerin emrindeki İngiliz, Fransız ve İtalyan polisleri oluyordu, bugün bir Fransız şirketine karşı yürütülen tramvay işçilerinin grevini, "zafer"inden birkaç gün sonra bastıran Kemalist burjuvazinin emrindeki Türk polisleri oluyor.

Gerek Türkiye, gerekse yabancı burjuvazi, işçi sınıfının düşmanıdır. İşçiler kendi haklarını her çeşit burjuvaziye ancak mücadeleleriyle ve güçle dayatabilir. Türk burjuvazisi, işçilerin saflarını şovenist demagojiyle zayıflatmaya çalışıyor. Türk, Rum, Ermeni, Yahudi işçileri kardeştir ve tek bir ortak düşmana sahiptir: Bütün burjuvalar.

Irk veya milliyet ayrımı gözetmeksizin bütün işçilerin birliği ve Kemalist burjuvaziye ve emperyalizme karşı mücadelesi, vb... Sokaklardaki büyük gösterilerden yararlanarak bu bildiri, işçi göstericiler arasında dağıtıldı ve kentin hemen hemen bütün duvarlarına yapıştırıldı.

Aynı zamanda Rumlara yönelik bir kırım eğilimi de vardı.

Her mahallede gizlice Türk, Rum, Ermeni işçilerden oluşan komiteler kurduk; bunların görevi, olası bir ırk kırımını, sınıf mücadelesine dönüştürmekti.

Bütün sokak gösterilerine, Bİİ'nın Rum, Ermeni, Türk üyeleri, birlikte katıldılar. Çok anlamlı bir olgu: Kitle gelen geçenlerin kafalarından şapkalarını alıp, fes takmayanları rahatsız ederken, Bİİ'nın kafalarında şapkalarıyla Rum, Yahudi, Ermeni üyeleri, Türk yoldaşlarıyla birlikte on binlerce göstericinin arasında rahatsız edilmeden yürüdüler ve zengin semtlerde değişik milliyetlerden burjuvaların evlerinin pencerelerini taşla kırma eylemine geniş biçimde katıldılar. Sadece duvar işçilerinin, çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bir toplantısı sırasında küçük bir tatsızlık yaşandı.

Bir Rum yoldaş söz alarak işçileri bütün burjuvalara karşı birleşik mücadeleye davet etti. Ondan sonra bir şoven Türk söz aldı ve Türk işçileri Rumla-

ra karşı kışkırtmaya çalıştı. Türk ordusunun zafere ulaştığı bugünlerde korkuya kapıldınız ve daha dün Venizelos yandaşlığı yaparken bugün sizi korumamızı istiyorsunuz....

Bu şovenden sonra bir diğer Türk işçisi söz aldı ve şöyle dedi:

"Rum işçileri, bizim kardeşimizdir. Bİİ Kemalist hareketleri her zaman destekledi ve buna üç yıldır tanığız. Olayları sıraladıktan sonra şu sonucu dile getirdi: Rum, Türk, Ermeni, vb... işçiler birleşerek her türlü sömürücüye karşı mücadele etmelidir. Şoven konuşmacı dövüldü ve Rum işçiler kendisini korumasaydı linç edilecekti.

Yüzlerce işçinin bildiği bu hakikati, Bİİ'nın eyleminin bir işçi tabakasına sınıf bilinci verdiğini, ırksal düşmanlığın köklerini kuruttuğunu göstermek üzere verdim. Çalışmanın sonuçlarını daha sonra da gördük ve bu çalışma, İstanbul'daki bilinçli Rum, Türk, Ermeni proleter tabakasını sıkı sıkıya birbirine bağladı.

Bİİ'na karşı polis baskıları sonucunda, legal faaliyet hemen hemen olanaksız hale geldi.

Ermeni sosyal-demokrat partisi polis tarafından dağıtıldı ve yayın organları kapatıldı.

Haklarında tevkif müzekkeresi çıkartılan birçok militan kaçmak zorunda kaldı.

İKP ve Bİİ, illegal örgütlerin birleştirilmesi ve gerek legal, gerekse illegal yönetimde aktif yer alması için *Aydınlık*'a bir kez daha başvurma kararı aldı. Bu amaçla beş kişilik bir delegasyon tayin edildi, ancak bir mumla onları kabuklarından çıkarmak mümkün olmadı. Olaylar onları ilgilendirmiyordu ve huzurlu bir biçimde sayfiyede yaşamaya devam ediyor, gerekli gereksiz akademik lafazanlıklarını sürdürüyorlardı.

Siyasi olaylar, polis baskıları, önde gelen militanların birçoğunun kaçması, Bİİ'nın illegaliteye geçişi, konferans oturumlarının Kasım 1922'de ertelenerek Şubat 1923'te yeniden başlamasının nedenlerini oluşturdu.

Komintern'in IV. Kongresi

Doğu seksiyonu *Aydınlık*'ı (kendisi tarafından tanınan resmi komünist partisi) destekliyordu ve dolayısıyla, kongreye sadece onun delegelerini davet etti.

Sadrettin Celâl, (Vedat) Nedim, (Sakallı) Celâl delege oldular.

Bİİ, Profintern'in II. Kongresi için beni ve Kâzım'ı tam yetkili delege tayin etti. Ben, ayrıca İKP (Bİİ) tarafından IV. Kongre delegesi tayin edildim.

Ankara Halk İştirakiyun Partisi, Salih yoldaşla birlikte 6 delegeye sahipti.

Bizimle *Aydınlık* arasında İstanbul'daki çatışmalar Kongre'ye de yansıdı.

Bizden 20 gün önce gelmiş olan *Aydınlık* delegeleri, bizim itibarımızı sarsmak için imkansız olanı başarmışlar.

Vardığımızda başımızdan aşağı soğuk bir duş indi.

Bizim açımızdan her delegasyonun temsil ettiği güçler ve eğilimler son derece açıktı.

Doğu Seksiyonunun yanılsamasını ortadan kaldırmaya çalışıyorduk, ancak çok kararlı bir dirençle karşılaştık. Başlangıçta, gerçeği yansıtan bakış açımız, onlar tarafından dikkate alınmadı.

Aydınlık'ın delegeleri, Bll'na karşı provokatif bir biçimde yüklenmeye başladı. Sadrettin Celâl, birleşik Türkiye delegasyonunun kararlarını bir tarafa koyarak, IV. oturumda yaptığı konuşmada, sözüm ona Türkiye delegasyonu adına şöyle dedi:

"Iki kez *Dernek*'in bürosunun kapatılmasına atıfta bulunarak ancak İstanbul'un devrimci işçi hareketinin kurucusu ve yöneticisi Bll'na karşı polis takibatları hakkında tek söz etmeden şunları söyledi:

"Bu akşam İstanbul komünist grubunun (*Aydınlık*) yaptıklarının tümünü size anlatmam elbette mümkün değildir, ancak onun ne tür bir faaliyet gösterdiğine örnek olarak, size şunu aktaracağım: Temmuz ayında İstanbul'daki belli başlı işçi örgütlerine sermayenin genel saldırısına karşı tek bir proleter cephede birleşmek üzere bir çağrı yaptık. Ne var ki o tarihe kadar en bilinçli işçi örgütü olarak değerlendirdiğimiz Beynelmilel İşçiler İttihadı tek cephe girişimini sabote etti. Yoldaşlar, işçi sınıfının hazır olmadığını ve her şeyden önce sınıfı aydınlatmak gerektiğini ileri sürdüler. Ancak dedik ki, şefler buna karşı çıkarsa birlik eylemle ve eylem içinde olacak ve bugün bu birliği gerçekleştirmeyi başaramazsak, burjuvazi aralarında hiçbir bağ olmayan bütün işçi örgütlerini birer birer ezecektir. Olaylar bizi haklı çıkardı. Bugün sonuçları görüyoruz. (IV. Kongre steno ile tutulmuş tutanakları)."[40]

Yoruma gerek yok. Bizim için, sadece işçi saflarına sızmış burjuvalara yakışacak bu kandırmacaya başvurmaktan başka yolları yoktu.

Kongre oturumunda yaptığımız protestolar steno ile tutulmuş tutanaklara dahil edilmemiştir.

Bilinçli bir biçimde, onları burjuva ajanları olarak itham ettik.

---

40 Bu konuşma metninin ilgili bölümü *TSA-I*'de s. 831-833'te şu şekilde yer almaktadır: "Besbelli ki, İstanbul Grubunun yapmakta olduğu her şeyi sizlere anlatamam. Bununla birlikte, faaliyetlerinin niteliği hakkında size bir örnek vermiş olmak için şu olayı anayım: Temmuzda bu grup, Sermayenin genel saldırısına karşı bir Birleşik Cephe oluşturmak için İstanbul'daki en önemli işçi sınıfı örgütlerini bir toplantıya çağırdı. Fakat, o zamana dek bizim bu şehirdeki en yüksek sınıf-bilinçli işçi sınıfı örgütü saydığımız Beynelmilel İşçiler İttihadı, işçi sınıfının henüz hazır olmadığını, önce eğitilmesi gerektiğini ileri sürerek bu girişimi sabote etti. Ama biz, gerçekte bu karşı çıkanların önderler olduğunu ve eylemde birliğin gerçekleştirileceğini söyledik. Birleşik Cephe'yi kurmazsak, burjuvazinin bütün işçi örgütlerini birer birer ezeceğini de sözlerimize ekledik. Sonraki olaylar, bizim haklı olduğumuzu fazlasıyla kanıtladı."

Akademik sözlerle yetinenler, işçilere ve devrimci harekete her türlü yardımı reddedenler, bununla da yetinmediler, ayrıca Kemalistlerin Bİİ'na karşı sürekli kovuşturmaları keskinleşirken ve Bİİ'nın, İKG'nin [İstanbul komünist grubu] maddi ve manevi yardımına ihtiyacı varken, onlar onun organizasyonunun itibarını ortadan kaldırmaya ve yıkmaya çalışıyorlardı. Somut durumu Doğu Seksiyonuna izah etmeye çalıştık, ancak Doğu Seksiyonu durumu anlamamakta direndi. Böylece kongrenin Türkiye'deki komünist gruplaşmalarda hiçbir değişiklik yapmayacağını, somut olgulara dayanarak ve temsilcilerin kalitesi ve temsil ettikleri güçler hakkında yanılgıya düşmeden söyledik. Her şeyden önce dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan olmamak gerekiyordu. Bİİ'nın durumunu izah ettik ve onun görevlerini yerine getirebilmesi için kendisine maddi yardım gönderilmesini istedik. Reddedildi. Bu da güçlerinin azalmasının ve yayın organının kapanmasının nedenlerinden birini oluşturdu.

(Doğu Seksiyonu, yine kendi bilgilerine dayanarak, umudunu Ankara'daki Halk İştirakiyun Partisi'ne bağlıyordu. Safarov yoldaş, Doğu Seksiyonunda Türk delegeleriyle bir oturumda şöyle dedi: İyi bir partimiz var ve bütün üyelerini bizim tanıdığımız ve sınavdan geçmiş en mükemmel parti, Ankara'daki HİF'dır, vb...)

Türkiye'yi ve onun güçlerini tanıyan bizler için bu körlüğü anlamak mümkün değildi. Bugün Doğu Seksiyonu, AHİF'nın ne olduğunun ve onun IV. Kongre delegelerinin nasıl ihanet ederek burjuvazinin saflarına geçtiğinin farkına varmıştır. Doğu Seksiyonunun yaşadığı hayal kırıklığı büyük olmalıdır. Bir başka toplantıda birleştirilecek grupları sıralarken, toplantıya başkanlık eden Briquet yoldaş şöyle diyordu:

"Ermeni sosyal-demokrat partisi Hınçak 600 komünist üyeye sahip ve günlük gazetesi birleşik partiye verilecek, vb..., vb..."

Ondan ve onun sahip olduğu verilerden daha iyi bildiğimiz Hınçakçı partinin ne olduğunu söyledik. Ona, 1921'de 42 üyeden oluşan Ermeni komünist fraksiyonu ile Bİİ'nın kaynaştığını ve günlük gazetenin bu fraksiyon tarafından yönetilmekle birlikte, yetkili makamlar tarafından kapatıldığı için artık yayınlanamayacağını, vb... izah ettik. Bu fraksiyonun, illegal gruplarını ve üyelerini tanıyan şeflerinin İstanbul'dan kaçmak zorunda kalarak Tiflis'te bulunduklarını da ekledik. Buradan, ne yapacaklarını, vb... sormak üzere bize gönderdikleri telgrafı verdik.

Ancak Briquet yoldaş şöyle dedi: "Gayet iyi biliyoruz, yoldaşlarımızdan, eski yoldaşlardan, iyi yoldaşlardan bilgiler aldık ve bunlara inanıyoruz, vb..., vb..." Dolayısıyla bu bilgilere dayanarak (ve ne yazık ki bugüne kadar aynı terane sürdürülüyor), bizim söylediklerimiz dikkate alınmadı. Kongrenin sonlarına doğru, Doğu Seksiyonunda toplanmış olan bütün Türkiye delegeleri,

bütün grupların tek bir BKP [Birleşik Komünist Partisi] halinde birleşmesi kararı oybirliğiyle alındı. Bir geçici yönetim komitesi, bir Bİİ üyesi, bir Ankara üyesi, bir Hınçak üyesi ve Yürütme Kurulu temsilcisinden oluşan, Prezidyum tarafından belirlenecekti. *Aydınlık* alınmadı. Birkaç gün sonra[41]

Şimdi de Asimokopulos'un raporunda sürecin gelişiminin nasıl aktarıldığına bakalım.

> 1921-1922 dolaylarında Komintern'de delege olan bir takım yoldaşlar bize Komünist Enternasyonal'in dağınık haldeki komünist çekirdeklerin birleşmesi gerektiği yönündeki kararını bildirdiler. İstanbul'da "Aydınlık" ve "Bİİ" grupları dışında başka Ermeni grupları (burjuva devrimci "Hınçak" partisinin aşırı solu) ve bir Yahudi grubu olduğunu da duydum. Bunlardan bir şey çıkmadı ve birliği hedefleyen bu ilk toplantıda temsil edilenler yine "Aydınlık" ve "Bİİ" grupları oldu. Zaharyadis yoldaş, Ginzberg ve ben Merkez Komitesi'ne katılacaktık. Çalışmaya koyulduk. 1 Mayıs yaklaşırken bir bildiri çıkartılması kararlaştırıldı. Dağıtılmadan önce bir sempatizan bildirileri matbaadan teslim alırken polis tarafından yakalandı ve tutuklandı. Onu uzaktan izleyen bir yoldaş yakayı ele vermedi ve gelip bizleri uyardı. Yığınsal tutuklamalar başladı ve Kemalist polis yakalananlara işkenceye başladı. Aranan yoldaşlardan birçoğu kaçtı. Polis beni de arıyordu ve her an evlerimize baskınlar ve soruşturmalar yapılıyordu. Dışarıda kalmış yoldaşlar, yaptıkları bir toplantıda benim de gizlenmemi kararlaştırdılar ve 45 gün boyunca gizlendim. Tevkifata rağmen Bİİ gençliği, bütün üyelerini harekete geçirerek, hazırladığımız yeni bir bildiriyi dağıttı. 1 Mayıs iyi bir şekilde yaygınlaştırıldı. Birkaç yeni tevkifat bunu izledi. Bu ilk büyük dava, suçlanan yoldaşların hepsinin beraatıyla sonuçlandı.[42]

* * *

Roland Ginzberg Türkiye işçi ve komünist hareketinin gelişimini, değişik çevre ve grupların, bu arada Komintern Doğu Seksiyonu'nun tutumunu değerlendirdiği yukarıdaki geniş rapor-mektubu kadar olmasa da, Türkiye'nin siyasi gelişimini, bu süreçte yer alan siyasi-sınıfsal güçleri aşağıdaki rapor-mektubunda ele alıyor.

---

41 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD34, Klasör 3-6, Belge 209-227 [Fransızca, natamam]. Bilindiği gibi Komintern IV. Kongresi, Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni kurmak üzere oluşturduğu Örgüt Bürosu sekreterliğine Dr. Şefik Hüsnü'yü, üyeliklerine THİF adına Salih [Hacıoğlu] ve Bİİ adına [Vanlı] Kâzım'ı getirmiştir. Bu konuyla ilgili Orhan'ın [Sadrettin Celâl Antel] Komintern Yürütme Komitesi'ne başvurusunu daha önce verdik.

42 RGASPI, f. 495, op. 266, d. 60, yaprak 1-10 [19 sayfa] [Fransızca].

TÜRKİYE'NİN GEÇMİŞ VE HÂLİHAZIR DURUMUNA KISA BAKIŞ

Türkiye, sınaî bakımdan geri kalmıştır. Ayrıca bütün sanayi veya kapitalist işletmeler, Batılı emperyalist kapitalistlerin elindedir. Yerli kapitalist olarak, zar zor ilerlemeye çalışan zayıf bir burjuvazimiz var. Doğrudan ve belirli maddi çıkarların billurlaştığı siyasi partiler yok, kapitalist tekâmülün ilerlemesi ölçüsünde sağlamlaşan genç partiler var.

İşçi sınıfı zayıf ve iyi örgütlenmemiş durumda. Geliştikçe, Kemalist terör altında kavga organlarını yaratmaya çabalıyor.

Nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturan köylü sınıfı geri kalmış, cahil ve ardı ardına gelen savaşlarla yıkıma uğramış durumda.

Hâlihazırdaki durumu daha iyi anlamak için, son on beş yıllık olaylara kısaca bir göz atalım.

Uzun yıllardır bürokrat ve asker kitlesini temsil eden farklı grupların üzerinde tartıştıkları ana konu, (dolaylı kapitalist çıkarlar tarafından belirlenmiş) siyasi iktidardır.

Gruplar, hizmet ettikleri emperyalist kapitalistlerin karşıt çıkarlarına göre aralarında farklılaşıyordu. İktidara hemen hemen her zaman, nüfusun en aydınlanmış ve etkili bölümü olan kesimlerine dayanarak darbeler yoluyla geliyorlar. Bu, boyun eğmişlik ve derin bir cehalet içindeki köylü ve işçi kitlelerinin hemen hemen her zaman kayıtsızlığıyla karşılanan düzenli bir oyundu. İktidara gelince, ülkeyi hizmet ettiklerinin sömürüsüne sunuyorlardı.

On beş yıldır, ülkeyi, ekonominin iflasına ve üretici güçlerin yıkımına yol açan ardı ardına bir takım savaşlara sürüklediler.

Ülkenin siyasi yaşamında belli başlı rolü iki parti oynadı: "İttihat ve Terakki" ile "Hürriyet ve İtilaf". Alman çıkarlarına hizmet eden "İttihat ve Terakki", dünya katliamındaki bozgunundan sonra iktidarı terk etti.

Elbette Antanta'nın zafere ulaşmasıyla, İngiliz muhibbi muhalefet partisi, "Hürriyet ve İtilaf" iktidara yükseldi. Ancak pek de bir ağırlık taşıyamadılar.

Yenilgi yüzünden, Mezopotamya, Suriye, Filistin gibi Türkiye'nin en verimli bölgeleri işgal edildi; bu da etkisini ülkenin iktisadi yaşamında derinlemesine hissettirdi. Ayrıca bu bölgelerdeki bürokrat ve asker kitlesi, Anadolu'ya sığındı. Savaşın yüküyle ezilmiş ve Sèvres anlaşmasıyla oluşacak zorba egemenlikten bıkkın köylüler başkaldırdı ve emperyalist işgalciliğe karşı mücadeleye girişti. Sèvres anlaşmasına karşı çıkan "İttihat ve Terakki"nin ve "Hürriyet ve İtilaf"ın radikal unsurları harekete katıldılar. Hareket üç tür unsurdan oluşuyordu: 1) işçiler ve köylüler, 2) bürokratlar ve istifçiler, 3) burjuvazi. Duruma göre din adamları bunların bir bölümünü veya diğeri takip ediyordu. Sèvres anlaşmasıyla, asalak hayatları için olmazsa olmaz bir kaynak olan siyasi iktidarın ellerinden çekilip alındığını gören bürokrat ve asker kesimi, nüfusun en ileri ve etkili bu kesimi, hareketin yönetimini al-

dı ve süslü bir politikayla –Misak-ı Milli– harekete milli bir renk kazandırmayı bildi.

Cahil, örgütsüz işçi ve köylü sınıfları, kendilerini emperyalist boyunduruktan kurtarmaya söz veren bürokratların istekleri doğrultusunda ilerlediler.

Çıkarlarının Avrupa'nın bankalarıyla ve fabrikalarıyla serbest ticarete yöneltiği burjuvazi, ne pahasına olursa olsun barış istiyordu. Hareketi durduramayınca, burjuvazi "milli müdafaa komiteleri" kurdu ve Büyük Millet Meclisi seçimlerinde kendi adamlarını ve uşaklarını seçtirdi. Doğrudan doğruya iktidarla işbirliğine girdi ve Büyük Millet Meclisi'nin bir bölümünü kendi amaçlarına yönlendirdi. Bunlar, bir komünist devrimden korkuyorlardı. Ancak yoksul kitlelerin özlemlerine taviz veriyor gibi görünerek ve güçlenmek için komünistlerin yardımından yararlanabilmek için, Sovyet sistemini kabul etmek istediklerini ilan etme sahtekârlığına kadar işi vardırdılar. Çıkarlarının bilincinde olan komünist partisi, bütün güçleriyle anti-emperyalist harekete yardımcı oldu.

Kemal ve yandaşları, maskelerini indirmekte gecikmediler. Ceplerinde yoldaşlarımızın tutuklanma belgeleriyle 1921 Londra Konferansı'na katıldılar. Bu konferansla İngiliz emperyalizmi, Doğu'daki çıkarları doğrultusunda daha iyi kullanabilmek için İstanbul'da ve Ankara'da bulunan birbirine karşıt iki hükümeti birleştirmeye çalışıyordu. İngiliz emperyalizminin ülkenin sömürülmesini kendisiyle paylaşmak istemediğini gören genç burjuvazi, daha sonra ihanet etmeye hazır olan iktidardaki bürokrat kesimlerinin temsilcilerini etkiledi. Nitekim kendilerine destek sağlamayı vaat eden Fransız emperyalizmiyle Franklin Bouillon anlaşmasını yapmakta gecikmediler. Bundan sonra politikalarını Fransız emperyalizminin kasasına doğru yönlendirmeye başladılar. Sınıf kardeşlerinin saflarında ve hizmetinde olmaya acele ettiler. Misak-ı Millinin mezarının kazıldığı Mudanya Konferansına koşa koşa gittiler. Savaş yorgunu köylü yığınları barış istiyordu. Usta bir politikayla Kemalistler ihanetlerini köylülerin gözlerinden saklamayı bildiler.

"Zafer"lerinden sarhoş olmuş ve kasaya bir güven vermek için komünistleri cezaevlerine doldurarak kovuşturdular, kızıl sendikaları dağıttılar, yayınlarını yasakladılar, lokallerini, kulüplerini, kitaplıklarını mühürlediler. Aynı zamanda II. Enternasyonal üyelerini kendi güvenceleri altına aldılar, legal işçi örgütleri tekelini bunlara verdiler, grevleri bastırdılar, nihayet kasalarına rahatsızlık verecek olan şeyleri bertaraf etmek ve onun güvenini kazanmak için ellerinden geleni yaptılar.

Ancak Lozan'da Fransız emperyalizminin ikiyüzlülüğünün maskesi düştü. Kemalistler Fransızların desteğinden umutlarını kesti. Sovyet Rusya ile cephe kurmaya dönmek zorunda kaldılar. Ülkede, iktisadi durum ağırlaşıyordu. Köylüler, savaşın felaketinin farkına varmaya başladılar. Yeni sorunlar ortaya çıkarak iktidarın konumunu zorlaştırdı.

İflasa uğramış köylüler kitlesi ve tükenmiş proleterler, "barıştan sonra Kemalistlerin yaptıkları vaatlerin gerçekleşeceği ve maddi varlık koşullarının iyileşeceği" umuduyla avundular.

Saltanata son verilmesiyle, bürokrat ve askerlerin bir kesimi tarafından desteklenen genç burjuvazi ile diğer kampın desteklediği muhafazakârlar arasındaki uzlaşmazlık keskinleşti. İngiliz emperyalizminin desteklediği muhafazakârlar, kitlelerin durumlarının değişmemesi nedeniyle artan hoşnutsuzluğunu kendi lehlerine kullanmaya koyuldular. Genç burjuvazi bir an için iktidarı elinden kaçıracağı korkusu yaşadı. Seçimler yaklaşıyordu. Genel durum, kitlelere dayanan güçlü bir parti gerektiriyordu. Kitlelerde maddi özlemlerinin gerçekleşme umudunu yenilemek gerekiyordu. Kemal ve yandaşları, bunu anladılar. Partiyi, bütün sosyal tabakalardan temsilcilerin davet edildiği İzmir Kongresi'ni (1923) toplayarak hazırlamaya başladılar. İşçiler, yoksul ve zengin köylüler, burjuvazi vb. bu kongrede karşılaştılar. Büyük nutuklar atıldı. Kemal orada şöyle dedi: "Köylüler memleketin efendisidir." "İşçiler menfaatlerini savunmak için örgütlenmelidir vb., vb." Bu kongrede bütün sosyal tabakaların özlemlerini geçici olarak karşılayan bir takım kararlar alındı. Birimiz hepimiz için, hepimiz birimiz için – elbette komünistler hariç, onların en iyi temsilcileri o sırada Kemal tarafından cezaevinde tutuluyordu.

Komedi sona erdiğinde, emekçi kitlelerin sempatisini kazanmış olarak Kemal ve yandaşları, 1923 seçimlerine Kemal tarafından kurulan Halk Partisi bayrağı altında katıldılar. Bunlar tıpkı "İttihat ve Terakki" ve "Hürriyet ve İtilaf" yöneticileri gibiydiler; tek farkları kendileriyle birlikte tükenmiş bir ekonomiyle daha da güçlenmiş genç burjuvazinin bulunmasıydı. Seçimlerde bütün adaylar seçildi, ancak onlarla birlikte kendilerini gizlemiş olan çok sayıda muhafazakâr da seçildi. İkinci Meclis oluştu (1923). Kurulan hükümette, bu maskeli muhafazakârlar da yer aldı. Bunların maskeleri düşürüldükçe bakanlar birbirlerinin yerini aldı.

1924 başlarında ülkenin iktisadi durumunda herhangi bir değişiklik olmadı, tersine daha da kötüleşti. Bu katlanılmaz durum karşısında burjuva basını "güçlü hükümet" çığlıklarını yükseltti. Karşıt çıkarlı unsurlar arasındaki uzlaşmaz süreç olgunlaştı. Halk Partisi içindeki karşıt unsurlar arasındaki bölünme kaçınılmaz hale geldi. Muhafazakârlar ile liberaller kapıştı. Bürokrat ve asker kesimlerin en etkili unsurları liberallerin safına geçti. Liberaller harekete geçti. Muhafazakârların kalesi Halifelik kaldırıldı.

Başka ülkelerde bu süreç, karşıt kamplar arasında kanlı mücadelelerle tamamlanıyordu. Türkiye'de bu, sonuçları daha sonra hissedilecek barışçıl bir mücadele oldu. Bu durumu şunlar açıklıyor: 1) Asker ve bürokrat kesimin en etkili unsurları, liberaller kampında bulunduğu için; 2) Hain padişah-halife bağımsızlık mücadelesi sırasında halkın gözünden düştüğü için; 3) köy-

lü ve işçi kitlelerinin dikkati, varlık koşullarının iyileştirilmesiyle ilgili mad di düzenlemeler üzerinde toplanmış olduğu için. Ayrıca istikrarın, gelenekle rin, muhafazakârlığın sosyal unsurları kitlelerin ruh halinde otoritelerini kısmen yitirmişti. İsmet Paşa hükümeti kuruldu. Liberaller de, kitlelerin gerçekleşmesini büyük bir sabırsızlıkla bekledikleri vaatlerini tutamadılar. İktisadi durum daha da kötüleşti. Fiyatlar artarken paranın değeri düştü; bu durum işçi sınıfının, küçük devlet memurlarının, müstahdemlerin, yoksul köylülerin aleyhineydi. Kapitalist evrim süreci, on binlerce zanaatkârı işsiz-güçsüz bırakt ı. İşsizler kitlesi hiçbir yardım alamıyor. Konut krizi ortalığı kırıp geçiriyor, on binlerce göçmen yerleştirilmeyi, yerleştirilenler ise iş-güç bekliyor. Nüfus mübadelesi sonucunda sanayinin bir bölümü yıkıma uğradı. Ülke sürekli olarak yurtdışından mal ithal ediyor (ihraç ettiğinden çok) Savaş öncesinde Türkiye'nin ihraç ettiği buğday bile, ülkenin parasını çeken Amerika'dan ithal ediliyor. Savaşın yerle bir ettiği bölgeler yeniden inşa edilmeyi bekliyor. Eşkıyalık sürüyor ve güvensizlik hüküm sürüyor. İngiliz emperyalizminin kullandığı Çerkez, Kürt azınlıklar için için kaynıyor ve özerklik talep ediyor.

Bu durum karşısında, iktidardaki genç burjuvazi ne yapıyor? Reform olarak Halifeliğe son verdi ve Halifeyi ve ailesini sınır dışı etti; laik eğitim, azınlıkların eşitliği vb., vb., ilan etti. Ama bunlar gücü tükenmiş, yıkılmış köylü ve işçi kitlelerini doğrudan doğruya ilgilendirmiyor; bu kitleler şöyle diyor: "Bize kredi, tohum, araç, çekim hayvanı verilecek mi, vergiler azaltılacak mı, yıkılmış köylerimiz yeniden kurulacak mı, huzur ve güven geri gelecek mi?". Diyarbakır gibi, ucuz çağdaş taşıma araçları eksikliğinden büyük miktarda birikmiş buğday stoklarına sahip ve böylece Amerikan buğdayı ile rekabet edebilen daha zengin bölgelerin köylüleri şöyle diyor: "Buğdayımı ucuza taşıtıp satabilecek miyim?". Kimileri Saltanatın ve Halifeliğin kaldırılması sonucunda sahipsiz kalan tarım alanlarının köylülere dağıtılacağını düşünüyor. Ama köylü şöyle diyor: "Elimdeki toprağı işleyecek araca sahip değilim. Halifenin toprağını ne yapacağım?". İşçi şöyle diyor: "Hayat pahalılığı düşecek mi? Kira bedeli, çalışma saatleri, ücretler artacak mı? Sosyal kanunlar çıkartılacak mı?" vb., vb. Bütün sömürülen sosyal katmanlar şöyle diyor: "Vergiler azaltılacak mı?". Emekliye sevk edilmiş subaylar şöyle diyor: "Emekli maaşlarım ödenecek mi?". Ancak iktidardaki bürokrat kesimiyle ittifak yapan genç burjuvazi, tükenmiş bir ekonomiyle, yıkıma uğramış üretici güçlerle, borçlarla, değer kaybeden parayla, 58 milyon Türk Liralık bütçe açığıyla, başka bir şey yapamaz ve ayakta kalabilmek için bu kitlelerin üzerine yeni vergi yükleri yıkmaktan geri duramaz.

Kapitalistler azami ölçüde sömürüyor. İşçi sınıfının ve yoksul köylülerin kapitalizme karşı taarruzu biçimleniyor. Bu taarruz, sınıf bilinci, kavgaya uygun, öncü, deneyimli örgütler eksikliği nedeniyle, kararsız ve dağınık.

İktidardaki genç burjuvazinin sermayeye ihtiyacı var. Bunun için Batılı emperyalist kapitalistlerin kasalarına çağrı yapıyor. Kapitalist emperyalistler ise iyi hesap yapmıyor ve yardımlarıyla illegal alanda büyük bir faaliyet gösteren gerici muhafazakârlar ve uşakları lehine ortamın değişeceği yönünde fazla hayal kuruyor. Bunların merkezi İstanbul; illegal örgütlerle köylü kitlesi içine sızmaya ve hayal kırıklığını ve hoşnutsuzluğu kendi lehlerine kullanmaya çaba harcıyorlar. Hükümet, farkına vardıklarını tutukluyor ve kırsal kesimden sürüyor. Benim bulunduğum hapishanede, onlarcası vardı: Türkler, Çerkezler, Kürtler ve her türden. (1 cümle okunamadı). Anlamlı bir olay, kentlerdeki, askerler, jandarmalar, polisler bunlara saygı duyuyor ve sempati gösteriyor. Siyasi etkenle birlikte şunu hesaba katmak gerekir ki, muhafazakârların etkisi altında İstanbul'da devlet memurlarının siyasi memnuniyetsizliği artıyor.

Batılı kapitalistlerden kredi almak ve onların güvenini ve sempatisini kazanmak için burjuvazi proleterlerin en küçük hareketinden öfkeye kapılıyor. En küçük bir greve tahammül edemiyor, azgınca bastırıyor. Kan akmayan tek bir grev yok.[43]

Sosyal uzlaşmazlıklar arasındaki gerilim hızla kuvvetleniyor ve artık eskisiyle karşılaştırılamayacak düzeyde.

Bir toprak devrimi perspektifleri biçimleniyor. Gerici muhafazakârlar ile iktidardaki liberal genç burjuvazi arasındaki mücadelede, proletaryanın ve yoksul köylülerin öncüsü komünistler son sözü söyleyecek. Korkuya kapılmış burjuvazi onları öldürüyor, katlediyor, kovuşturuyor, kurban ediyor, sınır dışı ediyor, tek sözle onlara nefes alacak bir saniye bırakmıyor. Ama kendini kurtarabilecek mi? Dünya kapitalizmi yıkılıp giderken komünistlere baskı uygulayarak kendisini kurtarabileceğini mi sanıyor? Geçmişte Çar da bundan farklı bir şey yapmamıştı.

Şimdi şunu söyleyebiliriz ki, Sovyetler Rusyası ile samimi bir biçimde ittifak yaparak ve işçilerin ve yoksul köylülerin doğrudan ve maddi çıkarlarına uygun gerçekten köklü bir takım reformlar yaparak, genç burjuvazi, İngiliz emperyalizminin destek ve yardımlarıyla yeniden iktidara gelmek için aktif bir uğraş yürüten gerici muhafazakârlara karşı mücadelesinde, işçilerin ve yoksul köylülerin ve onların öncüsünün desteğini kazanabilir.

Roland[44]

* * *

43 İstanbul'da Bomonti fabrikasındaki işçilerin en küçük grevinde 6'sı kadın 9 yaralı var; bunlar arkadaşlarıyla birlikte 50 kişilik bir jandarma grubunu silahsızlandırmışlar (Roland'ın notu).

44 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 295-299 [Fransızca]

Yukarıdaki iki hazırlıktan sonra Komintern Doğu Sekreterliği'ne hitaben aşağıdaki raporu sunduğu anlaşılmaktadır.

Komünist Enternasyonal Doğu Sekreterliğine

Önümde duran birkaç saat size ancak Türkiye'deki genel durumu, devrimci işçi örgütlerinin ve Türk KP'nin durumunu açıklamak üzere söylemek istediğim şeylerin esasını içeren kısa bir rapor sunmama olanak veriyor.

1. Antiemperyalist bağımsızlık hareketi ve proletarya

Savaş sırasında, Türkiye'nin iktisadi durumu, yabancı ülkelerin emperyalist vesayetinden hissedilir ölçüde kurtuldu. Savaştan sonra milli burjuvazi konumunu daha da güçlendirdi. Yabancı sermayenin etkisi dışında, ilk sermaye birikimi dönemini tamamladı. İşçilerden ve köylülerden kopartılıp alınmış artı-değerin tümünü tekeline alma iddiasıyla kapitalist çağa girdi. Ancak Avrupa'nın emperyalist kapitalizminin kaderi, büyük ölçüde, sömürge ve yarı sömürge ülkeler emekçilerinin aleyhine gerçekleştirilmiş aşırı kâra bağlıdır.

Emperyalist ülkelerin iktisadi eğilimleri ile genç milli burjuvazileri tarafından yönlendirilen yarı sömürge ülkelerin iktisadi gelişmeleri arasındaki karşıtlık, yerel burjuvazi ile onunla kâr konusunda çekişen emperyalist devletler arasında şiddetli çatışmalara varıyor.

İlk zamanlar, Türkiye'deki yerli burjuvazi, işçi kitlelerince güçlü bir biçimde desteklendi. Ancak bu işbirliği, kendi içinde çözümsüz bir takım çelişkiler taşıyordu. Yerel burjuvazi gerçekten mücadele ettiği ve proletaryaya sözel de olsa bir takım tavizler vermeyi kabul ettiği sürece antiemperyalist mücadelede işçi sınıfı kendisinin yerel burjuvazi tarafından yönlendirilmesine izin verdi. Ancak bu vaatlerin gerçekleştirilmesini beklemekten yorulan ve maddi durumunun iyileşmesi ihtiyacının harekete geçirdiği proletarya yerel burjuvaziye karşı mücadeleye geçtiğinde, yerel burjuvazi bu hareketi büyük bir şiddetle bastırdı.

Böylece yerli burjuvazi ile proletaryanın "tek cephesi", söz konusu sosyal sınıfların çıkarlarının karşıtlığı nedeniyle parçalandı.

Bu koşullarda burjuvazi, hegemonyasını koruyabilmek için tek bir araca sahipti: Bütünüyle siyasi devlet mekanizmasına dayanmak ve dış savaşın yerine içeride gerici gruplarla uzlaşmak ve dış devletlerin emperyalist burjuvazisiyle anlaşmaya varmak.

Yerli burjuvazi, yarı-feodal rejimin bütün engellerini henüz alaşağı edemedi. Bir savaşın veya iç devrimin yükünü taşıyabilecek güçte değildi. Ona tek bir çıkış yolu kalıyordu: Yabancı emperyalistlerle Türkiye emekçilerinin yoğun bir biçimde sömürebilmesi için yeni koşullara dayanan bir anlaşmaya varmak.

Antiemperyalist tek cephenin yerine şimdi işçi sınıfına karşı emperyalist ve burjuva bir tek cephe görüyoruz.

Bu tarihsel olgu öylesine aşikâr ki yerli proletarya gücünü artık yerli burjuvaziye ve yabancı burjuvaziye karşı eşit ölçülerde yöneltiyor. (1922-1923 grevleri ve Temmuz 1924 tramvay grevi, yeni bir grev dalgasının başlangıcı).

Proletarya, milli burjuvaziyi alaşağı etmeden emperyalist burjuvaziden kurtulamaz. Emperyalizme karşı mücadele bundan böyle milli çerçeveyi aşıyor.

Bunun sonucunda işçi sınıfı, çıkarlarına hizmet edebilecek karşıt unsurların bir bölümüne yardımcı olmaya devam etmekle birlikte, iktidarın alınması için siyasi mücadele bakımından bağımsız bir hedef gütmelidir. Ancak bu yardım koşullu ve doğrudan doğruya işçi sınıfının ve yoksul köylülerin çıkarlarına dayalı olmalıdır.

2. Türkiye'de işçi sınıfının daha önceki hareketine kısa bir bakış

Abdülhamit'in istibdat döneminde işçi sınıfı örgütlenmeye başladı (1903-1909). Birçok grev patlak verdi. Bastırıldı ve pek küçük bir takım sonuçlar verdi. 1909'da [1908 olmalı] anayasanın ilanıyla, işçi sınıfı Rumların, Türklerin, Ermenilerin, Yahudilerin vb. sokaklarda kucaklaştığı ve birbirlerini kardeş ilan ettiği derecede kendisi için bir mutluluk çağının açıldığını sandı. Ancak hayal kırıklığının doğması çok sürmedi ve bu, siyasi haklarını elde etmek ve maddi durumlarının iyileşmesi için 5.000'i aşkın işçinin yer aldığı büyük grevlerin patlak vermesiyle kendini gösterdi. Bunun sonucunda ancak örgütlenmeye izin vermeyen sefil grev kanununu elde edebildiler.

Bu tarihten (1909-1910) itibaren devrimci sınıf mücadelesi ilkesine dayalı siyasi işçi grupları örgütlenmeye başladı. Bu örgütlerin üye sayısı 4.000'e kadar yükseldi. İtalyan-Türk savaşı [Trablusgarp Savaşı] patlak verdiğinde bu örgütler zayıf da olsalar, savaşı protesto ettiler.

Genel savaş işçi örgütlerinin hepsini yıkıma uğrattı ve işçi sınıfını, sefalete, daha yoğun bir sömürüye düşürdüler.

1918'deki Mondros Mütarekesi'nde iktisadi durumunun harekete geçirdiği ve Rus devrimi ve uluslararası işçi hareketinin cesaretlendirdiği İstanbul işçi sınıfı birden bire ve kendiliğinden uyandı ve bilgisiz ve öncüsüz bir halde ateşli bir biçimde harekete koyuldu.

Burjuvazi bu hareketin anlamını, değerini anladı ve doğrudan doğruya veya uşakları –oryantalist sosyalistler– aracılığıyla başına geçti, işçileri kendi denetimi altında örgütledi, onları hırpaladı, böldü, bu hareketi ve onun örgütlerini gözden düşürdü, tek sözle hareketi sabote etmek, savunmasız hale getirmek için her şeyi yaptı. Bu darbeden, sınıf çıkarlarına hizmet edebilecek belirli bir programa sahip olmayan, milliyetlere ve mesleklere göre bölünmüş yaklaşık 35.000 işçi etkilendi.

Bu çalışma, örgütçüsü ve öncüsü Hilmi Şakir ve şürekası[45] olan "Türkiye Sosyalist Partisi" ve Dr. Rıza ve şürekası ve diğerleri tarafından yönlendirilen Türk Sosyal-Demokrat Partisi tarafından gerçekleştirildi.

İlk zamanlar uluslararası işçi hareketinden korkuya kapılmış ve Türkiye işçi sınıfını asgari yaşam olanaklarına denk düşen bir ücret karşılığında günde 10, 12 ve hatta 14 saat çalıştırarak azami ölçüde sömüren burjuvazi, işçilerin en küçük bir baskısı karşısında, hemen hemen gönüllü bir biçimde, işçi sınıfının kimi taleplerini karşıladı; bunu iki amaçla yaptı:

1. Uşaklarına, oryantalist sosyalist, sosyal demokrat vb. "yöneticiler"e işçiler nezdinde itibar sağlamak;

2. Bunun için hareketin yönetimini ele geçirip onu daha iyi "imha etmek".

Böylece, kısa süre için, işçiler bir dizi grevle ücretlerine birkaç kuruş zam alırken çalışma saatlerini de bir-iki saat kısaltabildiler. Hepsi bu.

Burjuvazinin uşağı, işçi hareketinin "yöneticiler"i görevlerini gayet iyi yaptılar. İşçi örgütlerini ve onların mücadelesini öylesine bölüp sabote ettiler ki, özel olarak grev, yardımlaşma kasalarındaki paraları çalarak, lâfebeliği yaparak, vb. işçilerin gözünde örgütlenmeyi öylesine itibarsızlaştırdılar ki, 1922'ye kadar kandırılmış, bölünmüş, kuşkucu işçi sınıfı kendi gücüne güvenini yitirdi ve bu nedenle de burjuvaziye karşı savunmasız kaldı. Öylesine bir ruh hali oluştu ki, komünist devrimciler işçi sınıfını zor ikna edebilir ve sermayeye karşı etkili bir mücadeleye sürükleyebilir hale geldiler.

Komünist Gruplar ve Devrimci Sendikalar

Bu 1919 hareketinde genel savaştan sonra hayatta kalabilen militanlar örgütlendi – ilk olarak 1909'dan beri ülkede devrimci sosyalist fikirleri propaganda etmiş ve mücadele yürütmüş olanlar, Rus devrimine ve III. Enternasyonal'e ilk bağlılıklarını bildiren bir komünist grup halinde örgütlendiler.

1919'dan 1923'e kadar, bu grubun amacı işçi hareketine gerçek sınıfsal devrimci yolda rehberlik etmekti. İşe sendikalarda bir takım nüveler oluşturarak başladılar ve işçileri işkolu esasına dayalı olarak yeniden örgütlemek, onlara sınıf bilinci kazandırmak, militan kadroları hazırlamak ve onları Profintern'e üye bir genel emek konfederasyonu içinde birleştirmek amacı güttüler.

Aynı zamanda, sendikalarda, fabrikalarda vb. yönetimini üstlendikleri komünist gruplar oluşturdular.

Bir haftalık gazete, broşürler, kulüpler, vb., vb., çalışmaları boyunca bu grup tarafından kullanıldı. Bütün bunlar kendi güç ve olanaklarıyla yapıldı. Birkaç ay sonra, her milliyetten 160 üyeli Beynelmilel İşçiler İttihadı (Komünist partisinin legal biçimi) kuruldu ve kuruluşuyla birlikte yaklaşık 2.000 üyeli birkaç sendikayı etkisi altına aldı.

45 İştirakçi Hilmi ile Rasim Şakir raporu kaleme alan tarafından karıştırılmış olmalı.

Kısaca söylemek gerekirse, Ağustos 1922'ye kadar, 4.000'i aşkın üyeye sahip 3 büyük sendika ele geçirildi, yeniden örgütledi ve doğrudan doğruya yönetimi altına girdi. Ayrıca İstanbul işçi hareketinin bütünü üzerinde etki gücüne sahip, onun mücadelelerini, grevlerini yöneten güçlü bir komünist işçiler grubu (13'ü aşkın) oluştu.

Komünist grup, Aralık 1921'de Ermeni Hınçak Partisi'nin sol kanadını kazanmayı ve böylece İstanbul Komünist Partisi'ni kurmayı başardı; bu parti işçi kitlesini etkisi altında bulunduruyordu ve, sıkıyönetime, sıkıyönetim mahkemesine ve özel yasaklama kararına rağmen bu 1 Mayıs 1922 gösterisiyle kanıtlandı. Bu parti, mutlak yönetimi altındaki farklı milliyetlerden 6.000'i aşkın işçiyi sokağa çıkarmayı başardı. Hatta bu 1 Mayıs gösterisinin masrafları için sarı şeflerin (Türkiye Sosyalist Partisi) otomobili satıldı ve parası gösteri için harcandı. Bu 1 Mayıs'tan sonra, Temmuz ayına kadar sendikalar örgütü, 4.000'i aşkın işçiyi ve hemen hemen bütün sendikalarda bunları yöneten güçlü komünist nüveleri kapsıyordu.

Etkisinin büyüdüğünü gören İstanbul Komünist Partisi, toplam 20.000'i aşkın üyeye sahip 17 sendikayı temsil eden 23 delegenin katıldığı bir konferans topladı. Bu konferansta delegeler oybirliğiyle BİI'na katılmayı ve onun program ve tüzüğünü kabul etmeyi onayladılar. Şakir ve şürekâsı gibi sarı şefler, Parti tarafından hareketin başından uzaklaştırıldı.

Sosyal demokrat parti, Komünist Partisi tarafından bütünüyle dağıtıldı ve şu anda parti olarak yok.

Bu konferansta Parti, *Aydınlık*'ı sınamak ve eyleme çekmek istedi. Konferansta *Aydınlık*'ın da aktif bir yer alacağı bir ajitasyon ve propaganda oluşturulması kararlaştırıldı. Ancak kırda gezinmeyi tercih edip en küçük bir zaman ayırmak istemeyen *Aydınlık*çılar işçi sınıfını eğitmeyi reddettiler. İşte bunun üzerine bir işçi delegesi kalkarak şöyle dedi: "Bir sarı Hilmi'nin yerine şimdi 10 kızıl Hilmi'miz olsun istemiyoruz" Böylece onları "beyler" (burjuvalar) olarak niteleyen işçi delegeleri *Aydınlık*çıları küçümseyerek terk ettiler.

Açıktır ki hükümet BİI'nın etkisinin arttığını ve güçlendiğini görerek gözü dönmüş baskılara başladı, konferansları, toplantıları yasakladı, aidatlarına el koydu, gazetesini yasakladı, vb., vb. bir yandan da militanları hakkında tutuklama emirleri çıkardı.

Tam da bu sırada, Kemalist ordular muzaffer bir şekilde İzmir'e girdiler. İstanbul'da galeyana gelen kitle, Hıristiyan olmayan unsurları katletmeye hazırlandı. BİI bu duruma karşı tutum alma cesareti gösterdi. BİI Türk, Rum, vb. yoldaşlardan oluşan mahalle grupları oluşturarak karşı ajitasyona girişti ve herhangi bir kırım durumunda ırksal katliamı sınıfsal katliama çevirme görevini öne koydu. Aynı zamanda BİI işçiler arasında dağıtılan bir bildiri yayınladı; bu bildiride işçilere emperyalizme karşı mücadele ve zaferlerin bizi mem-

nun ettiği, ancak hiçbir durumda işçi sınıfının bu sonuçtan memnun olarak yetinmemesi gerektiği, zira burjuvazinin emperyalizmle uzlaşmaya başladığı ve silahının ucunun daha yoğun biçimde sömürmek üzere işçi sınıfına yöneleceği söyleniyordu. Rum, Yahudi, Ermeni veya Türk, ne olursa olsun işçiler kardeştir ve birleşip burjuvaziye ve emperyalizme karşı mücadele etmelidir. En küçük bölünme, işçilerin kendi aralarında akıtacakları tek bir damla kan, bir cinayettir ve sadece işçi sınıfının çıkarlarına zarar verir, vb., vb.

Bu süreçte, bu tehlike ve büyük gösteriler sırasında *Aydınlık*, sayfiyedeki güzel villalarda dinlenmekten başka yapacak bir şey bulamıyordu.

Binlerce işçinin bildiği bu kısa anlatı, tarafımızdan ciddi bir çalışmanın yapıldığını ve dolayısıyla burjuva basının, polisinin bütün hınçlarını, baskılarını bize yöneltmiş ve yöneltiyor olmasının boşuna olmadığını gösteriyor. Basının bizi "tehlikeli ajitatörler" (İstanbul, Mayıs 1923) olarak nitelemesi boşuna değildir.

Burjuvazinin bütün sendikalarımızı dağıtması, bizi ispiyon etmesi, bize işkence etmesi ve bizi sınır dışı etmesi boşuna değildir.

Basın organlarında burjuvazinin bizden Türkiye'de komünizm için en çok çalışanlar, "İstanbul'da komünist propagandanın en önemli unsurları", "Türkiye işçi hareketinin en etkilileri", vb., vb. olarak söz etmesi boşuna değildir.

Aydınlık

1919'dan Şubat 1922'ye kadar *Aydınlık* tarafımızdan kesinlikle bilinmiyordu. Hiçbir yaşam izi yoktu. İşçiler arasında en küçük bir şey yapsa bilirdik, zira biz kitlenin içindeydik.

Ancak benim Moskova'dan dönüşümden sonra (Ocak 1922) varlığından –sadece adından– haberdar olmaya başladık. Kendisini Komünist Enternasyonal'in İstanbul'daki resmi seksiyonu (garip seksiyon!) olarak tanıtıyordu. Mayıs 1922'de üyelerini 1 Mayıs gösterisine katılmaya davet ettik. Kaleme aldıkları ve bizim bastırdığımız bir bildiriyle 8 kişi katıldılar. O zamandan beri onlarla ilişkiyi yürütmekle ben görevliyim. İşte bu nedenledir ki *Aydınlık*'ı iyi tanıdığımı söyleyebiliyorum. Her gün onlarla birkaç saat geçiriyordum. Temmuz 1922'de, hareket büyüdüğünden ve Türk militan eksikliği çektiğimizden onları çalıştırmak için, onları Genel Emek Konfederasyonu Konferansı'na da katılmaya davet ettik. Kurnazlığa saptılar; iki yıl boyunca yürüttüğümüz zorlu bir çalışmayla hazırlamış olduğumuz bir işi kendilerinin, Komünist Enternasyonal'in İstanbul'daki seksiyonunun gerçekleştirdiğini Moskova'ya söyleyebilmek için, konferansı üç gün önce çağırmaya çalışarak bir davet komedisi oynadılar. Açıkça söylemek gerekirse, bu hareketin amacını anlayamadık ve bunu ciddiye almadık. Konferansın tam ortasında bir işçi delegesi söz alarak onlara şöyle dedi: "Bir sarı Hilmi'nin yerinde şimdi 10 kızıl

Hilmi'miz olsun istemiyoruz."; onları sadece ben savundum zira amacım onları harekete geçirmek, onları çalıştırmak ve böylece maskelerini daha iyi indirmekti. Bu da oldu. Kendilerinin de aktif bir yer alacağı eylem komitelerinin kurulmasını, yani işçilere, vb., vb. haftada en az 3 kez konferans, ajitasyon, propaganda, vb., vb. yapmayı önerdik. Reddettiler. Bunun üzerine işçiler onlara şöyle seslendi: "Sizler burjuvasınız-beysiniz" ve onlarla ilişkilerini kestiler.

Gerçekten de bunlar burjuva-bey değil mi?

Aydınlık neydi ve halen nedir?

Sadrettin Celâl, Fahri [Baytar Ali Cevdet], Dr. Şefik, birkaç üniversite öğrencisi... 1922'ye kadar kafalarında sadece komünizm vardı. Kitle içinde ne yaptılar?

Sosyal bileşimleri itibariyle, yaşam ortamları itibariyle, burjuvaziyle bağları itibariyle, başka türlü olmaları mümkün değildi.

Paşa oğlu Sadrettin Celâl, baba evinde yaşayıp onların parasıyla geçiniyordu. Bir manyak. 1922'de kendisine elini uzatan bir işçiye korkmuş bir sesle "sonra elimi yıkamak için sabunum yok" diyebiliyordu.[46] O, örneğin Polis Müdürü amcası Esat Beyin, Ankara Hükümeti temsilcisi amcası Hamit Beyin ve bir düzine başka burjuvanın gelip izledikleri konferanslar vermeyi, biraz tozlu işçi kulüplerine gelip işçilerin ellerini sıkmaya tercih ediyordu.

Zaten mikroptan felaket derecede korkuyordu. IV. Kongreden sonra Sivastopol'den İstanbul'a küçük bir motorla illegal olarak dönmek zorundaydık. Motora 4 kişi binmiştik. Denize açılınca, kıyıdan 50 mil ötede, dalgalar yükselince, motorun yeterince uygun olmadığını ve kelimenin saf anlamında korktuğunu belirterek kaptandan inmek için geri dönmesini istedi. Kaptan açık bir biçimde reddetti. Oylama yaptık. Diğer üçümüz yolumuza devam etmekten yanaydık. Bunun üzerine ağlamaya başladı; o kadar ki kaptan bizleri denize atmakla tehdit etti. Kaptana saatlerce rica ettik ki inebilmemiz için Yalta'ya yönelsin.

İşte *Aydınlık*'ın şefi Sadrettin Celâl'in küçük bir ayırt edici özelliği.

Bunlar, baba parası yiyen, modayı izlemek, lüks için ve burjuvaziye hizmet etmek üzere komünist olmuş bütün diğer öğrenci yoldaşlara da uygulanabilir (Sadece cesur, ancak bunların etkisiyle şımarmış birkaç yoldaş istisna olmak üzere).

* * *

IV. Kongre'de BİI'nın itibarını Komünist Enternasyonal nezdinde düşürebilmek için ellerinden geleni yaptılar. Nitekim bu nedenledir ki gerçekten mücadele etmiş, gerçekten KE ve K.S.E. çizgisini izlemiş tek gerçek devrim-

46 Roland, muhtemelen Sadrettin Celâl'i yine Komintern IV. Kongresi'nde İKG delegesi olan Sakallı Celâl (Yalnız) ile karıştırmış. Aşırı temizlik meraklısı olan Sakallı Celâl'di.

ci işçi örgütü hem de bu örgüt, toplantılarını (sendikaları) yasaklayan, aidatlarını toplamayı yasaklayan, ülkeyi terk etmek zorunda kalan militanları kovuşturup tutuklayan polisin baskısı altında olduğu bir uğrakta KE tarafından reddedildi.

Bu, kulüplerin, gazetenin, vb. artık sürdürülemediği ve bu nedenle kitlenin burjuvaziye terk edildiği bir uğrakta oldu. Size sadece şunu söyleyeceğim ki, o zaman, *Aydınlık* üyelerinin sayfiyede villalarında sakin bir biçimde dinlenirken, "Kemalist" zafer nedeniyle, İstanbul'da Rumlara, Ermenilere vb. karşı bir katliam hazırlanıyordu[47]. Bİİ, içinde bulunduğu duruma rağmen, bir bildiri yayınlayarak işçilere bu zaferden ham hayal kurmamaları gerektiğini, Rum, Ermeni, Türk işçilerin her zamankinden daha çok bütün burjuvaziye karşı güçlerini birleştirmeleri gerektiğini söyledi. Ayrıca Türk, Rum, Ermeni, Yahudi vb. unsurların katıldığı mahalle grupları kuruldu; Amaç böylesi bir durumda bunların ırksal katliamı sınıfsal katliama dönüştürmek için ellerinden gelen çabayı göstermeleriydi.[48]

* * *

Yukarıda işaret ettiğimiz 1925 TKP Akaretler Kongresi'ne yönelik başını Roland ile Süleyman Nuri'nin çektiği bir muhalefetin baş göstermesi üzerine Dr. Şefik Hüsnü Roland hakkında 5 Eylül 1925'te şimdiye dek birçok kez verdiği raporu daha da şiddetlendirerek Doğu Seksiyonu'na veriyor.

KEYK Doğu Seksiyonu'na

Yoldaş,

Bay Roland'ın durumuyla ilgili olarak sizi aydınlatmamız isteğinize cevaben, bu raporda size TKP'nin kendisi hakkında sahip olduğu bilgileri iletiyoruz:

1. İlk defa Partimiz onun İstanbul'daki varlığından 1 Mayıs 1922 gösterisi hazırlıkları esnasında haberdar oldu. O zamanlar küçük sendikal örgütün (Beynelmilel İşçiler İttihadı) resmî ve yetkili temsilcisi Sarafim Maksimos'tu. Daha sonraları Yunanistan'da komünist hareketin önderlerinden biri olan bu yoldaşla 1 Mayıs karma komisyonunda birlikte çalışıyorduk. Ancak Roland adlı kişi Bİİ içinde bir grubun temsilcisi olduğunu ileri sürerek *Aydınlık*'ın idarehanesine hemen hemen her gün gelip bizleri rahatsız ediyor, bizi Maksimos'un görevini yapamadığı ve hatalı siyaset izlediği konusunda ikna etmeye ve bu iyi komünistin itibarını bizim gözümüzde düşürmeye çaba harcıyordu. Aynı zamanda Bİİ ile II. Enternasyonal seksiyonu

47 Bu raporun daha yukarıdaki bölümünde söz konusu kırımın Hıristiyan olmayan unsurlara karşı hazırlandığı belirtiliyordu – ç.n.

48 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 26, Klasör No: 33-36, Belge No: 42-54 [Fransızca]

Türkiye Sosyalist Partisi'nin başına Hilmi'den sonra geçmiş olan Şakir ile işbirliği sağlamaya uğraşıyordu. [Kısa zaman sonra bu teşkilât arkasında hiçbir iz bırakmadan silinip gitti; Şakir halen milliyetçi İş Bankası'ndaki müdürlerden biridir.]

2. Mayıs 1922'den sonra, Maksimos'a karşı Bİİ içindeki entrikalarına devam etti. Bir gün Bİİ genel kurulunda Maksimos yoldaş tarafından bu örgütün içinde oluşturulmuş komünist fraksiyon hakkında bir takım ifşaatlarda bulunmuş ve dostumuzu hemen hemen bütünüyle partisiz unsurlardan oluşan bu topluluk karşısında Komintern ile ilişkileri ve ondan aldığı sübvansiyonlar konusunda rapor vermeye icbar etmek istemişse de, Maksimos yoldaş bu provokasyona alet olmak yerine haklı olarak çekilmeyi tercih etmiştir. Bu cemiyetin hızla dağılması işte bu noktada başlamıştır.

3. Bİİ içindeki birkaç yoldaşın iyi niyetinden yararlanarak onlardan bir vesika almayı başarmış, bu sayede Komintern IV. Kongresi'ne katılmıştır. Bu kongre sırasında İstanbul Komünist Grubu üyelerine karşı, Türk burjuvazisinin paralı ajanları olmakla suçlayarak, bir provokasyon yapmayı denemiştir. Komintern'in oluşturduğu bir soruşturma komisyonu bu iddianın iftira olduğunu tespit ederek Orhan [Sadrettin Celal Antel] ve Vedat [Nedim Tör] yoldaşlarımızın bir komüniste yakışır faaliyetine ve adanmışlığına hak vermiştir.

4. IV. Kongre'nin tüm komünist grupların İstanbul Komünist Grubu'nun etrafında tek bir parti halinde birleşmesine karar verdiğinden ve bu birleşmeyi gerçekleştirmek üzere bir örgüt bürosu tayin ettiğinden, her örgütün durumu, yetkisini doğrudan Enternasyonal'den alan bu büro tarafından dikkatli biçimde incelendi. Önce şüpheli veya zararlı unsurları temizlememiz gerekiyordu. Bu firelerden ilk sırayı komünistlere karşı son mahkemede bir provokatör gibi davranan Ankara partisinden Nizamettin ve Roland adlı kişi aldı. Ancak örgüt bürosu faaliyetini tamamlamadan önce 1 Mayıs 1923 gizli bildirilerinin açığa çıkmasının vesile olduğu tevkifatlar yaşandı. Bu işte de tüm sorumluluk Roland'ın üzerinde toplanmaktadır. Bu kişi, bu bildirileri dağıtmakla görevli yoldaşlarımıza bildirileri gidip matbaadan almayı öneriyor. Matbaanın çevresinde güvenilmez tavırlı bir takım insanların gezindiğini görünce kötü bir şeyler olacağı düşüncesiyle kaçıyor. Ancak gelip durumu sorumlu yoldaşlara rapor etmek yerine Kalumenos yoldaşın genç biraderini bulup matbaaya onu zorla gönderiyor. Bunu elbette bu gencin, Kâzım'ın ve başka yoldaşların tevkif edilmesi izledi.

5. Mayıs-Temmuz 1923 mahkemesi sırasında, saklandığı yerden bize kendisine parasal olarak destek olmadığımız takdirde bir takım ifşaatlarda bulunacağı tehditleri gönderiyordu.

6. Bu koşullarda Türk partisine kabul edilmesi meselesi bile ele alınamı-

yordu. Bu konuda TKP saflarını katılıp güçlendirmiş on dolayındaki yoldaşın, yani BİI'deki bütün komünistlerin başında bulunan Karaveris, Asimokopulos, Zaharyadis ile tamamen mutabıktık.

7. TKP'nin en büyük atılımını yaptığı uğrakta, 1923 sonlarında, bütün eski arkadaşlarının terk ve nefret ettiği bir insan olarak, ortalıktan çekilmek ve fenalıklarını unutturmak için Halkalı Ziraat Mektebi'nde bahçıvanlık işini kabul etmek zorunda kaldı. Ancak 1924 başlarında, Enternasyonal'in V. Kongresi'nden az zaman önce, polis muhbiri olan eniştesine muzaffer komünist maceralarını anlatınca, eniştesi de bunu ele verip tevkif ettiriyor.

8 Türkiye'den sınır dışı edilmeden poliste yapılan sorgulamasında Komünist Enternasyonal kongrelerine katılmakla ve Komintern'in Türkiye'deki en yüksek temsilcisi olmakla övünüyor.

9. Bu vesileyle, Mirniy yoldaş TKP MK'ya başvurarak ona Rusya'ya sığınma hakkı vermek gerekip gerekmediğini sordu. Cevabında, parti, bu kişinin hiçbir zaman TKP saflarında yer almadığını açıkça belirterek, kendisinin Türkiye devrimci hareketinde son derece zararlı bir örgüt aleyhtarı rol oynadığını belirtti ve bu nedenle maceracı ve ağır suçlu manevraları nedeniyle hak ettiği cezayı çekmek üzere Rusya'ya yönlendirilmesi gerektiğini vurguladı.

10. Oysa Roland adlı kişi Moskova'da hiçbir takibata uğramamak bir yana, dahası V. Dünya Kongresi sırasında Profintern yetki belgesi komisyonunu kandırmayı başarıp o zamanlar artık bir yıldır mevcut olmayan BİI adına yetki belgesi alıp Kızıl Sendikalar Kongresi'ne katılmıştır.

11. O zamandan beri Türk grubunun tecrübesiz ve kararsız öğrencilerini grup içinde düzensizlik ve yanlış anlamalar yaratmak üzere kışkırtmaktan geri durmuyor.

12. Özetle, Roland, geçmişinde ve şu anda her zaman en kötüsünden bir maceracıdan başka bir şey olmamıştır. Sızmayı başardığı tek örgüt (BİI) sonunda onu kınamıştır. TKP, kuruluşundan itibaren bu karanlık şahsın ruhunun her kıvrımını bilerek kadroları arasına onun katılma imkânını ele bile almamıştır. Dolayısıyla Roland hiçbir zaman TKP'ye mensup olmamıştır.

5 Eylül 1925

TKP Genel Sekreteri
B. Ferdi[49]

* * *

49 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 26, Klasör No: 33-36, Belge No: 425-429 [Fransızca].

Dr. Şefik Hüsnü 1926 Viyana Konferansı'nın açılış konuşmasında TKP'nin oluşum sürecini açıklarken Beynelmilel İşçiler İttihadı'nı da kurucu bileşenlerden biri olarak saymış ve bu örgütün Antanta işgali sırasında İstanbul'da gayrı Müslim işçiler arasında önemli rol oynadığına işaret etmiştir.

> Reis Ferdi: Birinci celseyi 10:10 geçe açıyor. Ve ruznamenin birinci maddesi olarak bilahare karar verilen Türkiye'nin siyasi vaziyeti ve partinin nokta-i nazarı hakkındaki teze geçiyor.... Fakat buna bir mukaddime olmak üzere de Türkiye Komünist Partisi'nin teşekkülüne müncer olan vukuatı ve 1- İstanbul komünist grubunun bu hususta ileri rolünü anlatıyor... Bu gruptan gayrı memlekette mevcud olan diğer komünist teşekkülleri mevzubahis ederken 2- Ankara Komünist Enternasyonalinin bir şubesi olan Halk İştirakiyyun Fırkası vardı ki bu fırka Komünist Enternasyonalinin dördüncü kongresi zamanında tam bir inhilal arefesindeydi... Bu inhilal gerek fırka uzuvlarının gerekse onu idare eden genç bir Rus komünistinin vaziyeti iyi görememesinden neşet ediyor. Hükümetin kuvvetli bir darbesi de bu inhilali tesri etti.. İnhilalinden evvel bu fırka muhtelif yerlerde şubeler yapmıştı.. Fakat bunlar da iyi bir merkezin idaresinde olmadıklarından kâfi derecede faal değillerdi. 3- Üçüncü bir teşekkül de İstanbul'da ecnebi işgalinden sonra mühim bir faaliyet göstermeye muvaffak olan, gayri Müslim amele üzerinde bir teşkilât rehberi rolünü oynayabilen Beynelmilel İşçiler İttihadı (UİT) namındaki cemiyettir.[50] Bu teşkilât bilahare Türk unsurlarını da araya almış ve meselâ Kâzım arkadaş gibi çalışkan ve disiplinli arkadaşlarımızı partiye hediye etmiştir...[51]

---

50 Dr. Hikmet Kıvılcımlı, *Yol* 4. Kitap *Parti ve Fraksiyon* (Yol Yayınları, 1. Baskı İstanbul Mayıs 1980) adlı çalışmasında, BİI'yi "Anarko-Bundizm: Dar Ekalliyetçilik" başlığı altında değerlendirmiştir.

51 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 22, Klasör No: 28-36, Belge No: 6 [Eski Türkçe]. Konferansın ve metnin bütünü için bkz: *TKP 1926 Viyana Konferansı*, çev. Sinan Dervişoğlu, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Ocak 2004.

EKLER

EK 1
Marangoz, Doğramacı ve Dülgerlerin 'Aghios Pandeleimon' Cemiyeti[1]

Osmanlı işçi hareketi ve örgütlenmeleri üzerine çalışmaların karşılaştığı hiç şüphesiz en önemli engellerden birisi, Osmanlı işçi sınıfının bir bütün olarak çok dinli, çok uluslu ve çok dilli karakteridir. Bu özellik araştırmacıların önüne birisi büyük ölçüde ideolojik, diğeriyse pratik iki önemli engel çıkarır. Birinci engel zihinsel formasyonu kaçınılmaz biçimde ulus devletler çağının kabulleriyle şekillenen araştırmacının Osmanlı işçi sınıfı tarihini, Osmanlı bakiyesi modern ulus devletler tarihinin bir ön aşaması olarak kavraması ve sınıfın çok dinli/uluslu/dilli karakterini es geçerek geriye doğru "ulusal" (Türk, Yunan, Bulgar, Ermeni vs.) bir işçi sınıfı tarihi yazmaya soyunmasıdır. Birincisiyle bağlantılı ikinci engelse bilhassa bu çoğul işçi sınıfı tarihini incelenmesi noktasında dilsel çeşitliliğin araştırmacının önünde pratik bir bariyer olarak dikilmesidir. Elbette vurgulamak gerekir ki, son yıllarda bu alanda yapılan çalışmalar bu konudaki eksikliklerin giderilmesi noktasında önemli adımlar atılmasına yol açmıştır.

Okumakta olduğunuz makale, II. Meşrutiyet devriminin hemen akabinde, Osmanlı işçi sınıfı hareketinin gerek örgütsel gerekse de eylemlilik düzeyinde büyük bir atılım gerçekleştirdiği bir dönemde,İstanbul'da kurulan ve ağırlıkla Rum işçileri örgütlemiş, Marangoz, Doğramacı ve Dülgerlerin *'Aghios Pandeleimon'* nam *Ergatikos* [Ameleperver] *Filoproodeutikos* [Terakkiperver] Cemiyeti'nin birkaç yıllık faaliyetini incelemeye çalışacak. Bilhassa bu cemiyeti, aynı dönemde İstanbul'da özgün bir işçi sınıfı örgütlenmesi çabası yürüten Türkiye Sosyalist Merkezi'nin 1910 yılının ikinci yarısından aynı yılın sonuna dek yayımladığı on beş günlük gazetesi *O Ergatis*'in (Irgat) sayılarına ve dönemin işçi hareketinde yer almış bazı Rum işçi sınıfı militanlarının tanıklıklarına başvurarak incelemeyi hedefliyor.

1 Stefo Benlisoy'un DİSK, Tarih Vakfı ve TÜSTAV'ın düzenlediği "Osmanlı İmparatorluğu'nda İşçi Sınıfının Oluşumu Konferansı"nda sunduğu tebliğin makale halidir.

Marangoz, Doğramacı ve Dülgerlerin "*Aghios Pandeleimon*" cemiyeti Meşrutiyet devriminin yarattığı yeni koşullarda oluşan çok sayıdaki işçi cemiyetlerinden birisi. Cemiyet nizamnamesi 19 Ağustos 1908 tarihini[2] taşıyor, bu da cemiyetin bu dönemde kurulan işçi örgütlenmelerinin oldukça erken bir örneğini teşkil ettiğini gösteriyor.[3] Cemiyetin nizamnamesine dair zikretmeden geçilmemesi gereken ilk husus yazıldığı dil. Nizamnamenin elimizdeki kopyası "Karamanlıca" yani Yunanca harfli Türkçe olarak basılmış. Türkdil Anadolulu Ortodoksların kullandığı bu yazınsal ifade biçiminin nizamnamede kullanılmış olması cemiyet üyelerinin hatırı sayılır bir bölümünün İstanbul Rum cemaatinin "Karamanlı", daha doğrusu Türkdil Anadolulu Ortodoks mensupları olduğunu gösteriyor. Elbette cemiyet nizamnamesinin Osmanlıca ve Yunanca versiyonları da basılmış olmalı. Nizamnamede kullanılan dilin ihtiva ettiği kimi Yunanca kelimeler özellikle Yunanca bir versiyonun da olması gerektiğine işaret ediyor.

Osmanlı başkentinde sınıf kimliği oluşumunda göç ve memleket temelli ağlar

Bu husus bize Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki başkent işçi sınıfının en önemli bileşenlerden olan Rum işçilerin de kendi cemaatleri içerisinde homojen bir bütün oluşturmadıklarını, İstanbul Rum toplumu içerisinde farklı alt kategorilerin mevcut olduğunu hatırlatmalı. Gerçekten de 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli vilayetlerinden, hatta Yunan Krallığı örneğinde olduğu gibi yurtdışından gelip İstanbul Rum cemaatine ve başkentin emekçi sınıflarına eklemlenen Rum Ortodoks göçmenler, farklı dilsel ve bölgesel hususiyetlere ve memleket ve göç temelli farklı dayanışma ağlarına sahip unsurlardan oluşmaktaydı.[4] Bu göçmenlerin çoğu kendileri gibi göçmen olan memleketlileri ile birlikte sınırlı imkânlara sahip olarak yaşıyorlardı. Kaldıkları yerler çoğu zaman çalıştıkları dükkân, atölye, fırın, lokanta veya bir hanın odalarıydı. Bunlardan bazıları bir süre sonra memleketlerine dönmekte, fakat çoğunluğu köylerinden, kasabalarından yakınlarını İstanbul'a getirerek şehre temelli yerleşmekteydiler.[5]

---

2 Bu tarihin Jülyen takvimine göre verildiği düşünülürse Gregoryen takvimine göre nizamnamenin 1 Eylül 1908 tarihini taşıması gerekmektedir.

3 Bkz. *Der Âliyede Marangoz Doğramacı ve Dülgerlerin 'Aghios Pandeleimon' nam Ergatikos Filoproodeutikos Sindesmosun Nizamnamesi*, (Konstantinopolis: Aristovoulou kai Anastasiadou 1908).

4 Bölgesel ittifaklar ve göç temelli ağların başkentteki Osmanlı işçilerinin iş bulmaları ve çalışma koşullarını belirleyen etkenler arasında bulunmasını Feshane örneğinde tartışan bir çalışma için bkz. Mustafa Erdem Kabadayı, "Geç 19. Yüzyılda İstanbul'da Bir Fes Fabrikasında Çalışmak" *Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Emek Tarihi*, der: Touraj Atabaki&Gavin D. Brocket (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları 2012) s. 75-96.

5 Melpo Kesisoğlu-Karistinu, *Enoria tis Agias Konstandinoupoleos Tzibali* (İstanbul Cibali Cemaati), (Atina, İdrima Mizonos Ellinismou, 1998), s. 181.

İşte bu Rum göçmenler içerisindeki Türkdil Anadolulu Ortodoks göçmenler İstanbul'da ağırlıkla Yedikule, Samatya, Sirkeci, Narlıkapı ve Cibali semtlerine yerleşmişlerdi. 19. yüzyıl boyunca başkent Rumlarının varlıklı ve seçkin kesimleri Fener gibi eski gözde yerleşim yerlerini terk ederek Haliç'in karşı tarafındaki "yükselen" Pera, Tatavla gibi semtlere yönelmiş, aralarında Anadolulu Ortodoksların önemli ağırlığa sahip oldukları Rum göçmenler ise çoğunlukla İstanbul Rumlarının "geleneksel" semtlerinde yoğunlaşmışlardı.

Bu süreçte dahili Anadolu'nun Ortodoks cemaatlerine mensup göçmenler, yöresel kimliklerini İstanbul'da cemaatlerinin bir minyatürünü yeniden üreterek korumaya çalıştılar. Bu çabanın yoğunlaştığı yer, aynı dine ve memlekete ait insanların yoğunlaştığı mahalleydi. Göçmenler genellikle aynı mahalle ve semtlerde toplaşıyor ve esnaf birlikleri veya sonraları cemiyetlerde örgütleniyorlardı. Genelde Anadolulu Ortodoks göçmenler İstanbul toplumuna iki biçimde entegre oluyorlardı. Anadolu'nun yoksul köy ve kasabalarından göç etmiş olanlar göç ettikleri yerlerin emekçi sınıflarına eklemleniyor, bunun tersine ticareti gelişmiş ve meta ilişkilerinin yaygınlaştığı daha müreffeh bölgelerden gelenler tüccar ve esnaf gruplarına dahil oluyorlardı.[6]

Göçmenler çoğu zaman aynı meslekte/zanaatta ve çarşıda belli yerlerde yoğunlaşıyorlardı. Hemşerilik ve akrabalık temelli toplumsal bağlar belli ticaret veya zanaatlardaki hakimiyetin devamını ve yeniden üretimini sağlamaktaydı. Anadolulu Ortodoks göçmenlerin ilgilendikleri meslekler çoğunlukla memleketleriyle doğrudan bağlantılıydı. Kayserili keresteciler, Sinasoslu (Mustafapaşa) havyarcılar, Nevşehirli şerbetçiler, İncesulu ve Nevşehirli bakkallar, Niğdeli zahireciler vb.[7] Çeşitli mesleklere mensup göçmenlerin birlikler biçiminde örgütlenişi mesleki kaygılar kadar –hatta daha fazla– hayırsever ve maarifperver amaçlara yönelikti. Meslek birliklerinin, cemaat okullarının ve diğer toplumsal etkinliklerinin finanse edilmesinde büyük payları vardı. Ayrıca bu birlikler aracılığıyla göçmenler parçası olmayı arzuladıkları başkent Osmanlı Rum cemaatinin işleyişine de katılmaktaydılar.

İşte bu toplumsal arkaplan bağlamında ağırlıklı olarak Rum işçilerce kurulan Marangoz, Doğramacı ve Dülgerler cemiyeti, nizamnamesinde amaçlarını şu şekilde sıralıyor: a) Beyoğlu ve Bahçekapı'da cemiyete ait mekânların oluşturulmasıyla işçilerin birbirleriyle ilişkiye geçmeleri, dostluk kurmaları aracılığıyla "kolaylıkla" iş bulabilmelerini sağlamak, b) işçilerin kendi sanatlarında gelişebilmeleri için sanatlarına dair kitaplarla donanmış bir kütüphanenin oluşturulması, c) zorluk içine düşmüş müteahhit, ustabaşı ve işçilerin himayesi, d) işlerin, gündeliklerin ve çalışma saatlerinin düzenlenmesi ve son olarak e) cemiyet

6 Anastasia Anagnostopulu, *Mikra Asia 19os aionas-1919 I Ellinorthodokses Koinotites*, (Atina: Ellinika Grammata, 1997), s. 236-7.

7 Kesisoğlu-Karistinu, *a.g.e.*, s. 221; Ioanna Petropoulou, "Cultural and Intellectual Life in 19th Century Cappadocia a Sketch", Lula Kipreu (ed) *Cappadocia Travel in the Christian East* (Atina: Adam Editions, 1993) s. 40. Gerasimos Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, (Ankara: Ayraç Yayınları, 1997) s. 309.

üyelerinden fakir olanlara maddi açıdan yardım etmek ve ölüm, hastalık veya geçici işsizlik sırasında himaye etmek (madde 1). Nizamnamede işçilerin iş bulmalarını sağlamak, işçilerin sanatlarını geliştirmelerini sağlamak için kütüphane oluşturulması, çalışma koşullarının düzenlenmesi gibi hükümler ve üye olarak aynı iş kolunda farklı pozisyonda bulunanların kabulü, cemiyeti klasik anlamda bir sendika olmaktan ziyade, marangozluk mesleğinin gelişmesi ve daha etkin biçimde düzenlenmesi için çalışan bir meslek örgütü hüviyetine büründürmektedir.

Cemiyet nizamnamesinde "millet ve mezhebi tefrik olmaksız" her dülger, marangoz ve doğramacının cemiyete kabul edileceğini (madde 4), "siyasi ve mezhebi" meselelerin tartışılmasının yasak olduğunu (madde 31) zikretse de hiç olmazsa elimizdeki iki yönetim kurulu listesinden (ki bunlarda birkaç Ermeni ve Levanten izlenimi veren isim dışında tüm isimler Rum isimleridir) cemiyet üyelerinin kahir ekseriyetinin Rumlardan oluştuğu rahatlıkla söylenebilir. Üstelik cemiyetin adından da görüldüğü üzere bir koruyucu azize sahip olması, nizamnamesinde Aziz Panteleimon için her sene 27 Temmuz'da Beyoğlu'ndaki *Panaghia* Rum Ortodoks kilisesinde cemiyet namına bir ayin yapılmasının öngörülmesi (madde 49) de cemiyetteki baskın kimliğin Rumlardan oluştuğunu teyit eder. Osmanlı Rum toplumunun farklı kesimlerince çeşitli amaçlar için (mesleki, eğitim, yardımlaşma vb.) kurulmuş olan cemiyetlerin Ortodoks bir azizin ismini taşıması, bu azizin himayesinde bulunması bu dönemde yaygın bir uygulama. Bahsi geçmişken Aziz Panteleimon ya da St. Pantaleon'un MS. 2. yüzyılın sonu ve 3. yüzyılın hemen başında yaşamış İzmitli bir aziz olduğunu belirtmek gerekiyor. Hekim ve şifacı kimliğiyle bilinen ve imanı uğruna ağır işkencelere maruz kalarak öldürülmüş azizin ismi herkese şefkat bahşeden, herkesi bağışlayan anlamını taşıyor. Cemiyetin koruyucu aziz olarak neden onu seçtiğini tam olarak bilebilmekse mümkün değil.

Cemiyetin nizamnamesi incelendiğinde asıl olarak üyelerine çeşitli yardımlarda bulunmayı hedefleyen dayanışma temelli yapısı öne çıkıyor. Cemiyet üyelerinden birisi hasta olduğunda cemiyet doktor, ilaç, süt ve et masraflarını karşılamayı ve gerektiğinde haftada belli bir miktar (30-60 kuruş) para yardımı vermeyi öngörmekteydi. İşsiz olup aile geçindiren üyelere işe tekrar başladıklarında ödemek şartı ile yine haftalık bir para yardımı (30-60 kuruş) yapılması öngörülmekteydi (madde 46). Cemiyetin kendi doktor ve eczacısı bulunmaktaydı (madde 47). Cemiyet üyelerinden birisinin ölümünde idare meclisinin cenaze alayında hazır bulunması, merhumun cenaze masrafları için ailesine yardım edilmesi ve cemiyet üyeliğinin süresine göre ailesine belli bir miktar maddi yardım yapılması öngörülmekteydi (madde 44).

Türkiye Sosyalist Merkezi, *Ergatis* gazetesi ve marangozlar

Yukarıda zikredilen Marangoz, Doğramacı ve Dülger Cemiyeti'ne ve İstanbul marangozhanelerindeki çalışma koşulları ve hayatına ilişkin daha etraflı malu-

mataysa kendisini Türkiye Sosyalist Merkezi olarak adlandıracak, ağırlığı Osmanlı Rumlarından oluşan bir sosyalist kümenin yayımladığı o *Ergatis* gazetesinin haberlerinde rastlıyoruz. 1909 yılının ikinci yarısında İstanbul'da Nikos Yanyos, Stefanos Papadopulos ve Zaharias Vezestenis çevresinde oluşan grup, faaliyette bulunduğu kısa dönemde Türkiye Sosyalist Merkezi'ni (TSM) oluşturup, 1910 yılının ikinci yarısında on beş günlük *Ergatis* gazetesini yayımlamaya başlayarak İstanbul'da yabana atılamayacak bir işçi örgütlenmesi faaliyeti yürütür.[8] TSM ve *Ergatis* gazetesi, İstanbul'da sınıf temelli işçi örgütlerinin kurulması hususunda önemli bir etkide bulunmuş ve Bulgar dar sosyalistlerinin tesiriyle Marksist sosyalizmin emekçi sınıflar içerisinde yer bulmasına ve sonraki dönemlerde işçi mücadelesinde yer alacak işçi aktivistlerin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Merkez'in ve gazetenin ağırlıklı kadrosu Rumlardan oluşmakla birlikte başka topluluklar arasında sürekli örgütlenme çabası içerisinde olacaktır. Bu noktada *Ergatis* gazetesinin sadece işçi eylemliliklerine ilişkin haberler yayınlamakla yetinmeyip, İstanbul'daki işçi hareketinin örgütsel gelişiminde bizzat aktif bir rol oynayan militan bir yayın organı olduğunu vurgulamak gerekiyor. Öte yandan gazete Aralık 1910'da 12. sayısından sonra hükümetçe yasaklanacak ve Merkez de baskı altına alınacaktır. Sonraki dönemdeyse yukarıda zikrettiğimiz Vezestenis ve çevresi, meşhur Alman sosyal demokrat Parvus'un da teşvikiyle 1912 yılının başında ağırlıklı olarak kuramsal alanda faaliyet göstermekle birlikte sendikal çalışmalarda da bulunacak Dersaadet Tetebbuat-ı İçtimaiye Cemiyeti'ni kuracaktır.[9]

İşte bu kısa dönemde yayımlanan gazetede yer alan bu haberlerden, merkezi Beyoğlu'nda, Kalyoncu Kulluk Sokak 48 numarada bulunan Marangoz, Doğramacı ve Dülgerler Cemiyeti'nin 1910 yılının ikinci yarısında, şehirdeki çok sayıdaki irili ufaklı marangoz ve mobilyacı işletmesinde belli bir örgütlülüğe kavuşmuş olup, işçileri ücretlerinin arttırılması ve çalışma saatlerinin azaltılması talepleriyle harekete geçirebildiği ortaya çıkmaktadır. *Ergatis* gazetesine göre İstanbul'da bulunan çok sayıdaki mobilya fabrikalarındaki sömürü tahammül edilemez düzeydedir. Çalışma saatleri günde 12 saate kadar çıkmakta, ücretler sefalet düzeyinde ve neredeyse tümünde 14 yaşından küçük çocuklar çalışmaktadır. İşte bu marangozhanelerden birisinde, Beyoğlu'ndaki Kurtesi biraderlerin marangozhanesinde çalışan 14 işçi 24 Eylül 1910'da gündeliklerinin iki kuruş arttırılması için greve giderler. Grevin ilanından iki gün önce Marangoz Cemiyeti, Kurtesi biraderlere işçilerin taleplerini iletmiş fakat patronlar bu taleplere aldırış etmemiş ve hatta cemiyete küçümseyici bir cevap vermişlerdi. Gaze-

8 Ayrıntılı bilgi için bkz. Stefo Benlisoy, "*O Ergatis* gazetesi ve Türkiye Sosyalist Merkezi", *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi 1839-2014 Yeni Yaklaşımlar Yeni Alanlar Yeni Sorunlar*, der: Y. Doğan Çetinkaya ve Mehmet Ö. Alkan, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2015) s. 174-205.

9 Dersaadet Tetebbuat-ı İçtimaiye Cemiyeti'nin sendikal alandaki çalışmaları için bkz. Orhan Silier, "Dersaadet Amele Cemiyetleri İttihadı", *Tarih ve Toplum*, sayı 79, (Temmuz 1990) s. 24-30.

te, işçi örgütlenmesine ya da bu vakadaki gibi greve katılmayarak arkadaşlarını yarı yolda bırakan işçilere karşı da oldukça sert bir tutum takınmaktadır. Bu vakada da greve katılmayan işçinin adını dahi vererek (cilacı Periklis) onu teşhir eder ve patronların bu "sadakatini" hatırlamayacakları ve ilk fırsatta onu kovacakları uyarısında bulunur. Neticede patronların greve mani olma girişimleri başarısızlığa uğrar ve Marangoz Cemiyeti'yle işçilerin gündeliklerinde iki kuruş, çırakların da bir kuruş zam yapmak zorunda kalırlar. Gazeteye göre bu başarı giderek gelişen cemiyet için önemli bir adımdır.[10]

Bu kazanım başka marangozhanelerdeki işçileri teşvik etmiş olsa gerek ki şehrin birçok marangoz ve mobilya işletmesinden iki kuruşluk gündelik artışı ve çalışma saatlerinin günde on saatle sınırlandırılması talepleriyle yapılan grev haberleri gelmeye başlar. Örneğin Üsküdar'daki Sarafyan kardeşlerin mobilya fabrikasında çalışan yirmi beş işçi aynı taleple, yani günde iki kuruşluk ücret artışı talebiyle greve çıkarlar.[11] Yine Françesko Perlorenzovas marangozhanesi sahibi, işçilerin günde iki kuruşluk ücret artışı talebini grev tehdidi karşısında kabul etmeye mecbur kalır. Aynı durum Dolmabahçe'deki Sarun Efendi'nin fabrikasında da gerçekleşmiştir. Bu haberleri ileten *Ergatis* gazetesi dülgerlerin kendi güçlerinin farkına varmaya başladığını, onları sömürenlerin taleplerini kabul etmeye mecbur kaldıklarına vurgu yapar. Bu gerçeği henüz örgütlenme çalışmalarında yer almamış Pol Vesterlink işçilerinin de er ya da geç anlayacaklarını ve sınıf kardeşleriyle birleşeceklerini vurgular. Yine bu grev dalgası çerçevesinde Antoniadi fabrikasının işçilerinin çalışma saatlerinin azaltılması ve iki kuruşluk ücret talepleriyle yürüttükleri grev başarıyla sonuçlanır. Öte yandan aynı taleplerle, yani iki kuruşluk ücret artışı ve on saatlik işgünü talebiyle grev yapan Kürkçü handaki Deliyanni mobilya fabrikasındaki grevin devam ettiği okurlara duyurulur. Habere göre çalıştıracak başka işçiler bulmakta muvaffak olamayan patron çareyi işletmeyi kapatmakta bulmuştur.[12] Bu tür haberlerde *Ergatis* gazetesinin sürekli olarak vurguladığı husus, işçilerin ancak güçlü sendikalar içerisinde örgütlendikleri takdirde patronlarının gözünde "saygıdeğerlik" kazanabilecekleridir.[13]

Marangoz işçilerinin haklarını ihlal girişimleri de *Ergatis* gazetesinin sürekli gündemlerinden biridir. Örneğin gazete, marangoz işçileri, patronların belirlenmiş çalışma saatlerine ilave olarak onları yarım, hatta bir saat daha fazla çalıştırma girişimlerine ve bazı ustaların da bunu uygulamaya çalışmalarına karşı uyarmaktadır. Gazeteye göre fazladan çalışma *"angarya"*dır ve işçiler bu dayatmaları reddederek belirlenmiş süre dışında bir dakika bile fazladan çalışmamalı ve işi önceden belirlenmiş saatte bırakmaktan çekinmemelidirler. Gazete patronların bu baskılarına boyun eğen ustalara karşı cemiyet yönetiminin ön-

10 "Μια νίκη [Bir zafer]", *O Ergatis*, sayı 8, 06.10.1910.

11 "Σοσιαλιστική Ζωή [Sosyalist yaşam]", *O Ergatis*, sayı 10, 31.10.1910.

12 "Σοσιαλιστική Ζωή [Sosyalist yaşam]", *O Ergatis*, sayı 12, 05.12.1910.

13 "Το ζητήμα των ξυλουργών [Marangozlar meselesi]", *O Ergatis*, sayı 10, 31.10.1910.

lem alması gerektiğini belirterek işçi haklarına karşı tutum alan böyle kişilerin cemiyette yeri olmadığını vurgulayacaktır.[14]

Ergatis gazetesinin sayfalarında rastladığımız sürekli bir tema marangoz işletmelerinde çalışan çok sayıdaki çocuk işçi ve bunların içerisinde bulundukları acımasız çalışma koşullardır. Örneğin Apostolos Mihail adındaki 12 yaşındaki bir çocuk mobilya işçisi Dimitriadis mobilya fabrikasında çalışırken kolunu kaybeder. *Ergatis* aslında bu tür kazaların nadir olmadığını fakat patronlar ve "paralı gazeteleri"nin bu haberleri göz ardı ettiklerini vurgular. Gazeteye göre bu kazaların temel nedeni kapitalistlerin tasarruf etmek için sağlıklı binalar ve iyi makineler kullanmamalarıdır. Her şeyden evvel de kendi canlarını koruyamayacak çocuk işçiler çalıştırmalarından kaynaklanmaktadır. *Ergatis* gazetesine göre sorunun çözümü için hükümet müdahale etmeli ve 15 yaşından küçük çocukların fabrikalarda çalışmalarını yasaklamalıdır, fakat mevcut hükümet işçilerin değil sadece kapitalistlerin çıkarlarını gözettiğinden bu önlemi almamaktadır. Gazeteye göre hükümet bu tür önlemleri ancak işçiler, "sosyalist örgütleri ve sendikaları"ndan oluşan güçlerini gösterdiklerinde almak zorunda kalacaktır.[15] Yine Pangaltı'daki Narlıyan fabrikasında çalışan marangoz işçi Ardas'ın testereyle parmağını kestiği gibi haberler aracılığıyla iş kazalarının bu iş kolunda yoğun olduğunu kestiriyoruz.[16]

Marangoz Doğramacı ve Dülgerler Cemiyeti yukarıda betimlenen bu mini grev dalgasının hemen öncesinde, 22 Ağustos 1910'da yeni idare meclisini seçmiştir. Anlaşılan bu yeni idare meclisi Türkiye Sosyalist Merkezi çevresinin desteklediği kişileri ihtiva etmektedir, zira *Ergatis* gazetesi seçilen üyelerin cemiyetin ilerlemesi için çalışma hususunda büyük bir şevk içerisinde bulunduklarını ve çok sayıda yenilik yapmayı planladıklarını zikreder.[17] Öyle anlaşılıyor ki bu seçimden sonra cemiyetin çalışmaları yeni bir ivme kazanmıştır, zaten biraz önce değinilen değişik hak arama girişimleri ve grev hareketleri de bunu gösteriyor. Gazetede cemiyet yönetiminin işçileri meselelerini tartışmak için toplantıya çağırdıkları çeşitli ilanlar yayımlanır.[18] Bu ivmenin bir parçası olarak Cemiyet Unkapanı'nda bir şube kurar.[19] Öte yandan cemiyetin çalışmalarından tedirgin olan patronlar da karşı önlemler almaya çalışırlar. Örneğin cemiyetin "dostu" olarak tanımlanan Hariton adlı bir işçi Pangaltı'daki Narlıyan mobilya fabrikasından, "dülger cemiyetinin" fabrika işçilerine yönelik bir mektubunu taşıdığı

14 "Τα ζητήματα μας [Meselelerimiz]", *O Ergatis*, sayı 10, 31.10.1910.

15 "Τα Ζιτήματα μας [Meselelerimiz]", *O Ergatis*, sayı 7, 19.09.1910.

16 "Σοσιαλιστική Ζωή [Sosyalist yaşam]" *O Ergatis*, sayı 8,06.10.1910.

17 Bu seçimde cemiyet reisliğine Hristos Tozidis, yardımcılığına Dimitrios Fenerlis, genel sekreterliğe Yeorgios Kardulis, kâtipliğe Periklis Kazos, kasadar olarak Korinthios Markos ve üye olarak da Vasilios Yemenicoğlu, Natsios Firiggos, Nikolaos Salahas, Pefos Kalumenos, Theodoros Komis, Stamatios Vulgaris ve Salvos Perlorentzos seçilirler. "ΣοσιαλιστικήΖωή[Sosyalist yaşam]" *O Ergatis*, sayı 6, 05.09.1910.

18 *O Ergatis*, sayı 9, 17.10.1910.

19 "Σοσιαλιστική Ζωή [Sosyalist yaşam]",*O Ergatis*, sayı 12, 05.12.1910.

için kovulur. Fabrikanın müdürü bu gerekçeye sığınarak cemiyetin faal işçilerinden biri olduğunu bildiği bu işçiyi kovmuştur.[20]

Diğer taraftan üyelerinin giderek çalışmalarına daha fazla ilgi gösterdiği, aidatlarını düzenli ödedikleri ve cemiyet salonuna tartışmalara katılmak için daha sık uğradıkları bildirilen ve gelişiminden övgüyle bahsedilen Marangozlar Cemiyeti'nin nizamnamesinin eksik olduğu, hatta bazı maddelerin gülünç olduğu, düzeltilmesi gerektiği *Ergatis* gazetesinde vurgulanır. Gazeteye göre cemiyet nizamnamesi işçici (*εργατικός*) bir içeriğe kavuşmalıdır.[21] Gerçekten de cemiyet bu dönem İstanbul'da kurulmuş diğer bazı cemiyetler gibi aynı çalışma kolundaki farklı sınıfsal konumdaki kişileri üye kaydedebilmektedir. Marangoz Cemiyeti de bünyesinde müteahhitleri, ustabaşıları ve işçileri barındırmaktadır. Gazete cemiyet üyesi bazı "eğitimli" işçilerin, nizamnameyi düzeltmek için faaliyete geçtiklerini duyurur. Böylelikle cahil ve gerici işçilerin bencilce tavırları son bulacak ve cemiyet daha da gelişecektir.[22]Anlaşılan nihayetinde işçiler de bunu başarırlar zira Türkiye Sosyalist Merkezi önderlerinden Stefanos Papadopulos'un kişisel arşivinde bulunan ve bu dönemden yıllar sonra, 1926 yılında artık Atina'da bulunan yoldaşı Nikos Yanyos'a İstanbul'dan yazdığı bir mektubunda bu dönemde Türkiye Sosyalist Merkezi'nin etkili olduğu işçi örgütleri arasında bu cemiyeti de zikreder. Bu sosyalist grubun içerisinde örgütlendiği sekiz işçi sendikası şemsiyeciler, kadın giysileri terzi işçileri, mücellitler, duvarcılar, marangoz ve doğramacılar, Rum dizgiciler, pastane işçileri ve demircilerden oluşmaktaydı.[23] Bu örgütlenmeler içerisinde toplamda dört yüz üyeye sahip "Kadın Giyim işçileri" ve "şemsiye işçileri" sendikaları İstanbul'da ilk defa bir işçi programına, yani daha net bir sınıfsal yönelime sahip örgütlenmelerdi. Papadopulos mektubunda o dönemde "*Aghios Pandeleimon*" dülger cemiyeti içerisinde bir grup işçiyle ilişkide bulunduklarını ve en sonunda bu işçilerin cemiyeti tamamen "kızıllaştırdıkları"nı zikreder.[24]

Öyle görünüyor ki TSM'li işçilerin bu dönemde marangozlar arasında çalışmaları işçiler arasında kök salarak belli bir iz bırakır zira sonraki yıllarda Beynelmilel İşçiler İttihadı[25] gibi devrimci bir işçi örgütlenmesinde önemli sayıda marangoz işçiye ve marangoz işçilerin örgütlenmesine ilişkin yeni girişimlere rastlıyoruz. Öyle ki BİI'nin örgütlenmesine ön ayak olduğu üç büyük sendika arasında çoğunluğu Rum olan 250 üyeli Beynelmilel Sanayi-i Haşebiye İşçileri [Marangozlar] İttihadı bulunmaktaydı.[26]Örgütün bu dönemdeki sekreterle-

20 "Σοσιαλιστική Ζωή [Sosyalist yaşam]",*O Ergatis*, sayı 10, 31.10.1910.

21 "Μια νίκη [Bir zafer]", *O Ergatis*, sayı 8, 06.10.1910.

22 "Μια νίκη [Bir zafer]", *O Ergatis*, sayı 8, 06.10.1910.

23 ΕΛΙΑ, Αρχείο Ν. Γιαννιού, Σχέσεις Με Σοσιαλιστικές Οργανώσεις - Κόμματα (Ι-Φ).

24 ΕΛΙΑ, Αρχείο Ν. Γιαννιού, Σχέσεις Με Σοσιαλιστικές Οργανώσεις - Κόμματα (Ι-Φ).

25 İttihad hakkında bkz. Erden Akbulut - Mete Tunçay, *Beynelmilel İşçiler İttihadı (Mütareke İstanbulu'nda Rum Ağırlıklı Bir İşçi Örgütü ve TKP ile İlişkileri)* (İstanbul: İletişim Yayınları 2016).

26 *A.g.e.*, s. 11. Daha ilerideki bir raporda aynı sendikanın üye sayısı 160'ı Rum ve gerisi Türk

rinden Asimakopulos örgütün organize ettiği sendikalar arasında Ahşap İşçileri Beynelmilel İttihadı'nı zikreder.[27] Yine BİI militanlarından Efstathios P. Karapanayotis, yıllar sonraki aktarımlarında Cihan Harbi sırasında devrimci düşüncelerle tanıştığını, savaştan sonra dört beş kişilik bir "devrimci işçiler" grubuyla birlikte Marangozlar Sendikası'nı yeniden kurarak çalışmalarını canlandırdığını ve BİI'na dahil olan sendikalar arasına girdiğini vurgular. Karapaniyotis kendisinin bu dönemde Marangozlar Sendikası başkanı ve 11 Aralık 1922'ye yani Ankara hükümeti sendikayı yasadışı ilan edene kadar bu sendikadaki komünist fraksiyon sekreteri olduğunu aktarmaktadır.[28]

Sonuç yerine

Marangoz, Doğramacı ve Dülgerlerin '*Aghios Pandeleimon*' Cemiyeti üzerine şimdilik söyleyebileceklerimiz bu kadardan ibaret. Cemiyetin 1910 yılının sonunda Türkiye Sosyalist Merkezi'ne yönelik yoğunlaşan baskılar karşısında bu durumdan ne ölçüde etkilendiğini, varlığını ne zamana kadar sürdürdüğünü bilemiyoruz. Neticede bahsi geçen dönemde Osmanlı işçi hareketinin önemli bir karakteristiği de işçi örgütlenmelerinin kesintili ve kısa bir ömre sahip oldukları gerçeği. Çalkantılı siyasal koşulların egemen olduğu, bilhassa üyeleri küçük işletmelerde çalışan ve maddi durumları zaten kısıtlı olan işçilerin aidatlarına dayalı Marangoz, Doğramacı ve Dülgerler Cemiyeti gibi örgütlerin uzun soluklu bir ömre sahip olmaları güç. Yine de bu örgütlenmenin belli bir taban yakaladığı ve aktivistlerin ortaya çıktığı muhakkak. Bundan dolayı Mütareke döneminde siyasal koşullar bir kez daha müsait hale geldiğinde marangoz işçilerin örgütlenmesine yönelik yeni girişimler yaşanacaktır. Öte yandan hiç olmazsa inceleyebildiğimiz bu kısa dönem için Marangoz Cemiyeti'nin bilhassa İstanbullu Rum işçiler arasında örgütlülüğünü arttırdığını ve 1910 yılının ikinci yarısında bir ivme yakalayarak çok sayıda küçük işletmede ortak taleplere dayalı bir hak arama mücadelesini ortaya koyduğunu ve kazanımlar elde ettiğini ve cemiyetin daha mücadeleci, sınıf temelli bir boyut geliştirdiğini görüyoruz. Kuşkusuz Osmanlı emek hareketi tarihinin tüm başlıklarında olduğu gibi bu örgütlenme hakkında da daha ayrıntılı ve diyakronik bilgiye, dönemin basını başta olmak üzere farklı kaynakların çok daha titizlikle ele alınmasıyla ulaşabileceğiz.

---

ve Ermenilerden oluşmak üzere 200 olarak verilir. *A.g.e.*, s. 78.

27 Bkz. EK 4: Asimokopulos'un Biyografisi

28 Bkz. EK 5: BİI Üyelerinin Biyografileri, Karapanayotis Efstathios

Ek A:

Der Âliyede Marangos, Doğramacı ve Dülgerlerin "*Aghios Panteleimon*" nam *Ergatikos* [Ameleperver], *Filoproodeutikos* [Terakkiperver] *Sindesmos*un [Cemiyetin] Nizamnamesi

***Kephalaion* [Bölüm] A**

***Sindesmos*un tesisi meksadı**

Arthr. [Madde] 1.-Şevketlu Padişahımız Sultan Abdül Hamid efendimizin müsaadesi ile ihsan buyurulan Kanun-i Esasinin 13 bendi mucibince Der Âliyede "*O Aghios Pandeleimon*" namı ile sunuf-u ameleye aid terakkiperver bir revabıt (*sindesmos*) tesis olundu. Şöyle ki:

1) Beyoğlu'nun merkez yerinde ve Stambulun Bahçe kapusunda cemiyetgâh bir yer tensiki ile işçiler kolaylıkla ülfet ve ünsiyet idup iş bulabilecekler.
2) İşçiler kendi sanatlarında terakki idebilmek içun bu gibi kitapları havi bir kütüphane teşkil edilecek.
3) Menafi-i şahsiyesi payimal olan müteahutlerin, iş başıların ve alel umum bütün işçilerin himayesi.
4) İşlerin gündeliklerin ve işlenecek saatların kayıtlarının tertibi.
5) *Sindesmos*u teşkil iden zevatların fukarasını himmet ve muavenet-i nakdiye itmek ve na kerde ölüm, hastalık ve avarelik esnasında muavenet itmekdir.

Arthr. 2.- Lonca 100-150'yi mütecavüz sermaye birikdikten sonra tesis olunacak.

Arthr. 3.- Lonca tesis olunmaksız hiçbir zevata muavenet-i nakdiye olmayacak.

Arthr. 4.- Her dülger, marangoz ve doğramacı millet ve mezhebi tefrik olmaksız, *Sindesmos*a kabul olunacak.

***Kephalaion* B'**

Azalar beyanında

Arthr. 5.- *Sindesmos*u teşkil iden azalar, mukannin, fahri, ve adi olacak.

Arthr. 6.- *Sindesmos*un azalarının on danesinden [...]iren teklif olunanlar aza-i mukannen olabilup azaların hüsn-ü ahlâklarına, teklif idenler mesul olacak.

Arthr. 7.- *Sindesmos*a maddi ve manevi muavenet idup terakkisina gayret iden fazıl zevatlar fahri-i aza tayin olunacak.

Arthr. 8.- Her kim *Sindesmos*un reisine ad olmak efkârını beyan ider ise, yalınız reisin kararı üzre tayin olabilir.

Arthr. 9.- Tayin olunan azalara, intihablarını havi bir mektup ile, *Sindesmos*un mühürü Reis ve kâtib-i evvelin imzası ile mümzi bir diploma ve nizamname sureti gönderilir.

Arthr. 10.- Tayin olan azalar diplomalarına dair ilm-u haber ve nizamname bedeli olarak bir gruş virecekler.

Arthr. 11.- Mukannen ve adi azaların senevi ianesi elli iki (*ar.* 52) gruş olup bu meblağ be her hafta birer gruş virerek tediye olunacak. Bu meblağdan mada diploma bedeli olarak beş (*ar.* 5) gruş virecekdir.

Arthr. 12.- Mukannen azalardan birisi senevi ianesini tehir ider ise ne intihab itmeye ne de intihaba alınmaya hakk-ı selahiyeti olacak. Tul-u-müddet tesviye itmediğinde dahi istifa virmiş ad olunup sicil defterinden lağv olunur ve terakûm itmiş olan borcunu ifa itmedikçe kabul olunmaz.

Arthr. 13.- Elli iki gruşdan ibaret senevi ianelerini tesviye itmiyen azalar, fahri azalardan mada, tahriri bir ihbarnameden sonra lağv olup teyinlerini ifa itmedikten sonra kabul olunmazlar.

Arthr. 14.- Kâffe-i azaların hak ve istihkakları bir olup, vazifeleri *Sindesmo*sun maksadının muvaffakiyetine muavenet ve kendilerine tevdi olan vazifeleri icra ve ikmal itmektir.

Arthr. 15.- Her adi aza kendine tevdi olan vazifeye nispeten, *Sindesmo*su teşkil iden zevatın umumi meclisinde bulunup intihaba koyulmayıp, intihap itmeye hakk-ı selahiyeti olacak.

Arthr. 16.- Ahlâkı, *Sindesmo*sun namus, idare ve revine, muhalif olan bir azanın ismi sicilden lağv olur.

[...] şöyleki: Reis umumi bir meclis teşkil edup, bu hususda irade-i meram itdikten sonra, eğer reisin teklifi meclisi teşkil iden zevatın üçte ikisi kabul iderse ekseriyetle ol zatın ismi sicilden lağv olur ve bir daha kabul olunmaz.

Kephalaion G'

Meclis-i idare hakkında

Arthr. 17.- *Sindesmo*su on iki zevatdan ibaret bir encümen idare ider bu encümen veya meclis Reis ve vekilinden, kâtib-i evvel, kâtib-i sani, kaster ve yedi azadan teşkil olacak.

Arthr. 18.- Reis meclis-i idareyi ve umumi meclisleri ad ider; Fihrist-i müzakerata nazaretider; meclislerin zabtnamelerini kaster tarafından tediye olacak emirnameleri ve *Sindesmo*sa aid umum evrakları kâtib-i evvel ile imzalar.

Arthr. 19.- Reisin gıyabında, Reis-i sani vekâlet bulunur.

Arthr. 20.- Kâtib-i evvel evrak ve senedat-ı mühimmeyi, sicil defterini, möhürü ve *Sindesmo*sun muhaberesini hıfz ider. Sicil defterine azaları kayd ider ve Reise azaların isimlerini havi cedvel virir. Meclise tefhim olan evrakları Reis ile imzalar, hiçbir zevatın *Sindesmo*sa aid evrakları almasına izin virmez ve her azayı *Sindesmo*sa aid meseleden haberdar eyler.

Arthr. 21.- Kâtib-i sani, kâtib-i evvelin gıyabında vekâletde bulunur.

Arthr. 22.- Kaster *Sindesmo*sun kasasını hıfz ider, irad ve mesarif defteri dutar, tahsildar tarafından tahsil olunan meblağı alır ve ilm-u-haber virir. Kasaya duhul iden meblağa mesuldür ve Reis ve kâtib-i evvel tarafından mümzi bir emirname almadıkça, yek başına beş para mesarif itmez. Ve *Sindesmo*sa aid olan meblağdan yalınız 5 lira kadar yedinde bulundurup bakasını *Sindesmo*sun namına bir Bankaya teslim ider.

Arthr. 23.- Diğer yedi azalar *Sindesmos*un iratlarının izdiyatı içun, nizamnamenin bendlerine mupemurayet idilmesi içun nazaret idup diğer meclis-i idare azaları ile mecliste bulunurlar ve anler iler kâffe-i evrakları imzalarlar.

Kephalaion D'

Meclislerin ictima-ı hakkında

Arthr. 24.- Meclis-i idarenin ictimai nizamen haftada bir defa vuku bulup, iktizai hal Reis veya dört azanın teklifi üzre içtima ider. Azaların bu hususta Reise tahriren müracaat itmeleri lazımdır.

Arthr. 25.- Umumi meclisler senede dört defa içtima ider ve iktiza-i hal Reis veya meclis-i idarenin dört azasından yahot da *Sindesmos*un azalarının on beşinden tensip görülürse.

Arthr. 26.- Meclis-i idarenin ictimainde altı aza hazır bulunduğunda, heyet-i aza temamı ile ispat-ı vücud itmiş ad olunacak umumi mecliste ise *Sindesmos*un azalarının nısfı hazır bulunursa, heyet-i aza temamı ile ispat-ı vicud itmiş ad olunacak Meclis-i idare azaları bu babde istisna idilecek.

Arthr. 27.- Birinci mecliste *apartia* [yeter sayısı] teşkil olunmaz ise, ikinci mecliste her kaç azalar hazır bulunur ise bulunsun *apartia* teşkil olunmuş ad olacak.

Arthr. 28.- Kâffe-i azalar meclise geldiklerinde tahsis olunan deftere isimlerini kayd iderler ve fihristini müzakerata mubahasaya başladıkları esnada kati-[...] itmeyup daima Reisden müsaade olarak ifade-i [...] idecekler.

Arthr. 29.- Azaların arasında ihtilaf vuku bulur ise Reis ekseriyetin kararı üzre ol azaları meclisten tard ider.

Arthr. 30.- Her meclisde 1) evvelki meclisin zabtnameleri okunur ve tasdik olunur 2) *Sindesmos*un muhaberesinin hulasası okunur 3) *Sindesmos*a olan [...] içun malûmat virilir. 4) Fihris-i müzakeratda okunan meseleler üzerine müzakere olunur 5) Obir meclisde müzakere olunacak meseleler teklif ve kayd olunur.

Arthr. 31.- Siyasi ve mezhebi meseleler içun mubahisler memnuatdandır.

Arthr. 32.- Her mesele rey-i aleni usulü ile hal olunup, yalınız meclis-i idare azalarının tayini rey-i hafi usulü ve ittifak ara ile tayin olurlar.

Arthr. 33.- Meclis-i idarenin içtimainde rey virmeye [...] olmayıp *Sindesmos*un azalarından her kim ister ise hazır bulunabilir.

Arthr. 34.- Meclis-i idarenin azaları tekrar tayin olabilir.

Arthr. 35.- Muahharen tayin olunan Reis ve azalar tayinlarından bir hafta sonra vazifelerine mübaşiret iderler.

Arthr. 36.- Meclis-i idareden çekilen azalar haleflerine möhürü yedlerinde bulunan evrakları ve *Sindesmos*un variyetini teslim itmeye borçlu olup bu hususda deftere bir kayd düşürüp Meclis-i idarenin eski ve yeni azaları imza idecekler.

Meclis-i idarenin yeni azaları dahi teslim aldıklarını muhafaza itmeye borçlu olacaklar.

Kephalaion E'

Arthr. 37.- *Sindesmos*un möhürü müdevir ve beş kısımdan ibaret olup bir kısmı Reisde ve diger dört kısımları dahi dört azada bulunacak Möhürün üzerinde işaret olarak kaim-uz-zaviye saul ve pergel ve etrafında ***Ergatikos Filoproodeutikos Sindesmos en Konstantinupoli idrithis to 1908*** [Ameleperver, Terakkiperver Cemiyet Istanbul'da 1908'de kuruldu] kelimeleri olacak.

Kephalaion ST'

İrad ve mesarif hakkında

Arthr. 38.- Kâtib-i evvel senevi mesarifat büdçesini tertip idup meclis-i idare arz-u-havale ider ve sonra da *Sindesmos*un umumi meclisine.

Arthr. 39.- *Sindesmos*un iradları, 1) azaların senevi ianelerinden, 2) azalardan alınan kaidiye parasından, 3) terakki perver ve hamiyetmend zevatların ianesinden, 4) konser, soare ve *th*eatro [tiyatro] hasılatından, 5) çeşid *disk*oların [kiliselerde ayin sırasında cemaat arasında dolaştırılan bağış tepsileri] hasılatından ibarettir.

Mesarifler atidekilerdir a) *Sindesmos*un maksadına ikmal olmak içun mesarifat b) Yazıhanelerin mesarifatı 3) virilecek konser suare ve *theatro*lar mesarifi 5) Gazetalara ilanat mesarifi ve saire.

Arthr. 40.- Muayyen bir maksad içun *Sindesmos*a virilen meblağ, yalınız o maksada hasr olunur.

Arthr. 41.- Mesarifat büdçesinde görülen mesarifat sade tayin olan maksada sarf olacak, olmadığı taktirde Reis mesuldur.

Kephalaion Z'

Vahip Munim ve Muhsin-i azam Hakkında

Arthr. 42.- Sindesmos beş lira veren bir zatı vahip (*δωρητής*) 10 lira vereni Munim (*ευεργέτης*) ve 20 lira vereni Muhsin-i azam (*M. Ευεργέτης*).

Kephalaion H'

İane itaaı Hakkında

Arthr. 44.- Azalardan birisinin vefatında, hısım ve akrabaları Reise ihbar ider ve Meclis idare cenaze alayında hazır bulunup, iktizai hal *lipsanos* [naaş] mesarifi olarak 300 gr. virir. Merhumun ailesine de 100 iane virir eğer merhum bir seneden beru aza ise; eğer iki sene devam itmiş ise 200 gr. Ve eğer üç sene devam itmiş ise 300 gr. virir. Bu meblağdan ziyade hiçbir vechile verilmez.

Arthr. 45.- Üç aylık ianelerini tehir itmiş olan zevatlar içun Sindesmosun hiçbir göna mesul dutulmaz.

Arthr. 46.- Sindesmosun azalarından birisinin hasta olup istida itdiği gibi *Sindesmos* hekim, ilaç süt ve et mesarifini virup haftada 30-60 gruşa kadar da iktiza-i hal iane verecek. Aile sahibi olup avare olan azalara ise başladığı vakıtda tediye itmek şartı ile haftada 30-60 gruşa kadar ianeten para virir aksi taktirde ismi lağv olur.

Arthr. 47.- *Sindesmos*un hususi hekimi ve eczacısı olup her ikisi de mah be mah Reise hisap vererek ücretlerini alırlar.

Arthr. 48.- Nizamnamenin 3ncü maddesi mucibince lonca tesis olmaksız hiçbir kimseye ne iane verilir ne de hekim ve ilaç mesarifi.

Kephalaion Th'

_Sindesmos_un _eortis_i [yortusu] ve azaların tayini hakkında

Arthr. 49.- *Sindesmos*un senevi e*ortis*i İoulios [Temmuz] 27 tesadüf "*Agios Panteleimon*"dur. Ol gün Beyoğlunda *Panaghia ekklisia*sında [kilisesinde] *Arhieratiki liturgia* [ayin] yapdırılacak.

Arthr. 50.- Azaların tayini ise ertesi Pazar günü umumi bir meclisde vuku bulacak.

Arthr. 51.- Meclis idareden mada senevi tetkik komisyonu intihap idilir.

Arthr. 52.- Tetkik komisyonu Meclis-i idare azalarının tayini günü tayin olup iki azadan ibaret olacak ve vazifesi Meclis-i idarenin karar ve hısaplarını tetkik itmekdir.

Kephalaion I'

Arthr. 53.- Mezkûr nizamnamenin hökmü üç sene olup, sonra Meclis idarenin teklifi ve umumi meclisin kararı üzre ruyet ve tetkik olabilir. İcap itdiğinde *kanonismos*un [nizamnamenin] bazen maddeleri umumi meclisde tefsir idilebilup nizamnamenin emri gibi itibar olunacak Mezkûr nizamname 1908 senesinin Ağustos 10 tarihinde Meclis-i idarenin içtimainde tensip görülüp ekseriyetle kabul olundu.

Der Âliyede, 19 Ağustos 1908.

Reis	Kâtib-i evvel
Filipos Ağabeis	Fragiskos Kauris

Meclis-i idare.

Antonios Kavvadias,	*Antiproedros* [Başkan yardımcısı]
Vasilios Yemenicoğlus,	*Eid. Grammateus* [Kâtib-i hususi]
Dimitrios Drakos	*Tamias* [Kasadar]
Aleksandros Vallis	*Simvuloi* [Danışmanlar]
Leonidas Fusis	"
Simeon Papadopulos	"
Mikes Maksuris	"
Konstantinos Daggopulos	"
Yeorgios Moditis	"
Nişan Sirapyan	"

Ek B: Stefanos Papadopulos'tan Nikos Yanyos'a yazılmış mektup[29]

Konstantinopolis, 31 Temmuz 1926

Benim sevgili Yanyom,

Hatıralarımın sayfalarını karıştırdım. Bu gerçekten beni memnun etti, talihsiz olansa çok sayıda şeyi hatırlamıyor olmam.

Madem profesör Verdaro ile yazışıyorsun, aktardığım malumatı lütfen ona da yaz. Böylesi benim için daha kolay.

Benim kanaatime göre sosyalizm Türkiye'ye, Türk anayasasının ilanından (Temmuz 1908) hemen sonra Bulgaristan'dan yayıldı. Hem Konstantinopolis'te hem de Selanik'te sınıf kavgası ve enternasyonal işçi dayanışması temelli sosyalist grup ve işçi cemiyetleri örgütleyenler Bulgaristan'dandılar. Burada (yıllar önce hayatını kaybetmiş) Theodor Sivaçef ortaya çıkıyor. Varnalı, matbaacı, "*tesni*" [dar sosyalist], Sivaçef, İncil'i Slavca yayımlayacak Ahd-i Cedid Kumpanyası –Mateosyan Matbaası– ile gelmişti.

Senin de anımsadığın gibi ilginç bir tip olan, Makedonyalı Bulgar Kutsovlahı (*Βουλγαροκουτσόβλαχος*), ihtiyar terzi Nikolas Georgiyef, aynı şekilde Bulgaristan'dan gelmişti. Oradaki kömür madenlerinin işçilerini örgütlemek için Zonguldak'a bile gitmiş ve fakat orada tutuklanmıştı. Galata'nın Bulgar abacıları tarafından yapılan, o sıralarda ilkel, ücretli kölelik koşullarında bulunan işçilerini güya kışkırttığı suçlamasıyla daha sonra tekrar tutuklanır.

Nikolaos Traiçof, ben ve Hınçak partisinin sol kanadından ve 1909'da Türkiye sosyalizminin temsilcisi olarak Belgrad'daki Balkan sosyalist kongresine katılan Ermeni Kozikyan Bulgaristan'dan deniz yoluyla geldik.

Bu dönemde, Konstantinopolis'tekinden bağımsız olarak, Selanik'teki ilk sosyalist harekete tanık olunur. Orada, Bulgaristan'dan bir öğretmen olan Benaroya önce Makedon federasyonu hareketinde yer alır ve ardından özellikle İsraelit proletaryasının, muhtemelen Bulgaristan'daki "*shiroki*"lerin [genişlerin] yönelim ve taktikleriyle örgütlenmesi için çalışır. Burada, neredeyse Bulgar olan, Vasilios Glavinof tarafından önderlik edilen bir başka sosyalist hareketle karşı karşıya kalır. Grup, benim de Konstantinopolis muhabiri olduğum haftalık *Rabotniçeska Iskra* (İşçi Kıvılcımı) gazetesini çıkarmaktaydı. Bahsi geçen bu sosyalist hareket Bulgar "tesni" [dar] eğilimindendi. Glavinof, Bulgaristan Sosyalist Partisi (tesni), özellikle de Blagoyef tarafından, Makedon olduğu için burayla daha fazla ilgilendiği ve Makedon komitesine tepki geleceğini düşündüğünden Selanik'e gönderilmişti.

Üsküp'te, Duşan Çekiç önderliğinde başka bir sosyalist harekete tanık olundu. Bu hareket Sırpça haftalık bir gazete olan "*Zora*" (Şafak)'ı yayımlamaktaydı. Üsküp'teki bu örgüt Sırp sosyalist partisinin etkisindeydi.

Anayasadan önce örgütlenmemiş, tesadüfi bazı grevler meydana geldi. Bunlardan biri, Bizans surlarının dışındaki Kazlıçeşme deri işçilerinin greviydi. Üs-

29 ΕΛΙΑ, Αρχείο Ν. Γιαννιού, Σχέσεις Με Σοσιαλιστικές Οργανώσεις - Κόμματα (Ι-Φ).

telik grevciler sultan Hamid'in süvari müfrezesiyle bastırılmışlardı. Tümü Türk olan bu grevin önderleri o zaman Afrika'ya sürgüne gönderilmişlerdi.

İlk sosyalist literatür Bulgaristan'dan gelmekteydi, Sofya'da "işçilerin kateşizmi" Yunanca olarak yayınlanmıştı. Daha sonra "İki düşman sınıf", "8 saat mesai" ve Bulgarcadan başka çeviriler yayınladım.

Sosyalist faaliyete ilişkin ilk görüş teatisini Sivaçef ile yapmış ve "sosyalist parti" ismi verilecek bir grup kurma kararı almıştık. Grubun nizamnamesi, Bulgar Sosyalist Partisi'ninkisinin tarafımdan yapılmış bir çevirisiydi. Bunu *Zarden Kase*'de yapılan toplantılarımız takip etti. Seni ve Zaharia Vezesteni'yi, ihtiyar Nikola muazzam bir sevinçle keşfetti. Sabık jandarma çavuşu Hüseyin Hilmi'yi grubumuza Sivaçef tanıştırdı. O dönemde Hilmi, İtalyan Yahudisi Vitali Benbasad ile birlikte, daha sonra Çarlık aleyhindeki bir makale nedeniyle Rus sefaretinin girişimi sonucu kapanacak olan *İştirak*'ı yayımlamaktaydı. Firari olarak aranan Benbasad, İtalya'ya gitti. Hilmi'nin grupta kalmasında Sivaçef'in ısrarı, başka bir Türk'ün mevcut olmayışınca açıklanmaktaydı. Epey sonra, çok daha uygun birisi bulundu: Tatar kökenli, Kırım'dan gelme ve Rus eğitimi almış Tevfik Nureddin.

1 Mayıs 1909'da Kâğıthane'ye bir gezi gerçekleştirildi. Orada, belki sen de hatırlıyorsundur, Hilmi, hakkında bu kadar söz edildiğini duyduğu Karl Marx'a bir tebrik telgrafı gönderilmesini sana rica etmişti. Çoktan hayatını kaybettiğini duyduğundan bilhassa üzüntüye kapılmıştı.

Gruba katılımın buna belli aydın unsurların katılımını sağladıysa da bunlar çok geçmeden buradan ayrıldılar. Küçük çapta da olsa bir mayalanma başlamaktaydı.

Anayasayı veren hürriyetle birlikte işçi dünyası orada burada gerçekleştirdiği yalıtılmış grevlerle memnuniyetsizliğini ifade ediyordu. Bunlardan birisi hazır kadın giyim işçilerinin greviydi. Bu grev, anılan çalışma kolundaki erkek ve kadın tüm işçileri kapsamaktaydı. Grevciler, Mateosyan matbaası karşısındaki İstanbul'daki bir bahçede toplanıyorlardı. Sivaçef onlara yakınlaştı ve bu grevden bizi haberdar etti. Tevfik Nureddin'le birlikte ben, grevin idaresini ve özellikle de bu işçilerin bir sendikada örgütlenmelerini üstlendik. Grevciler Yunan ve *İsrailit* idiler, öte yandan bazı Türkler ve özellikle de Boşnaklar bulunmaktaydı. Sendika kurulacak ve daha sonraki Konstantinopolis işçi sendikaları birliğinin ilk sendikası olacaktı. Bulgarcadan tarafımca çevrilmiş bir nizamname kabul edilmişti. Greve devam edildi ve parlak bir başarıyla sonuçlandı.

Hikâyesi sana ziyadesiyle tanıdık "*Ergatis*" gazetesinin ilk sayısı işte o sırada yayımlanır. *Ergatis*on ikinci sayısında kapatılır ve Aralık 1910'da gazete sorumlusu Vasilios Kunduris sekiz ay hapis ve 50 liralık para cezasına çarptırılır.

İkinci sendika şemsiye işçilerininkisiydi. Aralarında Türkdil ["Karamanlı"] Yeorgios Karakaş, Yannis Skertsulis, David Levi gibi birinci sınıf devrimci unsurlar bulunan kadın giysileri sendikasının işçileri bundan böyle işçilerin fikrinin bayraktarları oldular. Sürekli olarak bize, başka mesleklerdeki tanıdıkları işçileri sendikalarda örgütlememiz için bize getirmekteydiler. Birkaç ay içerisinde

sendikalarımızın sayısı sekize ulaşmıştı. Bunlar: kadın giysileri işçilerinin, şemsiyecilerin, mücellitlerin, döşemecilerin, dülgerlerin (bunlar *Aghios Pandeleimon* dülger cemiyetinden bir gruptu ve burayı tümüyle kızıllaştırana dek bu cemiyette kalmaya devam ettiler), Helen dizgicilerin, pastanecilerin, demircilerin sendikalarıydı.

1910 yılının 1 Mayıs'ı oldukça fazla örgütlü işçi sınıfı gücü açığa çıkardı. Toplaşma Taksim'deki Pipino bahçesinde gerçekleşti. Benim, Karakaş'ın ve başkalarının dışında bir kadın, Ermeni Canikyan da Türkiye'deki kadının konumu hakkında konuştu. Dinleyiciler arasında, Parvus ve hareketi birçok kez maddi olarak da destekleyen Rakovski de bulunmaktaydı.

Sendikalar birliğinin sekreteri olarak Zaharia Vezesteni seçildi. O sene veya daha sonra, tam hatırlayamıyorum, mebus seçimlerinin seçim öncesi hareketine katıldık ve *Odeion* Tiyatrosu'nda bir toplantı organize edildi. Siyasal faaliyetimiz bununla sınırlı kaldı.

Aralık 1910'da Glavinof'un sosyalist grubunca Selanik'te Türkiye'ye ilişkin bir sosyalist kongre düzenlendi. Konstantinopolis'i ben temsil ediyordum. Üsküp örgütü adına Duşan Çekiç geldi. Velestin, Manastır vb. yerlerden gelen temsilcilerin isimlerini maalesef hatırlamıyorum. Sırp sosyalist partisi gözlemci olarak avukat Atsa Pavloviç'i gönderdi. Bu, yukarıda bahsettiğim gibi Belgrad'da kongre düzenlemiş olan Balkan sosyalist federasyonu sekreterliğinin, Türkiye'nin tüm sosyalist örgütlerinin birliği için çalışma emrine sahipti. Bundan ötürü tüm "tesniliğime" ve saygıdeğer dost Glavinof'un tepkisine rağmen, ben de Benaroya'nın sosyalist federasyonunun kongreye katılması için davet edilmesi lehinde oy kullandım.

Kongre çalışmalarına devam etti, Makedonya çete hareketinin büyük ölçüde kaynağını oluşturan tarım meselesini değerlendirdi, Türkiye'deki işçi davası üzerine bilgilendirildi ve "*Ergatis*" gazetesinin hükümetçe kapatılmasına tepki gösterdi. Daha sonra ama tam olarak zamanını hatırlayamıyorum, sosyalist partinin yerine "*Groupe d'Etudes Sociales*" [Tetebbuat-ı İçtimaiye Cemiyeti] kuruldu.

Yoldaş Verdaro'nun sorularına ilişkin hatırladıklarım bunlar. Onu ilgilendireceğini düşündüklerini ona yazabilirsin. Lütfen mektubumu aldığında beni bilgilendir.

Seni öpüyorum.

S. Papadopulos

EK 2
Toplumsal Araştırmalar Grubu ve 1912 Yılına Ait İki Sendika Tüzüğü[1]

1908 Devrimi'nin hemen ardından başlayan işçi örgütlenmelerinden biri olan İstanbul İşçi Kulübü hakkında çok sınırlı da olsa bazı bilgilere sahibiz. Özellikle II. Enternasyonal Bülteni'nde yeralan ve G. Haupt ile P. Dumont'un *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler*'inde Türkçe metni de yayınlanan bir rapor[2] bu grubun tarihi hakkında en temel bilgileri edinmemizi sağlamıştı. "1 Mayıs 1909'da ... İstanbul'un işçi sınıflarını eğitmek, onlar arasında sosyalist fikirleri yaymak, kapitalizmin sömürüsüne karşı mücadele etmek üzere ve onları ekonomik ve politik alanda örgütlemek için bir sosyalist grup kurmaya karar veren bazı sosyalist yoldaşların" kendilerine izin verilmemesi karşısında gizli olarak çalışmaya başladıkları bilinmekteydi. Yine, o çevrenin, o sıralar İstanbul'da bulunan Coupette adlı bir Fransız'ın ve özellikle Parvus'un yardım ve yönlendirmelerinden de yararlandığı, hatta, grubun doğrudan doğruya Parvus'un önerisi üzerine örgütlerinin biçim ve adını değiştirip böylece hükûmetten izin alarak 1 Ocak 1912'den itibaren Toplumsal Araştırmalar Grubu ya da Derneği" ("Dersaadet Tetebbuat-ı İçtimâiye Cemiyeti" ya da "Groupe d'Etudes Sociales") çatısı altında faaliyetini sürdürdüğü de biliniyordu.[3]

---

1 Orhan Silier, *Tarih ve Toplum*, sayı: 79 (Temmuz 1990), s. 24-30.

2 Bkz. "Rapport du Groupe d'Etudes Sociales, Constantinople au Secrétariat du Bureau Socialiste International, Bruxelles", "Reçu 29.IV.1912", MSS Nr 9849, C. Huysmans Arşivi. Bu mektubun Türkçe çevirisi Georges Haupt ve Paul Dumont'un *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler* adlı kitabında (Gözlem Yayınevi, İstanbul 1977) 48 numaralı belge olarak yer almaktadır. Yayınlanan metinde grubun "yeni takvimle 1 Mayıs 1909'da oluştuğu" ifadesi atlanmıştır. 1 Mayıs'ların örgütleyici, birleştirici işlevini hatırlatma kapsamında bu bilgiyi eklemeyi gerekli görüyorum.

3 Bkz. Jean Longuet, "Le Mouvement Socialiste International", "Le Socialisme dans la Turquie d'Europe", *Encyclopédie Socialiste, Syndicale et Coopérative de l'Internationale Ouvrière*, Paris 1913, s. 503-504.

Bu çevrenin tabanındaki işçilerin önemli bir bölümü Rumdu ve *Ergatis* (Irgat) adında Rumca bir dergi de yayınlıyorlardı. Sosyalist Hilmi'nin *İştirak* gazetesinin verdiği bir habere göre, İstanbul Toplumsal Araştırmalar Derneği ile zenne ceket işçileri, Şişli işçileri, döşeme işçileri, mücellitler, erkek terzileri, değirmenciler, berberler, ticaret ve sanayi işçileri, bira fabrikası işçileri, eczane işçileri, sigara fabrikası işçileri ve Cibali Reji işçilerinin derneklerinin birleşmesiyle kurulan İşçi Kulübü, 1912 ortalarında, Galata'da bürosunu yeniden açmıştır.[4] Öte yandan, kimi yabancı araştırmacılar çalışmalarında, 1909 sonrasında İstanbul'da Osmanlı Sosyalist Fırkası dışında bir sosyalist örgütün, birliğin ya da "merkez"in varlığından bahsetmekteydiler.[5]

Ek olarak Mete Tunçay, *İştirak* dergisinde yayınlanan bir fotoğraftan yola çıkarak, 1912'de İstanbul'da bir 1 Mayıs toplantısının örgütlenmesinde bu grubun rol oynamış olabileceğine dikkatimizi çekmiş ve S. Velikov ve G. Harris'in çalışmalarında belirttikleri bilgi ve yorumlardan hareketle de, Dr. Hasan Rıza'nın 1918'de kurduğu Sosyal Demokrat Parti'nin kaynağında Toplumsal Araştırmalar Grubu çevresinin de bulunması olasılığı üzerinde durmuştu.[6]

Toplumsal Araştırmalar Grubu'nun sendikalar alanındaki çalışmaları hakkında ise daha da az bilgi vardı. Yukarıda sözü edilen raporda, grubun ilk olarak –büyük olasılıkla 1909 yılı içinde ya da 1910 başlarında– terzileri ve şemsiye yapımevi işçilerini kapsayan iki sendika kurduğu, daha sonra ise, değirmen, liman, marangozhane, pastane, halı imalâthanesi işçilerine, mücellitlere, dizgicilere, müstahdemlere, kadın terzilerine ve berberlere yönelik 10 sendika daha örgütlediği belirtilmekte idi.[7] Böylece İşçi Kulübü'nü kuran derneklerin önemli bir bölümünün bu çevrenin çalışmalarıyla örgütlendiği anlaşılmaktaydı. Ne var ki, Toplumsal Araştırmalar Grubu'nun sendikalar alanındaki çalışmaları üzerine olan bilgiler bundan ibaretti.

Amsterdam'daki Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü'nde çalıştığım dönemde, tasnif edilmemiş malzeme yığını arasında iki sendika tüzüğü (*Syndicat des Employés de Constantinople, Statuts* ve *Syndicat des Ouvriers d'Impirmeries de Constantinople, Statuts*) bulmuştum. Daha sonra bu tüzüklerle ilgili yaptığım inceleme, bana sözkonusu kitapçıkların Toplumsal Araştırmalar Grubu hakkındaki bilgilerimizi genişletmenin ötesinde, bildiğim kadarıyla, Türkiye'de bulunan en eski sendika tüzükleri olmaları ve dönemin işçi örgütlenmesinde örgüt modeli hakkında kimi ipuçları sağlamaları açılarından da başlı başına ilgi çekici belgeler niteliğinde olduğunu düşündürttü. Bu tüzük metni ile birlikte sundu-

4 *A.g.e.*., ve Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1978, s. 59 dn. 64 ve 65, Oya Baydar, *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi I*, Frankfurt 1982, s. 151, Kemal Sülker, *Türkiye'de İşçi Hareketleri*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1976, s. 20.

5 George Harris, *Origins of Communism in Turkey*, Hoover Ins. Publ., Stanford 1967, s. 20-21 ve Stefan Velikov, "Sur le Mouvement Ouvrier et Socialiste en Turquie après la Révolution Jeune-Turque en 1908", *Etudes Balcaniques*, 1, 1964, s. 39

6 M. Tunçay, *a.g.e.*, s. 59 dn. 65 ve s. 84 dn. 128.

7 "Rapport du Groupe...", s. 2, *a.g.y.*

ğum –bir bölümü şimdiye kadar hiç yayınlanmamış– kimi il. Enternasyonal belgelerinin bir arada değerlendirilmesinin, 1909-1922 dönemine ait varolan bilgilerimizi derinleştirmeye yarayacağını ve yeni, anlamlı bazı sorular sormamızı kolaylaştıracağını umuyorum.

Bazı teknik bilgiler

İstanbul'da "Etabl. Fratelli Haim" (Fratelli Kardeşler Müessesesi)[8] tarafından basılmış 56'şar sayfadan oluşan sözkonusu iki kitapçıkta basım yılları yoktur. Fransızca (8 s.), Rumca (10 s.) Ermenice (7 s.), "Ladino" (11 s.) ve Türkçe (8 s.) olmak üzere ayrı ayrı 5 dilde tüzük metinlerini içeren kitapçıkların sendika üyesi işçi bakımından bir üyelik cüzdanı işlevini de görmek üzere hazırlandığı anlaşılmaktadır. Gerçekten, 11 x 16,5 cm boyutlarında ve köşeleri yuvarlak kesilmiş ve sert bir kapak kartonuyla kaplanmış olan bu metinlerin ilk sayfaları (s. 1) üyenin kayıt numarasının, adının, doğum yerinin, tarihinin, adresinin, mesleğinin, sendikaya üyelik tarihinin doldurulması için ayrılmış boş satırlar ve sendika sekreteri ile ilgili üyenin imza yerleri bulunan bir kimlik bölümüdür. 11. ve 20. sayfalar arasındaki bölümler ise yardımların, aidat ödemelerinin, sendika adına yapılan yolculukların işlenmesine ayrılmıştır.

Müstahdemler sendikasına ait kitapçığın arka kapağında (ötekisinde olmayan) Temmuz 1912 tarihli ve Zacharias imzalı bir çağrının varlığı –ve doğal olarak sendika adına ait tanımlamalar– dışında iki tüzük birbirine eş metinleri içermektedir. Bu nedenle, aşağıda yalnızca bu ilk kitapçığın içindeki Türkçe metnin çevrimyazımı verilmektedir. Tüzüğün değişik dillerdeki çevirileri arasında açıklanmaya muhtaç, ilgi çekici farklılıklar üzerinde ileride ayrıca durulacaktır.[9]

Kitapçığın kapağında, sendikanın adının Fransızcasının üzerinde, "Dersaadet Ticaret ve Sanayi Müstahdemin Cemiyeti, 1328" yazılı mühür biçiminde basılmış sendikanın Türkçe adı bulunmaktadır. Sendikanın adı ve Tüzük başlığından sonra –yine Fransızca olarak, büyük harflerle– "Büro: 'İşçi Kulübü'" (Club Ouvrier) ibaresi yeralmakta ve adres olarak "Coulé-Dibi Djami Sokak, Raghib Pacha Han, Galata" (Kuledibi, Cami Sokak, Ragıp Paşa Han, Galata) verilmektedir. En altta ise matbaa adı ve basım yeri vardır.

Önkapak ve bazı arasayfalar üst kuruluş durumunda olduğu anlaşılan İstanbul Sendikal Birliği'ne (Dersaadet Amele Cemiyeti İttihadı'na) ve sendikaya (Dersaadet Ticaret ve Sanayi Müstahdemin Cemiyeti'ne) ait lastik mühürlerle damgalanmıştır. Bu mühürlerden ilkinde ortada arka planda dünya ve birbirini sıkan iki el, onun çevresinde Türkçe ve Fransızca "saadet ve hürriyet" ("bien-être et liberté") kelimeleri, en dışta da yine Türkçe ve Fransızca olarak kurulu-

8 Haim Biraderler Müessesesi olmalı – E.A. - M.T.

9 Metni anlayabilmem için değerli yardımlarını esirgemeyen M. Philonis'e, A. Agopyan'a, A. A. Kirakosian'a, M. Grassini'ye ve eski harflerden çevrimyazım işinde yardımıma koşan kayınbabam Muammer Erzan'a minnettarım.

şun adı verilmektedir. Farkedilmiş olacağı üzere, Fransızca ifade "sendika" kelimesini kapsadığı halde, Türkçesi "dernek" olarak geçmektedir. Müstahdemler Sendikası'na ait mühürde de aynı fark göze çarpmaktadır. Bu ikinci mühürde Türkçesinin altında –kuruluş yılını göstermek üzere– "1328" (1912) yılı belirtilmektedir.

Bilindiği gibi,[10] Osmanlı mevzuatı 1910 sonrasında İstanbul'da, iki yıl sonra da tüm ülkede, sendika biçiminde örgütlenmeyi "Esnaf Cemiyetleri Hakkında Talimat"ın 16. maddesi ile yasaklamıştı. Bu yasağın biraz "Osmanlı Yasağı" olduğu, hiç yoksa ilgili kuruluş ciddi bir tehdid oluşturacak büyüklüğe ve eylemliliğe ulaşmadıkça sıkı bir biçimde uygulanmadığı, Türkçe ve Fransızca isim ve tüzük metni farklarıyla aşılmasından da anlaşılmaktadır.

Sendikaya çağrı

Elimizdeki İstanbul Müstahdemler Sendikası Tüzüğü'nün arka kapağında şu ilgi çekici çağrıya yer verilmektedir:

> "Müstahdemlere,
>
> "Arkadaşlar,
>
> "Ezilen ve sömürülen bizler, kendimizi önce savunmak, sonra da kurtarmak için bir araya gelmiş bulunuyoruz. Sendikamız, müstahdemlere en iyiyi, yani yaşamda sahip oldukları hakların bilincini ve bunları elde etmek için özgüçlerine güvenme bilincini veriyor.
>
> "Sendikal eğitimle 'mutsuzluğumuzun bilimini' elde edebiliriz ve bunu sona erdirmek için ise kendimizden başkasına güvenemeyiz.
>
> "Sevgili arkadaşlar, sakınmadan bize geliniz ve kendi iradenizin elinizden gideceğinden korkmayınız; çünkü bizim tek arzumuz bireyselliğin (individualité) nihaî zaferidir.
>
> "Kapitalist sömürüye karşı ve Osmanlı proletaryasının kurtuluşu için bizimle birlikte mücadeleye gelin.
>
> "Kendi kendinize ihanet etmeden bizim çağrımıza kayıtsız kalamazsınız."
>
> "Sendikal Konsey Adına
> Sekreter ZAHARIAS"
> "Temmuz 1912"

Çağrı metni özlülüğü ve üslûbunun etkileyiciliği bakımından olduğu kadar içeriği açısından da ilgi çekicidir. Çağrı metnini hazırlayan kişinin Marksizmin temel tezlerini derinliğine kavramış ve bunu kısa ve çarpıcı cümlelerle dile getirebilen bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, bir başka yorumla insana, bireyselliğe ve sendikanın kurtarıcı rolüne yapılan vurgunun Marksist bir yaklaşı-

10 Zafer Toprak, "Osmanlıdan Cumhuriyet Türkiyesine Sendikal Gelişmeler: İstanbul Umum Deniz ve Maden Kömürü Tahmil ve Tahliye Amele Cemiyeti", *Toplum ve Bilim*, sayı 40, Kış 1988, s. 144-145.

mın ötesinde –o dönemler hayli yaygın olan– anarkosendikalist bir eğilimi yansıtabileceğini iddia etmek de mümkündür.[11]

Çağrı metninin altında imzası bulunan "Zacharias"ın kim olduğu konusunda elimizde yeterince ipucu bulunmaktadır. Eğer beklenmedik bir isim benzerliği sözkonusu değilse, II. Enternasyonal'in Başkanlık Kurulu Sekreteri Camille Huysmans Arşivi'nde bulunan iki belge,[12] bu kişinin Toplumsal Araştırmalar Grubu Sekreteri Zaharias Vezestenis[13] olduğunu göstermektedir. Bu belgelerden *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler* adlı kitapta yayınlanmış olan "İstanbul Proletaryasından Enternasyonal'in Proletaryasına [Proleterlerine olmalı, E.A. - M.T.]" başlıklı 1 Mayıs (1914) mesajının altında –kitapta varlığı belirtilmeyen– İstanbul Sendikalar Birliği'nin mührü ile Zaharias Vezestenis'in imzası bulunmaktadır. Böylece daha önceki belgelerdeki –örneğin yukarıda sözü edilen rapordaki– Vezestenis'in ilk adını öğrenmek olanaklı olmaktadır. Ayrıca aynı arşivdeki bir adres fişinde Toplumsal Araştırmalar Grubu'na ait bir başlıklı kâğıda alınmış bir notta Zaharia (Zaharias olacak) Vezestenis'in bu grubun sekreteri olduğu belirtilmekte ve adres olarak da "Koulé Dibi - Rue Djami, Raghip Pacha Han, Appart. No. 4" gösterilmektedir. Grubun, İstanbul Sendikalar Birliği'nin –ve bir olasılıkla sonuncusu ile aynı anlama gelmek üzere– "sendikal konsey"in sekreteri çağrının yazarı olan Zaharias Vezestenis'tir.

Temel ilkeler

İstanbul Müstahdemler Sendikası tüzüğünün Fransızca, Rumca, Ladino ve Türkçe metinlerinin başlangıcında giriş niteliğinde bir "temel ilkeler" bölümü yer almaktadır. Fransızcasının çevirisi Ek 1'de verilen bu bölümün Türkçesi aşağıdaki gibidir:

> "Sanayi ve ticaretin günden güne terakkisi ve kuvve-i hâkimenin erbab-ı servete karşı göstermekte bulunduğu muavenet nazar-ı tetkikten geçirilecek olursa, heyet-i umumiye-i içtimâiyenin (bir taraftan erbab-ı servet ve diğer taraftan servetin yegâne vasıta-i husulü yoluna çalışkan ellerini kullanan amele sınıfı bulunmak üzere) iki muhtelif fırkaya taksim edilmiş olduğunu göreceğiz.
>
> "Bu metin esası hazar-ı itibara alan ticaret ve sanayi müstahdemîni olarak hukukumuzu sermayedarâna karşı muhafaza ve müdafaa maksadıyle Der-

11 Bu konuda Asimokopulos'un özgeçmiş raporundaki değerlendirmelere bakınız.

12 Bkz. "Le Prolétariat de Constantinople aux Prolétaires de l'Internationale", C. Huysmans Arşivi, Turquie H 508 ve "Adresse Zaharia Vezestenis", *loc. cit.*, I 608 A/54

13 Kimi kaynaklarda Bezestenis olarak geçmektedir; bkz. bu çalışmamızda yer alan TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 114 [Fransızca] ("bu tüzüğü getiren Z. Bezestenis yoldaş Amerika'dan gelmişti ve BİT'nın kuruluşu için çalışıp katkı verdiyse de, İstanbul gerçeklerini dikkate almamıştı"), ayrıca Asimokopulos'un ve Karapanyotis'in özgeçmiş raporları. Zaharias Vezestenis'in "Doğuda Sosyal Sorun" makale dizisinin çevirisi Ekler bölümünde yer almaktadır.

saadet Ticaret ve Sanayi Müstahdemîn Cemiyeti" unvanı tahtında bir cemiyet teşkil ediyoruz ki bilêtefrik-i cins ve mezhep bilcümle meslektaşlarımızın elbirliğiyle bu maksadın husulüne çalışacağız

"Bu maksadın husulünün yalnızca kabil olamıyacağını nazar-ı itibare alan sendikamız "Dersaadet Amele Cemiyetleri İttihadı" yani "Amele Kulübü" ile birleşerek müttehiden uğraşacak ve münasip bir zamanda umum memleketimizdeki müstahdemlerle umumî bir ittihad teşkil ederek küre-i arzın her bir köşesinde aynı maksada çalışan amele kardeşlerimize dest-i uhuvvetini uzatacaktır."

"Heyet-i İdare" "1 Haziran sene 1328"

Yukarıdaki Türkçe metinle Fransızca, Rumca ve Ladino metinler arasında, görece önemsiz olanlar dışında, dört önemli farkın bulunduğu görülmektedir. (1) Diğer dillerdeki metinlerde 1. paragrafın sonunda yeralan "Emekle Sermaye arasındaki sürekli bir karşıtlılık bulunduğu" "Sermayenin Emeğin zararına gerçekleştirilen, bir el koyma ile oluştuğu gibi ifadeler Türkçe metinde yoktur. (2) "Proleterlerin Enternasyonal'in, işçilerin kurtuluşunun ancak kendi eseri olabileceği, aksiyomunu yaşama geçirmek zorunda oldukları"na ilişkin bir paragraf Türkçe metne konulmamıştır. (3) Sendikanın sömürülenlerin mücadelesindeki işlevi ve sendikaların da birbirleriyle dayanışmaları gerekliliğine ilişkin daha sonra gelen iki kısa paragraf da atlanmıştır. (4) Öteki dillerdeki metinlerde, son cümle bir kere daha Enternasyonal'e değinilirken Türkçede bu da genel bir ifade ile geçiştirilmiştir.

Buna karşılık Rumca ve Ladino dilindeki giriş metninin en ayrıntılı ve en "sol" terimlerle yazılmış olduğu görülmektedir. Bu metinlerde "ulus, dil, düşünce ve inanç farklarından bağımsız olarak tüm ulusal topluluklardan işçilerin birliği ve kardeşliği", "devlet sermayesinin sömürüsüne karşı direniş ve çalışma özgürlüğünü sağlamak için üretim araçlarının toplumsallaştırılması ve üretici işçilerin çıkarlarının tek gerçekleşme yolu olarak, 'herkesten gücüne göre herkese ihtiyacına göre' komünist prensibinin uygulanmaya konulması" gibi hedef ve ifadelere yer verilmektedir.

Türkçe metinle ötekiler arasındaki farkların herşeyden önce, 1908'den beri öteki sol çevreleri ve ilerici işçi gruplarını olduğu gibi, Toplumsal Araştırmalar Grubu'nu da tehdit eden yasaklama ve baskılara karşı bir önlem olduğunu tahmin etmek zor değildir. Buna ek olarak, yönelinen Müslüman-Türk işçi grubunun görece geri bilinç ve örgütlülük durumunun dikkate almış olması, çeviri yanlışları, çeşitli dillerdeki metinlerin farklı tarihler taşımaları gibi unsurlar da belli ölçüde etkili olmuş olabilir.

Toplumsal Araştırmalar Grubu ve bu çevredeki kuruluş ve kişiler için devlet güçlerinden gelen baskılarla karşılaşılması yalnızca bir ihtimal değil, defalarca yaşanmış somut bir durumdur. Grubun oluşumundan 8 ay sonra –demek ki 1910 yılı başında– yayın organı kapatılmış ve dergi sorumlusu hapis ve para cezasına çarptırılmıştır. 1910-1911 yılları İttihat Terakki'nin yoğun baskıları altın-

da geçmiştir. 1912 yılı başında resmi makamlardan faaliyet izni alınabilmiş, ancak yine de yayın ve sendikalaşma çalışmalarından dolayı grup yöneticileri hakkında yeni koğuşturmalar açılmıştır.[14] İster kendi düşündükleri bir önlem olarak, isterse doğrudan doğruya Vezestenis ve arkadaşlarının kurdukları sendika tüzüğü için daha ılımlı ve dolaylı bir Türkçe metin yazmış olmalarının anlaşabilir gerekçeleri olduğu söylenebilir.

Tüzük maddeleri

Ek 2'de maddelerinin tam metni verilen tüzük incelendiğinde, ilk dikkat çeken nokta 2. maddede sendika çalışmalarıyla, günlük parti çalışması ve propagandası anlamında politik faaliyet arasındaki çizginin alabildiğine açık bir biçimde çizilmiş olmasıdır. Gerçekten, örgüt olarak sendikanın politik partilerden bağımsızlığı ve sendika toplantılarında politik konulardan bahsedilmesinin kesinlikle yasaklanması ve yönetim kurulu üyelerinin bu sıfatlarını politik faaliyet kapsamında kullanmalarının yasaklanması, bu yönde belirlenmiş önlemlerdir. İlgi çekici olan, tüzüğün sendikanın politik bağımsızlığı konusunda böylesine açık hükümler getirirken tek tek üyelerin politik faaliyette bulunma haklarının altını çizmesi ve gerek tüzüğün başındaki temel ilkeler bölümündeki, gerekse amaç maddesindeki yaklaşımıyla bir temel politik tercihte bulunmaktan kaçınmamasıdır.

Gerçekten, sendikanın amacını özetleyen 4. maddede "'herkesten gücüne göre ve herkese ihtiyacına göre' hedefi için ortak bir mücadele verilebilmesini ve bu hedefe ulaşılmasını sağlamak için üyeler arasındaki dayanışma bağlarının sağlamlaştırılması ve işçilerin tek bir blokta birleştirilmesi" amaçlardan biri olarak saptanmaktadır. Daha doğrusu Türkçe ve Ermenice metinler dışındaki metinlerde bu açıklıkta bir saptama vardır. Ekte verilen metinde de görüleceği gibi, Türkçe metinde –ve hemen hemen kelime kelime aynısı olan Ermenicesinde– sözkonusu ifadeler tanınmaz duruma getirilmiştir. Ayrıca bu dillerdeki metinlerde "İstanbul İşçi Sendikaları Birliği (İşçi Kulübü) ile dayanışma" içinde olunacağı ifadesi de yerini "aynı esaslar üzerine kurulmuş derneklerle işbirliği etme"ye bırakmıştır. (Aynı durum fesih durumunda sendika mallarının devredileceği kuruluş konusunda da görülmektedir: Türkçe metinde, ötekilerin tersine, İstanbul Sendikalar Birliği'nin adı anılmadan, ne olduğu belirsiz bir Dernekler Birleşik Kurulu'ndan bahsedilmektedir.)

Tüzükte dikkati çeken ikinci özellik bürokratiklikten uzak ve üyelerin demokratik yönetim ve denetimini öngören bir örgüt modelinin varlığıdır. Genel kurulun olağan olarak üç ay gibi kısa aralıklarla toplandığı, birçok önemli kara-

14 "Rapport du Grouppe.,.", s.1-2, *a.g.y.*, Ayrıca, Selanik Sosyalist Federasyonu yaygın organı *Solidaridad Ovradera* (İşçi Dayanışması) gazetesinde 1911 başında Selanik'te toplanan Osmanlı sosyalistleri toplantısında "İstanbul'daki sosyalist partinin yayın organı Ergatis"e yapılan baskıları protesto için Meclis-i Mebusan başkanına telgraf çekilmesine karar verildiği bildirilmiştir. Bkz. G.Haupt - P.Dumont, *a.g.e.*, s.228.

rın doğrudan doğruya genel kurulun yetkisine bırakıldığı, olağanüstü toplantının hayli az sayıda üyenin istemiyle gerçekleştirilebildiği bir yapı, sıradan üyenin örgüt yönetimine katılımları koşuluyla üyelerin görevlerine devam edebildikleri bir yönetim kurulu işleyişi ve bu kurulun çalışmalarını denetlemekle görevli bir kontrol komisyonunun varlığı yönetimin demokratikliğini kolaylaştıracak önlemler niteliğindedir.

Bu tüzüğün, örneğin Tarık Zafer Tunaya'nın *Türkiye'de Siyasi Partiler*'inde tüzük metnini verdiği o dönemde kurulmuş dernek ve partilerin örgüt modelleriyle ya da Zafer Toprak'ın yayınladığı "İstanbul Umum Deniz ve Maden Kömürü Tahmil ve Tahliye Amele Cemiyeti" tüzüğü veya Mete Tunçay'ın *1923 Amele Birliği*'ndeki "Türkiye Umum Amele Birliği Nizamnamesi" ile karşılaştırılması İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'ne bağlı sendikaların çok daha demokratik bir tüzüğe sahip olduklarını göstermektedir.

Sendika tüzüğü sendika üyeleri arasındaki, sendika ile tek tek üyeler arasındaki dayanışmayı somut kurallara bağlamaktadır. Hasta olan ya da hapiste ya da askerde bulunan üyenin aidat ödemekten muaf tutulması, askerlik hizmetini yapan üyeye iki yıllık sendika geçmişi olmak koşuluyla parasal yardım yapılmasını öngörmesi, üyelere hukuki ve tıbbi yardımın öngörülmesi bir bakıma lonca sisteminin bir kalıntısı olarak iş bulmada dayanışmayı örgütlemeye çalışması hep bu kapsamdaki kurallardır. 28. madde ile grev durumunda grevdeki üyelere –Türkçe metinde "Cemiyet sandığındaki mevcudu nisbetinde" ifadesi eklenmiş olmakla birlikte– yardım edileceğinin ve tüm emekçilerin bu dayanışmaya çağrılacağının belirtilmiş olması, dönemin koşulları içinde, tüzüğün en ileri hükümlerinden biridir.

1 Mayıs geleneği

Eldeki tüzüğün son maddesi ile 1 Mayıs'ın her sene bütün sendikalılar tarafından kutlanacağı belirtilmiştir. Türkçe metinde bu günün "bütün dünya işçilerinin özel günü" olduğuna işaret edilmiştir. Toplumsal Araştırmalar Grubu'nun 1 Mayıs'a verdiği önem dikkat çekicidir ve bizi Türkiye'deki 1 Mayıs geleneğinin 1921 öncesi tarihi üzerine tekrarlanıp duran bilgilerimizi gözden geçirmeye zorlamaktadır.

13 Nisan'daki gerici başkaldırıyı (31 Mart Olayı) püskürtmek için Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girdiği ve 27 Nisan'da Abdülhamit'i tahtan indirerek sıkıyönetim ilan ettiği bir ortamda, 1 Mayıs 1909'un grubun çalışmalarına başlayacağı tarih olarak seçilmesi anlamlıdır.

Toplumsal Araştırma Grubu çevresinin, yapıldığını Pera'dan II. Enternasyonal'e gönderilen bir telgraf aracılığıyla öğrendiğimiz, Hınçak Sosyal Demokrat Partisi'nin düzenlendiği 1 Mayıs 1910 toplantısına ya da kutlamasına[15] katılıp katılmadığını bilmiyoruz.

15 Telegramme: Comité Central Ottoman a Bureau Socialiste International Bruxelles", Pera 188 23 1 10, Recu 1 Mai 1910, C. Huysmans Arşivi, I 608 A/6.

Ancak, bir sene sonra aynı tarihte Brüksel'e gönderilen telgrafı "sosyalist organizasyon" olarak imzalayan[16] örgütün bu çevre olması büyük bir ihtimaldir. Bu telgrafta kullanılan "binlerce sendikalı işçi ve sosyalist işbıraktı" ifadesi abartmalı bile olsa, 1 Mayıs 1911'in İstanbul'da 1 Mayıs geleneği bakımından özel bir tarih olduğu rahatlıkla söylenebilir.

1 Mayıs 1912 ise, genel olarak baskıların biraz gevşemesine karşın, hükümetin 1 Mayıs yürüyüşü için izin vermeyi reddettiği koşullarda kutlanmıştır.[17] Bu kutlama için II. Enternasyonal Sekretaryası'na çekilen telgrafta imza olarak doğrudan doğruya "Sosyal Araştırmalar Grubu, Sendikalar Birliği" imzaları kullanılmakta ve Enternasyonal'e o günlerde Balkanlarda daha anlam kazanan bir sloganla seslenilmektedir: "Yaşasın Bir Mayıs Kahrolsun Savaş".[18] Eldeki bilgilerle, Mete Tunçay'ın işaret ettiği *İştirak*'teki fotoğrafın bu çevrenin düzenlediği 1 Mayıs toplantısına ait olup olmadığını söylemek hayli zordur. Çünkü Brüksel'e 2 Mayıs'ta ulaşan "Ermeni Taşnak Partisi Merkez Komitesi" imzalı bir başka telgrafta "İstanbul'da emeğin büyük enternasyonal bayramını kutlamaktan duyulan mutluluk" dile getirilmekte ve "Osmanlı işçilerinin toplantısı adına dayanışma selâmı" yollanmaktadır.[19] Fotoğrafın bu iki toplantıdan (?) hangisine ait olduğunu bilmiyoruz. Kuşkusuz bir başka olasılık da ortak tek bir kutlama düzenlemiş olmasıdır. Her ne kadar, Toplumsal Araştırmalar Grubu'nun hem Taşnak hem de Hınçak partilerine pek sıcak bakmadığı, bu partileri milliyetçi partiler olarak gördüğü bilinmekte ise de[20] boyuna değişen ilişkiler ve birlik çabaları koşullarında böyle bir olasılık tümüyle ihmal edilemez.

Daha sonraki yılların 1 Mayıs'larına gelince; koşulların ağırlığı karşısında, bu 1 Mayıs'larda Toplumsal Araştırmalar Grubu'nun herhangi bir geniş çaplı toplantı düzenlemiş olması olasılığı hayli azdır. Enternasyonal'e yollanan herhangi bir mesajın varlığından da haberdar değiliz. Ancak, bu grupla ilgili eldeki bilinen son metnin, yine, yukarıda Zaharias Vezestenis'le ilgili olarak değinilen, bir 1 Mayıs mesajı olması ilgi çekicidir. "1 Mayıs 1914'ü kitlesel bir gösteri ile kutlayamadık" bilgisinin iletildiği mesaja eklenen bir notta "bu en baskıcı rejim altında geçirmekte olduğumuz hassas anları gözönüne alarak ve zorbaların darbelerine uğramamak için, bugün sizden bildirimizi yayınlarken, ne örgü-

16 Telegramme; "Organisation Socialiste a Bureaux socialiste International Bruxelles", Pera 5258 14 4/10, *a.g.y.*, I 608 A/17.

17 Bkz. "J.Hazan a C. Huysmans", G. Haupt, P. Dumont, *a.g.e.*, s.161.

18 Telegramme: "Groupe Etudes Sociales Union Syndicale a Husmann International Bruessel", Pera 5511 14 1 3 15, C. Huysmans Arşivi, I 608 A/5 1. Tıpkı Selânik Sosyalist Federasyonu gibi, İstanbul Toplumsal Araştırmalar Grubu çevresi de Balkan Savaşı karşısında enternasyonalist bir tutum aldı. Böyle bir tutum Yunanistan'ın yeni toprak kazandığı koşullarda tabanında Rumların önemli bir sayısal ağırlık oluşturduğu bir kuruluş için üyelerinin çoğu Yahudi olan Selânik Federasyonu'nun tutumlarından da daha zorlu, daha başarılı bir sınavdı.

19 Telegramme: "Comite Central Parti Armenien Datschhankzoutione a Bureau Socialiste International Bruxelles", Pera 5581 38 37 173, *a.g.y.*, I 608 A/52.

20 Bkz. Rapport du Groupe ...", *loc.cit.*, s.2 not.

tümüzün ne de sekreterimizin adını vermesini rica ediyoruz" denilmiş olması,[21] içinde bulunan durumu yeterince yansıtmaktadır.

Toplumsal Araştırmalar Grubu ve 1 Mayıslar konusunu daha ayrıntılı olarak ele almayı ve yukarıda değindiğim telgrafların tam metinlerini ek bilgilerle yayınlamayı doğrudan doğruya 1 Mayıslar üzerine hazırlamakta olduğum bir başka çalışmaya bırakıyorum.

1912'den 1922'ye

Toplumsal Araştırmalar Grubu tarafından kurulmuş sendikaların tüzükleri yalnızca 1912 yılına ait bir örgütlenmeye ışık tutmamaktadır. Mete Tunçay'ın *Sol Akımlar*'da 16 numaralı ek olarak yayınlandığı, "Dersaadet 1338" tarihini taşıyan "İnşaat Amelesi Beynelmiel Sanayi İttihadı Beynelmilel Bina İşçileri İttihadı" adlı sendikanın tüzüğü[22] ile incelediğimiz 1912 tarihini taşıyan tüzüklerin karşılaştırılması ilgi çekici bir gerçeği ortaya koymaktadır. Bu iki tüzüğün temel ilkeler bölümleri –yukarıda değinilen çeşitli dillerdeki metinlerin farklılaşması bir yana– birkaç kelime değişliği ile birbirinin aynıdır. Ek olarak 1912 tüzüğünün ana metninde 2. ve 3. maddeler olarak yer alan hükümler 1922 tüzüğünde "temel ilkeler" bölümünün sonuna paragraflar biçiminde eklenmiştir. (Karşılaştırma için giriş bölümünün Ek 1'de verilen Fransızca metninin çevirisinin kullanılması duruma daha da açıklık kazandırmaktadır.)

Bu durumun savaş öncesi dönemin Toplumsal Araştırmalar Grubu ile mütareke döneminin Beynelmilel İşçiler İttihadı arasında raslantısal olmaması olasılığı çok büyük bir ilişkiyi, hatta sürekliliği belirttiği açıktır. Nitekim *Yeni Dünya*'nın 17 Şubat 1921 tarihli sayısında İstanbul'da işçi birlikleri ile ilgili olarak çıkan ve *Tarih ve Toplum*'un 64. sayısında çevrimyazımı verilen makaleden de[23] aynı yönde ipuçları çıkmaktadır. 1920'lerdeki birçok sendikanın Birinci Dünya Savaşı yıllarının –bu yıllar boyunca hareketsiz kalmış ve hatta kısmen dağılmış olsalar bile– ötesinden gelen bir sürekliliğe sahip oldukları, konu ile ilgili araştırmacılarımızın çalışmalarına serpiştirilmiş olan çeşitli bilgilerden de anlaşılmaktadır.

1909'dan günümüze

Toplumsal Araştırmalar Grubu'nun çalışmaları aracılığıyla gözlediğimiz, 1912'den –hatta 1909'dan– 1920'lere uzanan bir başka ortak çizgi sendikal ha-

---

21 "Le Proletariat de ..,"s.3, *a.g.y.*

22 M.Tunçay, *a.g.e.*, s.486-491; kitabın 314'üncü sayfasında tüzüğe ekli organizasyon şeması da verilmektedir. Mete Tunçay bu tüzüğün 1912 tüzüğüne benzer biçimde çokdilli –Yunanca, Fransızca, Ermenice, Türkçe– olarak yayınlanmış tam metninin (*Status de L'Union Industrielle des Ouvriers du Batiment de Constantinople*, "Impr. E. Vassiliades", [İstanbul] 1922, 8+8+8+14 s) bir fotokopisini yıllar önce bana vermişti. Kendisine teşekkür borçluyum.

23 Mete Tunçay "İstanbul'da İşçi Harekâtı", *Tarih ve Toplum*, Nisan 1989, s.38-39.

rekette ve sol politik parti ve gruplar arasında birlik arayışı çizgisidir. Basil Mathiopoulos bu çizgiyi şöylece özetliyor:

> "Istanbul'da N. Giannios ve S. Papadopoulos tarafından, ırk ve milliyet ayrımı gözetmeden, Türkiye'deki tüm sosyalist birliklerle ortak çalışan ve 'İşçi' adlı yayın organı aracılığıyla Türk ve Rum işçileri birbirine yaklaştıran düşünceleri yayan bir "İşçi Merkezi" kuruldu...
>
> "Istanbul'daki sosyalist hareketin düşünsel plandaki önderleri 1912'de bir Öğretmenler Kongresi topladılar ve burada yüksek eğitim görmüşlerin (Akademiker) 'Düşün İşçileri' olarak varolan işçi birliklerine katılmaları gerektiği kararını aldılar. Kadın temsilciler kadınların tam eşitliğini ve buna paralel olarak eşit ücret almalarını önerdiler.
>
> "Istanbul'da sosyalist hareket çiçek açma dönemini Balkan Savaşı öncesinde yaşadı. Sosyalist hareket yabancı kuruluşlarla yaygın ilişkiler kurdu ve Ermeni ve Bulgar azınlıklarla iyi ilişkiler geliştirdi. Istanbul'daki Rum sosyalistlerinin dar bir milliyetçilikten uzak kalmalarının nedenlerinden biri de budur."[24]

Istanbul Müstahdemler Sendikası ve Matbaa İşçileri Sendikası tüzüklerinde, bir yandan bu sendikaların Istanbul Sendikalar Birliği'nin üyeleri olduğu vurgulanırken, öte yandan ülke çapında tüm müstahdemlerin ve tüm matbaa işçilerinin tek bir sendika içinde birleşmeleri hedefi ortaya konulmaktadır. Tüzüğün –öteki dillerde bulunmayan– Ladino dilindeki giriş metnine eklenen son bir cümle ve dipnotla, daha ileri bir hedefin de varlığı dile getirilmektedir: "Tüm mesleklerden işçilerin sendika federasyonlarını bir araya getirecek bir 'Genel İşçi Konfederasyonu'nda birleşilmelidir. Ancak böylece varolan ekonomik rejim yokoluncaya kadar sömürücülere karşı sonuçalıcı bir mücadele verebiliriz".

Bildiğimiz gibi, Beynelmilel İşçiler İttihadı'na bağlı sendikalar ve B.İ.İ.'nın kendisi de benzer bir işçi örgütsel gelişme planına sahipti. Daha da ötesi, Mütareke yıllarında ve 1920'lerin ilk yarısında sendikalar ve sendika birlikleri (amele dernekleri) arasında aynı doğrultuda birçok çalışma vardı ve ilişkiler kurulmuştu.

Politik grup ve örgütler planında bu birlik arayışının en dikkate değer yansımaları, 1909 Aralık ayında Belgrad'da yapılan I. Balkan Sosyalist Konferansı ve bir yıl sonra 25-27 Aralık 1910'da Selanik'te yapılan Osmanlı Sosyalist Kuruluşları I. Konferansı'dır. II. Enternasyonal'in 1910 Kopenhag Kongresi'ne "Avrupa Türkiyesi Sosyal Demokrat Örgütleri ve onların yayın organları *L'Etincelle Ouvriere* (İşçi Kıvılcımı) ve *L'Ergatis* (İşçi) adına" bir rapor sunan V. Glavinoff Balkan konferansına Istanbul grubunun da katıldığını bildirmişti.[25] Toplumsal Araştır-

24 B.P. Mathiopoulos, *Die Geschichte der Sozialen Frage und des Sozialismus in Griechenland 1821-1961*, Verlag für Literatur und Zeitgeschehen, Hannover, s. 83-84.

25 Rapport au Bureau Socialiste International. Mouvement socialiste en Turquie d'Europe 1910" Kopenhag İşçi Hareketi Kütüphane ve Arşivi (ABA), 33. 521, s.8. G. Haupt, "Le de-

malar çevresinin Selanik Konferansı'na da katıldığını ve Konferans kararlarından birinin *Ergatis*'e yöneltilen baskılara ilişkin olduğunu biliyoruz. Bu kongre: "1) Türkiye'deki bütün sosyalist örgütlerin birliği gereklidir; 2) Sosyalist ilkeleri benimseyen ve uygulayan her örgüt sosyalisttir. Bu sözkonusu ilkeler ise; üretim araçlarının bireysel mülkiyetinin toplu mülkiyete dönüştürülmesi ve iktidarın parlamento ve sınıf mücadelesi aracılığıyla elde edilmesidir" saptaması ile başlayan, çok kısa ve ustaca formüle edilmesidir" saptanması ile başlayan, çok kısa ve ustaca formüle edilmiş bir dizi karar alınarak bugünlere uzanan önemli bir geleneği başlatmıştır.[26]

Özellikle Mete Tunçay'ın ve Oya Baydar'ın çalışmaları aracılığıyla Mütakere sırasında ve 1920'lerin ilk birkaç yılında solda bölünmelere son vermek ve ana çizgilerde birleşen grupların aynı partide yanyana gelmelerini sağlamak için yapılan girişimlerin hiç yoksa bir bölümünden haberdarız. Bu ilişki, girişim ve örgüt ağının son derece karmaşık olduğu açıktır. Sözkonusu karmaşıklık, şimdiye kadar ulaşabilmiş orjinal kaynakların azlığı ile birleşince çeşitli hipotezlerin kanıtlanması ya da elenmesi hayli güç olmaktadır. Kanımca, bu hipotezlerden biri olan İstanbul Toplumsal Araştırmalar Grubu çevresinin Hasan Rıza'nın Sosyal Demokrat Partisi'nin dayandığı kaynaklardan biri olması savının gerçeği yansıtması olasılığı pek büyük değildir. Her ne kadar partinin önde gelenleri arasında Ziynetullah Nuşirevan adına rastlıyorsak da, bu partinin politik çizgisi ve ilişkiler yelpazesi ile Toplumsal Araştırmalar Grubu'nunkiler birbirinden hayli uzak görünmektedir. II. Enternasyonal Başkanlık Kurulu Sekreteryası'nın 1913 yılı sonunda üyelik için kendilerine başvuran Hasan Rıza hakkında bilgi toplamak için yazdığı kişilerin[27] böyle birini tanımadıklarını belirtmeleri, en azından o yıllar için, arada pek bir bağ olmaması olasılığını kuvvetlendirmektedir. Öte yandan, Toplumsal Araştırmalar Grubu'nun savaş yılları boyunca varlığını belli ölçüde devam ettirerek daha sonra Beynelmilel İşçiler Birliği çevresine dönüşmüş olması ve Şefik Hüsnü'ye atfen belirtildiği gibi, Türkiye Komünist Partisi'ni oluşturan gruplardan biri olarak partinin ilk yıllarındaki İstanbul örgütünde önemli bir yer sahibi olması karşı hipotezi çok daha sağlam görünmektedir. Ben doğrudan doğruya *Türkiye'de Sol Akımlar*'da bu ikinci hipotezi, hiç yoksa bir kesimiyle 1909-1922 organik sürekliliğini, destekleyecek pek çok veri olduğu kanısındayım.[28]

---

but du mouvement socialiste en Turquie", Mouvement Social, Oct-Dec. 1963, s. 124-128. Bu raporun Türkçesi *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler*'de 7 Numaralı belge olarak yayınlanmıştır. Bu iki konferansa İstanbul'dan katılım ve oynadığı rol konusunda ayrıca bkz.: B.P. Mathiopoulos, *a.g.e.*, s.83, 84.

26 Konferans kararları için bkz: G.Haupt, P.Dumont, *a.g.e*, Belge VIII ve IX.

27 Bkz. G.Haupt, P. Dumont, *a.g.e.*, Belge 64 (Paris'ten Selânik Sosyalist İşçi Federasyonu Temsilcisi Saul Nahum'un cevabı). Taşnakların cevabı da aynı yöndedir. Bu kaynaklar İstanbul Grubu ile ilgili olabilecek başlıca kişileri tanıyabilecek durumda idiler. 1909'da Velikof'un bahsettiği ve kurucularının adlarını verdiği bir "Sosyal Demokrat Parti" kurulmuşsa bile bu muhtemelen Dr. Hasan Rıza'nınki ile ilişkisiz bir partidir ya da Velikov doğrudan doğruya İstanbul İşçi Kulübü'nü kastetmektedir.

28 M.Tunçay, *a.g.e.*, s.303, dn.14, s.309 dn.21, s.312-313 dn. 28, 29, 30 ve s. 316-317.

Bu kısa makalenin konusu olan Birinci Dünya Savaşı öncesinde İstanbul'daki Marksist çevre ve sendikacılık faaliyetleri üzerine yeni çalışma ve belgelerle ortaya çıkacak değerlendirme ne olursa olsun, kanımca şurası açıktır: 1920'ler öncesi sendikal hareket ve sol akımlar üzerine olan çalışmalara hız vermek şarttır. Kemalizmin Osmanlı tarihi hakkındaki tutumunun, kısmen benzer nedenlerle, sendikal hareketin ve solun kendi tarihine bakışında da geçerli olması durumunu, Yunan, Bulgar, Yahudi tarihçilerle ortak çalışma olanakları da yaratarak ortadan kaldırmamız gerekmektedir. Böylece bir geniş çaplı ortak çalışmanın hem psikolojik atmosferi, hem de maddi koşulları çoktan olgunlaşmıştır.

EK 1:
Fransızca Tüzük: "Temel İlkeler" Bölümü

Modern sanayinin gelişmesinin ve İktidarın mülk ve üretim araçları sahiplerine sağladığı "mantıksal", desteğin sonucu olarak Sermaye ve Emek arasında sürekli bir karşıtlık bulunduğunu gözönüne alarak;

Birbirinden farklı ve uzlaşmaz iki sınıfın –bir yanda Sermayeyi ellerinde bulunduranların, öte yandan ise tüm zenginliklerin yaratıcı üreticilerin– varolduğu ve Sermayenin Emeğin zararına gerçekleştirilecek bir el koyma olmadan oluşamayacağı gerçeğinden hareketle;

Proleterlerin, Enternasyonalin "işçilerin kurtuluşunun ancak kendi eserleri olabileceği" aksiyomunu uygulamaya koymayı görev bilmek zorunda olmaları nedeniyle;

Sendikanın, ortak düşman kapitalistler karşısında sömürülenleri biraraya getiren ortak çıkarları ifade edebilen ve çeşitli fikirleri savunan tüm üreticileri bağrında toparlayabilen birlik biçimi olarak, bu amaçlara ulaşmanın en uygun yanyana geliş biçimi olduğunu gözönüne alarak;

Aynı şekilde, sendikanın müessif bir biçimde kendini ayrı tutup tecrit etmesi durumunda, (boyutların farklılığı bir yana, tıpkı tek başına bir işçi gibi) yaşamsal bir yanlışa düşeceğini ve dayanışmayı yaşama geçirme olanağını yitireceğini gözönüne alarak;

Bizler, İstanbul Müstamdemler Sendikasının *İstanbul Sendikalar Birliği*'ne (*İşçi Kulübü*'ne) katılacağını ve Türkiye'deki sendikalı müstahdemlerin ortak çabası ile, Enternasyonal'in mücadele eden Proleteryasına dostluk elini uzatmanın bir aracı olarak, bir Türkiye Müstahdemler Federasyonu kuracağını ilân ediyoruz.

Galata, 1 Nisan 1912

YÖNETİM KURULU

EK2:

Dersaadet Ticaret ve Sanayi Müstahdemîn Cemiyetinin Nizamnamesidir

Mevadd-ı İptidaiye

Madde 1 - Dersaadet,Ticaret ve Sanayi Müstahdemin Cemiyeti namıyla bir cemiyet teşekkül etmiştir.

Madde 2 - Cemiyetin içtimâlarında mesail-i siyasiyeden bahsetmek kat'iyen memnudur. Binaenaleth Cemiyet hiçbir fırka-i siyasiye dahil olmadığı gibi

siyasî bir kongreye dahi iştirak eylemiyecektir. Herbir âzâ bu hususta serbest kalacak ve menfaatine gelen şeyi yapmakta serbest bulunacaktır. Cemiyet heyet-i idaresi âzâsından hiçbiri bu sıfatını Cemiyet haricinde ve Cemiyet teşkil etmek fikrini tevsi zımnında propaganda yaptığı zamanlardan maada istimal edemeyecektir.

Madde 3- Cemiyetin müddet-i bekâsı ile miktar-ı âzâsı gayr-i mahdut olup müntesibîni meyanına âzâ-ı fahriye kabul olunmayacaktır.

Maksat

Madde 4 - Cemiyetin maksad-ı teşekkülü bervech-i âtidir;

a- Müstahdemlerin seviye-i iktisadiye ve maneviyelerini ilâ etmek; maaşatın tezyidine ve evkat-ı sâyın tenkisine çalışmak .

b- Cemiyetin âzâsına meccanen iş bulmak için bir idare-i mahsusa tesis etmek.

c- Kitle-i vahide, halinde çalışabilecek bir derecede âzâsının hayat-ı teavüniye ve ittihadiyelerini takviye eylemek ve bu suretle "herkese kendi kuvvetine ve ihtiyacına göre" (Oysa Fransızcasında: *de chacun selon ses forces, a chacun selon ses besoins.*) düsturunu tatbik ettirmeye gayret eylemek, velhasıl bu düsturun tatbikini daha seri bir suretle elde etmek ve tekafil esaslarını aynı esaslar üzerine tesis etmiş cemiyetlerle teşrik-i sây eylemektir.

Azâ Kabulu, Aylıklar, Azânın Vezaifi

Madde 5 - Bilâtefrik-i cins ve ırk ve mezhep bilimum müstahdemîn cemiyete dahil olabilecektir.

Madde 6 - Her âzâ hisse-i iştirak olmak üzere peşinen ayda 5 kuruş tediye edecektir. Üç ay mütemadiyen hisse-i iştirakini tediye etmeyen âzâya zimmetindeki meblâğın lûzum-u tasfiyesi tebliğ olunacak ve eğer cevap ittihazından ve tediye-i deyinden imtina ederse kaydı terkin edecektir.

Madde 7 - Hasta, mahpus veya asker olan âzâ cemiyet heyet-i idaresine haber vermek hisse-i iştirak tediyesinden muaftırlar.

Madde 8 - Aylıklarını vermemiş olmasından dolayı kaydı terkin edilen âzâ istilasına sebebiyet veren borcunu ödemek suretiyle tekrar cemiyete dahil olabilecektir. Mamafih âzâ-ı mumaileyhce arzu edildiği takdirde med-

yun olduğu meblâğın tediyesi için kendisine heyet-i idare tarafından bir vade verilebilir.

Madde 9 - Azâ tarafından ita edilen mebaliğ cemiyetin veznesinden istirdat edilemez.

Madde 10 - Azânın vazifeleri içtimâlarda isbat-ı vücut ederek cemiyetin mesâisine iştirak ve cemiyet tarafından vukubulacak teşebbüsata muavenet etmek, teşebbüsat-ı mezküreye hâdim ve nâfi olacak malûmat ve havadisi ve müessesat-ı ticariyede münhal memuriyetler mevcut olduğuna dair alacakları haberleri heyet-i idareye tebliğ eylemekten ibarettir.

Cemiyetin Tarz-ı İdaresi

Madde 11 - Cemiyet 7 kişiden ibaret bir heyet tarafından idare olunur. Heyet-i idare âzâsı meyanından bir kâtip ve bir veznedar tayin edilir. Heyet-i idare âzâsı bir sene için intihab olunur. (Azâlar) senenin nihayetinde tekrar intihab olunmak hakkına haizdirler. İntibat rey-i hafi ile ve namzed usulü ile icra edilir. İlk intihab ekseriyet-i mutlaka ve ikinci ekseriyet-i nisbiye ile olacaktır ve ârâ-ı mütesaviye ihraz edenler varsa en kıdemlileri intihab olunur. Heyet-i idare âzâlığından istifa edenlerin yerine başka âzâların intihabı heyet-i mezkürede üç kişiden başka âzâ kalmamasına mütevakkıftır.

Madde 12 - Heyet-i idarenin gerek kâtipve veznedarı ve gerek âzây-ı sairesi meccanen ifa-i hizmet edeceklerdir. Ancak Cemiyetin temin-i menafii zımmında bir seyahat icra etmeleri icap ederse kendilerine harcırah namıyla bir miktar tahsisat ita edilecektir.

Madde 13 - Heyet-i idare kâtip ve veznadarı ile muametât-ı sairenin ifasına memur edeceği kimselerin icraatından mes'üldür. Kâtip, veznedar ve evrak memuru rey-i hafi usulüyle intihab olunur. Bunlar heyet-i idarenin müsaadesini istihsal etmek şartı ile kendilerine muavinler ittihaz edebilirler.

Madde 14 - Heyet-i idarenin kararları mevcut âzânın ekseriyet-i ârâsı ile ittihaz olunur.

Madde 15 - İstifalar ancak tahrirî olduğu takdirde kabul edilir. Meclis-i umumînin alelâde inikat eden iki celsesi arasındaki müddet zarfında heyet-i idarece aktedilen içtimâlarda hazır bulunmayan hazır bulunmayan heyet-i idare âzâsı müstafi addolunur.

Madde 16 - Meclis-i umumî heyet-i idare âzâsını azletmeye salâhiyetlardırlar.

Kâtip ve Veznedarın Vezaifi

Madde 17 - Kâtip zabıtnameleri, Cemiyetin muhaberatını ve içtimâ davetnamelerini yazar, celseleri küşât eder, cemiyete ait bilcümle mektuplar, vesikalar, raporlar kendisine tevdi veya irsal edilir. Kâtip her nev'i idarî evrakı heyet-i idare namına imza eder.

Madde 18 - Veznedar Cemiyetin sermayesini toplar, her üç ayda bir defa meclis-i umumînin inikadından evvel vukubulacak heyet-i idare içtimâında

Cemiyetin vaziyet-i maliyesine dair muntazam bir hesap verir. Heyet-i idarenin kararı ile bankaya etmiş olacağı depo ile icra etmiş bulunacağı mesarif tarh edildiği halde kasa defterinde mevcut gösterilen nakdi işbu hesabın hitam itasında veznedar heyet-i idareye irae etmelidir.

İçtima-i Umumi

Madde 19 - Cemiyetin âzâsı meclis-i umumî halinde her üç ayın son Pazar günü alelâde ve icabında evkat-ı sairede fevkalâde olarak inikat eder. Her içtimâ-i umumide Cemiyetin ahval-i malî ve sairesine ve heyet-i idare ile heyet-i teftişiyenin geçen üç ay zarfındaki teşebbüsat ve mesaisine dair umumî bir rapor kıraat edilecektir.

Madde 20 - Meclis-i umumî Cemiyetin nizamatı hakkında icra-i müzakerat ve ittihaz-ı mukarrerat eyler, veznedarın tanzim edeceği bütçeyi ve hesabatı tastik eder. Meclis-i umumînin kararları ancak meclis-i umumî tarafından fesh edilebilir. Bu kararlar ekseriyet-i ârâ ile ittihaz olunur.

Madde 21 - Meclis-i umumî her içtimâında müzakeratı idare etmek üzere 1 reis ve 2 muavinden ibaret bir heyet tayin eder. Heyet-i idare kâtipleri aynı zamanda meclis-i umumînin vazife-i kitabetini ifa ederler.

Heyet-i Teftişiye

Madde 22 - Heyet-i idarenin intihab edildiği içtimâ-i umumîyi takibeden celse-i umumiyede bir sene müddet ile 3 kişiden ibaret bir heyet-i teftişiye intihab olunur. Bu intihabat dahi rey-i hafi ve ekseriyet-i ârâ usulüyle icra edilir. İşbu heyete tayin edilecek zevatın heyet-i idare âzâsından bulunmaması icabeder.

Madde 23 - Heyet-i teftişiyenin vezaifi, hesabat ve defatiri tetkik ve Cemiyetin nizamnamesi ahkâmına riayet edilmesi hususuna nezaret etmektir.

Madde 24 - Meclis-i Umumînin akt-i içtimâa davet edilmesi 15 âzâ tarafından tahriren talebedildiği takdirde heyet-i idare bu içtimaın aktine lüzum olup olmadığına karar verecektir. Fakat içtima-i umumi akt-i lüzumu 30 âzâ tarafından gösterilirse rûzname-i müzakeratı evvelden heyet-i idareye tebliğ etmek şartıyla meclis-i umumînin suret-i kat'iyede inikat etmesini talep edebilirler.

Sermayedarân ile Müstahdemin Arasındaki İhtilâtat

Madde 25 - Cemiyet âzâsının menafiini muhazafa ve müdafaa etmek için etibbanın ve dava vekillerinin muavenetine müracaat edilebilir.

Madde 26 - İşbu zuhur eden bir meseleden dolayı davası olan âzâ heyet-i idareden mahkemesine dair malûmat-ı kanuniye istifsar etmek hakkında haizdir.

Madde 27 - Sermayedarân ile müstahdemin arasında bir ihtilâf zuhurunda müstahdemler hiçbir teşebbüste bulunmazdan evvel heyet-i idareyi keyfiyetten haberdar etmelidirler. Mesele-i vakıâda heyet-i idare bilâ-içtimâ it-

tihazı lâzım gelen hatt-ı hareket-i müstahdemîni itham eder. Eğer mesele pek mühim ise içtimâ-i umumî akdedilmelidir.

Madde 28 - Tatil-i eşgal vukuunda Cemiyet sandığındaki mevcudu nisbetinde grevde bulunan âzâya muavenet eder ve bilumum anasır-ı sâiyeyi bu muavenete iştirak etmeye davet eder.

Hidemat-ı Askeriyeyi İfa Eden Azâya Edilecek Muavenet

Madde 29 - İki sene mütemadiyen Cemiyette âzâ bulunan kimseye hizmet-i askeriyeyi ifa ettiği müddetçe her üç ayda yirmibeş kuruş iane verilecektir.

Terkin-i Kayıt

Madde 30 - Cemiyetin ruh-u teşekkülünü teşkil eden fikr-i esasîye mugayir ahval ve harekâtta bulunan âzânın kaydı terkin edilir. Fakat, bu terkin-i kayıt muamelesinin kat'i ve resmî olması için meclis-i umumînin içtimâ etmesi ve alâkadarın işbu içtimâda isbat-ı vücut ederek kendisini müdafaa eylemeye davet olunması lâzımdır.

Madde 31 - Müstahdemlik hayatından çıkıp müstakil bir ticaretle iştigal eden âzâ müstafi addolunur.

Madde 32 - İşbu nizamnamede mündemiç mevad meclis-i umumî tarafından tadil olunabilir. Fakat bu suretle vukubulacak tadilâtın iki içtimâ-i umumîde müzakere edilmesi ve ikincisinde bir karar-ı kat'iye raptedilmesi lâzım gelir.

Madde 33 - Cemiyet feshedildiği takdirde veznesinde mevcut olan para evrak ve eşyası Dersaadet Cemiyetler Heyet-i Müttehidesi'ne terkedilecektir.

Madde 34 - Bütün dünya amelesinin yevm-i mahsusu olan alafranga 1 Mayıs Cemiyetin dahi bayramı olacaktır.

EK 3

Doğu'da Sosyal Sorun

Doğu'da Sosyal Sorun[1]

I.- Türkiye'de işçi sınıfının uyanışı

Bugün tüm insanlığı işgal eden sosyal sorun, hiçbir zaman durumunun ve çıkarlarının bilincinde olmayan Doğu'daki işçi sınıfında bir yankı bulmamazlık edemezdi.

Diğer ülkelerin işçi sınıfından uzun zamandır tecrit durumdaki Doğu işçi sınıfı bugüne kadar uluslararası işçi mücadelesinde yer alıp dünya çapındaki kardeşleriyle dayanışmasını gösteremedi. Nihayet uzun süren uykusundan uyanmış, kendisini ezen köleciliği sarsıp diğer ülkelerdekilerle aynı zamanda kendi kurtuluşunu sağlamak istiyor gibi görünüyor.

Doğu işçi sınıfının önüne dikilen sorun aynı: İnsanın insan tarafından sömürülmesi, halkın devlet tarafından ezilmesi, bireyin yasa tarafından aşağılanması.

Üstelik, serflik ülkemizde hüküm sürmekte ve yeni köleciliği, iktisadi serfliği de kendi yerine geçirmektedir.

Ancak her yerde, serfin saman kulübesinden, sanayi işçisinin gecekondusuna kadar, yeni bir ruh hali, başkaldırı ruhu ortaya çıkıyor. İşçi sınıfının uyanışı Türkiye'de başlıyor. Sosyalist ideal, sosyal devrimin habercisi olarak ufukta görünüyor.

---

1 *Les Temps Nouveaux* dergisinin 29.03.1913 tarihli 48 (http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k64914700.r=vezestenis), 05.04.1913 tarihli 49 (http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6491471d.r=vezestenis) ve 12.04.1913 tarihli 50. (http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6491472t.r=vezestenis) sayılarında 3 bölüm halinde yayınlanmıştır.

II.- İktisadi kölelik

Devletin ne gibi değişik biçimlerle hüküm sürdüğünü sergilemek için ciltler yetmez; ülkemizdeki iktisadi durumun en temel özelliklerini ortaya koymakla yetineceğim.

Komşu ülkelerde olduğu gibi, üretim tarzı, bizde de küçük tarım ve küçük sanayidir. Makine buralarda pek az tanınır, ulaştırma araçları ilkeldir; buradan çıkan sonuç da küçük üretimin ortadan kalktığını görmekten uzak olmamızdır. Bununla birlikte kabul etmek gerekir ki mücadele başlamıştır ve üretimdeki ilkel durumun dönüşüme uğraması kaçınılmazdır.

İktisadi açıdan ülkemiz iki bölgeye ayrılabilir. İlk bölge, büyük Arap topraklarıyla birlikte orta Anadolu'yu kapsar.

Bu bölgede, ulaştırma ve iletişim araçlarının mutlak eksikliği, ataerkil gelenek ve görenekleriyle eski feodalite rejimini hâlâ muhafaza ediyor. Hayvancılık, avcılık, küçük ölçekli tarım, yerel ihtiyaçlarla sınırlı üretim biçimleri işte bunlar. Alış-veriş buralarda yok seviyesinde. En güçlü aileler, adaleti kılıç ve tüfeğin sağladığı bu bölgelerde zayıf ailelere hükmediyor. Güçlü olan haklıdır düsturu tek başına egemen.

Bu bölgede, Kürdistan ve Ermenistan vilayetlerinde ve çevrelerinde, küçük ölçekli tarım ve hayvancılık daha gelişkindir. Ne var ki toprağın eşitsiz dağılımı, köylüleri sert ve acılı bir köleliğe sürüklüyor ve emeklerinin az-çok doğrudan bir sömürüsüne tabi kılıyor.

Böylece çoğu zaman doğanın felâketlerinin, fırtınalı yağmurların, sert kışların, dolunun, su baskınlarının kurbanı olan Kürt, Ermeni veya Türk küçük mülk sahipleri, bu bölgelerde oldukça kalabalık olan eşkıyaların baskılarına karşı da mücadele etmek ve zengin komşu mülk sahiplerinin yardımını istemek zorundalar. Yaşamlarını ve hayvanlarının bakımını sürdürebilmek için komşularından çoğu zaman bir veya iki çuval arpa veya mısır ödünç alıyorlar. Feodal beyler, onların sefaletinden yararlanıyor ve onlara borç veriyor ancak karşılığında yüzde 50 hatta yüzde 100 faizli tutarlarla borç senetleri imzalatıyorlar.

Birkaç yıl içinde borçlu köylü toprağını kaybederek köle durumuna düşüyor. Böylece mülksüzleştirilen ve büyük feodal mülk sahiplerinin kölesi durumuna düşen köylülerin içine düştükleri acınası durumu görmek için oraya gitmek gerekir. Kürdistan'da ve Ermenistan'da yüzyıllardır patlak veren süregen isyanların gerçek nedenlerini incelemek için de oraya gitmek gerekir. Bu isyanların nedenlerinin, bunları Ermeni serflerin siyasi haklar ve milli bağımsızlıklarını kazanma çabaları olarak sunmaya devam eden –sosyalist olanlar da dâhil– Ermeni partilerinin iddialarının tersine tamamen iktisadi düzeyde olduğu tespit edilebilir.

Kürt ve Ermeni kardeşlerimizde hiçbir siyasi hak bilinci bulunmadığını gayet iyi bilen bizler için, sorun tamamen iktisadi olarak kalmaktadır. Dolayısıyla şunu ifade edebiliriz ki, bu ülkelerin köyle emekçi sınıfı, tam tersine, iktisadi çıkarlarının derin bir bilincine sahiptir ve bu bilinç onu feodal efendilerinin boyunduruğundan kurtulmaya kesinlikle götürecektir.

* * *

Ülkemizin diğer bölümünün tümünü kapsayan diğer iktisadi bölgede halkın faaliyetini küçük sanayi ve küçük ticaret rejimi oluşturmaktadır.

Her kentte, emekçiler, mesleklere göre değişik "esnaflar [orijinalde Türkçe]" (loncalar) halinde toplanmıştır. Örneğin terziler, tıpkı marangozlar, dülgerler, bakkallar vb. gibi kendi "esnaf"ına sahiptir. Hemen hemen bütün küçük zanaatkârlar ve küçük tüccarlar benzer gruplaşmalara sahiptir.

Bu loncalar geçmişte siyasi ve sosyal etkenler olarak büyük bir rol oynamıştı ve bugün de kimi kentlerde oynamaya devam ediyor.

Patronlar ve işçiler birlikte günde on beş veya on altı saat çalışıyor; aynı mekânda oturuyor ve yaşıyorlar; atölye karanlık ve sağlık koşullarından yoksun. Çalışmalarında belirli bir hiyerarşi onları sınıflandırıyor.

On veya on iki yaşlarında erkek çocukları çırak olarak atölyeye giriyor. Patronlar, ailelerle çırağın atölyede on yıl, on beş yıl ve hatta daha uzun süre kalmasıyla ilgili taahhütte bulundukları bir sözleşme imzalıyorlar.

BU süre geçtikten, satılmış bu köleler mesleği öğrendikten sonra, patron onlara, bütün bu uzun çalışma dönemi için kırk veya elli Türk Lirası ödeme yapıyor.

Bununla birlikte, bu zavallı çocukların aileleri bu tutarın bir miktarını peşin alıyorlar.

Erişkin erkekler haline gelmiş ve mesleklerinde iyi yetişmiş bu çocuklar, istedikleri takdirde, başka yere yerleşip kendi hesaplarına çalışabilirler veya eski patronlarıyla, o isterse ve lonca tarafından kabul edildikleri ve çalışma arkadaşlarının saygısını kazandıkları takdirde, ortaklık kurabilirler.

İş ağır ve süreklidir ve kaba aletlerle yapılır. Ne haftalık, ne de aylık tatil vardır. Gün boyu ve kimi zaman gece de çalışılır. Yılda sadece üç veya dört kez, dini bayramlarda, atölyeler kapanır ve bu iş köleleri özel elbiselerini giymiş, solgun yüzleri ve aşırı çalışma nedeniyle zayıflamış halleriyle sokakları, kiliseleri, camileri ve eğlence yerlerini doldururlar.

Karabasanları, çalışma düzenlerine son verecek ve "esnaflar"ın ortadan kalkmasına yol açacak buharlı makinelerdir. Ama gelişme kaçınılmazdır ve onların tüm çabalarına rağmen gerçekleşecektir.

Nitekim bu gelişme daha şimdiden bizde de yol almaya başladı. Buharlı makine ve geliştirilmiş iş aletleri her iş kolunda yerlerini aldı ve bugün fabrikaların yüksek bacalarından çıkan dumanlar bize yavaş yavaş küçük işletmenin yıkımıyla kapitalizmin zaferini gösteriyor. Bugün –başka ülkelerin işçilerinin emeğinin sömürülmesinin ürünü olan– uluslararası kapitalizmin kendilerine sağladığı tam serbestiyet ve mutlak güçle emeklerini sömürdükleri binlerce erkek, kadın ve çocuğu emirlerine amade tutan, büyük bir demiryolu ağı, çok sayıda gemicilik ve taşımacılık şirketi, bir dizi zengin maden, binlerce fabrika, bir yığın büyük ticari ve finansal işletme, ülkenin iktisadi durumuna hâkimdir.

Yeni doğmuş bu kapitalizmin sömürülenleri, emekçi halkın büyük ailesinden gelen bizler, Doğu'nun proleterleriyiz, bir lokma ekmek için kapitalizme satılmış köleler olan köylü ve zanaatkâr babalarımızın oğullarıyız. Köleliğimiz tamdır. Ne

güvenli sığınacağımız bir yer, ne de yarı için güvenliğimiz var. Çalışma koşullarımız kapitalistlerin elindedir. Çalışırken sefalet içindeyiz, zorunlu işsizlik dönemlerinde açlıktan ölüyoruz. Bize iş verilmediğinde sokağa atılıyor, hem modern toplumun utançlarını, hem de burjuvazinin kötücüllüğünü öğreniyoruz.

Uzun zamandır, durumumuzun, iktisadi çıkarlarımızın derin bilinci, bizi, Abdülhamit'in istibdat rejimi boyunca bile, kapitalist sömürüye karşı mücadeleye itti. Ne var ki, işçi enternasyonalindeki tüm kardeşlerimizden tecrit edilmiş olduğumuzdan ve hâlâ dini ve milli fanatizmin kusurlarına maruz kaldığımızdan, örgütlerimiz ve sömürücülere karşı direnişimiz herhangi bir olumlu sonuç vermedi. Her zaman patronların hâkimiyeti altındaki yardımlaşma ve hayırseverlik örgütleri, büyük hayırseverler, yıllık ayinler ve benzer dualar, iktisadi durumumuzu bir nebze iyileştirmedi. Sefaletimiz giderek artıyor.

Ne mutlu ki 1908 Teşkilât-ı Esasiye'sinden sonra, aramızdan birçoğu, her türlü dtini ve siyasi etkinin dışında bir takım işçi sendikaları, işçilerin kurtuluşu için patronlara karşı mücadele ve eylem sendikaları kurmaya başladı. Bu ilk sendikalar İstanbul'da ve Selanik'te eşzamanlı olarak kuruldu. Kısa sürede bu sendikalar maddi ve manevi olarak güçlendi. Ne var ki işçiler dini ve patron boyunduruğundan kurtulduklarını gördükleri anda, karşılarına onları kendi boyunduruğu altına almak üzere başka bir hayalet çıktı. Bu, kimi reformist yoldaşların parlamentarizm hayaletidir.

Selanik'te böylesi bir akım, işçi hareketini ve sosyalist ve sendikal Federasyonu'nu ele geçirdi ve sendikal hareketin bir araya getirdiği tüm güçleri, militanlarından birini Meclise telsilci olarak seçtirmek amacıyla parlamenter eyleme saptırdı.

Bizde, İstanbul'da, gelişmeler Selanik'teki gibi olmadı. Reformist yoldaşlarımızın çabalarına rağmen, sendikalarımızın işçi Kulübü parlamentarist akıma direnebildi ve devletçi siyasette yer almayı reddetti. "Tetebbuat-ı İçtimaiyye Grubu"nu ve işçi-sendikalı olmayan unsurları bertaraf etmeyi başardı.

Fransa'daki ve İtalya'daki sendikalist kardeşlerimizin örneğini izleyerek, Kulübümüzün Sendikası tüzüğünü değiştirdi ve İstanbul Sendikalar Birliği'ni devrimci sendikalizm temellerine ve ilkelerine dayalı olarak kurdu. Bugün büyük adımlarla amacımıza doğru yürüdüğümüzü söyleyebiliriz.

(Devamı var)

Zaharias Vezestenis

* * *

Doğu'da Sosyal Sorun
(devamı)

III.- Manevi ve entelektüel durum

Doğu halklarının üzerinde yüzyıllardır ağırlığını hissettiren iktisadi köleliğin sonucu, bizim manevi ve entelektüel durumumuzdur.

Hayatımız, inançlarımız, geleneklerimiz, mizaçlarımız ve alışkanlıklarımız,

atalarımızın bize miras bıraktıkları cehalet ve kabalık kalıtımımız tarafından düzenleniyor.

Hepsi, Türkler, Araplar, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve diğer "hasta adamlar", tümümüz Tanrıya İman etmeve dogmatik ve zora dayalı ahlâk hastalığından olduğu gibi farkında bile olmaksızın hayata geçirdiğimiz tüm batıl inançlardan gerçekten de hastayız.

Geçmişe dönük bakışlar ve göğe açılan eller, zihnimizi Tanrının esirgeyiciliği ve Tevrat'ın, İncil'in veya Kuran'ın vaat ettiği gelecek hayat hakkındaki soyut fikirlerle hasta ediyor ve sefalete ve mevcut hayatın diğer kötülüklerine, bunları giderecek yollar aramaksızın kayıtsız kalıyoruz.

Din adamlarına ve yöneticilere körcesine boyun eğiyoruz, evlatlarımızı bu canilerin ellerine teslim ediyor ve böylece kişiliklerinin, bağımsızlık duygularının yıkılması ve onlara kölelik ve nefret duyguları aşılama yoluyla bakir beyinlerinin ve masum yüreklerinin zehirlenmesine yol açıyoruz.

Aileden ve okuldan ayrıldığımızda, milli ve dini fanatizmle dopdoluyuz ve birbirimizden tiksiniyoruz.

Türkler Rumlardan, Rumlar Yahudilerden, Yahudiler Ermenilerden karşılıklı olarak nefret ediyor; birlerinin düşmanı olarak bizler bölünmüş halde kalıyorve birbirimizi boğazlıyoruz; oysa o sırada efendilerimiz, mükemmel bir birlik içinde, bizim bölünmüşlüğümüzden ve nefretlerimizden bizi daha kolayca köleleştirmek için yararlanıyorlar.

* * *

Cehalet herkesi kapsıyor: okul ve edebiyat yok. Mevcut birkaç milli ve cemaat okulunda, eğitim dinin damgasını taşıyor ve yöntemler aklı özgürleştirecek hiçbir yan taşımıyor.

Cehaletin süregitmesinin diğer nedenleri arasında şunları sayabiliriz: Müslümanlarda, derin dini fanatizm, hemen hemen ilkokulların hiç olmaması, yazılı dilin zorluğu ve halk edebiyatının yokluğu; Rumlarda milli fanatizm *i meghali idea* (Büyük Fikir, dünyayı bir kez daha fethetme fikri), ailelerde, okullarda ve toplumda Bizansçılık, dini fanatizm ve *digliossi* (yaşayan dil ile saflaşmış denen yazı dili; Ermenilerde, dini batıl inançlar ve milli fanatizm; Yahudilerde de dini fanatizm, Mesih bekleyişi, batıl inançlar ve bir yurt, Sion sahibi olma fikri.

Diğer milliyetlerde de benzer nedenler vardır.

Oysa ki maddi kurtuluşumuz, her şeyden önce manevi ve entelektüel kurtuluşumuzu gerektiriyor. Sadece kendimize güvenerek, kendimizi Bilime göre eğitmeye, Tanrının esirgeyiciliği fikriyle mücadele etmeye ve kendimizi bireysel olarak her türlü baskıcı otoriteden özgür kılmaya çaba harcamalıyız. Sendikalarımızı tüm emekçiler için özgür okullar haline getirmeli, konferanslar, gazeteler ve broşürler yoluyla fabrikalarda, ailelerde, kahvelerde ve toplantılarda hakikati yaymalı, komünist idealimizi öğretmeli, beyinlerde başkaldırı ruhunu, o olmadan hiçbir sosyal ortamın iyileşemeyeceği bu ruhu uyandırmalıyız.

(Devamı var)

Zaharias Vezestenis

* * *

Doğu'da Sosyal Sorun (son)

IV.- Siyasal boyunduruk altına alma

Manevi ve maddi bakımdan böylece köleleştirilmiş ve sömürülen bizler, bir yandan da devletin despotizminin ve tiranca baskısının boyunduruğu altındayız.

Sadece tarihin bu dönemini anacak olursak, beş yüzyıldır, şiddet ve despotizme dayalı bir siyasal rejimin boyunduruğu altında yaşıyor ve adalet ve insanlık adına her protestomuzda işkencelere uğratılıp katlediliyoruz.

Acılarla beli bükülmüş, her türlü yoksunluğa maruz kalmış, hastalıklara mahkûm ve her türlü sefaletin kurbanı olan bizler büyük padişahın, Sultanın ve efendimiz bey ve beyzadelerin paşa gönüllerine tabiyiz ve En özel hayata girenler de dâhil her türlü davranışımızın bağlı olduğu Kanun ve Şeriat hükümlerinden bize kalmış son özgürlük ve bireysellik kalıntılarını da buna kurban etmek zorundayız.

Bu devletin vekilleri, din adamlarımız ve yöneticilerimiz, dini yasalara bağlamayı uygun bulmuşlar, böylece bizi yöneten hükûmet, teokratik bir hükûmettir, zira hükümdar, sultan aynı zamanda tüm Müslümanların halifesidir; din adamları aynı zamanda yöneticilerdir ve Tanrıya iman ve din, cezası ölüm olmak üzere herkes için zorunludur.

Modern Türkiye'nin kurucusu, İstanbul'un fatihi Mehmet, yenilmiş olanların yeni köleliğini hafifletmek için, Rum milleti Patriğini, dini ve milli önder olarak kabul ettiği gibi ona kendi müminlerini yönetmek üzere, bugün de geçerli olan bir dizi ayrıcalık da verdi. Bu tedbir, İmparatorluğun gayrimüslim diğer uluslarına da yayıldı. Ve devletle böylece bağlanan Kilise, eserini efendilerine boyun eğmeyi ve sefalete tevekkülü vaaz ederek sürdürdü.

* * *

Uzun İstibdat dönemi boyunca katledilmiş babalarımızın şehitliği, masum ihtiyarların, kadınların ve çocukların katli, halkın İstanbul'da gündüz vakti katledilmesi, eski Yeniçeriler ve Hamit rejiminin hükümdarlığı budur.

Ezilen uluslar, bu caniliklere karşı sürekli olarak başkaldırmıştır ve birçok halk arzuladıkları özgürlüğü bağımsız uluslar oluşturmak suretiyle boşuna aramışlardır. Yunanistan, Sırbistan, Romanya, Karadağ ve Bulgaristan böylece oluşmuştur. Ancak bu ülkeler tüm hata ve kusurlarıyla aynı devlet biçimini korumayı iyi sanmışlardır. Ve bu küçük devletlerin halkları, yeni despotlarının, prenslerinin ve krallarının boyunduruğu altında, sefaletten körleşmiş bir halde efendilerinin tutkulu siyasetini izlemiş ve Don Kişotvari bir biçimde topraklarımızı ve limanlarımızı ele geçirmek üzere "Haç" adına, "ezilenler" adına bize karşı gözü pek bir mücadeleye girmişlerdir.

* * *

Otoritelerinin rahat divanında uzanmış efendilerimiz ülkenin zenginliklerini ve halkın emeğinin ürünlerini saçıp savururken, orada, eski Avrupa devletlerinde, o zamanlar toplumunu dönüştürecek büyük bir olay oluyordu. Bu, kapitalizmin doğuşu ve feodalitenin son buluşuydu.

Muazzam zenginliklere sahip bu masalsı ülke Hindistan'a deniz yoluyla gidilecek yeni yolun keşfi; tükenmek bilmez altın ve gümüş yataklarıyla Amerika'nın keşfi; Avrupa'ya yayılan servet yığınları, Avrupalı maceraperestlerin ticaretleriyle ve hırsızlıklarıyla toplanmış bu servetler, kapitalizmin doğuşunu hazırladı.

Makinenin ve yetkin aletlerin keşfi, yeni doğmuş Sermaye kralın ve onun ihtiraslarının yardımcısı olarak ortaya çıktı. Kapitalizm hükûmeti hedefliyordu. Elde etmek için mücadele etmesi bile gerekmedi: Tüm monarşiler kapitalizme bağlandı ve onu koruyup desteklemeye yemin etti. Kapitalizm de bu himayeciliğe bir şükran ifadesi olarak para kesesini açtı ve bu monarşi yöneticilerine ve onların devletlerine borç para vererek bunları kendisine borçlu hale getirdi; onları kendi egemenliği altına aldı ve onları, kendi arzularına uyum sağlatarak, ulaşım yollarını güvenli kılıp bunları geliştirerek, sömürgeler fethedip muhafaza ederek, rakip ticari uluslarla savaş yaparak vb., vb. kendi çıkarlarına gerçekten hizmet etmeye zorladı.

Sömürge siyaseti, yani yabancı ülkelerin talanı, iyi veya kötü malların dayatılması, Avrupa'nın yeni kapitalist devletlerinin tüm siyaseti bu oldu.

Bu kârlı siyasetin ilk kurbanı, yarı vahşi ülkelerden sonra, bizim ülkemiz, Doğu oldu. Avrupa'nın kapitalist güçleri, büyük tüccar ve sanayiciler, pek az işlenmiş ovalarımızı, yalnızca küçük sanayiye sahip kentlerimizi, sessiz ırmaklarımızı gördükten sonra, bu el değmemiş zenginliklerden kaç çuval altın çıkartabileceklerini, yerli halkları sermayelerinin boyunduruğu altına nasıl sokabileceklerini anladılar ve sonunda bize "uygarlık", yani sömürüyü getireceklerine yemin ettiler; ve ezilen Hıristiyanları koruma gerekçesiyle, bizden zaman zaman mallarının fazlasını sürmek üzere bir bölgeyi veya ticaretlerini aktifleştirmek için bir limanı almaya başladılar.

Ve paraya, haremlerinin lüks giderlerini karşılamak üzere çok paraya ihtiyacı olan efendilerimiz, kapitalist işgalciden en küçük bir endişe duymadılar. Tam tersine ona hizmet ettiler ve öylesine büyük borçlar aldılar ki bunların faizini bile ödeyecek durumda değillerdi. Nitekim çok geçmedi Avrupalı kapitalist alacaklılar, mutfağımızdaki tuza kadar her şeye el koydular. Limanlar, demir yolları, karayolları, madenler, ormanlar vb., vb. hepsi Avrupalı kapitalistlere satıldı. Bunlar da, sermayelerine % 30'luk bir geliri teminat altına almak için, Babı Âli Sarayı'nın yanı başına daha güzel ve daha "Âli" bir saray yaptırdılar: Düyun-u Umumiye Sarayı.[2] Buradan ülkeyi yönetmeye ve ülkenin ekonomik hayatını düzenlemeye başladılar.

Böylece efendilerimiz kendi efendilerini buldular.

---

2 Bugünkü İstanbul Lisesi.

* * *

Tüm otoritelerini kaybedebilecekleri perspektifi karşısında, efendilerimizin çocukları, miraslarını ve altı kaplama rütbe şeritlerini kurtarmak için, yerlerine geçmek ve iflas etmiş imparatorluklarında reformlar yapmak üzere müsrif babalarına başkaldırdılar. Zayıflamış ve korkak halk adına ve ondan aldıkları sahte vekâletle, birkaç subay ve birkaç yetkisini yitirmiş sivil, babaları Abdülhamit'i tahttan indirdiler ve yönetmek üzere iktidarı ele geçirdiler. Hürriyet, Adalet, Müsavat, Uhuvvet şiarlı anayasal tabelâ, böylece ele geçirilen devletin kapısına asıldı. 23 Temmuz 1908 Jön Türk Devrimi'nin nedenleri bunlardır.

Bugün, bizler için, bu devletçi manevraların efendilerimizin oğulları tarafından, sadece kendi çıkarları için ve tehditkâr Avrupa'ya karşı otoritelerini korumak amacıyla yapıldığı açıktır. Bizim durumumuzda genel olarak hiçbir değişiklik olmamıştır: Zaten başka türlü nasıl olabilirdi? Devletin kötülükleri, iktidara gelen insanlara mı bağlıdır? Hayır. Bunlar her zaman sisteme içkindir ve öylesine derindir ki sistemin değişikliği de dâhil hiçbir değişiklik bunlarla baş edemez. Parlamentarizm de Yıldız mutlakiyetçiliği kadar kötüdür; düzeni korumanın araçları, polis ve ordu Hamit rejimindeki gibi baskıcıdır; Halk Temsilcileri Meclisi'nde oluşturulan yasalar, bize vaat edilmiş özgürlük ve eşitliğin ne olduğunu gösteriyor. Serserilere (işsiz ve evsiz işçiler böyle adlandırılıyor) karşı yasalar, basın özgürlüğüne karşı yasalar, toplantı özgürlüğüne karşı yasalar, greve karşı yasalar vb., vb. eskiden daha fazla özgürlük mü getiriyor:

Yeni yöneticilerimiz, Jön Türkler, şövalyece havalarına rağmen, bencil bireyciliklerini savunmaya, uluslararasında kin tohumları ekmeye ve merkeziyetçi devletlerine mutlak hâkimiyet sağlamaya çabalıyorlar. Şovenizm gütmek, fanatizmi canlı tutmak, işte tüm siyasal faaliyetleri budur.

Bizi, baskıcı devlet boyunduruğunu sarsmak üzere isyan etmiş Araplara, sürekli yoksulluklarından bıkmış Arnavutlara karşı savaşa sürüklediler; Trablus savaşına, Balkan devletleriyle savaşa sürüklediler.

Hep açgözlü ve tedbirsiz Jön Türkler ülkede sefaleti ve halkta felâketleri artırmak için ellerinden gelen her şeyi yaptılar.

* * *

Kuşkusuz hepiniz seçim fuarlarına katılmış ve muhalefet partilerinin adaylarının söylevlerini dinlemişsinizdir. Kim bilir kaçınız, iyi niyetle, bu adamların sahtekârlıklarının kurbanı oldu ve kaderinizin daha iyileşeceğini bekleyerek bunlara oyunu verdi?

Siyasal partiler: gerici *Hürriyet ve İtilâf Fırkası*, dinci-milliyetçi Rumların *O ethnicos eleniquos syndesmos,* Brüksel'den onaylı ve tavsiye edilen "sosyal devrimci" etiketli Ermeni milliyetçi partisi *Taşnaksutyun*, "sosyal demokrat" etiketli Ermeni ulusal partisi *Hınçak* ve bizim sosyal-parlamentaristler, bağımsızlar, bunların hepsi de tüm felâketlerimizin kaynağı olan devletten birlikte nemalanmak isteyen siyasetçilerin partileridir; hepsinin özlemi bizi yönetmek ve

otoriter biçimde hükümet etmek üzere iktidara gelmektir.

Bu partilerin çıkarları bizimkilerle aynı olabilir mi? Devletçi, liberal, radikal veya kolektivist programları bizi kurtarabilir mi?

Altın yumurtlayan tavuğu, devleti öldürmemek ama kendi hesaplarına muhafaza etmek ilkeleri bizim ilkemiz olabilir mi?

"İyi hizmetkâr" taktiği bizim taktiğimiz olabilir mi?

İsyan etme yeteneğinden yoksun, sosyal-parlamentarist yoldaşlarımızın sabırlı ve çilekeş tutumu, bizim tutumumuz haline gelebilir mi?

Efendilerimizin masalarından düşen ekmek parçalarını ele geçirmek için yürüttükleri mücadeleler bizi ilgilendirebilir mi? Hayır.

Birey olarak bizlerin kurtuluşu ne gerektiriyor; proleterler olarak bizim çıkarlarımızın bütünü ne talep ediyor; özgürlük, eşitlik ve adalet neyi istiyor; tüm insanlığın gerek duyduğu şey, her şeyden önce büyük sosyal adaletsizliğin süregitmesine yönelik bu geçici çarelerde bulunmuyor.

Tanrı, Mülkiyet, Devlet ve Otorite, bizlerin kurtuluşunun önündeki belli başlı engeller, felâketlerimizin nedenleri bunlardır.

Tüm biçimleriyle tiranlık, tüm tekeline aldığı biçimleriyle mülkiyet, acının kutsallaştırılması, rahatlık, mutluluk, zevk haklarının inkârı Tanrı'dır. İnsanlığın gayrı-insanileşmesidir Tanrı.

İnsanın insan tarafından sömürülmesine öngelen, proletaryayı yaratan, ücretliliği sürdüren Mülkiyettir. Bencilliğin vahşi ve caniyane tezahürü, insanların en büyük katilidir Mülkiyet.

Otoritesiyle ezgi ve despotluk olan, efendilik taslayan, köleyi yaratandır Devlet.

Herkes, varlığının ve hemcinslerinin özgürlüğünü ve kurtuluşunu istiyorsa, efendilere karşı, bugünkü topluma karşı, komünist idealimiz doğrultusunda uzlaşmaz bir biçimde mücadele etmelidir.

Daha önce söylediğimiz gibi, bizim idealimiz, hedefimiz, sendikalizmimizin hedefi, emeği özgür kılmak, kurtuluşumuzu sağlamak için, bugünkü toplumu yıkarak Özgür Komün'ü kurmak doğrultusunda mücadeledir, ortak eylemdir.

Zaharias Vezestenis

EK 4
Asimokopulos'un Otobiyografisi[1]

1892'de doğdum ve 19 yaşında (1911) lise öğrenimimi (İstanbul Zografyon Lisesi) bitirdim. Babam boya-badana işleri yapardı. Öldü. Annem hayattadır. 1915'te evlendim ve üç çocuğum var: Büyük kızım 17 yaşında (İfijeni), oğlum 14 yaşında (Aşil), küçük kızım ise 11 yaşındadır (Eli). İyi düzeyde Rumca, Türkçe ve Fransızca biliyorum; biraz İtalyanca ve Almanca, pek az da İngilizce biliyorum. Öğrenimim biter bitmez işe girdim. Önce bir komisyoncu ticaret firmasına (Nahum ve Gabay) girip taşra şehirleriyle yazışmaları yürüttüm, ardından tüm gramofon ve plak bölümlerinin muhasebesi ve sevk ve idaresi bana emanet edildi. 2 yıl burada çalıştıktan sonra başka bir şirkete (G. Hurmuziades ve R. Levi) geçtim. Aynı görevleri yürüttüm ve 2-3 yıl sonra birçok dalın yönetimini üstlendim. Bu şirkette hemen hemen kesintisiz olarak (1929'da tevkif edilinceye kadar) çalıştım. Az-çok ayrıcalıklı konumumdan yararlanarak, kendi kişisel çıkarlarımdan çok (zira benimkiler çoğu zaman ve belli bir ölçüde tatmin ediliyordu) daha çok sömürülen iş arkadaşlarımın talepleri için mücadele ettim. Bu nedenle üç kez grev yapmak zorunda kaldık. Bir keresinde 15 gün; ikincisinde kapıya kondum ve 11 ay boyunca birkaç dükkânda muhasebeci ve plasiyer olarak ekmeğimi kazandım. Son olarak da (yeniden işe alındıktan sonra) bir ay süreyle, yine iş arkadaşlarımın daha iyi koşullar ve daha iyi ücret elde etmeleri için grev yaptık. Her üç seferinde de ihanet edenler çıktı ve beni grev yürütücüsü, propagandacısı vb. olarak ihbar ettiler. Birçok kez ücretim ve (önceden kazanmış olduğum) haklar ve ayrıcalıklar kısıtlandı. Küçük çaplı da olsa bu mücadele, militan hayatımın yanı sıra, maddi kısıtlamalara rağmen, bana manevi bir tatmin ve küçük, ama öğretici dersler sağladı.

1 RGASPI fon: 495, op. 266, d. 60, Yaprak 1-10 [19 sayfa] Fransızca.

* * *

Materyalist ve devrimci görüşlere sahip olmadan önce, çocukluğum küçük burjuva eğitimin, idealist ve dinsel ve yurtsever etkiler taşıyan görüşlerin ortamında geçti; iyi yanları: yakının için sevgi, fedakârlık etme zihniyeti vb., mizacımda özel bir iz bıraktı. Yaşım ilerleyip eğitimim de derinleştikçe, dünyaya ve topluma ilişkin idealist kavramlar, efsaneler benim zihnimi tatmin etmemeye başladı. Bize öğretilenler içindeki değişik çelişkiler, bir takım sosyal eşitsizliklerden kaynaklanan bazı durumlara yol açan içinde yaşadığım ortam, vb., çevremde olup bitenleri daha iyi anlama arzusunu keskinleştiriyordu. Babam, bir işçi olarak, kimi zaman, işsiz kalıyor ve büyük bir sefalet içinde yaşıyorduk. Ancak kimi zaman da badana-boya ve dekorasyon çalışmaları müteahhidi gibi de çalışıyordu. Böyle durumlarda da işçilerini asla sömürmüyor ve bir ücreti kendine ayırdıktan sonra artanı onlarla paylaşıyordu. Babamın bu dayanışma duygusu çok hoşuma gidiyor ve ruhumda derin bir iz bırakıyordu. Kendisine büyük saygı duyuyordum, zaten bu eli açıklığı nedeniyle çevresindeki herkes tarafından da büyük saygı görüyordu. Çocukluğuma damgasını bu vurdu ve bana en iyisi olduğunu düşündüğüm bir takım yönler gösteriyordu. İlk gençliğimde, lisedeyken, pek uzaktan da olsa sınıf mücadelesini hissetmeye başladım. Okul toplumun ve öğrencilerin özel yaşantısının bir yansısı, küçük bir aynasıydı. Okulda da zenginler ile yoksullar, çoğu zaman yoksul öğrencilere karşı izlenen küçümseme ve yapılan haksızlıklar ile babası zengin çocuklara hak etmedikleri övgüler ayırt ediliyordu. Öğrencilerin çoğu elbette yoksuldu. Aralarından birçoğu geçim giderlerini karşılayabilmek için gece bir işte çalışıyor, diğerleri imkânları elvermediği için okuldan ayrılıyordu. Ben de okulu, bir hayırseverlik derneğinin desteğiyle ücretsiz olarak bitirebildim. Bütün bu olaylar beni derinden etkiliyordu ve benim girişimimle ve bir sınıf arkadaşımın elbirliğiyle bir yardımlaşma derneği kurduk. Sıcak yemek, giyecek, ayakkabı, kitap tedarik ederek birçok arkadaşımızı maddi olarak desteklekdik ve böylece eğitimlerine devam etmelerine imkân sağladık. Kimi zaman yurtseverlik çılgınlığı bu "dernek"te galebe çalıyor ve Yunan donanma piyango bileti alımı önerileri kabul görüyordu. Bu küçük derneğin sekreteri olarak, önümüze koymuş olduklarımızdan başka eğilimlerle mücadele etmek için imkânsız görüneni yapıyordum. Bu küçük dernek zamanla lisenin bütün sınıflarını kucakladı ve yoksul öğrencilere birçok hizmette bulundu. Sanıyorum halen de dernek yaşıyor. Lisede bizleri sarsan bir diğer sınıfsal karakter tezahürü de, dil meselesiydi. İlk baştan itibaren benim de içinde bulunduğum küçük bir azınlık, halkın konuştuğu Yunancanın benimsenmesi için mücadele ediyordu. Hatta gazetecilik yetileri gelişkin iki arkadaşımız on beş günde bir iyi gerekçelendirilmiş küçük bir organ bile çıkartıyordu. Bu mesele, o zamanlar, sınıfsal çıkar mücadelesiyle sıkı bir ilişki içinde, bütün Yunanistan'ı sarsıyor ve kanlı sokak kavgalarına yol açıyordu. Bütün üniversite öğrenci gençliği birbirine düşman 2 kampa ayrılmıştı. Bu Yunanistan'daki olayların yankılanmasıydı ve bizim okulda da bir takım saldırılara direnmek durumunda kalmıştık. Aramızdan bazıları okuldan atılmakla tehdit edilmişti.

* * *

Benim devrimci militan yaşamım Bİİ'da (Beynelmilel İşçiler İttihadı) başladı. Çocukluk boyunca içinde bulunulan çevrenin izleri ve etkileri ve ilk gençlikteki küçük mücadeleler, ama özellikle de bizim neslin içinde yaşadığı tarihi önemdeki devrimci olaylar, bizi sürekli olarak doğru bir mücadele ve faaliyet yolu aramaya itiyordu. Türkiye Komünist Partisi'nin yaşlı üyelerinin çoğu aynı hareketli, tarihi dönemin, proletarya devrimlerinin ve ezilen halkların ulusal bağımsızlık hareketlerinin, dünya devrimci güçlerinin hakiki genelkurmayı Komünist Enternasyonal'in kurulmasının ürünleri olmakla birlikte, bu militanların hepsi başlangıçtan itibaren tek bir örgütün içinde militanlık yapmadılar. Şahsen ben, başlangıçta Bİİ içinde faaliyet gösteren komünist gruba mensuptum. Bu konuda birkaç söz etmek isterim. Bunlar belki de fazlasıyla biliniyordur. Yine de gerekli olduğunu düşünüyorum, zira kimi zaman bize tümüyle yabancı bir takım eğilimlerin bize atfedildiği duyuluyor. Örneğin "ekalliyetçi" (milli azınlık mensupları) adlandırması. Diğer bazı yoldaşlar bizi anarko-Bundçu olarak niteliyor. Kararlı ve genel olarak doğru yoldaki komünistler ile genel olarak Bİİ'nin militanları birbirine karıştırılıyor. Elbette bunlar, şu veya bu yoldaşın sözde eğilimleriyle ilgili yanlış yargılara varmak üzere hakikati çarpıtarak fraksiyoncu amaçlarla yapılıyordu. Burada, Hikmet yoldaşın bize özet halinde okuduğu bir eserine gönderme yapıyorum.[2] Benimle ilgili olan her şeyi yanlış buluyorum. Hikmet yoldaşın görüşlerinin Partideki diğer yoldaşlarca ne kadar paylaşıldığını bilmiyorum, ancak eseri yayınlandığında, hatalı veya kasten çarpıtılmış her şeyi ayrıntılı ve gerekçeli biçimde cevaplayacağım. Hapishaneye girinceye kadar bu yoldaşla aramızda hiçbir ideolojik ayrılık yoktu, hatta tam tersine Türk Seksiyonu'nun yüz yüze bulunduğu sorunların çoğu hakkında, Partiyi kemiren ve faaliyetini büyük ölçüde zaafa uğratan fraksiyonculuğa karşı izlenecek doğrultu hakkında, vb. hemfikirdik. Bu yoldaş hapishanede çok ağır hatalar işledi. "Arkadaş mahkemesi" tarafından iki kez yargılandı ve durumu, zamanı geldiğinde, Kontrol Komisyonu'na sunulmak üzere, bir takım geçici yaptırımlara tabi tutuldu (Bunlardan, "Hapishane Hatıraları" olarak yakında sunacağım raporda ayrıntılarıyla söz edeceğim.[3] Öyle görünüyor ki bu yoldaş intikam duygularıyla kaplanmış.) Hapishanedeki bütün militanların açıklamalarıyla Parti, elbette, hakikati ortaya çıkartacak ve ideolojik görüş ayrılıkları ile ne yazık ki bizde çok güçlü olan ve ideolojik farkları zehirlemekten ve kimi zaman da maskelemekten başka bir işe yaramayan kişiliklerin mücadelesini ayırt edecektir.

Hikâyeme geri dönüyorum. Şurası dolayısıyla aşikârdır ki hakiki komünist mücadele ülkemizde birbirinden ayrı odaklarda başlamıştır. Ancak 1921'e doğru bu çekirdeklerin birleşmesiyle ilk kez tek Parti oluştu.[4] İstanbul emekçileri ve

2 Dr. Hikmet Kıvılcımlı, *Partide Konaklar ve Konuklar* kitabında, Beynelmilel İşçiler İttihadı üyelerini Bundçuluk ile suçluyordu.

3 Sözü geçen rapor için bkz. *1929 TKP Davası*, der. Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, İstanbul Aralık 2005, s. 238-270

4 Birleşik parti kararı Komintern IV. Dünya Kongresi tarafından Aralık 1922'de alınmış ve

çalışan sınıfları arasında, ajitasyon, propaganda ve örgütlenme gibi her alanda en büyük faaliyeti göstermiş olan "Aydınlık" ve Bİİ komünist gruplarıydı. Esasları özdeş olan bu iki grup yine de o zamanın nesnel koşullarının belirlediği bir takım özellikleri yine de taşıyor ve öznel etkenler de yakınlaşıp birleşmeme yönünde etkiler doğuruyordu. "Aydınlık"ta, bazı militanlarının bilinçli ve devrimci faaliyetine paralel olarak, başkalarının ayakları havada davranış ve yazıları da görülüyordu. Nitekim çekirdek, her ne kadar bir dizi emekçi yetiştirmiş olsa da, propaganda faaliyetini daha çok aydınlar arasında yürütüyordu. Bu grup içinde aydınların önemini abartma yönünde bir eğilim gayet açık görülüyordu. Aralarında, gerçek anlamda proleter olana karşı pek zorlukla gizlenebilen bir küçümsemeyle hareket edenler de vardı. "Nasırlı eller"i sıkmak bir biçimde hor görülüyordu, vb.. Bu tiplerin hangi yolu izleyeceği tahmin edilebiliyordu. Kısa bir güzergâh boyunca yol arkadaşlarıydılar. Diğer bazıları daha sonraları açıkça burjuvazinin saflarına geçmek üzere devrimci kampı terk ettiler. Bunlar elbette kaçınılmaz şeylerdi; her yerde olmuştu ve daha da olacaktı. Ancak "Aydınlık"ın bu zayıf yanlarına rağmen, ciddi ve mütevekkil bir takım militanlar Partinin gelecekteki liderlerini olarak kendilerini gösteriyor ve beliriyordu (Şefik Hüsnü (Ferdi) yoldaş, Fahri yoldaş, vb.). Ancak sözde bu grubun militanı olduğunu söyleyen bazılarının, aydınlara gerektiğinden fazla önem vermesi, bir süre içinde geleceğin hain ve döneklerini barındırmış olması vb. gibi olgular, daha sonraları diğer uca, uvriyerizme/işçiciliğe ve aydın olan her şeye karşı mücadeleye gerekçe oluşturup bu eğilimi güçlendirmekten geri durmadı. Bu davranışlar da başka belirleyici nedenlere sahipti ancak şüphesiz şu veya bu şekilde "Aydınlık" grubuna mensup olmuş değişik tiplerin iflaslarından etkileniyordu.

Bİİ'na ve özellikle onun içinde faaliyet gösteren komünist çekirdeğe gelince, başlangıçta gayrı Türk emekçi unsurlar arasında çok faaliyet gösterdi ve daha sonra nesnel koşulların da yavaş yavaş izin vermesiyle, etkisini geniş Türk emekçi kitleleri arasında da yaygınlaştırdı. Pekâlâ, bu nasıl bir örgüttü? Militan yaşamı, bu örgüte ve özellikle onu yöneten komünist gruba şu veya bu biçimde bağlı birçok yoldaş, şüphesiz, o zamandan buyana, birçok vesileyle, bu örgütle ilgili raporlar ve ayrıntılar sunmuştur. Burada özgeçmişimi aktardığımdan ve ilk olarak bu örgütte militanlık yaptığımdan ve yukarıda belirttiğim nedenlerle, kendimi bu örgütten ben de söz etmek mecburiyetinde hissediyorum. Bu örgüte üye olmadan, Ticarethane Müstahdemleri İttihadı'na üyeydim. Bu İttihat'ta küçük bir muhalefet grubuna mensuptum (daha sonra Bİİ'na katılım ertesinde bu Ticarethane Müstahdemleri Beynelmilel İşçiler İttihadı olarak adlandırdık). Bu İttihat sarı ve milliyetçiydi (Yunan milliyetçisi). Daha çok, iyi ücret alan müstahdemleri kapsıyordu. Bizim azınlık grubumuz, sınıf bilincini uyandırmak, İttihadı tüm sömürülen ve yoksul müstahdemlerin, ırk, din ve vicdani kanaat farkı gözetmeksizin istisnasız tüm müstahdemleri kucaklayan gerçek devrimci bir sendika haline getirmek için inat ve ısrarla mücadele ettik. Şahsen

içinde Bİİ adına Kâzım'ın da bulunduğu Örgüt Bürosu oluşturulmuştur.

ben, her şeyden önce en sömürülenler arasından yeni üyeler kazanmak için çok çaba harcadım. Sarı yöneticiler bile, (bir ölçüde başarıya ulaşan) bu çabaların kendilerinin aristokrat ücretliler olarak çıkarlarıyla bağdaşmaz olmasına rağmen, her yıl yayınladıkları yıllıklarından birinde benim çabalarıma atıfta bulunmak zorunda kaldılar. Bununla birlikte bizim BİI müstahdemler grubumuz, bu Birlik içinde örgüt bakımından büyük başarı sağlayamadı. Sadece ajitasyon ve propaganda yapabilmek için imkânlardan geniş ölçüde faydalandık, ayrıca bu Birliğin Yönetim Kurulu'na merkezindeki salonda tartışmalı konferanslar düzenlemeyi de kabul ettirdik. Başka BİI gruplarından (sendikalardaki BİI grupları) yoldaşlar da kimi zaman bu konferanslara katılıyorlardı. Bu konferanslardan biri sonunda bir çatışmaya vardı ve Yönetim Kurulu ve sarılar BİI mensubu yoldaşların yumruk yağmuru altında tabanları yağladılar. İşte bu Birlik içindeki militanlığım boyunca BİI mensubu bazı devrimci yoldaşlarla tanıştım. BİI'na katıldıktan sonra, ilk günlerden itibaren, faaliyetinin her alanında yer aldım. Görüşte açıkça devrimci sendikalist bir merkez teşkilâtı olmakla birlikte, bütünü itibariyle komünist grubumuzun yönettiği bir siyasi çalışma da yapıyordu. Oldukça zengin kütüphanesinde, bilimsel, felsefî, Marksist, Leninist birçok eserin yanı sıra birçok iyi broşür de buldum. Bir yandan militan olarak faaliyet yürütürken, diğer yandan kendi kendimizi yetiştiriyorduk. Pratiğe boğulmuş ve hızlı öğrenme mecburiyeti içinde, kendi kendimizi yetiştirmemiz tam ve sistemli bir biçimde olamıyordu. Ancak edinilmiş bilgilerin gündelik olarak uygulanması, daha billurlaşmış her türlü görüş ve eğilimle sürekli temas da bizi eşzamanlı olarak eğitiyordu. Teorik bilgilerimizin yetersiz olduğu yerde, sınıfsal içgüdümüz bizi izlenecek yola sevk ediyordu. Ancak buradan her şeyin harika gittiği sonucu çıkartılabilir mi? Kesinlikle hayır. Bizatihi örgütün yapısı itibariyle, kimi zaman bir takım hatalar kaçınılmazdı. Altını çizmek istediğim şey, bu örgütte faaliyet göstermiş olan, onun iyi örgütlü ve disiplinli çekirdeğini oluşturan, o zaman da bugün de davanın militanı ve Partinin üyesi olan komünistlerin BİI'deki genel olarak bütün militanlarla karıştırılmamasıdır; BİI'nın öznel hataları, o zamanlar BİI grubunun, daha sonra ise Parti'nin üyesi olan komünist yoldaşların eksi hanesine kaydedilememelidir. Bizi, BİI'na üye olmuş ve orada faaliyet göstermiş bütün militanları nitelemek üzere Doktor Hikmet tarafından icat edilen "anarko-bundçu" adlandırması, göründüğü kadarıyla şu iki olguya dayanıyor: 1) BİI içinde gerçekten anarko-sendikalistlerin bulunması ve 2) Bazı görüşlerde veya Partideki taktik meselelerde, BİI'nda mücadele etmiş yoldaşların kimi zaman aynı hatta yer almış olmaları. Bu yoldaşın yazıları yayınlandığında ve yayınlandığı takdirde nereleri çarpıttığına cevap vereceğimi söylemiştim. Ancak yukarıda andığım iki nokta, benim otobiyografimle de ilgili olduğu için, burada da tarafımdan aydınlatılmaya muhtaç.

Önce BİI'nın anarko-sendikalizmi üzerinde durayım. Evet, gerçekten de bu örgütte bir takım anarko-sendikalistler ve çok yetenekli bir takım insanlar vardı. (Kuruculardan biri ve IWW'ci) Bezesteni'den [Vezestenis] sonra en gözde anarko-sendikalist Serafim Maksimos'tu. Bu adamın iyi bir hitabet yeteneği

vardı ve çok iyi bir ajitatör ve propagandist idi. Faaliyetiyle çok önemli hizmetler verdi. Şahsen ben de kendisine çok saygı duyuyordum, ancak, özel konuşmalarımızda onun bir anarko-sendikalist olduğunu çabucak anladım. Örgütün güçlerini anarko-sendikalist akıma yönlendirmeye çalışarak bizim grubumuzun siyasî faaliyetini baltalamaya başlamıştı. Bir dizi başka yoldaşla birlikte onun sapmalarına karşı mücadele ettik. Aslında kendisinin de komünist olduğu ancak BIl kanuni sahada sözüm ona devrimci sendikalizmden başka bir yol izleyemeyeceği gibi yaparak kimi zaman kurnazlığa ve demagojiye başvuruyordu. Oysa durum hiç de böyle değildi; gerçekte, o bir anarşist uvriyeritti; bugün de Yunanistan'da içinde bulunduğu Troçkistler arasında aynı noktadadır. BIl'nda dört bir yanının sarıldığını hissedince örgütten aniden çekilmiş ve komünist militanlara karşı kara çalmalarla dolu "Proleter" gazetesini çıkartmaya başlamıştır. Kendi anarko-sendikalist görüşlerine ancak 2-3 kişiyi kazanabilmiştir; bunlar şeflerinin gösterişli bir biçimde yaptığı gibi örgütten ayrılmamışlardı. Diğer bir anarşizan tip Bernard [Roland] Ginzberg idi. Ajitatör, propagandist ve örgütçü olarak kısa zamanda maceracılığıyla ayırt edilir oldu. Bir zaman, anarko-sendikalistlere karşı bizim saflarımızda yer alıyormuş gibi gözüktü, ancak anarşizme yatkın eğilimleri uzun süre bastırılmış kalmadı ve hızla açığa çıktı. Ancak diğerinden daha kurnazdı; görünüşte grubun ve genel olarak örgütün disiplinini çiğnememeye çaba harcıyor ve kendisine verilen her görevi yerine getiriyordu. [Beni, işgal yıllarında İstanbul'da yayınlanan, Türk milli bağımsızlığı hareketine sempati duyan haftalık "Uyanış" gazetesine takdim eden de o olmuştur. Bu gazetenin müdürü, bana ülkedeki işçi hareketi hakkında haberlerle her hafta doldurmak üzere iki sütun vermişti. Hareket ve işçi sendikalarının faaliyeti hakkındaki her türlü bilgi buraya giriyordu. Aynı zamanda bana Atina'dan gönderiliyormuş gibi makaleler de yazma görevi verildi. Yunanistan'daki durumun doğru bir tahliliyle birlikte, zaman içinde doğrulanan kimi öngörülerde de bulunuyordum. Gazetenin sahibi pek memnundu ve bu makaleler için ücret ödemeyi vaat etti. Hiçbir zaman tek kuruş almadım. Zaten parayı kesinlikle düşünmüyordum ve bu gazetenin sütunlar kullanabilme imkânı bana büyük bir manevi tatmin sağlıyordu. Daha sonraları öğrendim ki bu maceracı Ginzberg benim adıma bu paraları tahsil ediyormuş; dahası, o zamanlar hemen hemen işsiz olduğumdan, benim de zor durumda olduğumu biliyordu.] Bu iki tip dışında, BIl içindeki İnşaat İşçileri Birliği, Ahşap İşçileri Birliği vb. içindeki bir takım militanlar da anarko-sendikalist etki altındaydı. Genel olarak, yine de, komünist grup veya BIl Sendikaları gruplarının bütünü ağır basıyordu. Kütüphanesi, düzenlediği konferanslar, yayın organı "Noes Anthropos" aracılığıyla, komünist fikirleri geniş ölçüde yaymış ve Parti için iyi militanlar yetiştirmiştir. (Sadece Türk seksiyonu bakımından değil de) Genel olarak Parti bakış açısından bakıldığında, bu faaliyetin sonuçlarının daha iyi farkına varılabilir. Zira, zamanla geçmişte BIl komünist grubuna mensup olanlardan Türk Partisi içinde kalmış üyelerin sayısı pek az olmuşsa da bu grup tarafından yetiştirilmiş başkaları da başka Seksiyonlarda görev almıştır. Sovyetlerde göçmenler vardır; bir kısmı Yu-

nanistan ve başka Seksiyonlara geçmişlerdir. Kısaca söylemek gerekirse, Bll'deki anarko-sendikalizmin ve mücadele edip Bll'nin Kemalist yetkililerce ortadan kaldırılmasına kadar bir bütün halinde kalan ve daha sonra oluşacak olan birleşik partiye bir blok halinde geçen komünist militanların, bizim komünist çekirdeğimizin tarihi budur. Aynı zamanda Bll komünist çekirdeği tarafından örgütlenmiş genç komünistler grubu da faaliyet yürüterek bir Bll gençliğini organize etmiştir. Bu genç militanlardan birçoğu daha sonra Komünist Gençlik'e katılmış ve bugün de Komünist Gençlik ve Parti üyesidirler. Öyle sanıyorum ki Genel olarak Parti'de yer alan Bll'nda militanlık yapmış yoldaşlara atfedilen bu eğilim (Doktor Hikmet özel olarak benim şahsımı hedef almıştır), anarko-sendikalizm olarak görülen bu "anarko-bundçu" adlandırmanın ilk bölümü, o zamanlar yaşadığımız ve eski yoldaşların hepsinin hatırladığı olaylarla çürütülmüş olmaktadır.

Şimdi ikinci bölüme, yani "bundçuluk" nitelemesine geçiyorum. Bu nereye dayanıyor? Pek muhtemeldir birkaç örneği aşağıdakiler olan kimi durum ve olguların dış görünüşlerine: 1) Adı geçen yoldaşların çoğunu her zaman birleştirmiş olan dayanışma. Kötü niyetli yoldaşların bunu bir fraksiyon olarak, bir "bund" olarak, vb. sunması pek zor değildir. Ancak böylesi tezahürlerin ortaya çıktığı durum ve koşullar bilinçli bir biçimde incelendiğinde, bunun böyle olmadığı kolayca anlaşılır. Parti yaşamında kadroların çoğunun tümüyle gizliliğe geçip kapandığı zamanlar olmuştur. Bll grubundan yoldaşların bir süre için tek başlarına kalmaları veya tecrit olmaları onların suçu mudur veya herhangi bir milli "Bund" amacına mı dönüktür? 2) Doktor Hikmet için sözde anarko-bundçu platformun ve faaliyetin kendini belli etmeye başlaması 1928'ler dolaylarında oluyor. (Bununla birlikte o bunun farkına o zaman değil, epeyce zaman sonra, kendisinin bir dizi yanlış yapmasının ardından hapishanede farkına varıyor.) Bll'lı yoldaşlar, özel talepler formüle ettiler, vb. Oysa sadece Bll'li arkadaşlar değil, Dr Hikmet de bu bakış açısının doğruluğunu ve başka türlü açıklanamayacak olan o zamanki karışıklığı paylaşıyordu. Bizzat kendisi Şefik Hüsnü yoldaşın bize tamamen hak verdiğini belirtiyordu. Ya o zamanki durum neydi? Provokasyonların, ihanetlerin, tükenişlerin görüldüğü 1927 davasından sonra, birbirine güven duyan az sayıda militan kalmıştı. Bu yoldaşlar arasında bile, birbiriyle çelişen söz ve davranışlara tanık olunuyordu. Doktor Hikmet gelip bize Parti'nin sekreteri olduğunu söyledi; bir zaman sonra sahneye başkaları çıktı. Şefik Hüsnü yoldaşa mutlak bir güven duyarak, bunu Hikmet'e de aktarıyorduk. Gerçek MK hangisiydi ve kime tabi olmamız gerekiyordu? Bunun dışında, kendilerinin MK olduklarını ileri süren kişilerde goşist ve uvriyerist eğilimler görüyorduk ve tabiidir ki aydınlatmamız ve aydınlanmamız gerekiyordu. Bütün bu olgular, bundçuluk aşağılamalarını da çürütmeye yeterlidir. Bll'li yoldaşların hepsinin görüşlerinin ve bakış açılarının her zaman özdeş olduğunu iddia etmek ve onlara şu veya bu eğilime atfetmek de mümkün değildir. Şahsen ben, Parti'nin kuruluşundan itibaren Bll'li şu veya bu yoldaşla birçok kez mutabık olmadığımı hatırlıyorum. Bu, başkaları için de geçerlidir.

Militan hayatıma ilişkin olanları anlatmaya devam ediyorum. Serafim'in Bll'ndan kaçmasının ve kısa bir süre için sekreterlerin seçiminin ardından, Örgütün genel kurulu beni sekreter seçti ve Örgütümüz hükümet tarafından ortadan kaldırılıncaya kadar ben sekreter olarak kaldım. Bundan önce, uzun süre, Örgüt, aidatlara ve sempatizanların bağışlarına rağmen düzenli olarak kiralarını ödeyemiyor, gazete giderlerini karşılayamıyordu, vb. Ben seçildikten sonra, gelirleri ve giderleri öyle bir şekilde düzenledim ki, her an bunlar kontrol altında tutulabiliyor ve aynı zamanda giderler de karşılanabiliyordu. Artık açığımız olmuyordu. Merkezimizi, daha işçi bir odak olan Galata'ya taşıdık ve [merkezleri de aynı lokalde bulunan Bina İşçileri Beynelmilel İttihadı ve Ahşap İşçileri Beynelmilel İttihadı'nın yanı sıra] bir Gemi Adamları Birliği organize etmeyi başardık. Bu sendikaların hepsinin yaşayabilir olmayacağını anlıyorduk ancak kısmi taleplerini genel sınıf çıkarlarıyla bağdaştırmaya, mümkün olabildiğince çok işçide sınıf bilincini uyandırmak için her türlü imkânı kullanmaya çabalıyorduk.

Kemalist ordular İstanbul'a girmeden önce, içlerinde muhtemelen Kemalist ajanlar da içeren Türk polisi, bizim örgütlerimize ilk saldırıyı yaptı. Önce Gemi Adamları Birliği Yönetim Kurulu'nun toplantıları yasaklandı. Pek önemsemedik ve çalışmalara devam ettik. Sonrasında genel kurulları, vb. yasakladılar. Bunun bir başlangıç olduğunu anladık ve sendikaları birer birer kapattıktan böylece bizleri yığınlardan tecrit ettikten sonra tutuklanmamız da pekâlâ mümkündü. Tedbirlerimizi almaya ve yarı-legal konumlara hazırlık yapmaya koyulduk. Kemalist ordular İstanbul'a girdiğinde, her gün coşkulu, ama özellikle milliyetçi nitelikle bir takım gösteriler oluyordu. Binlerce emekçiydi gösterileri yapan. Bll Merkez Komitesinin komünist yoldaşlarını topladım ve bir bildiri çıkarma kararı aldık. Bildiri hazırlanmasını ben üstlendim ve Kazım yoldaşla birlikte bildiriyi kaleme aldık, bu işe yatkın bir matbaa bulduk ve güvenilir yoldaşlarla bildirileri işçi mahallelerinde ve göstericiler arasında dağıttırdık. Bildiriler denk düştü. İstanbul emekçi halkının ateşi yüksekti. Bildirinin etkisini hemen gördük. Göstericiler arasına yayılmış bir takım yoldaşların propagandasıyla da birlikte işler başka bir hal aldı. Göstericiler camları, vitrinleri kırıyor ve lüksüyle parıldayan ve gerçekten de "koca göbekliler"i barındıran her binaya karşı sınıf kinlerini haykırıyorlardı. Şişli ve benzeri zengin semtlerdeki evlerin pencereleri önüne asılmış Türk bayrakları da bundan nasibi alıyordu. Uluslararası işçi dayanışması haykırışları, yaşasın Sovyetler ve proleter devrimi sloganları, Kemal ve ortakları lehine atılan çığlıklarla karışık bir halde ortalığı çınlatıyordu. O zamanın koşulları daha fazlasına izin vermiyordu. Birkaç gün sonra Kazım yoldaş tutuklandı ve bizler, Bll Yürütme Kurulu üyelerinin hepsi Emniyet'e çağrıldık. Saatlerce bekletmek dışında bize bir şey yapmadılar. Daha sonra bize karşı bir dava açtılar ama sulh mahkemesinde. İki üç defa mahkemeye gittik arkası gelmedi. Sadece benden bir takım kâğıtlar istediler, ikametgâh ilmühaberi vb. Bir daha mahkemeye gitmedim ve sonucu, söylendiği gibi küçük bir cezayı beklemeye başladım, zira dava sulh mahkemesindeydi. Hiçbir şey olma-

dı. Bu arada Bll'nın merkezini, Pera'da bulunan İnşaat İşçileri Bll seksiyonunun lokaline taşıdık. Tehlikeli olabilecek her şeyi ya sakladık ya da yok ettik ve komünist grubun illegalitesine hazırlanmaya başladık. Bir gece polis aniden baskın yaptı. Çok sayıda polis memuru, komiser ve emniyet müdürleri Bll'nın sekreterini arıyorlardı. Ben de oradaydım ve zaman kazanmak ve ne olup bittiğini anlamak için sorulanı anlamamazlıktan geldik ve diğer yoldaşlarla birlikte sekreterin orada olmadığını söyledik. Ertesi gün onlara verebileceğimiz her şeyi, Bll kaşesi de dâhil her şeyi verdik. Elimizde ikinci bir kaşe vardı ve göç edecek yoldaşlar için yetki belgeleri tanzim edip kaşeleyip imzaladıktan sonra Profintern'e kaşemizin polisin elinde olduğunu bildirdik. Bll merkezinin ortadan kaldırılmasından sonra, diğer sendikalar da birbiri ardına Kemalist yetkililer tarafından kapatıldı. Bll üyesi birçok militan başka ülkelere göç etti, İstanbul'da kalanların büyük bölümü, kuruluşundan itibaren Parti'ye girdiler.

"Aydınlık" ve Bll" grupları dışında ve Anadolu'daki burjuvazinin yönetimi altındaki bağımsızlık mücadelesi Kemalist hükûmet biçimde billurlaşmış bir biçim aldıktan sonra, ülkede dağınık haldeki devrimci unsurlar bir komünist partisi halinde örgütlendiler (Halk Iştirakiyun Fırkası). Bu örgütün çabalarına ve kimi başarılarına rağmen, hızla daha çok köylülüğe dayanan bir küçük burjuva partisi halinde bozuldu. Nesnel ve öznel nedenler ortadan kaldırılmasını getirdi: Nesnel olarak durum, proletaryanın bağımsızlık ve anti-emperyalist harekette hegemonyayı almasının önünde önemli engeller dikiyordu. 1) En sanayileşmiş ve işçi merkezleri ülkenin diğer kesimlerinden tecrit olmuş haldeydi. 2) (ülkenin geri kalmış durumu göz önünde bulundurulduğunda) proletaryada politik olgunluk ve onu eğitip radikalleştirebilecek daha önceki mücadele deneyimi eksikliği. Öznel olarak da THİF yöneticileri böylesi bir tarihsel misyonu yerine getirecek düzeyde değillerdi. Çoğunluğu, özünde proletarya ideolojisine ve psikolojisine yabancı aydın ve küçük-burjuva devlet memuruydu. Yine de bu örgüt, sınıfsal konumlarını başlangıçta adım adım, barışçı yollarla ve burjuva demokratik kandırmacalar ile ardından gitgide artan baskı tedbirleriyle güçlendiren Türk milli burjuvazisini tedirgin etmedi değil. HİF'in tasfiyesinden sonra, burjuvazi komünist militanlara karşı terörist yöntemlerini devreye soktu. Nitekim 1921'lerde başlarında Mustafa Suphi olan ve hepsi de bizatihi proletarya devrimin ülkesinde yetişmiş 15 yoldaşı boğdurdu. Kimi taktik hatalara rağmen, bu yoldaşlarımızın efsanevi örneği Türk proletaryası tarafından hiçbir zaman unutulmayacaktır. Onlar düşmanın gücünü küçümsediler ancak sınıflarının övgüsüne hak kazandılar ve Parti tarihine bir fedakârlık sayfası kazıdılar. Tüm komünist ocaklar ve çekirdekler daha erken tek ve homojen bir bütün halinde birleşememiş olmakla birlikte yine de epeyce iyi komünist unsur ve militan yetiştirmeyi başarmışlardı. Çeşitli sapmalara rağmen, işçilere sınıf bilincini, proletaryanın hedeflerini ve nihai amacını yaymışlar ve onun öncüsünün, Komünist Partisi'nin ilk sürükleyici çekirdekleri olmuşlardır.

1921-1922 dolaylarında Komintern'de delege olan bir takım yoldaşlar bize Komünist Enternasyonal'in dağınık haldeki komünist çekirdeklerin birleşmesi

gerektiği yönündeki kararını bildirdiler. İstanbul'da "Aydınlık" ve "BII" grupları dışında başka Ermeni grupları (burjuva devrimci "Hınçak" partisinin aşırı solu) ve bir Yahudi grubu olduğunu da duydum. Bunlardan bir şey çıkmadı ve birliği hedefleyen bu ilk toplantıda temsil edilenler yine "Aydınlık" ve "BII" grupları oldu. Zaharyadis yoldaş, Ginzberg ve ben Merkez Komitesi'ne katılacaktık. Çalışmaya koyulduk. 1 Mayıs yaklaşırken bir bildiri çıkartılması kararlaştırıldı. Dağıtılmadan önce ve bir sempatizan bildirileri matbaadan teslim alırken polis tarafından yakalandı ve tutuklandı. Onu uzaktan izleyen bir yoldaş yakayı ele vermedi ve gelip bizleri uyardı. Yığınsal tutuklamalar başladı ve Kemalist polis yakalananlara işkenceye başladı. Aranan yoldaşlardan birçoğu kaçtı. Polis beni de arıyordu ve her an evlerimize baskınlar ve soruşturmalar yapılıyordu. Dışarıda kalmış yoldaşlar, yaptıkları bir toplantıda benim de gizlenmemi kararlaştırdılar ve 45 gün boyunca gizlendim. Tevkifata rağmen BII gençliği, bütün üyelerini harekete geçirerek, hazırladığımız yeni bir bildiriyi dağıttı. 1 Mayıs iyi bir şekilde yaygınlaştırıldı. Birkaç yeni tevkifat bunu izledi. Bu ilk büyük dava, suçlanan yoldaşların hepsinin beraatıyla sonuçlandı.

1925'e kadar Parti faaliyetini yürüttü. Yarı legalitede yaşıyorduk. Parti organının yaptığı propaganda henüz Kemalist hükûmet tarafından kapatılmamıştı. 1925'te burjuvazi yeni bir politikaya geçti. Burjuva demokratik rejimin yerini Takrir-i Sükûn ve terör yöntemleri aldı. Bu, Kemalist burjuvazinin açık diktatörlüğüdür. İstiklâl Mahkemeleri, uzun süreli mahkûmiyet cezalarıyla Parti'yi önemli sayıda militanından mahrum etti. 2-3 yıl bir çöküntü yaşandı. Kimi yoldaşların göçmenliği veya kaçması, diğerlerinin mahkûmiyeti, İstiklâl Mahkemeleri'nin tehdidi faaliyeti son derece düşürdü. Birkaç yoldaşla birlikte, Türk yoldaşlarla bir bağlantı kurmaya çalıştıksa da mümkün olmadı. Uzun zaman boyunca gizlice birkaç kitap ve broşür getirtip gerekli her türlü tedbiri alarak toplantılar yaptık ve faaliyetimizi sadece kendi ortamımızla sınırladık. Cezaların indirilip mahkûm yoldaşların serbest bırakılmasından sonra da bizlerden birçoğu görmezden gelindi. Ancak 1927 başlarında Merkez Komitesi bana İstanbul Vilayet sekreteri görevini verdi. Böylesi bir tayine karşı bir takım sebepler ileri sürdüm. İstanbul Vilayeti hayati bir öneme sahipti ve ancak profesyonel bir yoldaş böylesi bir görevi üstlenebilirdi. Merkez Komitesi de göründüğü kadarıyla doğru yolda değildi. Sağ sapma aşikârdı. Kemalizmin devrimci yanlarının abartılması onları menşevizme sürüklüyordu. Beni İstanbul Vilayet sekreteri tayin etmelerinin ardındaki niyeti anlıyordum. İstanbul Vilayetinde davranışlarının sorumluluğunu bana yüklemek içindi. Israr edilince disiplin gereği kabul ettim ve ideolojik iflas halindeki bu Merkez Komitesi'ne ile mücadele eden yoldaşların yanda yer aldım. Birkaç ay sonra ve benim muhalefetle birlikte olmamdan rahatsızlık duyarak beni sekreterlik görevinden aldılar ve VeKa (Vilayet Komitesi) üyesi ve değişik mıntıka komitelerinde takviyesi olarak görevlendirdiler. 1927 tevkifatından aylar önce meydana gelmiş olan bu değişikliğe rağmen Vedat Nedim beri İstanbul VeKa sekreteri olarak ihbar etti ve bunu başka bir yoldaştan duyduğunu söyleyerek mahkemede de sekreter olduğumu tekrarladı.

Uğradığım kötü muamelenin haftalarca sürmesinin nedeni de buydu. 1927 davası ne mutlu ki Parti'yi bu Menşevik unsurların tümünden veya açıkça Parti içinde burjuva ajanı olanlardan temizledi.

1927'den başlayarak ülkede işçi hareketinde bir yükseliş yaşandı. Buna paralel olarak Parti'nin faaliyeti gitgide büyüdü ve etkisi sanayi işçileri arasında adım adım genişledi. 1929'daki ve bundan sonraki yığınsal tevkifatlara rağmen, ideolojik bakımdan gitgide daha homojen hale gelen Parti ilerledi ve proletaryanın öncülüğüne yaraşır bir düzeye geldi. Parti kadrolarında ve üyelerinde işçi unsur gitgide arttı. Ancak 1927'den sonra ve bugün de her şeyin iyi gittiği ileri sürülemez. Sağ sapma, tasfiye edilmiş olmakla birlikte tümüyle ortadan kaldırılıp bir kenara konamadı. Burjuvazinin çıkarları ile ülkemizle ilgili emperyalist kampların çıkarları arasında mevcut çelişki [son tahlilde Türkiye emekçilerinin artık değerinin paylaşımı için bir mücadeleden ibaret olan çelişki, zira yabancı finans sermayesi ve özellikle Fransız sermayesi gitgide nüfuz etmektedir], kimi zaman sosyalizmle karşılaştırılan, daha hızlı ve daha kolay bir kapitalist birikim doğrultusunda yapılmış işletme devletleştirmeleri, (her ne kadar sallantılı olsa ve emperyalistlerle pazarlıklarda gitgide daha uzlaşmacı hale gelse bile: Borçlar meselesinin halli, Milletler Cemiyetine giriş, vb.) Kemalist politikada anti-emperyalist olarak sunulan bazı tezahürler, (pazarlıklarında ve görüşmelerinde bir koz olarak kullanmaktan geri kalmadığı) Kemalist burjuvazinin Türk-Sovyet dostluğuna dayanma mecburiyeti, hataya sürükleyebilecek iktisadi ve siyasi bir takım etkenlerdir ve (Yeni Lassalle'ci bir takım teoriler va'z eden "Kadro" dergisi yayıncısı döneklerin yaptıkları gibi) Kemalizm propagandasının yardımıyla, bu platformda bir takım sağ sapmalar tamamen konu harici değildir. Zayıf olmakla birlikte, Parti'de kimi zaman Kemalizmin olumlu ve anti-emperyalist yanlarına daha fazla ağırlık veren bir takım sesler duyuluyor. Parti, sağ tehlike yeniden baş göstermeden önce, bu sorunları ve Kemalizm'in gitgide gericiliğe doğru evrimini sürekli olarak aydınlatmalıdır.

Ancak sadece sağ tehlike yok. Sol sapma tehlikesi de Partinin birliği ve etkili faaliyeti açısından sürekli bir tehdit oluşturmaktadır.1927'den beri, bu solculuğun/goşizmin birçok örneğini gördük. İşte bu nedenledir ki ben 1928'de kendimi formüle ettiğimiz taleplere katılmak mecburiyetinde hissettim. Bunu ben de aydınlanmak için biricik yol olarak görüyordum. Partideki değişik akımlar arasındaki mücadele, farklı partilermişçesine örgütlü fraksiyonlar biçimini almıştı. Özellikle soldaki yoldaşlar, kesinlikle yoldaşlık ve samimiyet ruhuyla hareket etmiyor ve bizimle oyun oynuyorlardı. Bunda maceracılıktan başka bir şey göremiyorduk. Onların uvriyerist eğilimleri aşikârdı. Bize bir Azınlıklar Bürosu kurulması kararı alındığı iletildi. Ama bu da sabote edildi ve tek bir toplantı bile yapılmadı. Kim tarafından sabote edildi, bugüne kadar ben bunu öğrenemedim, zira fraksiyonlar arasındaki mücadele öylesine ciddiydi ki, kontrol edilmesi zor her türlü hata veya sabotaj karşılıklı olarak birbirlerinin üzerine atılıyordu. 1929 tevkifatı, farklı eğilimdeki çok sayıda militanı ortak ve oldukça uzun bir yaşamda bir araya getirdi. Birbirlerini daha yakından tanıdılar. Sanı-

yorum ki bu birçok yoldaşın hatalarını düzeltmesine, eskiden yanlış olanı terk etmeye çaba harcamasına yardımcı olacak. Bu bizden sonra tevkif edilecek her yoldaş için de böyle olacak. Ancak Partinin önünde duran ve ülkede durum kötüleştikçe ortaya çıkabilecek her türlü soru ve sorunun aydınlatılması gerekiyor. Özellikle derin teorik bilgiye sahip yoldaşlar, ideolojik sapmaları bertaraf etmek ve gerektiğinde bunlarla mücadele etmek için bütün bu soruları sürekli olarak aydınlatmalıdırlar. Partimizde, uzun yıllardır, sözde görüş açısı farklılıkları çoğu zaman nihayetinde bir takım yanlış anlamalardan, anlayamamalardan veya şahsiyet meselelerinden kaynaklanmaktadır. Elbette tersine daha sık rastlanıyor, yani şahsiyet meselelerin ve önemsiz bir takım şeylerin altında ideolojik eğilimler gizleniyor.

Yolunu şaşırmışları aydınlatmak, bir sapmanın düzeltilemez şefleri olabilecek insanları açığa çıkartmak için, her türlü sorunu devamlı olarak aydınlatılmalıdır. Bu rol, ancak bir gazeteyle, Partinin teorik organıyla mümkündür. Maalesef, Parti teorik bakımdan iyi yetişmiş bir dizi yoldaşa sahip olmakla birlikte, bu boşluğu hemen hemen hiçbir zaman dolduramadık. Hapishanede olduğumuz zaman bu konuda n olup bittiğini hiçbir zaman öğrenemedim, ancak daha önceleri ya hiç organımız yoktu veya bizler bundan yoksun kalıyorduk. "Komünist" adlı organ düzenli olarak yayınlandığını öğrendim. Belki de şahsen ben Gençlik organlarında bulunduğum ve bu organ Gençlik'e karşı düşmanca tutum içinde olan sol tarafından yayınlanan bir organ olduğundan bizler için gereksiz görülmüştür.

Partinin boğuştuğu belalardan biri de demokratik merkeziyetçilik ve özeleştiri ilkelerinin kötü uygulanmasıdır. Bu da fraksiyonculuğun bir diğer sonucudur. Kimi zaman merkeziyetçiliğe eğilim gösteriliyor, başka zaman oldukça liberter ilhamlı bir demokrasiye. Elbette Parti'nin sürüklendiği illegalite koşullarında demokratik merkeziyetçiliğin en doğru uygulamasına elbette Davanın ihtiyaçları kılavuzluk edecektir. Ancak bu her zaman böyle olmuyor. Bir alt organda herhangi bir yoldaşın herhangi bir göreve seçiminin veya tayininin mümkün olduğu yerde (özellikle bu alt organ bileşimi itibariyle güven telkin ettiği takdirde), size bir başkası tayin ediliyor. Bu konuda birçok örnek verilebilir. 1928'de, hapisten yeni çıkmış Aziz yoldaşla Ferit'in şahsı hakkında konuştum; Ferit'in bizim Tramvay işçileri grevi sırasında tespit ettiğimiz sendikalist eğilimleri, ikircikli davranışları ve disiplinsizliği vardı. Aziz yoldaş ikna olmuş gibi gözüktü, ancak daha sonra öğrendiğimize göre Ferit, İstanbul Vilayet Komitesi'ne sokulmuş. O dönemde böyle kullanılan bir başka tip, dejenere biri, bir tütün işçisi olan Hüsnü'ydü. Gençlik'te çalışıyordu ama ayrıldı; elbette herhangi bir görüş ayrılığı nedeniyle değil, fraksiyoncu pazarlıklar sonunda. Yaşı itibariyle Parti'ye geçme hakkı vardı ama buna uygun olduğu kanısına varılırsa. Sadece Parti'ye geçmekle, bir alt organa seçilmek veya tayin edilmekle kalmadı, bir fraksiyon tarafından Vilayet Komitesi'ne taşındı. Her iki alanda da, yani gerek kişisel hatalarla ilgili olarak gerekse taktik hatalar veya genel olarak Parti'yi ilgilendiren diğer hatalar ile ilgili olarak özeleştiri için de aynı şey söz ko-

nusudur. Bir kişi eleştirildiğinde, hatasını aydınlatıp kabul etmek veya reddetmek yerine çoğu zaman yapılan karşı saldırıya geçmektir. Kimi zaman hemen bir karşı saldırıya geçmeksizin, ufak tefek söylentilerle ve fraksiyonun kulislerinde sizi başka yollarla gözden düşürmeye çaba harcanır. Benzeri durumlarla, özellikle hapishanede karşılaştık. Parti hayatında, hapishanede psikolojisi hafifletici sebep gibi kabul edilse de, dışarıda bu Parti faaliyetinin önünde bir engel ve fenalıktır. Oysa özeleştiri her alanda Parti'nin en iyi ve en etkili silâhlarından biridir. Bu silah konusundaki anlayışsızlığı, özellikle genel olarak Parti ile ilgili hatalar alanında iyileştirmemiz gerekiyor. Bu alanda da, özeleştiri yerine, ortaya çıkan şu veya bu eğilime, duruma veya olaya bir etiket yapıştırmakla yetiniliyor ve ödevini yerine getirdim veya eleştirdim sanılıyor. Kimi zaman tek bir sözün yeterli olduğu ve uzun bir makale veya incelemeden vb. yeterli olduğu doğrudur; bununla birlikte her şey niyete ve hangi bakış noktasına konumlanıldığına bağlıdır. Parti'nin değil de fraksiyonunun bakış açısına konumlanıldığında, atılan bir kelime veya etiket her zaman hep kötü niyetlidir.

Parti yürüyor ve ilerliyor, emekçi yığınların gitgide sempatisini kazanıyor ve en bilinçli ve örgütlü bölüğü olduğu proletaryanın içine gitgide daha iyi yerleşiyor. Parti'nin önünde büyük sorunlar duruyor. Burjuva demokratik devrim, ülkenin hiçbiri büyük sorununa çözüm getiremedi ve kapitalist rejim çerçevesinde, burjuvazinin hegemonyası altındaki bir burjuva demokratik devrimle zaten böyle bir şey de beklenemezdi. Ne köylü meselesi, ne milli azınlıklar meselesi (özellikle köylü meselesiyle de bağlantılı olan Kürt meselesi), ne Kilise ile devletin gerçekten ayrılması ve laiklik (olan sadece dinsel kurumların burjuvaziye uyumlu kılınmasıdır). Bütün bu meselelerin radikal çözümü de, öncüsünün yönetimi altında proletaryaya [ve müttefiki öfkeli emekçi köylülüğe] düşmektedir. İdeolojik berraklık sağlandıkça ve sol ve sağ oportünizm temizlendikçe, Parti tarihsel misyonunu yerine getirmeye o kadar yetenekli olacaktır.

Bizim hapishane hayatımızda da olumlu yanlara ve çıkartmasını bildiğimiz yararlara rağmen, dışarıdaki hataların yansıması olan bir takım durumlar da doğmadı değil. Hapishane anılarımı ayrı bir rapor halinde sunacağım.

6/10/34 Asimokopulos

EK 5
Bİİ Üyelerinin Biyografileri

İlya (Dimitriyeviç) Zaharyadis[1]

- Rum (Ege Denizi'nin küçük bir adasından)
- Marangoz
- Türkiye'de işçi hareketinin en eski savaşçılarından biri. İzleyen dönemde BİI komünist grubu ve Marangozlar Sendikası devrimci muhalefet üyesi. BİI Merkez Komitesi üyesi.
- 1922'de komünistlere karşı açılan davaya katılmış, tevkif edilmiştir; ancak başının çaresine bakmış ve polisin elinden kaçmıştır.
- 1927 tevkifatında takibata uğramış. 1928'de SSCB'ye iltica etmiştir. Halen Moskova'dadır.

N. Asimov/Asimokopulos (imza)

* * *

Zaharyadis yoldaşı daha Türkiye'den biliyordum. Sendika hareketinde faal bir işçiydi. Mesleği marangozluktur. SSCB'ye nasıl geldiğini bilmiyorum. Kendisiyle Moskova'da /sanırım/ 1923 yılında karşılaştım. Hâlihazırda Moskova'da oturuyor. Bir zamanlar marangozluk yapıyordu, şimdi tam olarak bilemiyorum, ama galiba depo gibi bir yerin şefi. Karısıyla yaşıyor, biri 17 yaşlarında, diğeri 15 yaşında iki kız çocuğu var. Hatırlayabildiğim kadarıyla birinin adı Eva idi. Oğlunun biri Türkiye'de hapiste, KUTV'u bitirmişti. Zaharyadis yoldaş RKP/b/ üyesi, ama ben bunu kontrol etmedim.

Armao
17/VII-1932[2]

1 RGASPI, f. 495 op 266 d. 71 [Rusça].
2 RGASPI, f. 495, op. 266, d. 75 [Rusça].

* * *

Belge

Zaharyadis Ilya Dimitriyeviç, 1882'de doğmuştur. Türkiye Komünist Partisi'nin ilk üyelerinden biridir. Komünist Partisi'nin İstanbul teşkilâtını kuranlardan biridir. 1920'de "BII" işçi sendikaları birliğinde çalışmış, sonra da "Amele Teali Cemiyeti"nin, sendikalar birliğinin militanlarındandı.

1924'te Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne üye seçilmiştir. 1927 yılına kadar S.K. üyesi olarak kalmıştır. İstanbul Vilayet Komitesi'nde çalışmıştır.[3]

1923 yılındaki büyük tevkifatta kendisini poliste en iyi tutanlardan biri olmuştur. Zaharyadis, partide konspirasyon, ev bulmak, bağ, randevu, adres, haberleşme işlerini idare etmek görevlerinde bulunmuştur. Geveze değildi. Sıkı parti disiplinine riayet ederdi. İşçiydi, marangozdu. Sade yaşardı. Sağlam, çok iyi yürekli, inancalı bir komünistti.

Türkiye Komünist Partisi, Zaharyadis Ilya Dimitriyeviç'i böyle tanıyor.

Zaharyadis yoldaş, oğlu Konstantin'i de, kendisi gibi yetiştirmeye çalışmıştır. Gerçekten de Konstantin, iyi bir Marksist-Leninist terbiye almıştı. Teori bakımından bilgiliydi. Benimle beraber, 4 yıl Diyarbakır zindanında yattı. Disiplinliydi. Provokatörlere ve polise karşı, bir inkılâpçı, bir komünist olarak dayandı.

Zaharyadis'in oğlunu da böyle tanıyoruz. 2.2.957

TKP MK Temsilcisi
Marat[4]

* * *

Suret.
Gizlidir.
Nüsha No.__

SSCB YÜKSEK MAHKEMESİ

KARAR No. 4H-07494/ 57

SSCB Yüksek Mahkeme Askeri Heyeti:

SSCB Yüksek Mahkeme Başkan Yardımcısı SMİRNOV yoldaşın başkanlığında,

Hukuk Yarbay NİKOLAYÇİK ile Hukuk Yarbay ÇIYRYANOV'un üye olarak katılımıyla yaptığı 19 Temmuz 1957 tarihli oturumunda,

Askeri Başsavcının 22 Mayıs 1938 tarihinde NKVD ve SSCB Savcısının aldığı ve

1920'den Türkiye Komünist Partisi, 1928'den RKP/b/ üyesi, parke fabrikası marangozu, 22 Aralık 1937'de tutuklanan 1882 Yunanistan doğumlu Ilya Dimitriyeviç

3 Zaharyadis İstanbul İl Sekreteri olarak anılmakta, ancak Merkez Komitesi üyesi olarak gözükmemektedir. Bkz. *Büyük Kırılma*, *a.g.e.*

4 RGASPI, f. 495 op 266 d. 71 [Türkçe].

ZAHARYADİS'in kurşuna dizilerek idamını öngören kararına protestosunu görüşüp,

ZIYRYANOV'un raporunu ve Askeri Başsavcı Yardımcısı Hukuk Yarbay ŞUMİLİN'in protestonun kabulü yönündeki görüşünü dinledikten sonra, şunun sabit olduğu görüşünde birleşmiştir:

ZAHARYADİS casuslukla suçlanmıştır.

Yapılan yeni araştırmalarla ZAHARYADİS'in delilsiz hüküm giydiğinin anlaşılmış olduğu gerekçesiyle Protestoda Rusya Federe Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Ceza Kanunu Madde 5 Fıkra 4'e istinaden davanın durdurulması talep edilmiştir.

Dava dosyasını görüşüp Protestodaki gerekçeleri kabul ederek mahkeme heyeti gereğini düşünmüş olup şu kararı almıştır:

KARAR:

NKVD ve SSCB Savcısının İlya Dimitriyeviç ZAHARYADİS hakkındaki 22 Mayıs 1938 tarihli kararının iptaline ve suç unsuru bulunmaması sebebiyle davanın kaldırılmasına karar verilmiştir.

Aslında ilgili yetkililerin imzaları bulunmaktadır.

Aslına uygundur: Askeri Heyet yetkili üst subayı Üsteğmen MARİNİÇEV - İmza

SSCB Yüksek Mahkemesi Askeri Heyetinin Mührü

6 Nüsha tanzim edilmiştir.

No. 1 - SSCB Savcılığına

No. 2 - Askeri Başsavcılığa

No. 3 - Mahkeme arşivine

No. 4 - SBKP MK'ne

No. 5, 6 - yedek olarak Kubilis'e

5.8.57

No. 17205

* * *

Form No. 37
GİZLİ
Nüsha No. 5
Yev. No. 01316

(SSCB Devlet Arması)
SSC BİRLİĞİ
YÜKSEK MAHKEMESİ
ASKERİ HEYETİ
7 Ağustos 1957
EK No. 4H-07494/ 57
Vorovskiy Sok. No. 13, Moskova

SSCB BAKANLAR KURULU DEVLET GÜVENLİK KOMİTESİ[5*]
MOSKOVA BÖLGE AMİRLİĞİ KAYIT VE ARŞİV BÖLÜMÜ AMİRİNE

Sureti: ASKERİ BAŞSAVCILIĞI'nın
Belge çıkış No. 7a-7746-41

SSC BİRLİĞİ İÇİŞLERİ BAKANLIĞI 1. ÖZEL ŞUBESİ'nin bilgisine
SSCB Bakanlar Kurulu Devlet Güvenlik Komitesi Kayıt ve Arşiv Bölümü'nün bilgisine
SBKP MK Şubesi - BASKAJOV yoldaşa

İlya Dimitriyeviç ZAHARYADİS dava dosyası muhafaza edilmek üzere tarafımca arşive gönderilir.

Bunun yanısıra, İ. D. ZAHARYADİS'in kızı N. İ. BEKMAN'ın davanın 25 Temmuz 1957 tarihinde görüşülmesinin sonuçları hakkında bilgilendirilmiş olduğunu ve babası aleyhine davanın kaldırılmış olduğuna dair kendisine ilmühaber verilmiş olduğu tarafımca duyurulur.

İ. D. ZAHARYADİS Rum asıllı olup, Türkiye Komünist Partisi'nin eski üyesidir.

EKTE: SSCB BK Devlet Güvenlik Komitesi Moskova Bölge Amirliği Kayıt ve Arşiv Bölümü için: 01316 yevmiye no.lu belgeyle verilme, Karar'ın aslı da dahil, 478835 esas no.lu dava dosyası - 1 cil.
Askeri Başsavcılık için: 17205 no.lu belgeyle verilme, Karar'ın bir sureti - 1 yaprak.
Özel Şube için: Karar'ın bir sureti - 1 yaprak.
SBKP MK için: Karar'ın bir sureti - 1 yaprak.

Mahkeme Askeri Heyetine başkanlık eden
Hukuk Albay TSIRLİNSKİY - İmza

Varakina yoldaşa
13VIII 57 - İmza

5 * KGB – ç.n.

* * *

Karapanayotis Efstathios[6]

- Rum (Türkiye kökenli)
- Marangoz
- 1920'den itibaren (yanılmıyorsam) Bll komünist grubu ve Marangozlar Sendikası devrimci muhalefet üyesi
- MK'nın ve onun merkez komünist grubunun kararı uyarınca (34 arkadaşıyla birlikte) SSCB'ye iltica etmiştir.
- Kafkasya'da Marksist-Leninist eğitim görmüştür. Bir süre Yalta'daki Yunan milli azınlık okulunda müdürlük yapmıştır. Halen Tiflis'tedir.

N. Asimov/Asimokopulos (imza)

* * *

Türk Grubu Umum Parti Toplantısı
TUTANAĞI[7]
No. 24/IX-24

36 kişi ve Sagomonyan yoldaş hazır bulunmuştur.

Başkan

Gündem:

1) Yabancılar Grubu[8] arasındaki parti çalışmalarının durumu
2) Parti Üçlüsü[9] seçimi

GÖRÜŞÜLEN KONULAR	ALINAN KARARLAR
1. Yabancılar Grubu arasındaki parti çalışmalarının durumu - Sagomonyan yoldaşın raporu.	Parti Üçlüsü'nün parti çalışmaları toplantıya katılanların oy çoğunluğu ile aynen onaylanmıştır.

6 RGASPI, f. 495, op, 266, d. 74 [Rusça].

7 RGASPI, f. 532, op. 2, d. 164, yaprak 8 [Rusça]

8 Rusça aslında "Ингруппа" (Ingruppa), "Иностранная группа" (Inostrannaya gruppa)nın kısaltılmış şekli olup, dış ülkelerden gelenler grubu, yani Yabancılar Grubu anlamındadır (çev.notu).

9 Rusça aslında "Парттройка" (Parttroyka), "Партийная тройка" (Partiynaya troyka)nın kısaltılmış şekli olup, tam çevirisi Parti üçlüsü, yani yabancı partilerin grupları için kullanılan Parti grubunu yöneten üç kişi anlamındadır (çev.notu).

2. Parti Üçlüsü seçimi. Parti Üçlüsü üyeliğine şu yoldaşlar önerilmiştir: 1) Naciev, 2) Valâ, 3) Karapanayotis.

Türk grubuna Parti Üçlüsü olarak seçilen yoldaşlar şöyledir: 1) Naciev, 2) Valâ, 3) Karapanayotis.

3. Güncel konularda hiç bir sorun ortaya konulmamıştır.

Başkan: İmza[10]
Sekreter:

* * *

Suret

SSCB KIZILHAÇ VE KIZILAY M.K. BAŞKANI'NA

Gönderen: Siyasî Mülteci
Evstatiy Paraskevoviç Karapanayotis
Atarbekov Sok. 43-b, Tiflis

DİLEKÇE

1894 Türkiye Edirne vilâyeti Sterna köyü doğumluyum. Çalışmaya 1907 yılında ücretli işçi olarak başladım. Birinci Dünya Savaşı sırasında devrimci işçilerden N. Kalumenos vb. ile tanıştım. Devrimci Marksizm ülkülerini anlamamda onlar benim öğretmenim oldu. 1914-18 savaşında Türkiye'nin teslim olmasından sonra biz, devrimci işçiler, (bizler 4-5 kişiydik) Marangozlar Sendikası'nı yeniden kurduk ve çalışmaları canlandırdık. 1919 yılı başında İstanbul'a aralarında Bezestenis, Trayçef, Yerakopulos vb. olmak üzere, başka yoldaşlar da geldi. Biz artık 9-11 kişiydik. İlk gizli toplantıları şehir dışında, Kâğıthane denen yerde, iki defa da şehir kenarında, Taksim'de, Belvü meyhanesinde yaptık. Bütün bu gizli toplantılarda sendikaları kapsayabilecek ve biz komünistlerin çalışabileceği legal bir merkezi örgüt yaratabilmeyle ilgili sorunları görüşüyorduk. Kalumenos yoldaş ve kimi diğer yoldaşlar daha savaştan önce Türk hükümetine İstanbul'da Umum Beynelmilel İşçiler İttihadı kurmak için dilekçe verilmiş olduğunu hatırladılar. Yerel idareden red veya onay şeklinde bir cevap gelmediğinden, bu gerekçeyle bir işçi merkezi açmayı kararlaştırdık. Buna dayanarak biz yerel idareye sunulan örgüt tüzüğünden yararlanmaya karar verdik, tüzüğü yeni baştan gözden geçirdik, para topladık ve 1919 baharında Galata civarında bir mekân tuttuk. İstanbul'da BİI işte böyle kuruldu. Bunun ardından yeni sendikalar kurma ve zaten varolan ve Profintern platformu temelindeki BİI'ndan yana olan diğer sendikaları kazanma

10 İmza büyük bir ihtimalle Sagomonyan'a aittir (çev.notu).

savaşına girişti̇k. Bunun yanısıra öncü işçi ve aydınları devrimci Marksizmden yana kazanmak için savaş yürüttük ve II. Enternasyonal taraftarlarına karşı mücadele verdik. Marangozların, denizcilerin, liman işçilerinin, inşaat işçilerinin vb. sendikalarını kazandık ki, bunlar BİI'na dâhildi. Böylece ben 1919 başında devrimci Marksizm ülkülerinin zaferi için çalışmaya başladım. Diğer yoldaşlarla birlikte biz yalnız birçok sendikayı diriltmekle kalmayıp, küçük bir devrimciler grubunun girişimiyle 1919 yılı başlarında BİI'nı kurduk ve ayrıca Merkezi Komünist Örgütü oluşmuş oldu. Ben Marangozlar Sendikası başkanı ve 11/XII.1922'ye kadar bu sendikadaki komünist fraksiyon sekreteriydim. Bunun yanısıra ben BİI'deki illegal Merkezi Komünist Örgütü üyesiydim. Ben ve işçi Aziz, Marangozlar Sendikasının tüzüğü ve faaliyetleri hakkında Türk makamları nezdinde sorumlu kişilerdik.

1920'de Merkezi Komünist Örgütü ve diğer taşra komünist örgütleri Komintern'in 21 Şartı'nı kabul edip dâhil oldular. Aynı zamanda biz anarko-sendikalizme karşı mücadele ediyorduk.

Merkezi Komünist Örgütü 1920 yılında (İvan Lisesos'un sekreterliği sırasında) Volga boyunda açlık çeken insanlara yardım kampanyası yürüttü. Toplanan paralar gönderildi. Marangozlar Sendikası komünist fraksiyon sekreteri olarak ben bu kampanyaya faal olarak katıldım.

Bizler *Neos Antropos* gazetesini çıkarıyorduk. Baştan bu gazeteyi "özel kişi" olarak Çaçakos çıkarıyorken, daha sonra bizim örgüt çıkarmaya başladı.

Biz Yunan birliklerinin Anadolu'da yenilgisi ve Türkiye'nin işgal rejiminden ve Rus Beyaz Ordu mensuplarından kurtulması için ajitasyon yürütüyorduk.

1921 yılında ben İstanbullular önünde, Zografyon Lisesi'nde sınıflararası barış propagandası yapan papaz Kalimahos'a karşı bizzat konuşma yaptım. Böylece Kalimahos'un konferansı kesilmiş oldu ve o bir daha bu tür konuşmalara cesaret edemedi. Salonda hazır bulunanlar papaza karşı konuşmanın "işçi merkezince" yapıldığını anladı. Bunun üzerine asker çağrılmış olmasına karşın, benimle birlikte gelen yoldaşların yardımıyla ben gizlenmeyi başardım.

Biz gençler arasında da propaganda yürütüyorduk. Merkezi Komünist Örgütü komsomolu kurdu. Bu genç komsomolculardan biri, bugün Yunanistan Komünist Partisi Genel Sekreteri bulunan Nikos Zaharyadis'ti. Benim ve İstanbul'daki çalışmalarım hakkında ondan da bilgi alabilirsiniz.

Şehirdeki işçi ve memurlar arasından gençleri kazanabilmek için bir dans salonu tuttuk. Orada boş odalar da vardı ve yoldaşlar bu odalarda gençlerle görüşüp çalışıyordu. Bu çalışmalara ben de katılıyordum. Bundan başka ben işçi gençlerin bulunduğu Protestan Kilisesi Gençlik Cemiyeti içinde de çalışıyordum. Bu gençlerin birçoğu daha sonra ateist oldu ve bizim gençlik örgütümüze katıldı. Bu, elbette ki, başrahibin hiç de hoşuna gitmiyordu. Bir Pazar günü o vaazını şu sözlerle bitirdi: "Kurtların gözünü doyurabilirsiniz, Bolşeviklerin asla". Buna karşılık olarak ise Bolşeviklerin değil, kapitalistlerin gözünü doyuramazsınız diye cevap aldı.

1 Mayıs'ı hep kutlamışızdır. Ama özellikle 1922'deki 1 Mayıs kutlaması hafızama kazınmıştır. O zaman örgütümüz, BİI ve Aydınlık, işçi dayanışması gösterisi tertipledi ve biz kızıl bayraklarla, pankart ve sloganlarla, bandoyla şehrin merkez caddesine girdik. Pankartlardan birinde şöyle yazıyordu: "Bütün Beyaz Orduluları Türkiye'den kovalım!" Gösterimizi izleyen Beyaz Ordulular, Rusya'da da böyle başlamıştı şeklinde konuşuyordu.

Böylece, 1918-1922 yılları arasında legal ve illegal çalışmalarda bulundum. Bunu Nikos Zaharyadis yoldaştan başka, N. A. Asimov/Asimokopulos yoldaş da doğrulayabilir. Benim evrakımı ve kartımı 1922 yılı sonunda, BİI'ndaki illegal Merkezi Komünist Örgüt Sekreteri olarak o imzalamıştır. O Sizin orada kayıtlıdır ve Moskova'da, Kültür Bakanlığı'nda çalışmaktadır. Dilekçemi de ondan alacaksınız.

Aralık 1922'de iktidar hem BİI'nı, hem sendikaları yasadışı ilân etti. Marangozlar sendikasının dosyaları gözden geçirildi ve bazılarına el konuldu. Ben oturduğum yerin polisince sorgulandım. Geri kalan dosyaları Nikos Kalumendos yoldaşa teslim ettim ve illegal Merkezi Komünist Örgütü'nün izniyle, 1922 Aralık ayı sonunda Sovyet Rusya'ya geldim.

Hakkımdaki bütün diğer bilgiler Sizde olmalı. İlk anketi ben Ocak 1923'te, ikincisini 1929'da doldurdum ve sonuncusunu ise Gürcistan Kızılhaç ve Kızılay MK'de çalışan ve kısa bir süre önce Sizin oraya toplantıya giden Antonov yoldaş vasıtasıyla gönderdim. Bu yıl hastalandım. Üç ay boyunca yatakta kaldım. Bu yılın 6 Mayıs'ında şu teşhisle taburcu oldum: "E. P. Karapanayotis akut intani poli artrit hastasıdır. Arteryal kardiyoskleroz dengelenmiştir. Nevrasteni giderilmiştir. İyileşerek taburcu edilmiştir. 3 hafta sonra ayni tedaviye tekrar alınması tavsiye olunur." Tiflis'te, Orconikidze Sok. No. 28'deki fizik tedavi hastanesinde yattım. Hastalık tarihçem No. 220.

Lütfen dosyamın ilgili emeklilik maaşını alabileceğim şekilde düzenlenmesini rica ederim.

Selamlar

E.P. Karapanayotis

16 Mayıs 1955

Aslına uygundur: İmza (okunmuyor)
12.VII.1955.
2zb.

* * *

Jan Jozef Armao[11]

SKP(b) MK'ne.
SKP(b) Yabancı Üye Kabul Komisyonu'na

J. J. ARMAO yoldaşın 1920 yılında İstanbul'da Beynelmilel İşçiler İttihadı (Bİİ) komünist grubunda yer aldığını ve 1922 bu teşkilâtın sekreteri bulunduğunu tasdik ederim.

Kemalistlerin takibatları sebebiyle Aralık 1922'de SSCB'ye ulaşmak üzere bu şehirden ayrılmıştır.

Adı geçen gruptaki çalışmalarına işaretle bu çalışma döneminin komünist çalışma stajı sayılmasını ve yoldaşın SKP(b) saflarına alınmasını rica ederiz.

Türkiye Komünist Partisi'nin Komintern temsilcisi
Komintern Yürütme Komitesi Üyesi
B. Ferdi /İmza/.

Ferdi yoldaşın imzası tasdik olunur.
KEYK Sekreterliği Sekreteri.
15.IX.1926

* * *

SKP(b) MK'ne
Yabancı Üye Devir Komisyonu'na

ARMAO yoldaşın çalışmış olduğu Bİİ'nın (Beynelmilel İşçiler İttihadı) politik parti olmayıp sınıf savaşı yürüten bir işçi teşkilatı olduğunu tasdik ederim.

Söz konusu teşkilatta bulunduğu sürece ARMAO yoldaş komünist olarak çalışmış ve bu sebepten dolayı Bİİ saflarında bulunduğu dönemin yabancı bir örgütte çalışılmış dönem olarak nitelenmemelidir.

TKP'nin KEYK temsilcisi
Ferdi.

Ferdi yoldaşın imzası tasdik olunur.
Sekreterlik Sekreteri.
16.X.1926

* * *

11 RGASPI, f. 495, op. 266, d. 62 [Rusça]

Batı Ülkeleri Ulusal Azınlıklar Komünist Üniversitesi'ne

1927'den SKP(b) üyesi J. J. Armao
Parti bileti No. 1045403.

DİLEKÇE

1903 doğumluyum. Sosyal menşeim işçi, sosyal durumum marangoz işçi. 1927'de Batı Ülkeleri Ulusal Azınlıklar Komünist Üniversitesi'ni bitirdim. Üniversiteden mezun olduktan sonra Kızıl Ordu Politik Dairesi tarafından Kızıl Ordu Politik Kadrolar'a bağlı olarak bir bölüğe politik komutan atandım ve 1928 sonuna kadar bu görevde kaldım. 1928 sonundan 1929 sonuna kadar Kırım ÖSSC'nde şu görevlerde çalıştım: Simferopol İlçe İcra Komitesi'nde destekçi kadro, Kırım ÖSSC Merkez Arşivi'nde Baş arşivci, Stepan Halturin fabrikasında hücre sekreteri, Yalta Yunan Yardımlaşma Derneği Başkanı, Yalta Yunan Kulübü başkanı. 1929 sonundan bu yana (1931) Kuzey Kafkasya Sovyet Parti Okulu'nda sınıf savaşı tarihi, SKP(b) tarihi ve politik ekonomi derslerinden öğretmenlik ettim ve aynı zamanda Yunan Sektörü başkanıydım.

Bugün artık öğrenimime devam etmem gerektiği kanısına varmış bulunuyor ve KUNMZ Aday Öğretmenler Diyalektik Materyalizm bölümünde, böyle bir bölüm olmaması durumunda, Politik Ekonomi bölümünde okumayı dilemekteyim. Bu ricamı yerine getirerek KUNMZ Aday Öğretmenler kısmına kabul etmenizi rica ederim.

Komünist selamlarımı sunarım.
12-VII-31 /İmza/

* * *

Jan Armao (Jozef)
- Rum.
- Marangoz.
- BİI'nin kurduğu Genç İşçi ve Öğrenciler Birliği'nde BİI komünist grubu üyesi. Bir süre bu gençler birliğinin sekreterliğini yapmıştır.
- BİI MK'nın ve onun merkez komünist grubunun kararı uyarınca (34 arkadaşıyla birlikte) SSCB'ye iltica etmiştir.
- KUNMZ'de okumuş ve aday öğretmenlik etmiştir. Politik ekonomi öğretmenliği yapmıştır. Hâlihazırda Moskova'da bulunmaktadır.

N. Asimov/Asimokopulos

* * *

Vassiliki (Vasso) Papadopulo[12]

- Rum
- Terzi
- Bll MK'nın ve onun merkez komünist grubunun kararı uyarınca kocası Konstantin Papadopulos ve diğer yoldaşlarla birlikte SSCB'ye iltica etmiştir.
- Komünist görevlerini yerine getirmediği için Partiden otomatik olarak çıkmıştır.
- Halen Sivastopol'dadır.

N. Asimov/Asimokopulos (imza)

* * *

Popondopulos'un karısı Kritiku Vaso yoldaşı bilirim. Kendisi Şveyprom'da [konfeksiyon atölyesi, ç.n.] terzi olarak çalışmaktadır (sanırım şimdi izinde ve devamlı kalmak üzere Sivastopol'a gitmeye hazırlanıyor). Yaklaşık 20 yaşındaki oğlu Yani üç-dört gün önce Sivostopol'a gitti bile. Kritiku'nun Afanasiy Popondopulos'tan da bir oğlu var. Kocası şimdilerde Tiflis'te bulunuyor, onu 30 yılına kadar parti üyesi olarak biliyordum, bugün de parti üyesi olduğunu sanıyorum. (Kendisi duvarcı olarak çalışıyor. Kritiku RKP/b/ üyesi - iki yıllık parti üyesi olduğunu biliyorum/. SSCB'ne bütün ailesiyle Türkiye'den 1922'de geldi, Moskova'ya ise 1923 başlarında geldiler. Siyasi mülteci olarak geldi. Adresi: B. İvanovskiy pereulok, Dom 3, Kvartira 7.

Armao
17/VII-1932

* * *

Apostolos (Markoviç) Dinas[13]

- Rum (Makedonya kökenli). Türkiye'de yaşadı
- İnşaat işçisi
- 1920'den itibaren (yanılmıyorsam) İnşaat İşçileri Sendikası (Bll) devrimci muhalefet fraksiyonu üyesi. Bu fraksiyon içinde Bll komünist üyesi.
- Bll MK'nın ve merkez komünist grubunun kararı uyarınca 34 arkadaşıyla birlikte SSCB'ye iltica etmiştir.

N. Asimov (imza)

* * *

12 RGASPI, f. 495, op. 299, d. 75 [Rusça].
13 RGASPI, f. 495, op. 266, d.68 [Rusça].

Georgo Stratoviç Zanis[14]

3 nüsha mx. Gizli.
9.VIII.36. RAPOR TKP.

Georgo Stratoviç ZANİS: Rum, 1889 doğumlu, sözde İstanbul'daki Beynelmilel İşçiler İttihadı üyesiymiş. SSCB'ye 1923 yılında gelmiş.
ZANİS'i tanımıyoruz.

PARTİ TEMSİLCİSİ- /Ferdi/ *İmza*
KADRO RAPORTÖR YARDIMCISI- /Galcyan/ *İmza.*

Rapora ... sayfa bilgi eklidir.

* * *

Panos Cenieris[15]

3 nüsha mx. Gizli.
9.VIII.36. RAPOR TKP.

PANOS CENİERİS: 1900 doğumlu, Rum, yüksek tahsillidir. Türkiye'den illegal olarak gelmiştir. Batum'da OGPU[16] tarafından tutuklanmıştır. 1923'te Moskova'daki Butıyrok'tan[17] salıverilmiştir.
PANOS CENİERİS'i tanımıyoruz.

PARTİ TEMSİLCİSİ- /Ferdi/ *İmza*
KADRO RAPORTÖR YARDIMCISI- /Galcyan/ *İmza.*

Rapora ... sayfa bilgi eklidir.

14 RGASPI, f. 495, op. 266, d.69 [Rusça].
15 RGASPI, f. 495, op. 266, d.70 [Rusça].
16 Siyasi polis – ç. n.
17 Hapisane – ç.n.

EK 6
Başka İşçi Örgütleri Faaliyetleri

George Harris *Origins of Communism in Turkey* kitabında (s. 105) Türkiye İşçi Derneği'nin 6 Ağustos 1921'de Birinci Kongre'sini yaptığını, Sadrettin Celâl de, *Aydınlık* külliyatı içinde çıkan *Sendika Meseleleri*'nde (s. 8) bu kuruluşun hükûmet fabrikaları amelelerinden 500 üyesi olduğunu yazıyor [*TSA-I*, s. 209/dn. 27]

Zaman zaman çatıştığı BİI ile birlikte Profintern'e üye olan TDİ, 1923 1 Mayıs tutuklamasından sonra kapanmış olmalı. O yıl sonunda, resmî işçi konfederasyonu olarak tanınmak isteyen Umum Amele Birliği de yasaklanmıştı. TİÇSF çevresi, Türkiye İşçi Derneği yerine 1924 Ağustosu'nda Amele Teali Cemiyeti'ni kurmuştu.

Ankara'daki THİF, Komintern'in IV. Kongresi'ne Salih Hacıoğlu ve Ahmet Cevat [Emre] ile katılırken, gençlik delegasyonu olarak Nizamettin Nazif [Tepedelenlioğlu] ve İsmail Hüsrev'in [Tökin] yanı sıra yanlarında bir de "Kızıl Sendikalar Merkez İhzarî Bürosu Kâtib-i ve Profintern'de Murahhas Mahmut Ahmet" vardı [*A.g.e.*, s. 162/dn. 259]. Ayrıca yukarıda verdiğimiz Profintern II. Kongresi'ne BİI ile birlikte sunulan karar tasarısında Kızıl Sendikalar adına imza koyanlar Edip, Hilmi ve Affan imzalarını taşıyor.

TSA-I'den aktarıyoruz.

> Moskova'da 5 Kasım - 5 Aralık 1922 tarihleri arasında toplanan Komintern IV. Kongresi'nde Türk delegasyonunun reisi, Ankara hükûmetinin Anadolu solunu yok edişini büyük bir kızgınlıkla protesto ededursun, Radek şöyle konuşmuştur:
>
> "Türk komünistlerine, partiyi kurduktan sonra ilk ödevlerinin milli kurtuluş hareketini desteklemek olduğunu söylediğimizden ötürü bir an pişman olmadık. Şimdi bile, baskılara rağmen, Türk yoldaşlarımıza diyoruz ki, içinde bulunduğunuz zaman, sizi yakın geleceğe karşı kör etmesin. Kendinizi, size

baskı yapanlara karşı koruyun... fakat unutmayın ki, kesin savaşa başlayacağınız tarihî an gelmemiştir; daha çok yolunuz var." [*The Communist International 1919-1949 Documents* cilt I, Jane Degras, s. 380, *TSA-I*, İletişim Yayınları, 2009, s. 367.]

Bu sözler, uzun yıllar için, Anadolu solculuğunun mezar taşı kitabesi sayılabilir.

Komintern ve Profintern kongrelerine katılmak üzere seçilen delegeler Türkiye'den ayrıldıktan sonra, hükûmetin 70'ten fazla komünisti vatan ihaneti suçlamasıyla tutuklaması, 2 Aralık 1922 günlü Profintern toplantısında da bir bildiriyle kınanmıştır:

"Yoldaş Lozovski kongreyi durdurarak fevkalâde hitapla, Türkiye'de hapishaneden kurtulmağa muvaffak olan iki delegenin geldiğini ilân etti. Son günlerde Türkiye'de komünistlerin işçi ittifakları hâdimleri kitlevî (olarak) hapse gidiyor. Kendini güya inkılâpçı (diye) adlandıran Türkiye hükûmeti, Türkiye'nin istiklâlini halkın inkılâpçı unsurlarını takip etmekle kuvvetlendireceğini zannediyor. Şimdiye kadar Türk halkının emperyalizme karşı olan savaşı bütün dünya emekçilerinin sempatisini celbediyor. Türkiye halkının emperyalizme karşı muhalefetinin kuvveti de bu sempatiden geliyordu. Türkiye Sovyet Rusya'nın ve dünya inkılâpçı emekçilerinin muhabbetini kaybettiği gün tekrar emperyalistlerin yağmasına düşecektir. İşçilerin takibi olayının bütün dünya emekçilerinin nefretini celbetmemesi mümkün değildir. Onun için biz Türkiye'de işçilerin ve inkılâpçı unsurların bu mânâsız ve iğrenç takibatını bütün şiddetiyle protesto etmeliyiz. Çünkü onlar emekçilerin basit haklarını bozdukları gibi, bütün dünya inkılâpçı emekçilerini de tahkir etmiş oluyorlar. Türkiye hükûmeti, halkın tutunduğu istiklâl ağacını kökünden baltalıyor. Kongre namına Zonguldak kömür madenleri işçisi Ahmet yoldaşla, Kilikya işçileri ittifakı mümessili Hikmet yoldaşı selâmlarız."[1]

* * *

Ziynetullah Nevşirvanov, 1923'te Moskova'da iki Profintern kitabını Türkçeye çevirtip yayımlamıştır.

Moskova'daki Lenin Kütüphanesi'nde Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin (Profintern) Türkçe iki yayını bulunmaktadır.

ZB15-5/89 numarada kayıtlı: *Kırmızı Meslekdaş Birliği Enternasyonali'nin Faaliyet Programı*, Yazan: A. Lozovski, Türkçeleştiren: Z. N. [Ziynetullah Nevşirvanov]'un taht-ı idaresinde L.S. [Lâtif Safa].

"Kırmızı Meslekdaş Birlikleri Enternasyonali Türkçe Kütüphanesinden: 1"

1 Affan Hikmet, anılarında *II. Kongress Krasnovo Internatsyonala Profsoyuzov*, s. 90-91'den aktarıyor, *TSA-1*, s. 367/dn. 28. Affan Hikmet'in adıgeçen anılarının bütünü için bkz. *Milli Azadlık Savaşı Anıları*, der. Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2006.

24 cm. boyunda olan bu kitap 160 sayfadır.

ZV 15-8/344 numarada kayıtlı: *İnkılâpçı Meslekdaş Birliği Enternasyonali'nin İkinci Beynelmilel Kongresinin Kararları* (iç kapakta: Evamir ve Mukarreratı) *19 Teşrinisâni - 2 Kânunuevvel 1922.*

"Z.N. taht-ı idaresinde Türkçeleştiren (iç kapakta: Rusçadan mütercimi): Lâtif Safa.

"K.M.B.E. Türkçe Kütüphanesi - 2"

Bu kitap da aynı boyda olup 88 sayfadır.

Her iki kitap da 1923 yılında Moskova'daki "Kızıl Şark" (Krasnıy Vostok) Matbaası'nda basılmıştır. İkinci kitapta tiraj 300 olarak belirtilmiştir.

İlk kitabın arka kapağında, ikincisinde de yinelenen şu ilan yer almaktadır: "K.M.B.E.'nin (Profintern'in) Türkçe Kütüphanesi:

1. Bu kitap
2. İnkılâpçı Meslekdaş Birliği Enternasyonali İkinci Beynelmilel Kongresinin Kararları (19 Teşrinisâni - 2 Kânunuevvel 1922)
3. "Z.N."ın taht-ı idaresinde hazırlanmaktadır.

Diğer Faydalı Eserler:

1. Türkçe aylık "Kızıl Şark" mecmuası (Z.N.'ın taht-ı idaresinde)
2. 28-29 Kânunusani 1921-1922: Mustafa Suphi ve Yoldaşlarının İkinci Yıldönümü (Hey'et-i Tahririye)
3. "Yeni Hayat" mecmuası: THİF Neşriyatından
4. Komünist Enternasyonal'in 21 Şartı: THİF Neşriyatından
5. "Aydınlık" mecmuası. Faydali ilmî bir mecmua.

İkinci kitabın s. 88'inde Z.N. imzalı bir "İtizar ve Tashih" vardır. Konuştuğu şive (Tatarca?) Osmanlı Türkçesiyle uyuşmayan çevirmenin elinden çıktığı haliyle, kendisi düzeltmeden basılan ilk formalar için özür dilemektedir. Daha ilginci, ilk kitapta (s. 153 vd.) yine Ziynetullah Nevşirvanov tarafından hazırlanmışa benzeyen, "Profintern'in Faaliyet Programı kitabına küçük bir ilave: Istılahat Lûgatçesi"dir. Bu sözlükte: Profintern, Komünist Enternasyonal, Amsterdam Enternasyonali, Reformizm, Oportünizm, Anarşizm, Diktatura ve Sendika terimleri açıklanıyor. "Komünist Enternasyonal" maddesinde de şöyle bir not vardır (s. 154): Komintern'in Türkiye'deki 'müfreze'si 'Türkiye Halk Iştirakiyun Fırkası'dır.

"THİF kendisinin teşkil tarihi olan 1920 senesi 14 Haziranından beri Komünist Enternasyonali Kongrelerine murahhasları vasıtasıyla iştirak etmektedir. Komünist Enternasyonal'in Nizamnamesi, THİF tarafından 'Komünist Enternasyonalinin 21 Şartnamesi' unvanıyla çıkarılan risalede gösterilmektedir. Bu Enternasyonal hakkında daha çok malûmat almak isteyenler THİF'nın Beyanname, Program ve Nizamnamesi'ni ve mezkûr fırka tarafından nesredilerek 1922 senesi sonlarında Ankara hükûmeti tarafından kapatılan 'Yeni Hayat' mecmua koleksiyonundaki tezlerini okumalıdırlar."[2]

2 Ziynetullah Nevşirvanov'un verdiği bilgiler arasında yer alan THİF'in 14 Haziran 1920 tarihli kuruluşu Hafi Komünist Partisi'nin kuruluş tarihine denk düşmektedir. THİF, 14

* * *

Aşağıda aktarılan belgelerden anlaşılıyor ki, TKP, Türkiye İşçi Derneği'nin yerine 12 Ağustos 1924'te Amele Teali Cemiyeti'ni örgütleyince, yasallık endişesiyle başına bir Halkçı Kemalist olan İsmail'i getirmiştir. (Daha sonra, 1925 Ağustosu'nda İstiklâl Mahkemesi tarafından komünistlerle birlikte hapse mahkûm edilecek olan Abdi Recep Amele Teali Cemiyeti genel sekreterliğine getirilecektir.)

Teşkilatlanma ilkesi ve
Prof-Büro ve Amele Teali Cemiyeti'nin (ATC) faaliyeti hakkında Rapor

Hükümet, işçi kitleleri arasında bir temele sahip olmak için, son genel seçimlerden önce ünlü "Birlik"i kurdu; Ancak seçimlerden sonra bunun görevi sona erdiğinden, kurucusu tarafından yok edildi. "Birlik" çevresinde çok sayıda işçiyi toplamıştı: 15.000 işçi. Önderleri, söylemeye bile gerek yok, oportünistlerdi.

"Birlik"in arkasından bir mesleki dağınıklık dönemi geldi, daha sonra Türkiye Komünist Partisi'nin girişimiyle Amele Teali Cemiyeti kuruldu. Bu cemiyetin MK sadece komünistlerden oluşuyor. ATC hücreleri, değişik fabrikalarda bulunan komünist hücrelerin çevrinde oluşmuştur.

ATC'nin teşkilatlanma sistemi öyle ki Merkez Komitesi, Türkiye'nin farklı kentlerinde ve İstanbul'un farklı ilçelerinde bulunan ve çevresinde bu ilçenin fabrikalarını birleştiren ATC'nin değişik seksiyonlarının genel toplantısında seçilmelidir. Ancak, teşkilatın daha yeni kurulduğu hesaba katılırsa mevcut MK, Komünist Partisi MK'nin atamasıyla oluştu.

ATC. MK, seksiyonlarına bağlı fabrikaların işçilerinin iktisadi yaşamını, aynı biçimde grev hareketini düzenliyor, işçi sınıfının değişik taleplerini gerçekleştirmek üzere hükümetle görüşmeler yapıyor. Prof-Büro, ATC'nin illegal biçimidir. Prof-Büro tarafından temsil edilen değişik fabrikaların adları, bir önceki raporumda belirtilmiştir. ATC ile Prof-Büro, TKP'nin manevi desteği ve maddi yardımıyla çalışıyor.

Teşkilatlanmasının başlangıcında, ATC, legal bir zeminde yer alabilmek için, başkanlığına Halkçı Kemalistlerden biri olan İsmail'i getirmişti. ATC'nin muhalif Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile hiçbir alakası yoktur.

Propaganda olanağımız, fabrika hücrelerimizle sınırlıdır. "Resimli İşçi Gazetesi" adlı bir gazete yayımlama girişimi vardır. Prof-Büro da, Türkiye'de bir süreliğe yaşanan biçimsel özgürlükten yararlanarak birkaç broşür ve kitap yayımlamak istiyor; ancak maddi olanak eksikliği bu girişimi engelliyor.

Profintern'in son kongresinde bir mesleki organın yayımlanması konusunda alınmış kararın gerçekleştirilmesi dileğini tekrarlama gereğini hisse-

Haziran 1920'den sonra toplanmış Komintern'in II. ve III. kongrelerinde değil, sadece IV. Kongresi'nde murahhas bulundurmuştur.

diyoruz. Halihazırda tek propaganda aracımız, iki ayda bir yayınlanan "Aydınlık Amele" ve Parti MK tarafından çıkartılan birkaç broşür.

Profintern nezdinde Prof-Büro Temsilcisi
Malik (C.)[3]

* * *

Amele Teali Cemiyeti
Kızıl teşkilatımız.

Bu, 12.8.1924 tarihinde yasal olarak kuruldu. Açılışı izleyen gün, değişik şehirlerden, yani İstanbul, İzmir, Eskişehir ve Edirne'den işçi temsilcileri İstanbul'da toplanarak illegal büroyu kurdular.

Profbüro şu fabrikalarda bir takım nüvelere sahip: İzmir şimendifer ve tayyare fabrikaları, Ankara İmalat-ı Harbiye, Ankara dekovil fabrikası, Haliç ve İstinye tersaneleri, İstanbul'da Feshane (dokuma) fabrikası.

Profbüro, Türkiye Komünist partisi'nin yönetimi altında çalışıyor. TKP bir temsilcisini Kızıl Profintern'e gönderdi.

"Amele Teali", Profbüro'nun legal biçimidir. O günden itibaren, çevresinde işçi kitlelerini teşkilatlandırmayı bilmiştir.

O günden beri Teali'nin günden güne güçlendiğini görüyoruz. Teali, kimi işçi hareketlerine, özellikle Ayvansaray'daki .....[asıl belgede boş bırakılmış] fabrikalarının işçilerinin hareketine rehberlik etti.

Teali'nin merkez yönetimi tümüyle komünist yoldaşlardan oluşuyor. Sadece, ilk aşamada seçimle gelen sekreteri Kemalist. Ancak son zamanlarda istifa etmek zorunda kaldı.

Dolayısıyla, Teali, etkisi günden güne artan kızıl bir işçi teşkilatıdır.

6.1.1925
Kızıl Profintern'de TKP temsilcisi
MALİK[4]

3 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 216-221. [Fransızca]

4 TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 277. [Fransızca]

EK 7
Profintern III. Kongresi

1924 Temmuzu'nda Moskova'da toplanan Profintern III. Kongresi'nde (BII adına katılan) Roland'ın yanı sıra konuşan Yoldaş Ismail, bu sırada Moskova'da eğitimde bulunan Marat olabilir.[1] *TSA-I* (Iletişim Yayınları, 2009) s. 897-899'dan aktarıyoruz.

III. PROFİNTERN KONGRESİ

[Kızıl İşçi Sendikaları Enternasyonali'nin 8-21 Temmuz 1924 tarihleri arasında Moskova'da toplanan III. Kongre tutanaklarından]

Yoldaş Ismail (Türkiye)

Bazı yoldaşların görüşünce, Yakın Doğu'da, Dünya Savaşı sırasında, bir yandan bir sanayi proletaryası diğer yandan da emperyalistlerden ülkenin ekonomik kurtuluşuna zemin hazırlayan bir ulusal sanayi gelişmiştir. Bu tamamen yanlıştır. Tam aksine, Türkiye'de savaş esnasında ulusal birikim artmadı, hatta belki azaldı. Elimizde istatistiklerinin bulunmamasına rağmen, bu azalma ispat edilebilir; ayrıca biliyoruz ki, savaşın sonucu çöküştür. Bu genel bir kuraldır.

Türkiye'de savaş sayesinde bir zenginleşme biçimi görünüyordu, fakat bu sanayi burjuvazisi değildi ve bizim yoldaşların yanılgısı, bu kıyım sayesinde

1 Her ne kadar kendisi özgeçmişlerinde değinmemişse de, Marat'ın Komintern'deki şahsi dosyasında (RGASPI/Rusya Devlet Sosyal-Siyasal Tarih Arşivi, fond. 495, op. 266, d.: 12'de yer alan 5.VII.37 tarihli Sıtkı (Reşat Fuat Baraner) imzalı Marat ile ilgili olarak verilmiş bir siyasal geçmiş raporunda şöyle denmektedir: "1933'te cezası bitmiş ve tahliye olmuştur. 1934 yılı başında Marat KEYK kararıyla SSCB'ne gelmiştir. Bir yıl sonra, Nisan 1935'te SSCB'den Türkiye'ye dönmüştür. 1935'ten Mart 1936'ya kadar MK Politbüro üyesidir ve sonra MK Sekreteri olarak çalışmıştır. Marat yoldaş bütün parti faaliyeti boyunca çok yararlı işler yapmış değerli bir yoldaştır. *Marat yoldaş Profintern kongrelerinin birinde bizim temsilcimiz olarak bulunmuştur.*"

zengin olmuş grupları sanayi sermayesi diye tanımlamayı ve yoksullaşmış orta kesimdekileri üretici sanayi proletaryası olarak bulmayı arzu etmelerinden ileri gelmektedir.

Mondros Mütarekesi'nden sonra, Türk burjuvazisi sınırlarını İtilâf devletlerine açmakta kuşkuya düştü. Fakat Türk burjuvazisi tehlikeyi hemen hissetti, sınırların açılması sayesinde Türk Pazarı dolaysız olarak Avrupalı mallarla temasa geçti, Ermeni ve Rum tüccarlar ile ticarî mümessillikler daha önce oynadıkları rolleri yeniden oynamaya başladılar. Diğer yandan emperyalist ordular Anadolu'nun bir kısmını işgal ettiler ve küçük mülk sahiplerinin de içinde yer aldığı ulusal birikime zarar verdiler. İtilâf kuvvetlerinin ilerleyişi işçilere de zarar verdi, çünkü, savaş koşullarına uyum sağlamış işletmeler iş göremez duruma gelmişlerdi, barış üretimine geri döndüler ve bu, zaten yabancı mallarla rekabet demekti. Bundan ötürü işsizlik tehdit edici bir boyut kazandı. İşgalden kurtulduktan sonra Türkiye'de aşağıdaki durum gözlemlenmektedir: bir yanda yeni bir burjuvazi ki Kemalist hükûmet tarafından desteklenmektedir, diğer yanda Anadolu ile İstanbul arasında düzenli olarak yürüttükleri ticarî ilişkilerin kesilmesiyle kayba uğramış olmakla birlikte, (yine de) savaş sayesinde zenginleşmiş burjuvazi (özellikle İstanbul'da).

Emperyalizme ve feodal sistemin artıklarına karşı Kemalizmin savaşı henüz tamamlanmamıştır. Bu nedenle biz, onları daha önce olduğu gibi desteklemeye mecburuz ve bu zaten bizim sınıf çıkarlarımıza uygundur. Bununla birlikte, Kemalistler emperyalistlerle birlikte hemen uzlaşmaya gireceklerdir. Biz zamanında, onların ikiyüzlülüklerini çalışan kitleler önünde ortaya çıkarmalıyız. Bu nedenle, işçileri doğrudan harekete teşvik edecek ve örgütleyecek güce sahip olmalıyız. Bu amaçla, basınımızla savaş vermeye ve özellikle bir günlük gazete çıkarmaya mecburuz.

"Yakın Doğuda ulusal hareket kesinlikle desteklenmemeli" görüşünü paylaşan yoldaşların yanında, tam aksi görüşü savunan bazı yoldaşlar da görmekteyiz. Görüşüme göre, komünist parti ve uluslararası Kızıl sendikanın yerel şubeleri daima diyalektik ilkeler uyarınca davranacaktır. Yani her somut durumda, tek olguları ve şartları analiz edecek ve sonra harekete geçecektir.

Yoldaş Rollan [Roland] (Türkiye)[2]

Yoldaşlar! Eğer tartışma süresinde tamamen beklenmedik bir yeni dikkate değer soru gündeme gelmeseydi, Yakın Doğu'nun durumuna temas etmek niyetinde değildim. Bizim delegasyonumuzun bir üyesi olan Yoldaş İsmail, delegasyonumuzun geri kalan üyeleriyle aynı fikirde görünmemekte ve Türkiye'de proletaryanın bulunmadığı gibi beklenmedik bir buluş yapmış bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, ayrıca Türkiye'de burjuvazinin de olmadı-

2 Roland'ın bu kongre için hazırlamış olduğu metni yukarıda verdik.

ğını ve dış ticaret tekelinin Rum ve Ermeni burjuvazisinin tekelinde bulunduğunu keşfetti. Sonuçta, Kemalist rejim karşısında, bizim hangi tavrı almamız gerektiğini bilmediğimizi ekledi.

Size, Komünist Enternasyonal'in V. Kongresi'nde anlayışı eleştirilen komünist partinin yayın organı *Aydınlık*'ta yayınlanmış bir makaleden bir alıntı okuyacağım. Bu aktarılan metinde, şimdi Y. İsmail tarafından dile getirilen görüşlerle tamamen aynı olan düşünceleri bulacaksınız.

"Bizde şu anda proletarya değil, tam tersine işsiz sayısı artmaktadır. Nitelikli olmayan proletarya sayısı, daha doğru olarak lumpenproletarypa olarak ifade edilebilir, artmaktadır. Kısa bir süre önce yapılan İktisat Kongresi'nde de görüldüğü üzere, bizde gerçek sanayi ve ticaret yoktur. Bundan dolayı, bizde bir kitle hareketi için gereken sosyal temel bulunmamaktadır. Bu nedenle, bu görevler disiplin yanlısı Cumhuriyetçi Parti'ye düşmektedir. Her hareket, hatta acımasız iktidar hareketleri dahi, Cumhuriyeti savunmak gerekliyse, âdil ve ilericidir..."

Burada her şey açıktır. Bizde işçi kitlelerinin mevcudiyetini inkâr eden devrimciler vardır ve buna rağmen, Türkiye'de işçi sayısı bugün, en azından 600.000 kişiye ulaşmaktadır. Bu kitlelere gerekli yolu çizmek yerine, önemsiz çabalar ile zaman kazanmak ve mümkün olduğunca büyük sermayenin kaybını azaltmak için, burjuvazinin nasıl hareket etmesi gerektiği sorunu ile meşgul olunmaktadır.

Burada Y. İsmail tarafından dile getirilen görüşlerin Uluslararası Kızıl Sendika'nın Türk üyelerince ve Türk komünistlerince asla paylaşılmadığını açıklamak zorundayım.

Kongreye bir Türk proletaryasının mevcut olduğunu göstermek için birkaç istatistikî veriyi aktarmak üzere bana izin veriniz:

Zonguldak maden işçileri	15.000 kişi
Balya-Kara-Aydın	8.000 kişi
Ergani-Kani-Bolgar-Daskik	6.000 kişi
Taşçılar	4.000 kişi
Ulaştırma işçileri	22.000 kişi
Maden işçileri	33.000 kişi
Diğer sanayi dalları	47.000 kişi
Kamu memuru ve öğretmen	15.000 kişi
Ticaret memuru	30.000 kişi
Tarım işçisi	300.000 kişi

Bu, Türkiye'de işçi kitlelerinin varlığının delilidir. Bu kitle, dört yıl boyunca ulusal bağımsızlık için savaşmıştır. Bu bağımsızlığın kazanılması aynı zamanda yerli burjuvazinin gelişiminin temelini oluşturmaktadır. Ve bu [Türk burjuvazisi] halihazırda, Türkiye'de işçilerin ve köylülerin sömürülmesi vasıtasıyla kârlarını sağlamlaştıran bir devleti yaratmaya çalışmaktadır.

Bu kongreye, Türk burjuvazisinin mümkün olan bütün şekillerde, işçi hareketinin gelişmesini, herhangi bir misillemeye fırsat tanımayacak şekilde engellemeye çalıştığını gösterme fırsatı buldum.

Biz, Türkiye'de işçilerin günde 12-14 saat arasında çalıştıklarını ve kendilerinin hemen hemen insanî varlıklarının güvencelenmesini mümkün kılmayan bir ücret aldıklarını tespit etmek zorundayız. Son bir buçuk yılda, saf sınıf talepleriyle hareket eden otuz üç binin üzerinde işçi greve katıldı. İşçilerin kavgası, Türk kapitalistlerine olduğu kadar, yabancı kapitalistlere de yöneliktir. İşçi sınıfına karşı misilleme politikalarında bu iki güç dayanışma halindedir.

Türk burjuvazisi, henüz kendi kendine gelişecek beceriye sahip değildir ve dışarıda başarıyla rekabet edebilmek için, yabancı sermayeyi Türkiye'ye çekmek ve bu sermaye yardımıyla işçileri ve köylüleri sömürmek zorundadır. Bu ilişkiler arasında da, işçi sınıfı, doğuda, şimdiye kadar asgari bir ekonomik refaha ulaşmayı dahi başaramadı; ne günde sekiz saat çalışma hakkını kazandı, ne de işçi koruma kanunu yürürlüğe soktu.

Fakat, doğunun işçi sınıfı, şimdi sermayeye karşı saldırma dönemine girmiştir ve bu proletarya saldırısı, yeni ufuklar açmaktadır. Köylü devrimiyle birlik oluşturacak ve mükemmelleşecektir. Bu savaş süresinde biz, Türkiye'de işçi örgütlenmesini sağlamlaştırma ve biçimlendirmeyi, onların savaş araçlarını artırmayı ve burjuvaziye karşı savaş örgütlenmelerini yaratmayı başaracağız.[3]

3 *Protokol über den Dritten Kongress der Roten Gewerkkschafts-Internationale* (Berlin: Verlag der RGI [1924]), s. 299-301. Bu tutanaklarda, Kongre'nin "Türk İşçi Örgütlerinin Kovuşturulmasına Karşı Protesto"su da yayımlanmıştır.

Beynelmilel İşçiler İttihadı (Bİİ), Mütareke İstanbulu'nda faaliyet göstermiş, ağırlıklı olarak Rum işçilerin oluşturduğu bir işçi örgütüdür. Kuruluş tarihi 18 Mayıs 1920'dir. İstanbul'un Milli Kurtuluşçuların eline geçmesinin ardından 1923 sonlarında kapatılmıştır.

Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş bu yeni baskının ilk bölümünde, Mete Tunçay'ın *Türkiye'de Sol Akımlar-I (1908-1925)* çalışmasında yer alan belgeler incelenirken, *Türkiye'de Sol Akımlar*'ın yayımlanmasından sonra erişilen kimi bilgilerle eldeki veriler zenginleştiriliyor. İkinci bölümde ise Komintern arşivinden ulaşılan yeni belgeler sunuluyor.

Kitapta sadece Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın kendi belgeleri değil, Rum işçileri arasında bu örgütün kuruluşuna giden yoldaki faaliyete ilişkin belgelerin yanı sıra o zamanlar İstanbul Komünist Grubu adını taşıyan ve Komünist Enternasyonal ile doğrudan bağlı olan ve 1922'den itibaren TKP'yi kurmakla görevlendirilen, başını Dr. Şefik Hüsnü'nün çektiği grubun kaleme aldığı raporlarda Beynelmilel İşçiler İttihadı ile ilgili olan kısımlar da yer alıyor. ■

THG 0961 2018 0861437 FDE
THG

iletişim

ISBN-13: 978-975-05-2017-4
9 789750 520174